ŠKOLENÍ A VZDĚLÁVÁNÍ
PRACOVNÍKŮ V CESTOVNÍM RUCHU

MAXIMALIZACE POTENCIÁLU CHRÁNĚNÝCH KRAJINNÝCH OBLASTÍ A NÁRODNÍCH PARKŮ V CESTOVNÍM RUCHU

www.vzdelavanivcr.cz

esf evropský sociální fond v ČR

MPSV

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Maximalizace potenciálu chráněných krajinných oblastí a národních parků v cestovním ruchu

RNDr. Karel Brodský a kol.

NISA o.p.s.

Praha 2006

Maximalizace potenciálu chráněných krajinných oblastí a národních parků v cestovním ruchu

Vydalo: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 2006.
Staroměstské náměstí 6, 110 15 Praha 1, www.mmr.cz

Tato skripta byla vytvořena pro projekt „Školení a vzdělávání pracovníků v cestovním ruchu“ CZ.04.1.03/4.2.00.1/0001 Operační program Rozvoj lidských zdrojů (OPRLZ), Opatření 4.2., Specifické vzdělávání.

Tento vzdělávací program je spolufinancován Evropským sociálním fondem (ESF) a státním rozpočtem ČR.

Vzdělávací program

„MAXIMALIZACE POTENCIÁLU CHRÁNĚNÝCH KRAJINNÝCH OBLASTÍ A NÁRODNÍCH PARKŮ V CESTOVNÍM RUCHU“

motto (preambule):

Řadu nepříznivých změn do života krajiny vnáší stále agresivnější komerční turistika. Je pro vás příroda jen ta část země, kam jezdíte na dovolenou? Víte, že existuje také ***š e t r n á TURISTIKA*** *- s batohem na zádech, zaměřená na ohleduplné poznávání přírody a naší krajiny či tzv.* agroturistika *spojená se zážitkem hospodaření v souladu s přírodou?*

„Ekologická turistika je nejrychleji se rozvíjejícím typem dovolených, protože lidé stále více vyhledávají nezávislé cestování; nesmíme však zaměňovat ekoturistiku s cestováním za dobrodružstvím - tzv. travelling under adventures.“

(Dale Galvin, viceprezident mezinárodní ochranářské organizace Rare)

ŠETRNÁ TURISTIKA V RÁMCI CESTOVNÍHO RUCHU - VÝCHODISKO A ŠANCE PRO REGIONY, OBCE, PODNIKATELSKÉ SUBJEKTY, PŘÍRODU A KRAJINU

O B S A H

A. OBECNÁ ČÁST 9
A. 1. Úvod 9
A. 1. 1. Předmět, cíle a zaměření, cílové skupiny 9
A. 2. Definice základních pojmů se vztahem k řešené oblasti 11
A. 2. 1. Princip trvale udržitelného rozvoje, definice, rozměry 11
A. 2. 1. 1. Princip a definice 11
A. 2. 1. 2. Rozměry trvale udržitelného rozvoje 12
A. 2. 2. Princip trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu 13
A. 2. 3. Krajina, pojem, definice, evropská úmluva o krajině a další pojmy související 14
A. 2. 3. 1. Pojem a definice krajiny 14
A. 2. 3. 2. Evropská úmluva o krajině 16
A. 2. 3. 2. 1. Fenomén evropské krajiny: 17
A. 2. 3. 2. 2. Krajina jako vzácný statek: 17
A. 2. 3. 3. Další pojmy vztahující se ke krajině 18
A. 2. 3. 3. 1. Krajinný ráz 18
A. 2. 3. 3. 2. Významný krajinný prvek 18
A. 2. 3. 3. 3. Krajinotvorba 18
A. 2. 3. 3. 4. Krajinná ekologie 19
A. 2. 4. Příroda, ochrana přírody a krajiny a pojmy související 19
A. 2. 4. 1. Definice ochrany přírody a krajiny 19
A. 2. 4. 2. Některé další důležité pojmy související s ochranou přírody a krajiny 19
A. 2. 4. 2. 1. Územní systém ekologické stability krajiny 20
A. 2. 4. 2. 2. Zvláště chráněná část přírody 20
A. 2. 4. 2. 3. Dřevina rostoucí mimo les 20
A. 2. 4. 2. 4. Paleontologický nález 20
A. 2. 4. 2. 5. Biotop 20
A. 2. 4. 2. 6. Ekosystém 21
A. 2. 4. 2. 7. Ekotop 21
A. 2. 4. 2. 8. Přírodní stanoviště 21
A. 2. 4. 2. 9. NATURA 2000 21
A. 2. 4. 2. 10. Evropská stanoviště 22
A. 2. 4. 2. 11. Evropsky významné druhy 22
A. 2. 4. 2. 12. Evropsky významná lokalita 22
A. 2. 4. 2. 13. Ptačí oblast 22
A. 2. 4. 2. 14. Geopark 23
A. 2. 5. Šetrná turistika a její formy 23

A. 2. 5. 1. Formy šetrné turistiky 25
A. 2. 6. Ekolabelling, neboli ekologické značení v cestovním ruchu 28
A. 2. 6. 1. Definice pojmu ekolabelling 30
A. 2. 6. 2. Ekolabeling v cestovním ruchu 31
A. 2. 7. Shrnutí, závěr 32
A. 3. Principy ochrany přírody a krajiny 33
A. 3. 1. Význam ochrany přírody a krajiny 34
A. 3. 2. Historie, vývoj a současná právní úprava ochrany přírody a krajiny 34
A. 3. 2. 1. Současný stav a právní úprava ochrany přírody a krajiny v ČR 35
A. 3. 3. Nástroje ochrany přírody a krajiny 36
A. 3. 4. Obecná ochrana přírody a krajiny 38
A. 3. 5. Speciální ochrana přírody a krajiny 39
A. 3. 5. 1. Národní parky 39
A. 3. 5. 2. Chráněné krajinné oblasti 39
A. 3. 5. 3. Národní přírodní rezervace 40
A. 3. 5. 4. Přírodní rezervace 40
A. 3. 5. 5. Národní přírodní památka 41
A. 3. 5. 6. Přírodní památka 41
A. 3. 6. NATURA 2000 41
A. 3. 7. Některé důležité dokumenty související s ochranou přírody a krajiny přijaté na mezinárodní úrovni 43
A. 3. 7. 1. Některé mezinárodní instituce na ochranu přírody (vybrané): 43
A. 3. 7. 2. Úmluva o biologické rozmanitosti 44
A. 3. 7. 2. 1. Strategie biologické rozmanitosti v ČR 45
A. 3. 7. 2. 2. Biodiverzita a geodiverzita 46
A. 3. 7. 3. Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva) 47
A. 3. 7. 4. Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva) 47
A. 3. 7. 5. Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (CITES) 48
A. 4. Principy cestovního ruchu 50
A. 4. 1. Historie a vývoj turistiky 50
A. 4. 1. 1. Začátky české turistiky a KČT 50
A. 4. 1. 2. Historie turistiky v Českém ráji a Podkrkonoší 55
A. 4. 2. Problematika, základy, zásady a vývoj cestovního ruchu v České republice 57
A. 4. 3. Problematika, základy, zásady a vývoj šetrné turistiky v České republice 59
A. 4. 4. Úloha a význam obecné a speciální ochrany přírody a krajiny v rámci šetrné turistiky, význam a úloha geoparků v rámci šetrné turistiky - vzájemná komparace 60
A. 5. Subjekty, které vstupují do vztahu CR a OPK a jejich zájmy 62
A. 5. 1. Ministerstvo životního prostředí 62

A. 5. 2. Ministerstvo pro místní rozvoj 64
A. 5. 2. 1. Východisko 66
A. 5. 3. Kraje, krajské úřady 67
A. 5. 4. Subjekty profesionální ochrany přírody a krajiny (Správy NP a Správy CHKO, AOPK) 67
A. 5. 5. Lesy ČR s. p. 68
A. 5. 6. Síť center šetrné turistiky 68
A. 5. 7. Euroregiony, mikroregiony, př. svazky obcí a měst 69
A. 5. 8. Geoparky 69
A. 5. 9. Města a obce (městská a obecní informační centra - kanceláře) 70
A. 5. 10. Ostatní 71
A. 5. 10. 1. Klub českých turistů (KČT) 71
A. 5. 10. 2. Czech Tourism - Česká centrála cestovního ruchu (ČCCR) 72
A. 5. 10. 3. Subjekty zastupující zájmy handicapovaných osob 73
A. 6. Zásady trvale udržitelného rozvoje a využívání krajiny a přírodního bohatství pro cestovní ruch 75
A. 6. 1. Strategie udržitelného rozvoje České republiky 75
A. 6. 1. 1. Environmentální pilíř STUR ČR: 76
A. 6. 1. 2. Mezinárodní srovnání 77
A. 6. 1. 3. Ekonomické aspekty (indikátory) ochrany životního prostředí 78
A. 6. 1. 4. Závěry 80
A. 6. 2. Státní politika životního prostředí České republiky 2004 - 2010 81
A. 6. 3. Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002 - 2007 87
A. 6. 3. 1. Postup realizace a aktualizace Koncepce SPCR v ČR do roku 2006 89
A. 6. 4. Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007 - 2013 91
A. 6. 4. 1. Východiska Koncepce 91
A. 6. 4. 2. Ekonomické aspekty a význam CR pro národní ekonomiku 91
A. 6. 4. 3. Problémy rozvoje CR ve vztahu k jeho šetrným formám 93
A. 6. 4. 4. Vize a cíle Koncepce 96
A. 6. 4. 5. Základní priority Koncepce 98
A. 6. 5. Základní směry pro udržitelný evropský cestovní ruch 100
A. 6. 6. Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR 102
A. 6. 6. 1. Negativní vlivy CR na jednotlivé složky ŽP 103
A. 6. 6. 2. Problémové okruhy 104
A. 6. 6. 3. Cíle 104
A. 6. 7. Směrnice týkající se biodiverzity a rozvoje cestovního ruchu 105
A. 6. 8. Strategie regionálního rozvoje pro léta 2007 - 2013 105
A. 6. 9. Závěr 107
B. SPECIÁLNÍ A PRAKTICKÁ ČÁST 107
B. 1. Příroda a krajina v České republice 107

B. 1. 1. Velkoplošná zvláště chráněná území a lokality na území ČR 109
B. 1. 2. Národní parky ČR 116
B. 1. 2. 1. Krkonošský národní park 116
B. 1. 2. 2. Národní park Podyjí 118
B. 1. 2. 3. Národní park Šumava + CHKO Šumava 120
B. 1. 2. 4. Národní park České Švýcarsko 126
B. 1. 3. Chráněné krajinné oblasti ČR 130
B. 1. 3. 1. CHKO Beskydy 132
B. 1. 3. 2. CHKO Bílé Karpaty 133
B. 1. 3. 3. CHKO Blaník 133
B. 1. 3. 4. CHKO Blanský les 134
B. 1. 3. 5. CHKO Broumovsko 135
B. 1. 3. 6. CHKO České středohoří 135
B. 1. 3. 7. CHKO Český kras 136
B. 1. 3. 8. CHKO Český les 136
B. 1. 3. 9. CHKO Český ráj 137
B. 1. 3. 10. CHKO Jeseníky 137
B. 1. 3. 11. CHKO Jizerské hory 138
B. 1. 3. 12. CHKO Kokořínsko 139
B. 1. 3. 13. CHKO Křivoklátsko 140
B. 1. 3. 14. CHKO Labské pískovce 141
B. 1. 3. 15. CHKO Litovelské Pomoraví 142
B. 1. 3. 16. CHKO Lužické hory 142
B. 1. 3. 17. CHKO Moravský kras 143
B. 1. 3. 18. CHKO Orlické hory 144
B. 1. 3. 19. CHKO Pálava 144
B. 1. 3. 20. CHKO Poodří 146
B. 1. 3. 21. CHKO Slavkovský les 146
B. 1. 3. 22. CHKO Třeboňsko 147
B. 1. 3. 23. CHKO Žďárské vrchy 148
B. 1. 3. 24. CHKO Železné hory 149
B. 2. Geoparky jako nově vznikající území v rámci ČR, jejich význam a postavení v přírodě a krajině v ČR 149
B. 2. 1. Geopark Český ráj 151
B. 3. Možnosti (východiska) cestovního ruchu a šetrné turistiky v ČR 157
B. 3. 1. Geopark jako území a východisko pro aktivity a všechny formy šetrné (měkké) turistiky 157
B. 3. 2. Významné a zajímavé trasy a lokality 158
B. 3. 3. Ubytovací a stravovací možnosti, dopravní obslužnost, kulturní a relaxační možnosti 159

B. 3. 4. Poznej lépe svůj region aneb šetrná turistika - šance pro regiony 162
B. 3. 4. 1. Jak na to? 163
B. 3. 4. 2. Nebát se objevovat a poznávat méně známá místa v blízkém i vzdáleném okolí svého bydliště 163
B. 3. 4. 3. Význam aktivit v rámci šetrné turistiky pro děti, aneb kdo se učí hrou v přírodě, nezlobí 165
B. 3. 4. 4. Význam aktivit v rámci šetrné turistiky pro postižené osoby a seniory 167
B. 4. Příloha k praktické části 169
B. 4. 1. Vzorová metodika pro návrh, přípravu a realizaci exkurzní trasy 169
B. 4. 2. Shrnutí metodiky pro návrh, přípravu a realizaci exkurzní trasy (exkurze) v bodech: 171
C. Závěr 175
Použité materiály, podklady a literatura: 177
Seznam zkratek*: 179
Klíčová slova: 181

A. OBECNÁ ČÁST

A. 1. Úvod

Učební texty, které se Vám dostávají do rukou, si nekladou za cíl z Vás udělat perfektní a perfektně připravené odborníky na *cestovní ruch a jeho formy*, na *ochranu přírody a krajiny* a různé *aspekty*, vztahující se k těmto fenoménům, kteří po jejich přečtení „zmoudří“ a stanou se sami „knihou poznání“, provádějící bezchybně skupiny spoluobčanů po rozmanitých přírodních krásách naší pestré krajiny.

Ba dokonce si myslíme, že po probrání témat těchto textů, pokud laskavý frekventant sám nebude chtít, nestane se z něj mávnutím proutku „šetrný turista“, ani zapálená obhájce a propagátor šetrné turistiky.

Naopak, autoři těchto učebních textů si kladou za účel přiblížit problematiku cestovního ruchu, zejména v jeho ***„šetrných“,*** resp. ***„měkkých“*** formách, ukázat základní ***vazby*** této problematiky na ***ochranu přírody a krajiny***, pokusit se zasvětit Vás do některých, dosud neznámých, pojmů a ukázat snahu o nalezení východiska směrem od současně známých a hojně (- jak nevhodné slovo ***„masově“***) navštěvovaných přírodních atraktivit, směrem k územím a lokalitám, které jsou třeba neoprávněně opomíjeny, jsou však stejně hodnotné, ať již z hlediska vlastních přírodních a krajinných hodnot, nebo i z pohledu lidí - turistů, kteří upřednostňují vnímavé hledisko ***„tichých a klidných“*** přírodních a krajinných krás a hodnot, na rozdíl od exponovaných území však vyhledávajících jejich dosud ještě relativní ***„nedotčenost“, „klidovost“ a „zachovalost“*** na rozdíl od území hojně navštěvovaných.

A přiznejme si na konec, je zde i snaha o *„odlehčení“* těch hojně navštěvovaných, známých a atraktivních lokalit a tras, ležících vesměs v územích požívajících *„zvláštní ochrany“* dle našeho právního řádu.

Nakolik se podařilo definované poslání naplnit, budete moci konečně zhodnotit sami po absolvování tohoto kurzu, kde Vám tyto texty budou sloužit jako jedna z pomůcek k osvojení Vašich vědomostí a znalostí z uvedené problematiky, které byste měli uvádět do praxe a života ve svém okolí.

A pokud laskavého absolventa osloví alespoň některé pasáže a kapitoly, dokonce až natolik, že by se rozhodl ***státi se příznivcem a propagátorem šetrné turistiky***, nebo snad dokonce i ***šetrným turistou,*** zcela jistě tím autorům způsobí radost. A pro ty, kteří by snad váhali a chtěli dostat rozhřešení, tak vězte že:

Bůh, který stvořil člověka a skrze jeho provinění jej byl nucen s bolestí v srdci vyhnat z Ráje, jej pro tento hřích učinil Správcem Země, tudíž současně s tím i Správcem všeho živého i neživého na Zemi se vyskytujícího. A jednoho krásného dne (ne, ne, vážený čtenáři, podobnost s jedním známým vtipem je čistě náhodná …) se člověk jako Správce Země bude Bohu zodpovídat z toho, jak si při této správě počínal …

A. 1. 1. Předmět, cíle a zaměření, cílové skupiny

Vzhledem k tomu, že šetrná turistika je nedílnou součástí cestovního ruchu a deklarujeme ji jakožto *východisko a šanci pro regiony, obce, podnikatelské subjekty* a koneckonců i *pro přírodu a krajinu* (rozuměj v rámci *trvale udržitelného rozvoje* cestovního ruchu), budeme se v následujících kapitolách zabývat víceméně všemi známými, resp. dostupnými formami šetrné turistiky. Tyto formy šetrné turistiky mají bezesporu význam, resp. vliv na (*trvale udržitelný*) cestovní ruch, zákonitě spojený s (*trvale udržitelnou*) ochranou přírody a krajiny. To vše by mělo být směrováno k ***zachování nejenom***

historického, kulturního a architektonického dědictví, ale rovněž tak i přírodního a krajinného bohatství naší země budoucím generacím.

Odhlédneme-li od ostatních cílů, lze bezesporu říci, že jedním z hlavních cílů, resp. účelů různých forem šetrné turistiky je odlehčit územím, která jsou v důsledku šetrné turistiky v dnešní době již nadměrně zatěžována nad míru ekologické únosnosti, popř. rovnající se hranici ekologické únosnosti území, ve kterých pak již v důsledku těchto činností hrozí nenávratné (ireverzibilní) změny, zejména na přírodě a krajině.

Naopak není účelem zde zmiňovat, natož propagovat ostatní formy turistiky v rámci cestovního ruchu, které nemají vazbu, resp. nenáležejí mezi její šetrné formy, tudíž nemůžeme je zařadit mezi ekologické formy, resp. formy turistiky ekologicky šetrné k životnímu prostředí. Mezi takovéto „nešetrné" formy turistiky počítáme:

- √ kongresová turistika
- √ incentivní turistika (tj. turistika zaměřená hlavně na firemní motivační programy)
- √ hromadná („masová") turistika (hromadné zájezdy nejen po přírodních a krajinných krásách, především po kulturních a historických, resp. architektonických památkách a fenoménech apod.)
- √ lázeňská turistika
- √ „travelling under adventures" - cestování za dobrodružstvím (někdy též nazývané „adrenalinová turistika"
- √ lovecká turistika (akce „za medvědy na Bajkal" apod.)
- √ pivní turistika (známá zejména leteckými zájezdy z Anglie a Německa do Prahy, naštěstí se v poslední době přesouvá dále na Východ - Pobaltí, Rusko apod.)
- √ sexuální turistika (též hojně využívaná spíše v exotických oblastech - Thajsko apod., u nás spíše v Z příhraničí)

A protože výše uvedené formy turistiky nejsou předmětem vzdělávání v cestovním ruchu, musí Vám postačit alespoň jejich elementární výčet, neboť již dále nebudou zmiňovány.

Zaměření a cílové skupiny, pro které jsou texty určeny lze považovat za poměrně široce spektrální a rozhodně není snahou ani účelem nějakou skupinu vyloučit. Texty jsou především určeny tak jak je uvedeno v názvu celého projektu vzdělávání - „Odborným pracovníkům v cestovním ruchu". Je nasnadě co, nebo koho si pod tímto termínem představit. Zde již můžeme sami uvádět, kdo jsou „odborní pracovníci v cestovním ruchu".

Texty jsou v podstatě určeny všem, kdo přicházejí, popř. hodlají přijít do styku s měkkými formami turistiky, všem kdo chtějí tyto formy propagovat nebo jim pouze fandí, popř. mu učarovaly a chtěl by se o nich dozvědět případně nějaké nové nebo jiné věci nežli zná sám.

Abychom se pokusili stručně přiblížit cílové skupiny, podáváme níže jejich výčet:

◊ subjekty a skupiny podnikající v cestovním ruchu	průvodcovské služby (asi i vč. outdooringu), stravovací a ubytovací služby, historické, kulturní a architektonické památky (dědictví), doprava (silniční, železniční …)
◊ subjekty a skupiny zabývající se, resp. provozující venkovskou turistiku, př. agroekoturistiku, resp. jezdeckou turistiku (hipoturistiku)	rodinné (eko) farmy a statky, hospodářství, př. rodinné venkovské penziony, ubytovny apod., př. zájemci o provozování šetrné expediční turistiky zaměřené na koně
◊ subjekty a skupiny zaměřené na rodinnou turistiku	všichni, kdo se zabývají poskytováním a zabezpečováním služeb pro rodiny s dětmi (programy, volnočasové aktivity, stravování, ubytování apod.)
◊ subjekty a skupiny zaměřené na handicapované osoby; (skupiny) handicapovaných osob vč. asistencí a doprovodů	všichni, kteří se zabývají zajištěním plnohodnotného života handicapovaných občanů ve společnosti, především z hlediska využívání volnočasových (mimopracovních) aktivit, trávených především v přírodě
◊ subjekty a skupiny zaměřené na seniory, př. osoby v důchodovém věku; (skupiny) seniorů a osob důchodového věku, vč. asistencí a doprovodů	všichni, kteří se zabývají zajištěním plnohodnotného života občanů seniorského věku a důchodců ve společnosti, především z hlediska využívání volnočasových aktivit, trávených především v

	přírodě

A. 2. Definice základních pojmů se vztahem k řešené oblasti

V předkládaných textech budou dále v rámci probírané problematiky používány některé odborné termíny a pojmy. S ohledem na porozumění alespoň těch nejzákladnějších pojmů a termínů, majících vazbu k dané problematice a řešené oblasti, považujeme za nezbytné Vás s nimi v této kapitole seznámit.

A. 2. 1. Princip trvale udržitelného rozvoje, definice, rozměry

Vzhledem k tomu, že v podstatě všechny činnosti prováděné člověkem, které se zabývají ochranou (a tvorbou) životního prostředí, jsou spjaté s trvale udržitelným rozvojem, lze bez nadsázky říci, že pojem „trvale udržitelný rozvoj“ (zkr. TUR) je pojmem zásadním, základním a nejdůležitějším. Čili, jak již bylo řečeno, pokud toto tvrzení otočíme, lze konstatovat, že z principu trvale udržitelného rozvoje vycházejí všechny činnosti, směřující k ochraně životního prostředí, a tudíž (ekologicky) šetrná turistika, jakožto „měkká“ (ekologická) forma turistiky je logicky postavena na bázi trvale udržitelného rozvoje. Pojďme si tedy nyní říci, jak a kdy tento pojem vznikl, resp. kdy a kým byl definován a jak je tento pojem zakotven v našem právním řádu, protože tento termín je rovněž zakomponován v mnoha složkových právních předpisech, řešících ochranu a tvorbu životního prostředí v ČR. K tomu je třeba zavítat trochu do historie.

A. 2. 1. 1. Princip a definice

Hospodářský růst se celosvětově velice urychlil zejména po 2. světové válce. V 50. a 60. letech minulého století bylo na celém světě zaznamenáno neobyčejně rychlé tempo růstu hospodářství. Protože se tak dělo bez ohledu na rychlé čerpání přírodních zdrojů a ničení přírody a krajiny, utrpělo též životní prostředí jako celek. Na konci 60. let již bylo evidentní, že takovýto proces nemůže pokračovat donekonečna. Lidé si začali uvědomovat, že není ohrožena pouze ta či ona složka, ale že životní prostředí je ohroženo jako takové - jako celek.

Pro formulování principů trvale udržitelného rozvoje se musíme vrátit zhruba na začátek 70. let minulého století. Počátek 70. let minulého století znamenal jakési „probuzení lidstva“. Za mezník je možno považovat rok 1972, kdy Spojené národy svolala do Stockholmu první světovou konferenci o životním prostředí. Tam se sešly téměř všechny státy světa, byli přítomni představitelé jejich vlád a všichni se shodli na tom, že je třeba velmi rychle a energicky něco udělat pro to, aby se znečišťování a celková devastace životního prostředí v globálním měřítku zastavily. Zástupci jednotlivých států konstatovali, že pokud se něco takového nepodaří rychle podniknout, hrozí celému světu globální ekologická krize. Na stockholmské konferenci byly jmenovány hlavní problémy plynoucí z narušení životního prostředí, z nichž mnohé mají mezinárodní nebo i celosvětový rozměr. Na konferenci bylo zdůrazněno, že životní prostředí neuznává hranice a nesla se v duchu hesla „Pouze jediná Země“. Světová veřejnost byla vyzvána k důrazným a okamžitým akcím na ochranu hlavních složek životního prostředí - ovzduší, půdy, vody, živé přírody.

I když v následujícím období vznikly v mnoha státech různé instituce a orgány (např. ministerstva) jejichž náplní a cílem byla ochrana životního prostředí, nepodařilo se hrozbu globální ekologické krize zastavit. Proto na počátku 70. let min. stol. někteří navrhli, aby byl hospodářský růst zcela zastaven. Avšak požadavek nulového hospodářského růstu přijmout nelze. Znamenalo by to mj. natrvalo odsoudit k ubohým podmínkám, k bídě a hladu většinu chudých zemí, protože pro ně je hospodářský rozvoj a růst jedinou nadějí na zlepšení podmínek života jejich obyvatel. Mezi požadavky ochrany životního prostředí, přírody a přírodních zdrojů a pokračujícím hospodářským růstem se zdál být nepřekonatelný rozpor.

Tento vážný problém si uvědomila OSN, která pověřila zvláštní komisi pod vedením tehdejší norské

ministerské předsedkyně Gro Harlem Bruntlandové, aby tuto otázku prozkoumala. Komise vydala v r. 1987 rozsáhlou zprávu s názvem „Naše společná budoucnost“, která byla v r. 1991 vydána rovněž česky (ACADEMIA). V této zprávě bylo navrženo, aby se problémy životního prostředí v celosvětovém měřítku řešily nikoli zastavením hospodářského růstu, nýbrž novým typem hospodářského vývoje, který byl nazván rozvojem trvale udržitelným (angl. *sustainable development*). Podle „Naší společné budoucnosti“ je to takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích a aniž by se to dělo na úkor jiných národů. Odtud tedy první formulace trvale udržitelného rozvoje. Celá definice, tak jak byla formulována norskou ministerskou předsedkyní Gro Harlem Bruntlandovou, zní následovně:

„Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožování možností budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Je v podstatě procesem změn, ve kterém jsou využívání zdrojů, orientace vývoje technologií a transformace institucí zaměřeny na harmonické zvyšování současného i budoucího potenciálu uspokojování lidských potřeb a aspirací.“

(Brundtland G. H.: Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, 1987)

V českém právním řádu je (trvale) udržitelný rozvoj definován v ust. § 6 zákona č. 17/92 Sb., o životním prostředí:

Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

Koncepce udržitelného rozvoje představuje alternativní model rozvoje společnosti, který odpovídá na novou situaci současného světa, který se v posledních desetiletích radikálně proměnil.

Současný industriální model ekonomiky vznikl historicky v jiných ekonomických, společenských a civilizačních podmínkách, v čase, kdy byl zdánlivě dostatek zdrojů i prostoru pro neomezený růst, jejich neomezenou spotřebu a neomezenou produkci odpadů. V současnosti však již lidstvo naráží a překračuje limity nosné kapacity planety a tento ekonomický systém se stává neudržitelným.

A. 2. 1. 2. Rozměry trvale udržitelného rozvoje

Stockholmská konference svolaná Spojenými národy v r. 1972 (Stockholm 1972 - 1. světová konference o životním prostředí) se zaměřila na problémy životního prostředí víceméně ze stránky přírodovědné. Ukázala sice, jak jsou tyto problémy vážné, ale přece jen se jimi zabývala spíše izolovaně od celkového společenského rozvoje. Tuto chybu napravila až konference v Rio de Janeiru v r. 1992, a která navázala na konferenci Stockholmskou. Rio de Janeirská konference již ve svém titulu naznačila („V našich rukou“ - osud celého světa je v rukou současné generace, která musí ve velmi brzké budoucnosti podniknout energetická opatření, neboť hospodářský rozvoj v žádné zemi ani v žádném odvětví nemá dosud trvale udržitelný charakter), že otázky životního prostředí je nutno řešit v souladu s celkovým civilizačním rozvojem.

Ochrana životního prostředí, přírody a přírodních zdrojů je pouze jednou ze stránek zdravého a trvale udržitelného rozvoje celé společnosti, který má ještě další, neméně důležité rozměry. Především je v jeho ohnisku ***člověk a rozvoj lidské osobnosti.***

Lidé však nežijí jako izolovaná individua - jedinci, proto je další důležitou dimenzí ***rozvoj občanské společnosti*****.**

Současná, dnešní civilizace se rozvíjí především ekonomicky, na základě moderních průmyslových technologií, tudíž ***ekonomický a technologický rozvoj*** je dalším důležitým rozměrem trvale

udržitelného rozvoje.

Konečně poslední - a základní - dimenzí zůstává ***ekologická únosnost*** lidské (antropogenní) činnosti.

4 hlavní rozměry trvale udržitelného rozvoje znázorněné v blokovém diagramu:

A. 2. 2. Princip trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu

V souladu s tím, co bylo řečeno o obecné definici a významu trvale udržitelného rozvoje, je možno vyslovit i princip trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu.

S přihlédnutím k charakteristice trvale udržitelného rozvoje uvedené výše lze trvale ***udržitelný rozvoj cestovního ruchu*** definovat jako:

def.:

Zajišťování potřeb účastníků cestovního ruchu takovým způsobem, který pomáhá rozvoji území, s přihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot a vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti, aniž by ohrozil uspokojení potřeb budoucích generací.

Cestovní ruch hraje významnou roli v rozvoji území. Po desetiletích nepřetržitého rozvoje se stal jedním z celosvětově nejvýznamnějších průmyslových odvětví (vytváří 11% světového HDP). Enviromentálním dopadům rozvoje cestovního ruchu, které jsou srovnatelné s dopady kteréhokoli jiného průmyslového odvětví, nebyla dlouho věnována dostatečná pozornost. ***Teprve mohutný rozvoj cestovního ruchu v posledních letech, spojený s růstem životní úrovně ve vyspělých zemích, upozornil na nutnost řešení otázky jeho trvalé udržitelnosti.*** Prognóza rozvoje tohoto perspektivního odvětví národních ekonomik tento fakt ještě podtrhuje.

Jedním z přínosů cestovního ruchu pro rozvoj území je vytváření nových pracovních příležitostí. Příjmy z cestovního ruchu jsou dále významnou součástí příjmů státních i místních rozpočtů. V

neposlední řadě přispívá cestovní ruch k poznávání nových míst, přírodního a kulturního dědictví jiných národů, pomáhá lépe pochopit jejich mentalitu, obyčeje a zvyklosti, a tím rozvíjí myšlenku mírového soužití.

Naproti tomu vlivem mohutného nekoordinovaného rozvoje cestovního ruchu v určitých lokalitách může docházet k poškozování životního prostředí, nadměrnému využívání přírodních zdrojů, zejména neobnovitelných, hrozí i vznik konfliktních situací mezi domácím obyvatelstvem a návštěvníky, například z důvodu odlišných zvyklostí a způsobu chování.

Všechny výše uvedené skutečnosti naznačují, že je nezbytné se i v oblasti cestovního ruchu zabývat otázkou jeho udržitelného rozvoje.

WTO[1] již od svého založení podporuje úsilí států posílit své národní a regionální ekonomiky podporou rozvoje cestovního ruchu. Jedním z hlavních úkolů, které si WTO vytyčila, je zmírnění chudoby rozvojových zemí díky udržitelnému rozvoji cestovního ruchu. WTO věří, že cestovní ruch, který se rozvíjí v mezích udržitelnosti a přináší skutečný užitek obyvatelům rozvojových zemí, může celkově prospívat budoucnosti celého světa.

A. 2. 3. Krajina, pojem, definice, evropská úmluva o krajině a další pojmy související

Úvodem je třeba říci, že z hlediska ochrany a tvorby spolu velmi úzce souvisejí pojmy krajina a příroda a v mnohém se dokonce prolínají.

Asi nejblíže má krajina ke geografii a k pojmům a definicím, vycházejícím z obecné geografie. V poslední době však význam slova krajina a krajiny jako takové velmi výrazně stoupá, a to zejména v oborech, zabývajících se ochranou a tvorbou životního prostředí nabývá zásadního významu. Snad je to dáno tím, že si stále více lidí již uvědomuje, že původní, zachovalá krajina se v postatě na celém světě stává nedostatkovým zbožím a ty její zbytky, které zůstaly relativně zachovány, jsou stále více hojně navštěvovány. Je proto nesmírně důležité znát význam a hodnotu krajiny v přírodě a rovněž tak i její aspekty ochrany. O krajině, jejích tvarech a podobách, termínech a definicích, jejím vývoji, ochraně, obnově apod. by se dala napsat kniha. Protože však není účelem těchto textů pouze a jen zabývat se krajinou, a protože již minimálně několik velmi hezkých a učených knih o krajině bylo napsáno, protože však krajina v rámci šetrné turistiky hraje významnou roli, pokusíme se teď Vás seznámit alespoň s těmi elementárními pojmy a aspekty, zabývajícími se krajinou a její ochranou. V závěru této kapitoly, resp. v citované použité literatuře a podkladech pak budete mít odkazy na některé knihy, resp. práce, týkající se krajiny.

A. 2. 3. 1. Pojem a definice krajiny

Pojem krajina se vynořil někdy na počátku 90. let 20. století jako jedno z klíčových slov této doby. V přírodních vědách částečně nahradil pojem ekosystém a v humanitních disciplínách se stal trochu nostalgickým povzdechem nad světem, který ztrácíme.

---

[1] *WTO = **W**orld **T**ourism **O**rganization - Světová organizace cestovního ruchu, vznikla v roce 1925. Členskou základnu tvoří 148 zemí a teritorií, dva pozorovatelé a více než 350 přidružených členů zastupujících místní vlády, turistické asociace a soukromé firmy, např. aerolinie, hotelové řetězce a cestovní kanceláře.*

Působí jako mezivládní orgán pověřený OSN podporou a rozvojem turismu. Dne 23. prosince 2003 se stala specializovanou organizací systému OSN (rezoluce Valného shromáždění č. 58/232). WTO se svou činností snaží stimulovat ekonomický růst a vytvářet pracovní příležitostí, přispívat k ochraně životního prostředí a historických památek.

WTO má 90 zaměstnanců a rozpočet na období 2002-2003 činil 20,8 milionu dolarů.

Poměrně velké spektrum různých přístupů ke krajině a možností jejího pojetí, společně se širokou paletou rozličných definic krajiny odráží komplikovanou podstatu krajiny – objektu našeho zájmu. K tomu je nutné konstatovat, že stávající terminologie ve vztahu ke krajině je značně různorodá a pojmově neustálená. Poněkud jinak se na krajinu dívá architekt, urbanista nežli třeba technokrat a na druhé straně přírodovědec (zde bychom dokonce mohli rozlišit více pohledů - geolog, krajinný ekolog, biolog apod.), lékař, umělec …

V tom nejjednodušším vyjádření definice krajiny lze odpovědět na otázku ***„Co je to krajina?“*:**

def.:

„Krajina je obrazem lidí, kteří ji obývají“ →→→ „Krajina je obrazem člověka, který v ní sídlí“

Krajina je určitý výsek souše, který má nějaký střed, určitou hranici či okraj a uvnitř té hranice leží pole nějakých víceméně jednotných vlastností.

Všichni máme zkušenost, že existují různé krajiny, ale že rozdíly mezi nimi spíš cítíme, než abychom je uměli pojmenovat. Putujeme-li po harmonickém rozhraní středních a jižních Čech, víme, že na nějakém místě už je to jiné. Na jižní Moravě zase cestou ze Znojma na sever rozeznáme, kde končí sušší a slunnější Znojemsko a kde začíná Vysočina se sněhovými závějemi na silnicích, smrky a bramborovými poli. Krajinu vnímáme nějak celkově, nejenom jak vypadá, ale také jak na nás působí.“

Vědecká definice krajiny by mohla znít:

„Krajina je dlouhodobě stabilizovaný soubor přírodních a antropogenních charakteristik vázaný na určitý reliéf a mající nějaký společný historický základ.“

Z pohledu již zmiňované geografie je krajina jakožto ústřední pojem definována jako **„Územně ohraničená část krajinné sféry“.**

Krajina je však víc - zcela reálný základ našich životů i po generace dotýkaný a proměňovaný kus země, který pro nás - její obyvatele - byl vždy předmětem zvláštní péče, úcty a obdivu. Rozmanitost evropských krajin je tak výrazným rysem tohoto kontinentu, že je výslovně zmiňován v řadě mezinárodních dokumentů, např. v Evropské úmluvě o krajině.

Důležitým momentem je zakotvení pojmu krajina v legislativě. Ačkoliv není pojem krajiny výslovně uveden v základních právních normách ČR, je krajina implicitně součástí některých ustanovení v samotném ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústavě České republiky. Přímo nebo nepřímo souvisí krajina též s ustanoveními obsaženými v Listině základních práv a svobod. Paralely krajiny s termínem životní prostředí lze rovněž nalézt v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Přímo je pak pojem krajiny definován explicitně v ust. § 3, odst. (1), písm. k), ***zák. č. 114/1992 Sb.*** o ochraně přírody a krajiny v platném znění:

„Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.“

Rozeznáváme více typů krajiny podle různých měřítek kritérií a aspektů:

1. Krajina kulturní
2. Krajina přírodní
3. Krajina antropogenní
4. Krajina architektonizovaná

5. Krajina přirozená
6. Krajina sídla

A. 2. 3. 2. Evropská úmluva o krajině

Podle ***Evropské úmluvy o krajině*** a z hlediska jejích potřeb je krajina definována následovně:

"Krajina" znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů.

Ve Švýcarsku, *které by našinec považoval za zemi málem* ***panenskou****, mezi léty 1978 - 1989 zmizel denně ve prospěch urbanizace přírodní prostor o rozloze deseti fotbalových hřišť, průměrně 0,86 m[2] každou vteřinu, jak píše švýcarský odborník na krajinu Raymond-Pierre Lebeau[2]. Rozhlédneme-li se kolem sebe, můžeme si být prakticky jistí, že v Česku roku 2005 je zastavování krajiny ještě rychlejší. Mnozí z nás se pak mohou zakrátko nastěhovat do rodinného domu v satelitním městečku, odkud budou po pohodlně široké nové silnici jezdit nakupovat do hypermarketu vyrostlého na zelené louce, případně namísto zeleného parku, zatímco stará sámoška v nejbližší vesnici osiřela, protože obchodník se v ní neuživil, a zanedbaný areál opuštěné továrny z 19. století uprostřed města se jen stěží uchází o zájem investorů a zaměstnanci ho musí cestou do práce objíždět, protože přes brownfield se pěšky projít nedá.*

„Rozmanitost venkovské krajiny v Evropě je jeden ze základních rysů našeho kontinentu. Snad nikde jinde nejsou známky vzájemného kontaktu lidí a přírody tak soustředěné, pestré a různorodé," charakterizuje evropskou krajinu zpráva Evropské agentury pro životní prostředí v Kodani s názvem Evropské životní prostředí (Europe's Environment – The Dobříš Assessment). Fundamentální téměř sedmisetstránková zpráva vznikla z vůle **dobříšské konference evropských ministrů životního prostředí** z roku 1991, iniciované Josefem Vavrouškem.

Zpráva rozlišuje na třicet typů krajiny: arktická a lesnatá tundra, pět typů tajgy, severská pohoří a vysoké hory, tři typy mírně zvlněné krajiny, sedm typů krajiny s ornou půdou, stepní krajina je rozlišena na pustu, step, polopoušť a písečnou poušť. Za zvláštní typ se považuje také polská tradičně obhospodařovaná krajina s velmi malými soukromými políčky. Tři typy krajiny jsou zcela odpřírodněné – poldry, umělé delty a úrodné středomořské plochy se zavlažováním. Za přírodní, člověkem nedotčená území, se dnes na starém kontinentu nedá označit takřka nic. Dokonce i ruská tundra a tajga se ocitají pod tlakem přeměn. „V některých evropských státech se za posledních čtyřicet let zmenšila území zaujatá mokřadními ekosystémy o více než polovinu. Středomořské tvrdolisté lesy pokrývají sotva desetinu původní rozlohy a většinou jsou v zuboženém stavu. Mořská pobřeží a alpínská bezlesí Evropy patří k nejvíce ohroženým na Zemi. Změny zemědělství ohrožují velké oblasti cenného polopřírodního travinného biomu ve střední, jižní a východní Evropě," shrnul v květnu 2000 přední český odborník na ekologii krajiny, lesnictví, územní plánování a ochranu přírody a krajiny Igor Míchal ve Zpravodaji Společnosti pro trvale udržitelný život.

A právě Dobříšská zpráva z roku 1995 výslovně vyjadřuje naději, že by mohla vzniknout úmluva o ochraně evropské krajiny.

[2] *Raymond-Pierre Lebeau, Landscape and nature. in: Naturopa 2002/98, str. 15*

A. 2. 3. 2. 1. Fenomén evropské krajiny:

Není tedy divu, že právě v této době a právě na našem kontinentu vznikla po šestileté přípravě jedinečná mezinárodní úmluva – Evropská úmluva o krajině. „Přítomnost nespočetných kultur, které se zračí v úžasné rozmanitosti krajiny, patří k charakteru Evropy,“[3] shrnul Enrico Buergi ze švýcarského Federálního úřadu pro životní prostředí, lesnictví a krajinu, když v roce 2002 nadšeně uváděl speciální číslo časopisu Naturopa věnované Evropské úmluvě o krajině. Evropskou krajinu můžeme podle něj pojímat i jako „hold historii, jako kolébku evropské kulturní identity, jako společně sdílené dědictví a odraz evropské plurality.“

Předobrazem evropské úmluvy byla Středozemská charta o krajině přijatá v Seville v roce 1993 zástupci regionů španělské Andaluzie, francouzského Languedoc-Roussillon a italského Toskánska na ochranu ekologicky zatíženého a zranitelného Středomoří. Hned následujícího roku se na Kongresu místních a regionálních samospráv Rady Evropy probírala možnost rozšířit zásady Sevillské charty na celé území Evropy. I dokument publikovaný Světovým svazem ochrany přírody v roce 1995 Parky pro život: akce pro chráněná území v Evropě byl zaměřen ke vzniku mezinárodní úmluvy o ochraně venkovské krajiny.

Na základě množících se podnětů vznikla na půdě Rady Evropy pracovní skupina, která začala připravovat celoevropskou úmluvu o ochraně krajiny – o ochraně nikoli ve smyslu ***konzervace***, nýbrž ***udržitelnosti*** fenoménu evropské krajiny. Po dalších pěti letech práce Výbor ministrů Rady Evropy text konvence v červenci 2000 schválil a doporučil otevřít k ratifikaci. Stalo se 20. října 2000 na ministerské konferenci, která se konala ve Florencii speciálně kvůli této úmluvě. Toho dne na místě podepsali úmluvu zástupci Belgie, Bulharska, Chorvatska, Dánska, Finska, Francie, Itálie, Litvy, Lucemburska, Malty, Moldávie, Norska, Portugalska, Rumunska, San Marina, Španělska, Švýcarska a Turecka.
Úmluva vstoupila v platnost 1. března 2004. Do září roku 2005 pak podepsalo úmluvu celkem 31 států regionu Rady Evropy a 19 států ji ratifikovalo. Česká republika úmluvu podepsala 28. 11. 2002 na druhé konferenci signatářů smlouvy a ratifikovala 3. 6. 2004. V platnost u nás vstoupila úmluva 1. října 2004.

A. 2. 3. 2. 2. Krajina jako vzácný statek:

Oč při uplatňování Evropské úmluvy o krajině jde, by se dalo možná stručně vyjádřit citací návrhu strategie odpovědnosti za českou krajinu: **„Vytvořit základ pro doplnění přetrvávajícího konzervačního a složkového přístupu v ochraně, správě a plánování krajiny přístupem integrovaným a celostním.“**

Jak řekl na konferenci Tvář naší země Jiří Plos, ředitel kanceláře České komory architektů, jde o **„hledání způsobů, jak o dalším vývoji evropského prostoru a evropské krajiny v něm účinně a účelně rozhodovat – to jest především pružně a poučeně reagovat na změny stavu a na důsledky lidských aktivit v prostoru a usměrňovat je v souladu s dohodnutými záměry.“** Není to snadné, protože důsledky lidské činnosti často překračují hranice států i širších regionů „přičemž efektivita rozhodování o konkrétních podmínkách v území je zpravidla tím menší, čím vzdálenější je rozhodující subjekt od území, o němž rozhoduje“. Ale i rozhodování v místě s sebou nese rizika – korupce, střetu zájmů, lobbyismu … Tak vzácný statek je krajina. Jde o to „zefektivnit, zpřehlednit a zprůhlednit rozhodovací procesy o prostoru a evropském společenství“.

Konečně můžeme uzavřít: Je nepochybně pokrok, začala-li se Evropa zabývat svou krajinou, kterou tvoří právě tak alsaské vinice jako kavkazské sněžné velikány, pařížské bulváry jako kamenné uličky Starého Města pražského, řečeno s Velšanem Peterem Ogdenem, a zamýšlet se nad tím, jak s ní prozíravěji zacházet.

[3] *Enrico Buergi, The European Landscape Convention, Naturopa 98/2002, str. 3*

A. 2. 3. 3. Další pojmy vztahující se ke krajině

Z hlediska dalších vazeb na krajinu, její tvorbu a ochranu apod. je třeba ještě velmi stručně zmínit některé další termíny, především zakotvené v našem právním řádu ochrany životního prostředí.

A. 2. 3. 3. 1. Krajinný ráz

Krajinný ráz a jeho ochrana jsou definovány v ust. § 12 zákona č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Krajinný ráz je zde definován jako:

def.:

„Zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti“

Krajinný ráz je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umisťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.

A. 2. 3. 3. 2. Významný krajinný prvek

Významný krajinný prvek (VKP) je definován v ust. § 3, odst. (1), písm. b), zák. č. 114/02 Sb.:

BEF.:

„Významný krajinný prvek jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy. Dále jsou jimi jiné části krajiny, které zaregistruje orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků. Zvláště chráněná část přírody je z této definice vyňata“.

Z této definice vyplývá, že významným krajinným prvkem v podstatě může být ***jakákoli část přírody***. Pokud shrneme uvedené, kromě významných krajinných prvků, definovaných „ze zákona“, existují mimo zvláště chráněná území tzv. „registrované krajinné prvky“, které registruje a vyhlašuje příslušný orgán ochrany přírody a krajiny v území své působnosti.

A. 2. 3. 3. 3. Krajinotvorba

Krajinotvorbou rozumíme obor činnosti (činností), který se zabývá tvorbou (obnovou) krajiny. Můžeme ji definovat jako:

BEF..:

„Soubor přírodních a antropogenních faktorů ovlivňujících strukturu krajiny, její vzhled, stabilitu a biodiverzitu, tedy základní funkce krajiny“.

A. 2. 3. 3. 4. Krajinná ekologie

Krajinná ekologie je rozsáhlý hraniční obor ekologie a geografie, zabývající se studiem komplexní struktury vztahů mezi společenstvy organismů (biocenózami) a podmínkami jejich prostředí v určitém výseku krajiny. Pojem poprvé použil a takto definoval německý biogeograf Carl Troll v r. 1939 (Landschaftsökologie), inspirován možnostmi, jež nabízelo studium leteckých snímků krajiny, podávající kvalitativně nové informace o krajině, krajinné struktuře, vegetaci a jejich prostorových souvislostech a vztazích na velkých územích.

A. 2. 4. Příroda, ochrana přírody a krajiny a pojmy související

Úvodem je třeba znovu připomenout, že oba pojmy krajina a příroda zejména z pohledu ochrany a tvorby (rozuměj krajiny a přírody) spolu velmi úzce souvisejí, resp. se v mnohém prolínají. Rovněž je třeba upozornit na některé další související pojmy.

Ochrana přírody a krajiny má v Českých zemích svoji tradici a postupně se u nás vyvinula v **multidisciplinární**, moderní, relativně mladý obor, využívající základních poznatků především z biologie a aplikuje je na **možnosti a potřeby lidské společnosti.**

Ochrana přírody také více začala záviset na iniciativě každého jednotlivce. Tito jednotlivci se sdružovali do nevládních organizací a podíleli se na výsadbě stromů, na záchranných programech na ochranu druhů. Začali také reagovat na projekty, které by mohly nějak ochranu přírody ohrozit (především nová výstavba - posuzování vlivů na ŽP - EIA).

A. 2. 4. 1. Definice ochrany přírody a krajiny

Podle našeho právního řádu (zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění) je ochrana přírody a krajiny definována v ust. odst. (1), § 2 zákona:

BEF..:

***Ochranou přírody a krajiny** se podle zákona rozumí dále vymezená péče státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, péče o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny.*

V současné podobě ochranu přírody a krajiny dělíme na ***obecnou*** a ***zvláštní*** o jejichž principech a nástrojích bude pojednáno dále.

V současné době je ochrana přírody snahou o ***společenský konsenzus*** (tzn. sjednocení pohledu různých subjektů, počínaje prostým občanem, přes samosprávy, podnikatelské subjekty, až po státní a mezinárodní úroveň).

A. 2. 4. 2. Některé další důležité pojmy související s ochranou přírody a krajiny

Z hlediska ochrany přírody a krajiny jsou samozřejmě důležité pojmy jako Národní park, Chráněná krajinná oblast, Národní přírodní památka …atd. Z důvodů návaznosti probíraného tématu však budou

tyto pojmy vysvětleny až v dalším pojednání u jednotlivých kategorií speciální ochrany přírody a krajiny (pozn. aut.).

A. 2. 4. 2. 1. Územní systém ekologické stability krajiny

Územní systém ekologické stability krajiny, resp. "systém ekologické stability" (ÚSES, SES) je vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak ***přírodě blízkých ekosystémů*****,** které udržují přírodní rovnováhu. Rozlišuje se místní, regionální a nadregionální systém ekologické stability.

Jak již bylo řečeno výše, vymezení a budování systémů ekologické stability území patří k základním nástrojům moderní ochrany přírody a krajiny v ČR.

A. 2. 4. 2. 2. Zvláště chráněná část přírody

Zvláště chráněná část přírody je velmi ***významná nebo jedinečná část živé či neživé přírody*****;** může jí být část krajiny, geologický útvar, strom, živočich, rostlina a nerost, vyhlášený ke zvláštní ochraně státním orgánem podle zákona o ochraně přírody a krajiny. Zvláště chráněná území se rozlišují podle kategorií (viz výše kap. 2. 4. 6.).

A. 2. 4. 2. 3. Dřevina rostoucí mimo les

Dřevina rostoucí mimo les (dále jen "dřevina") je strom či keř rostoucí jednotlivě i ve skupinách ve volné krajině i v sídelních útvarech na pozemcích mimo lesní půdní fond (dle zákona o lesích).

Z hlediska ochrany dřevin je třeba zmínit další příbuzné termíny a pojmy, resp. pravidla:

- ***Dřeviny jsou chráněny*** podle tohoto ustanovení před poškozováním a ničením, pokud se na ně nevztahuje ochrana přísnější (památné stromy) nebo ochrana podle zvláštních předpisů (zákon o rozvoji rostlinné výroby).
- ***Péče o dřeviny,*** zejména jejich ošetřování a udržování je povinností vlastníků. Při výskytu nákazy dřevin epidemickými či jinými jejich vážnými chorobami, může orgán ochrany přírody uložit vlastníkům provedení nezbytných zásahů, včetně pokácení dřevin.
- Ke ***kácení dřevin*** je až na výjimky nezbytné ***povolení*** orgánu ochrany přírody, není-li dále stanoveno jinak. Povolení lze vydat ze závažných důvodů po vyhodnocení funkčního a estetického významu dřevin

Podrobnosti ochrany dřevin a podmínek povolování jejich kácení jsou stanoveny obecně závazným právním předpisem (vyhl. MŽP č. 395/92 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny).

A. 2. 4. 2. 4. Paleontologický nález

Paleontologický nález je věc, která je ***významným*** dokladem nebo pozůstatkem života v geologické minulosti a jeho vývoje do současnosti.

A. 2. 4. 2. 5. Biotop

Biotop je soubor veškerých neživých a živých činitelů, které ve vzájemném působení ***vytvářejí životní prostředí*** určitého jedince, druhu, populace, společenstva. Biotop je takové místní prostředí, které splňuje nároky charakteristické pro druhy rostlin a živočichů. Biotop můžeme též definovat jako

stanoviště, sídliště, místo, v němž žije společenstvo organismů - biocenóza (tedy i její populace a jedinci). Biotop je charakterizován podmínkami podnebí (*klimatopem*), podmínkami půdního podkladu (*edafotopem*) i vlivy okolních organismů, tj. abiotickými i biotickými vlastnostmi prostředí. Rozlišujeme biotopy terestrické, vodní, luční, lesní, polní, jezerní, mořské apod. (viz *ekotop*).

A. 2. 4. 2. 6. Ekosystém

Ekosystémem se rozumí *funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí*, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase; je to *základní funkční jednotka přírody.* Je to jednota živé biocenózy a jejího neživého prostředí, tvořící dynamicky rovnovážný ekologický systém. Zahrnuje 4 hlavní složky:

1) stanoviště se souhrnem abiotických faktorů[4] (podnebí, půda, mrtvá organická hmota)
2) producenty (autotrofní[5] rostliny)
3) konzumenty (vícečlánkový potravní řetězec živočichů a člověka)
4) dekompozitory (rozkladače)

Úplný ekosystém musí obsahovat všechny 4 složky, mezi nimiž probíhá koloběh hmoty a jednosměrný tok energie. Ekosystémy rozlišujeme např. suchozemské (lesní porost, louka, step), sladkovodní (jezero, potok, řeka), přirozené (horská jedlobučina), umělé (smrková monokultura, polní kultury), popř. mořské (zátoka, korálový útes).

A. 2. 4. 2. 7. Ekotop

Ekotop je soubor všech neživých (abiotických) činitelů působících na stanovišti, kde žijí organismy.

A. 2. 4. 2. 8. Přírodní stanoviště

Přírodní stanoviště je přírodní nebo polopřírodní suchozemská nebo vodní plocha, která je vymezena na základě geografických charakteristik a charakteristik živé a neživé přírody.

A. 2. 4. 2. 9. NATURA 2000

V souvislosti se vstupem ČR do ES a přijetím evropského práva v ochraně ŽP byla do našeho práva v ochraně přírody a krajiny zakomponována soustava NATURA 2000 a její ochrana (Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin), a to v části čtvrté (ust. §§ 45a - 45i) zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Blíže o podmínkách vytváření a ochrany soustavy NATURA 2000 viz citovaný zákon.

NATURA 2000 je celistvá evropská soustava území se stanoveným stupněm ochrany, která umožňuje zachovat přírodní stanoviště a stanoviště druhů v jejich přirozeném areálu rozšíření ve stavu příznivém z hlediska ochrany nebo popřípadě umožní tento stav obnovit. Na území České republiky je NATURA 2000 tvořena ptačími oblastmi a evropsky významnými lokalitami, které požívají smluvní

---

[4] ***Abiotické faktory*** *= činitelé neživé, anorganické přírody jako složka ŽP. Rozlišujeme* ***f. klimatické*** *(světlo, teplota, srážky, vzduch a jeho složení i pohyby, vlhkost, tlak, elektrické změny ovzduší),* ***f. půdní, edafické*** *(fyzikální a chemické vlastnosti půdy i jejího podkladu),* ***f. hydrologické*** *(voda jako prostředí organismů, její teplota, salinita, pohyb, tlak, průhlednost).*

[5] ***Autotrofní*** *= organismy schopné vytvářet látky organické (ústrojné) z látek anorganických (neústrojných). Jsou to:* ***1.*** *zelené rostliny, fotosyntetické, získávají energii ze slunečního záření.* ***2.*** *bakterie, chemosyntetické, získávají energii rozkladem různých anorganických sloučenin. Opak* ***heterotrofní.***

ochranu nebo jsou chráněny jako zvláště chráněné území.

A. 2. 4. 2. 10. Evropská stanoviště

Přírodní stanoviště v zájmu Evropských společenství (dále jen "evropská stanoviště") jsou přírodní stanoviště na evropském území členských států Evropských společenství těch typů, které jsou ohroženy vymizením ve svém přirozeném areálu rozšíření nebo mají malý přirozený areál rozšíření v důsledku svého ústupu či v důsledku svých přirozených vlastností nebo představují výjimečné příklady typických charakteristik jedné nebo více z biogeografických oblastí, a která jsou stanovena právními předpisy Evropských společenství; jako prioritní se označují ty typy evropských stanovišť, které jsou na evropském území členských států Evropských společenství ohrožené vymizením, za jejichž zachování mají Evropská společenství zvláštní odpovědnost, a které jsou stanovené právními předpisy Evropských společenství.

A. 2. 4. 2. 11. Evropsky významné druhy

Druhy v zájmu Evropských společenství (dále jen "evropsky významné druhy") jsou druhy na evropském území členských států Evropských společenství, které jsou ohrožené, zranitelné, vzácné nebo endemické, a které jsou stanovené právními předpisy Evropských společenství; jako prioritní se označují evropsky významné druhy, vyžadující zvláštní územní ochranu, za jejichž zachování mají Evropská společenství zvláštní odpovědnost, a které jsou stanovené právními předpisy Evropských společenství.

A. 2. 4. 2. 12. Evropsky významná lokalita

Evropsky významná lokalita (EVL) je lokalita vyžadující zvláštní územní ochranu a splňující podmínky podle § 45a, odst. 1, zákona o ochraně přírody a krajiny, která:

1. byla zařazena do seznamu lokalit nacházejících se na území České republiky vybraných na základě kritérií stanovených právními předpisy Evropských společenství) a vyžadujících územní ochranu (dále jen "národní seznam"), a to až do doby jejího zařazení do seznamu lokalit významných pro Evropská společenství (dále jen "evropský seznam"),
2. splňuje podmínky pro zařazení do národního seznamu, ale nebyla tam zařazena, a vyskytuje se na ní prioritní typ přírodního stanoviště nebo prioritní druh, a o jejímž zařazení do evropského seznamu se s Evropskou komisí (dále jen "Komise") jedná, a to až do doby, kdy se o zařazení nebo nezařazení lokality dohodne Česká republika s Komisí nebo do rozhodnutí Rady Evropské unie (dále jen "sporná lokalita"), nebo
3. byla zařazena do evropského seznamu

A. 2. 4. 2. 13. Ptačí oblast

Jako ptačí oblasti se vymezí území nejvhodnější pro ochranu z hlediska výskytu, stavu a početnosti populací těch druhů ptáků vyskytujících se na území České republiky a stanovených právními předpisy Evropských společenství (Směrnice Rady 79/409/EHS, ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků), které stanoví vláda nařízením.

Ptačí oblasti vymezí vláda nařízením s cílem zajistit přežití druhů ptáků uvedených výše a rozmnožování v jejich areálu rozšíření, přičemž vezme v úvahu požadavky těchto druhů na ochranu; přitom může stanovit činnosti, ke kterým je třeba souhlas orgánu ochrany přírody, přičemž zohlední hospodářské požadavky, požadavky rekreace, sportu a rozvojové záměry dotčených obcí a krajů podle územně plánovací dokumentace; na území vojenských újezdů zohlední požadavky na zajištění obrany státu.

A. 2. 4. 2. 14. Geopark

Vymezení pojmu:

Geologický park je území s geologickým dědictvím evropského významu a se strategií udržitelného rozvoje a se silnou řídící strukturou, které je podpořeno evropským programem financování, aby se napomohlo jeho dalšímu rozvoji.

Další informace lze nalézt v Chartě SEGP (www.europeangeoparks.org)[6].

Geopark je oblast, která zahrnuje lokality významné z pohledu geologických věd. Důležitá jsou i estetická hlediska a jejich neopakovatelnost a vzácnost, která umožňuje jejich využití např. pro vzdělávání.

Důležitá jsou i ***estetická hlediska*** a jejich ***neopakovatelnost a vzácnost***, která umožňuje jejich využití např. pro vzdělávání. ***Geopark má jasně určené hranice a dostatečně velkou rozlohu*** proto, aby území mohlo být úspěšně využíváno zejména pro ***šetrný cestovní ruch*** a aby znamenalo ***přínos pro hospodářský rozvoj oblasti.*** Vedle geologických jsou důležité i další zajímavosti, jako jsou kulturní a ekologické fenomény, archeologické a historické památky významné z celoevropského hlediska. Geopark spojuje propagaci geologického dědictví s regionálním rozvojem. Rozvoj území geoparku probíhá ve spolupráci s místními samosprávami, podniky i jednotlivci. Veřejnost se jejich prostřednictvím může seznámit nejen s geologickými procesy, ale může také poznat význam přírodních zdrojů a jejich využití v hospodářské a kulturní historii.

BEF..:

Geopark ***je oblast nebo území, která nebo které zahrnuje lokality významné z pohledu geologických věd - tudíž zahrnuje konkrétní geologické dědictví a poskytuje možnost šetrného využití tohoto bohatství, jakož i bohatství kulturního, architektonického, archeologického, historického a přírodního, a to v rovnováze se strategií trvale udržitelného územního rozvoje; geologické lokality musí být po odborné stránce dostatečně kvalitní a originální. Geopark se zaměřuje na ochranu území a územních hodnot, vzdělávací aktivity a šetrné využívání území z hlediska cestovního ruchu.***

Pojem a definice geoparku je umístěna záměrně na konci této kapitoly, protože tak, ***jak je geopark sepjat s ochranou přírody a krajiny, tak je zcela rovnocenně spojen i s šetrnou turistikou,*** o které bude pojednáno dále, jakož i o samotném geoparku.

A. 2. 5. Šetrná turistika a její formy

Pojem šetrná turistika lze vysvětlit opět tím nejjednodušším způsobem - např. odpovědí na otázku: Co je to šetrná turistika?

Šetrná turistika je:

- ***„měkká“ forma turistiky***, která je šetrná k životnímu prostředí,
- ***„ekologická“ forma turistiky***, která se chová ekologicky vůči životnímu prostředí,
- forma turistiky, která neovlivňuje, resp. ***nemá negativní dopady do životního prostředí,***
- forma turistiky, která se ***negativní vlivy na životní prostředí*** snaží v maximální míře ***eliminovat,***

[6] *FAQ's - Síť evropských geoparků (SEG) - Často kladené otázky.*

resp. se snaží, aby tyto dopady byly co ***nejmenší***

Zatímco konvenční masová turistika klade důraz na zajištěné pohodlí ve velkých, technicky vybavených centrech (pláže, lyžařská střediska aj.) s obsluhou zajišťující unifikované služby, v poslední době se stále více prosazuje moderní trend, který požaduje **individualitu** a **spontánnost, poznání** a **informace, místní odlišnosti, tradiční kulturu** i **přírodu.** Zákazníci dávají přednost **ubytování v rodinách, malých hotelech** a **penzionech,** snaží se být **nezávislí** a **objevovat nové.**

Pokud se pokusíme provést syntézu výše řečeného, můžeme se pokusit i o definici pojmu:

BEF..:

Šetrná turistika, resp. její formy jsou takové formy, které jsou provozovány ohleduplně (šetrně) k životnímu prostředí, které životní prostředí negativně neovlivňují a nemají na něj negativní dopady, popř. se tyto vlivy a dopady snaží v maximální možné míře eliminovat.

Přičemž v úvahu musíme samozřejmě vzít i dopady na místní komunitu (a to nejen negativní, ale především pozitivní a hlavně ekonomické) a zapojení místních komunit do projektu.

Dále je velmi důležité nakládat nanejvýš opatrně a citlivě s obecnými pojmy jako **„ekoturistika“** a **„ekoturismus“**. V následujícím se pokusím stručně oba pojmy popsat a odlišit.

Záměrně s šetrnou turistikou nespojujeme **obecný název ekoturismus.** Ten je pouze **podskupinou alternativního turismu.** Je v posledních letech označován za nejrychleji rostoucí segment cestovního ruchu. Udává se, že na globálních tržbách z cestovního ruchu se v roce 1997 podílel asi 7 % a jeho růst se odhaduje na 10−20 % ročně.

Je důležité si uvědomit, že zatímco pojem ***„ekoturistika“*** v určitých případech může mít blíže k turistice „šetrné“ nebo též „měkké“, pod pojem ***„ekoturismus“*** lze nacpat v podstatě kde co, od masových zájezdů do exotických zemí (např. na africké safari), přes exotické zájezdy za erotikou do panenského ráje mořských pláží Thajska, davy proudící na Machu Picchu, lovy exotických zvířat na Bajkale a Sibiři až po citlivě a v podstatě neškodně provozovaný rafting na divoké vodě (ale asi ne na Zambezi pod Viktoriinými vodopády). Za ekoturismus lze považovat i cesty do Antarktidy, přičemž již dnes lze konstatovat, že největším zdrojem poškození životního prostředí v Antarktidě je turistika (Venera, MŽP 2003). Může tomu však být i opačně.
Rádoby ***„ekoturista“*** je např. schopen nasednout na letadlo, které během jediné cesty na opačnou stranu planety spotřebuje tolik dotované neobnovitelné energie a vyprodukuje tolik skleníkových plynů, kolik jinému člověku stačí na uspokojení jeho životních potřeb po celý rok. „Ekoturista“ se ubytuje ve velkokapacitním hotelu, kterému padl za oběť kus pralesa, mořského pobřeží nebo přirozená místní architektura. Dalšího dne nasedne na motorový člun nebo do terénního auta s řidičem a průvodcem, který je placen za to, že vyhoví zákazníkově touze po zážitku z divoké přírody. A jede fotit medvědy do Hudsonova zálivu, lvy do savany nebo skákající delfíny. Avšak zvířata, jak napsal časopis New Scientist, na to budou reagovat změnou srdečního rytmu, hladiny hormonů a sociálního chování. Projeví se to vyšší bdělostí odpočívajících medvědů, zděšením lvů, horším příjmem potravy a zmatenějšími projevy lásky u zvířat. „To je nejhorší druh cestování za přírodou,“ říká v Independentu Nigel Dunstone, zoolog z univerzity v Durhamu, který se dopadem turistiky na život zvířat zabývá už od roku 1985.

Pozitivní je, že v současnosti se tyto informace už stávají součástí všeobecného povědomí – pronikají na stránky běžného tisku. I „lovy beze zbraní mohou být zničující,“ píše MF Dnes v březnu 2004 a jako příklad dává vliv na novozélandské tučňáky žlutooké. „Vědci varují, že v místech hojně navštěvovaných turisty váží mláďata tučňáků v průměru o desetinu hmotnosti méně než mláďata v klidných oblastech.“

Do velké množiny ekoturismu se ale vměstnají i skutečně šetrné způsoby rekreace a turistiky, jako je ekoagroturistika, některé dobře organizované cesty malých skupin za dobrodružstvím nebo za hlubším poznáním různých etnik bez náročných požadavků na služby čtyřhvězdičkového střihu.

Skutečně šetrná, udržitelná, měkká či též „soft" turistika vyžaduje radikální změnu přístupu. Především účastníky (rekreanty a cestovatele) spíš rozptyluje než koncentruje. Žádá lepší informovanost a vyspělost nejen po poskytovatelích turistických služeb, ale očekává určité nové vlastnosti i u samotných turistů. Nedá se tedy očekávat, že právě po ní bude toužit každý. V definici environmentálně šetrné turistiky, se výrazně angažoval Program OSN pro životní prostředí (UNEP). V roce 2002, který byl vyhlášen Mezinárodním rokem ***ekoturistiky***, se uskutečnila celosvětová konference o šetrném cestovním ruchu v kanadském Québecu. Nyní se ale stále více prosazuje moderní trend, který požaduje individualitu a spontánnost, poznání a informace, místní odlišnosti, tradiční kulturu i přírodu. „Zákazníci dávají přednost ubytování v rodinách, malých hotelech a penzionech, snaží se být nezávislí a objevovat," Tak popisuje trend Vojtěch Kotecký z ekologické organizace Hnutí Duha. Přesto i malá skupina turistů nebo individuální cestovatel může negativně ovlivňovat životní prostředí. Stačí, aby jako dopravní prostředek zvolil letadlo a za svůj cíl ekologicky citlivou oblast a tam se choval bezohledně.

Závěrem je proto potřeba velmi ***citlivě spojovat***, či ***spíše nespojovat*** obecné pojmy „ekoturistika" a „ekoturismus" s pojmy jako „šetrná" turistika, „měkká" turistika apod. Když už bychom tento termín chtěli použít, tak spíše volme formulaci jako ***„ekologicky šetrná"*** forma turistiky apod.

Charakteristika udržitelné turistiky:

- √ Zaměřuje se na kvalitu zážitku.
- √ Zohledňuje sociální rovnost, respektuje potřeby místní komunity.
- √ Zaměstnává místní obyvatele a zapojuje je do plánování a rozhodování.
- √ Zůstává v mezích možností využití místních zdrojů (minimalizuje negativní vlivy, spotřebu energie, efektivně řídí odpadové hospodářství, recykluje).
- √ Zachovává celou šířku rekreačních, vzdělávacích a kulturních možností v rámci a napříč generacemi.
- √ Je založena na aktivitách, které reflektují charakter místa a regionu.
- √ Umožňuje turistovi seznámit se s navštíveným regionem a podporuje jeho zájem o komunitu a životní prostředí.
- √ Nelimituje ostatní odvětví při uplatňování principů udržitelnosti.
- √ Je integrována do místního, regionálního či národního rozvojového plánu.
- √ Minimalizuje nepříznivé dopady na místní společenství, kulturní dědictví, krajinu, zvyky a živočišné druhy a zároveň podporuje sociální a ekonomickou prosperitu.
- √ Zanechá hmotné a sociální prostředí neoslabené, v ideálním případě i zkrášlené, jako zdroj pro budoucí požitek.

Zdroj: Ing. Daniel Mourek, Cestovní ruch a životní prostředí. Sborník K udržitelnému rozvoji ČR: vytváření podmínek, Centrum UK pro otázky životního prostředí, Praha 2002

A. 2. 5. 1. Formy šetrné turistiky

Šetrná turistika není samozřejmě pouze záležitostí pěší a sezónní turistiky, ale postupně se rozvíjí do různých forem. Jestli nějakou formu turistiky lze považovat za „šetrnou" vyplývá především z toho, jak dalece ovlivňuje své okolí a především jak moc negativně ovlivňuje životní prostředí.

Cesta k udržitelnější turistice vede ve dvou paralelních proudech.Tzv. „Ozeleňovat" se může a musí masová turistika, a to prostřednictvím vylepšování ekologických standardů a promyšleného plánování či marketingu na různých úrovních rozhodování.

Nejšetrnější varianty turistiky, které nejen nemusí životní prostředí, biologickou i kulturní diverzitu poškozovat, ale naopak mohou pro ně být přínosem, představuje především alternativní turistika. Takové se říká šetrná, udržitelná, měkká, soft, rozptýlená…

Ze ***základních forem šetrné turistiky*** lze vyjmenovat následující:

1. **Pěší turistika** - lze říci, že je nejobvyklejší formou šetrné turistiky. Lze ji provozovat celosezónně a účastníka stojí relativně nejméně finančních prostředků co se výbavy týče. Aby se stala šetrnou formou, nesmí být masová a soustředěná, ale spíše individuální a rozptýlená a alternativně zaměřená.
2. **Cykloturistika** - lze ji zařadit mezi jednu z nejrychleji se vyvíjejících a rozvíjejících forem. ještě pořád ji lze zařadit jako sezónní formu (i když i vzhledem ke klimatickým podmínkám mírnějších zim stále více je provozována i v zimě - je to však ale ještě „šetrná“ forma cykloturistiky ??); účastník musí však již do vybavení investovat více financí, nežli „pěšák“ (pořízení kola, oblečení a další speciální výbavy. Z hlediska šetrné formy platí víceméně to, co u pěší turistiky, tzn. abychom ji mohli zařadit mezi šetrnou formu, tedy nikoli masovost, ale rozptýlenost a individuálnost. Pro stále se zvyšující oblibu cykloturistiky jsou dnes již některá exponovaná území přeplněna, dochází k množícím se střetům zejména s pěšími turisty, a proto stále více narůstají snahy kompetentních orgánů cykloturistiku v nejvíce exponovaných územích (zejména nejatraktivnější zóny ZCHÚ) buď úplně zakázat, nebo alespoň omezit, či regulovat.
3. **Agroekoturistika (Ekoagroturistika)** - celosezónní forma, zažívá v poslední době rozkvět, ekoagrofarmy začínají přibývat v podstatě na celém území ČR a o tuto formu šetrné turistiky je stále více potenciálních zájemců. Jsou vyhledávány především menšími skupinami (rodiny s dětmi), které se ubytovávají přímo v domácím prostředí farmy, hojně jsou využívány jízdy na koních péče o domácí zvířata a pomoc při hospodaření na těchto farmách, kdy se účastníci seznámí s problematikou hospodaření ekofarem a jejich výrobní a produkční činností.
4. **Vodácká turistika** - sezónní forma turistiky (od jara do podzimu); šetrná je zase pokud není provozována především masově a v exponovaných, hojně navštěvovaných lokalitách; lze sem zařadit víceméně klasické sjíždění řek (zejména rodiny s dětmi i sportovněji laděné (různé kluby, oddíly apod.), resp. v určitých případech i outdoorové aktivity (především rafting, možná i canyoning); měla by zde být opět určitá pravidla, zaměřená především na chování v přírodě. Z hlediska finanční náročnosti se jedná o vyšší náročnost (pořízení nebi o půjčení lodí a plavidel, doprava a přeprava, další speciální výbava a oblečení.
5. **Lyžařská turistika** - zde je z pohledu šetrné turistiky významné především běžecké lyžování, a to opět zejména lyžování turistické a rodinné a v méně exponovaných a méně známých lokalitách, které se dají objevovat; problémem samozřejmě bývají sněhové podmínky; z hlediska finanční náročnosti je třeba kromě běžeckých lyží s vázáním pořídit ještě elementární výbavu.
6. **Ostatní možné formy šetrné turistiky** - existují, či mohou a v budoucnu se nejspíše budou rozvíjet i další formy, resp. „odnože“ šetrné turistiky; abychom mohli takové formy nazvat „alternativními“ nebo šetrnými, nezbytným předpokladem je, že musí splňovat předpoklady pro tuto definici (viz výše) a především se musí jednat o tzv. „rozptýlenou“ formu (v protikladu k „masové“ formě); z možných ostatních forem šetrné turistiky bychom mohli alespoň vyjmenovat, či nastínit následující (lze definovat podle oborů zájmu nebo činností apod.):
   - **hipoturistika** - vysloveně specifická forma šetrné turistiky, k jejímu provozování je potřeba zvíře, které opravdu dlouho provází člověka na jeho cestách po světě; to zvíře se jmenuje **kůň …** Lze říci, že je to poněkud nákladnější forma šetrné turistiky a zatím je v ČR poněkud v plenkách. ještě pořád se u nás spíše jedná o atrakci, nežli o formu turistiky. To se ale začíná rapidně měnit. Vznikají první, další a nové hipostezky (naposledy např. z Maříže do Deštné, předtím do Nové Říše a do Telče …). Nadšeným propagátorem je též současný senátor Václav Jehlička. Tam, kde je tato forma šetrné turistiky běžná (např. Island), si zájemce přes recepční nebo jinou odpovědnou osobu vybere trasu v sedle na dva týdny. Přijede pro něj mikrobus, doveze jej na základnu, kde dostane koně. Nanosí mu na hromadu vybavení od sedla po vaky a může vyrazit s tím, že má zajištěno všechno od péče o zvíře až po ubytování … Hipoturistiku

lze již dnes považovat za celosezónní formu (zimní projížďky na saních - klasická ruská“trojka“, hiposkijöring, i klasické zimní vyjížďky v sedle koně. Je pravdou, že hipoturistika má i příznivý vliv na zdraví a na rehabilitaci handicapovaných osob

- **kulturní, kulturně-archeologická, kulturně-architektonická turistika** - zaměřená především na místní kulturní, kulturně-archeologické nebo kulturně-architektonické zajímavosti, památky nebo dědictví (má velký prostor v objevování nových pomístních, dosud neznámých fenoménů v uvedených oborech), a to např. méně známé nebo úplně neznámé
- **historická, historicko-vojenská turistika** - zaměřená především na historii a historické události daného místa nebo oblasti (regionu), příp. i na historicko-vojenské (válečné) události; uvedených zajímavostí je v rámci ČR nepřeberné množství (stačí si vzít k ruce nějakou starší turistickou mapu či průvodce - já mám např. Turistického průvodce ČSSR, sv. č. 12 - Český ráj a Podkrkonoší vč. mapy, vydáno v nakl. Olympia 1982 a z nichž se dá i dnes leccos hodně zajímavého vybrat); namátkou v poslední době se poměrně dost zájemců vydává po stopách Prusko-Rakouské války a jejích událostí v r. 1866 (znovu objevovaná a obnovovaná místa, památníky, muzea, pořádané akce v okolí Hradce Králové, Trutnova, Náchodu, České Skalice apod., nejvíce v severovýchodních Čechách), zajímavé jsou např. i stopy a vzpomínky na napoleonské války a vpád napoleonských vojsk do Čech na počátku 19. stol. (srpen, září 1813) především v severních Čechách na Ústecku v okolí Varvažova, Chlumce a Přestanova
- **folklórní nebo národopisná turistika** - zaměřená především na místní zvyky, tradice a obyčeje (jarmarky, trhy, vinobraní, masopusty, tradiční poutě, křížové cesty a další akce, připomínající místní tradice a zvyky apod.); lze říci že rovněž v poslední době zažívá konjunkturu, ale je třeba dát pozor - některé akce přerůstají do masovosti a mají již málo společného s šetrnou turistikou a blíží se spíše k akcím a formám „nešetrné“, resp. „masové“ turistiky
- **železniční turistika** - zaměřená na železnice, cestování po železnici, poznávání železnic a vlaků jako technických a historických památek; lákavé je hlavně cestování vlaky taženými historickými parními lokomotivami a poznávání historických parních lokomotiv
- **turistika za technickými památkami** - podobně jako výše je zaměřená především na historické technické památky a technická díla; jako příklad lze uvést technická vodní díla (přehrady, plavební kanály, mlýny, elektrárny …) nebo např. historické automobily a motocykly a historický automobilismus, nebo různá další technická díla postavená nebo vybudovaná našimi předky
- **regionální nebo oblastní (krajová) turistika** - tato forma je zaměřená na poznávání a objevování specifik celého regionu, ať se jedná o přírodu a krajinu nebo o jiné regionální charakteristiky a originality; z těch specifik zde lze vyjmenovat třeba formy zaměřené na sklářství a sklářské tradice (především drobná domácí výroba - mačkání, navlékání perlí a korálů, výroba skleněných figurek, vánočních ozdob, ale i drobná podniková-průmyslová výroba hutního skla a výrobků v soukromých sklárnách a podnicích, broušení a rytí, malování skla apod.), dále to může být vinařství a vinařské tradice, soukromé zemědělství a zemědělská prvovýroba vesměs ekologická, obě jmenované formy se dají spojit jednak třeba s cyklistikou a s ochutnávkami apod.; nesmíme však vynechat i jiná další specifika, např. těžba a zpracování specifických nerostných surovin (např. staré stopy po dobývání uhlí, některá nechráněná nebo neznámá naleziště - pozor, jsou chráněna „ze zákona“, takže pouze dívat a ne „nalézat“ !), existuje mnoho starých opuštěných lomů, dolů a lokalit, které na svých výletech můžeme „objevit“ a pokud si vezmeme s sebou jako průvodce nějakého fundovaného znalce - geologa, nebo místního „pábitele“, který „všechno ví a všechno zná“, pak takový výlet, ať již na kole, nebo nejlépe pěšky, nám může poskytnout celoživotně nezapomenutelné nádherné zážitky z takovéto výpravy, o které budeme vyprávět všem svým známým a dětem (pokud je ovšem nevezmeme s sebou …) a zcela jistě se do těchto míst budeme vracet; problémem však především pro nás může být skutečnost, že si takovéto území budeme třeba chtít co nejdéle uchovat pouze pro sebe a své nejbližší a nebudeme jej chtít komercializovat pro již zmíněnou „masovost“
- **potápěčská turistika** - je samozřejmě atraktivnější, když je provozována v přímořských destinacích, ale začíná se rozvíjet i v ČR; je samozřejmě náročnější na specializované vybavení i na instruktáž, a také samozřejmě na konkrétní lokality (ať již u moře, nebo v ČR), kde je možno se potápět.

Myslím, že o ostatních (alternativních) formách alternativní turistiky by se dalo psát a povídat ještě hodně dlouho, ale je třeba zmínit ještě další důležité věci, takže nezbývá, nežli tuto kapitolu ukončit ...

A. 2. 6. Ekolabelling, neboli ekologické značení v cestovním ruchu

Historie ekoznačení se datuje od 70. let 20. století, kdy se zvýšila celkově poptávka po informacích o životním prostředí a spotřebitelé začali vyhledávat výrobky, které životní prostředí méně zatěžují. Na to reagovali výrobci zvýšenou produkcí těchto výrobků a pro lepší orientaci je označovali prvními „ekoznačkami". Těch však brzy vzniklo takové množství, že tím byla ohrožena jejich důvěryhodnost. Spotřebitelé i poctiví výrobci začali požadovat tvorbu takového systému ekoznačení, který by byl věrohodný a zaručený třetí nezávislou stranou.

První centrálně řízený certifikační systém udílení ekoznačky vznikl v roce 1978 v Německu - ***"Modrý anděl" – „Der Blaue Engel"***. Připojily se i další státy (Kanada, USA, skandinávské státy) a v roce 1994 i Česká republika vyhlášením Národního programu označování výrobků ochrannou známkou

„Ekologicky šetrný výrobek". V současnosti jsou stanoveny směrnice pro 40 výrobkových kategorií a ekoznačku můžeme nalézt na více než 200 výrobcích.
Vlastníkem ochranné známky je **CENIA**, česká informační agentura životního prostředí. Program dodržuje tyto zásady:

- ◊ zásada dostupnosti (orientace na výrobky spotřebního charakteru)
- ◊ zásada vyloučení výrobků se specifickými předpisy (potraviny, nápoje, léky, střelné zbraně)
- ◊ zásada šetrnosti a pozitivnosti ke všem složkám životního prostředí
- ◊ zásada dobrovolnosti
- ◊ zásada srozumitelnosti
- ◊ zásada věrohodnosti (řízení Programu musí být nestranné a založené na vědeckém základě)
- ◊ zásada finálnosti (ekoznačka je udělována výrobku jako celku)
- ◊ zásada otevřenosti (žadatelem může být jakákoliv firma,výrobce či dovozce)
- ◊ zásada aplikace metody LCA (life-cycle assessment) – hodnotí se všechny fáze života výrobku – od výběru surovin po likvidaci výrobku
- ◊ zásada časového omezení (ekoznačka se propůjčuje výrobkům na 3 roky)
- ◊ zásada kontroly (proti zneužívání ochranné známky)
- ◊ zásada mezinárodní harmonizace (vzájemné uznávání národních i nadnárodních ekoznaček)

Garantem Programu je Ministerstvo životního prostředí, odborným poradním orgánem MŽP je Rada pro ekologicky šetrné výrobky, odpovědným a výkonným orgánem je Agentura pro ekologicky šetrné výrobky, CENIA.

Další formou ekologického značení je tzv. **Evropská ekoznačka – „The Flower" (Květina).**
Je to systém evropského ekoznačení, který je stejně jako český národní program ekoznačení dobrovolným prostředkem, napomáhajícím distribuci výrobků a služeb šetrných vůči životnímu prostředí udělováním ekoznačky „The Flower".

Tuto značku může získat jen ten výrobek nebo služba, který je v rámci dané skupiny produktů nejvíce šetrný vůči životnímu prostředí a usnadňuje pak spotřebitelům pomocí ekoznačky výběr kvalitního šetrného produktu.

Program evropské ekoznačky se od podobných iniciativ liší tím, že:

◊ **platí v celé Evropské unii**, Norsku, Lichtenštejnsku a na Islandu
◊ výrobek prověřuje nezávislá instituce
◊ **posuzuje celkový vliv výrobku na životní prostředí** – těžbou surovin počínaje a likvidací výrobku konče

O evropskou ekoznačku se mohou ucházet:

◊ výrobci a poskytovatelé služeb
◊ dovozce
◊ maloobchodníci, distribuující vlastní ekologicky šetrné značky výrobků

Tento program zahrnuje 23 výrobků a služeb (kromě potravin, nápojů a léčiv). Mezi kritéria posuzovaná pro získání evropské ekoznačky patří např. spotřeba energie, emise znečištění nebo míra produkce odpadu.

Co je třeba udělat pro získání ekoznačky „The Flower“ ?

1) Zkontrolovat, zda má výrobek předpoklady pro získání ochranné známky: zařazení do některé z kategorií programu, prostudování detailního systém kritérií - http://ec.europa.eu/ecolabel
2) Kontaktovat Agenturu pro ekologicky šetrné výrobky (AEŠV) – obdržení ověřovacího formuláře a uživatelské příručky
3) Vyplnit přihlašovací formulář a zaplatit poplatek
4) Při splnění všech kritérií, odevzdání potřebné dokumentace a zaplacení poplatku - udělení ekoznačky

Držitelé evropské ekoznačky "The Flower" v ČR

- Hotel Adalbert (Praha Břevnov) - www.hoteladalbert.cz
- Autocamp OASA (Staňkov na Třeboňsku) - www.campoasa.cz
- Hybler Textil s.r.o. (Semily) - www.hybler.cz
- Nová Mosilana a.s. (Brno) - www.mosilana.cz
- Sporthotel Zátoň (Zátoňské Dvory u Č.Krumlova) - www.sporthotel-zaton.cz
- Hotel Residence Belgická (Praha 2) - www.mamaison.com

Podrobné informace o ekoznačce EU - Květina lze získat na webových stránkách:

www.eco-label-tourism.com

www.europa.eu.int/ecolabel
www.ekoznacka.cz

Z dalších ekologických značek a ekologického značení lze uvést např. zmiňované **ekologické zemědělství a biopotraviny**, **fair trade výrobky** (férový, n. spravedlivý obchod), jehož cílem je snaha o poskytování férových obchodních podmínek pro zapojené výrobce a informováním spotřebitelů o situaci výrobců a jejich zaměstnanců v rozvojových zemích, **lesní certifikace** (FSC - Forest Stewardship Council). Certifikát FSC zaručuje zákazníkovi, že **dřevo či výrobek ze dřeva pochází ze šetrně obhospodařovaného lesa.** Visačka FSC znamená záruku, že svým nákupem nepřispíváme k devastaci lesů nebo pralesů a nepodporujeme nezákonnou těžbu dřeva. Pro vlastníky lesa je FSC prestižním oceněním jejich snahy o lesní hospodaření šetrné k přírodě.

A. 2. 6. 1. Definice pojmu ekolabelling

Úvodem je potřeba říci, že cca od r. 1999 existuje periodikum, vydávané pod MŽP s názvem Ekologické značení.

Ekoznačení (ekolabeling) v té nejsrozumitelnější formě představuje **označování produktů nebo služeb, které jsou šetrnější k životnímu prostředí** nežli ostatní srovnatelné výrobky nebo služby.

Všeobecným cílem environmentálního značení a prohlášení je, aby pomocí ověřitelných, přesných a nezavádějících informací o environmentálních aspektech výrobků nebo služeb, podpořily poptávku a nabídku těch výrobků a služeb, které způsobují menší zátěž na životní prostředí, a tím stimulovaly potenciál pro neustálé, trhem řízené, zlepšování životního prostředí.

Na základě výše uvedeného můžeme opět zformulovat ***definici ekolabelingu:***

BEF..:

Ekoznačení (nebo také ekolabeling) je způsob označování produktů (hmotných, i služeb), které jsou šetrnější k životnímu prostředí, než produkty bez označení, plnící stejný účel. Tento systém je řízený státem – není tedy závislý na spotřebiteli, ani na výrobci. Odpovědným orgánem Programu je Agentura pro ekologicky šetrné výrobky, samostatný organizační útvar Českého ekologického ústavu. Způsoby environmentálního značení se také normalizují a v řadě ISO 14000 jim mají být věnovány normy ISO 14020 až ISO 14024.

Ekolabeling je označování výrobků, jež splňují určitá kritéria, značkami vyjadřujícími jejich nižší dopady na životní prostředí. Cílem "ekoznaček" je informovat zákazníky a spotřebitele. V současnosti existují ***tři úrovně ekoznaček*** (viz též výše v kap. 2.6.):

1) ***Národní ekoznačky*** (Typ I), jež na základě normy ISO 14024 udělují jednotlivé státy. V ČR bylo zavedeno označení Ekoznačka, případně "Ekologicky šetrný výrobek - EŠV. Ekoznačka se výrobku uděluje a může mu být případně odebrána. Propůjčení ochranné známky neznamená, že daný výrobek je pro životní prostředí naprosto neškodný. Musí však být zárukou, že jednotlivé složky životního prostředí jsou jím negativně ovlivňovány mnohem méně, než jinými výrobky se srovnatelnými užitnými vlastnostmi.
2) Vlastní ***environmnentální prohlášení*** výrobců dle ISO 14021 (Typ II).
3) Označení založené na ***hodnocení životního cyklu*** dle ISO 14025 (Typ III). Do této třetí kategorie patří zatím pouze Environmental product declaration (EPD) a bývají sem řazeny i BIO potraviny. Výrobky, kterým je uděleno toto označení, jsou hodnoceny s ohledem na celý jejich životní cyklus - ***metodou LCA.***

Ekolabeling má význam nejen v informování zákazníků, ale také v ***jejich motivování*** volit si výrobky,

které zatěžují životní prostředí méně. Zájem zákazníků o takto označené výrobky pak motivuje i výrobce o získání ekoznaček.

A. 2. 6. 2. Ekolabeling v cestovním ruchu

Z hlediska problematiky cestovního ruchu není ani tak příliš podstatné probírat se terminologií různých druhů "šetrných" turismů. Užitečné je ale odlišit ***agroturistiku.*** Je to forma venkovské turistiky, kterou provozuje farmář a často mu slouží většinou jako vedlejší finanční zdroj. V případě ***ekoagroturistiky*** by mělo být zaručeno, že se jedná o ***ekologickou farmu hospodařící bez chemie.*** Oficiálním potvrzením takového hospodaření je v ČR vlastnictví certifikátu ***Produkt ekologického zemědělství,*** který uděluje ***KEZ, o.p.s.***. Ekologičtí zemědělci ČR se sdružují ve ***svazu PRO-BIO.*** A pojďme si říci, jak je to vůbec s ekologickým značením v cestovním ruchu.

Dobrovolné certifikační programy – ekologické značky se v poslední době zdají být zřejmě ***nejlepším nástrojem k rozvoji ekologicky šetrnějšího cestovního ruchu.*** Těchto značek pro ekologicky šetrnou turistiku ve světě existuje kolem stovky.

Snad nejznámější je ***Green Globe 21***, který je prvním a zřejmě nejlépe propracovaným systémem udělování ekologické známky pro turismus. Kandidát na udělení ekologické známky se nejdřív musí zaregistrovat a dostane informace, jaké kroky má udělat, dále se posuzují jeho výsledky, provádí se audit, a teprve potom může používat certifikovanou ekoznačku. Existuje řada národních značek, například dánská ***Green Key,*** pacifická ***Green Leaf,*** baleárská ***Ecotour.*** Jiné ekologické certifikační systémy jsou také zaměřeny na některou složku turismu, ***Blue Flag*** na udržitelné využívání pláží a moře, ***Ecotel*** na ubytovací zařízení[7]

Ani ***šetrná turistika se však neobejde jen s certifikačními programy.*** Potřebuje promyšlené řízení jak na ***národní***, tak na ***regionální*** a ***místní úrovni***.

Např. v Irsku byl v roce 1997 nastartován program k povzbuzení cestovního ruchu a současně k ochraně prostředí. V grantech na něj směřovalo v roce 1998 celkem 2,5 milionu liber. Jedním z projektů této iniciativy byl i národní program zvýšení povědomí o udržitelném turismu mezi širší irskou veřejností. Zaměřil se na základní hodnoty irského turismu, důležitost ochrany těchto hodnot a roli, kterou při dosahování těchto cílů hraje každý jednotlivec. Švýcarská národní turistická centrála zase používá ve svých reklamních sloganech prohlášení namířená přímo proti masovému turismu.

V České republice vzniklo několik studií na téma udržitelná turistika, které byly publikovány ve sborníku „K udržitelnému rozvoji ČR: vytváření podmínek“ vydaném Centrem Univerzity Karlovy pro otázky životní prostředí v roce 2002. O rok později je možno zaznamenat pokus vytvořit Centrum šetrné turistiky v Rychnově u Jablonce n. N.

Na národní úrovni ovšem je vhodné dohodnout ekologické standardy služeb, analyzovat trh a vytvářet národní turistické politiky, které zahrnou i ekologické požadavky. Obdobně to platí i pro regionální plánování a lokální spolupráci institucí a soukromníků, kteří poskytují turistické služby. Například na Klatovsku v Nýrsku a okolí začali používat marketingovou značku ***ekoregionu Úhlava.*** Na projektu spolupracuje plzeňské centrum pro komunitní spolupráci. Poskytovatelé služeb pro turisty, kteří značku mohou používat, se zavazují, že budou ***třídit odpad, šetrně zacházet s pitnou vodou a energiemi[8].***

Šetrnější turistické produkty nabízejí také některé cestovní kanceláře zaměřené na dobrodružnější cestování, jako je u nás například Livingstone, Kudrna, Nomád, Adventura. Organiace ECEAT zase nabízí ekoagroturistické pobyty. Organizace World Wide Opportunities on Organic Farms soustřeďuje kontakty na ***ekofarmy*** v celém světě, kde návštěvník může za pomoc při zemědělských pracích

[7] *Ondřej Mirovský, Ekoturismus − žhavé téma dneška, Sedmá generace 7-8/2003*

[8] *Firmy u hranic s Německem lákají turisty na značku ekoregionu, zpráva ČTK 15. 4. 2004.*

dostat stravu a ubytování, sám si platí pouze cestu.

Při tvorbě šetrnějšího turistického produktu se uplatňuje rovněž ***marketing***. Jsou potřeba alespoň minimální požadavky na místní dodavatele služeb – například na ***ekologický způsob dopravy, spotřebu energií, místní suroviny***. V cenové politice se uplatňuje ***princip solidarity*** či ***podpory místních komunit,*** jak to dělá například systém Nadace Partnerství v projektu Greenways v ČR. Při komunikaci se argumentuje informacemi o spotřebované energii nutné k realizaci cesty, o způsobu dopravy, o místním společenství. Jde i o volbu materiálů na prospekty. Důležitým činitelem je dostatečné školení personálu i vůle k inovacím a nevyzkoušeným cestám. Marketingovým cílem je též systematické budování image ekologicky kvalitní turistické destinace[9].

A. 2. 7. Shrnutí, závěr

Na celém světě ***přibývá lidí,*** kteří mají dostatek volného času i dostatek peněz, ***aby se mohli vydat, kamkoli se jim zachce.*** To je něco nebývalého stejně jako relativně levné ceny dopravy a dalších služeb v současnosti. Ještě před 50 lety byly cesty do vzdálených míst Země záležitostí výjimečných dobrodruhů. Neexistovala televize, která by fotogenickými reportážemi slavných přírodovědců motivovala k návštěvě nejkrásnějších přírodních scenérií na druhém konci světa, a neexistovaly pravidelné letecké linky, které rychle a levně na ta místa přepraví masy turistů, z Evropy na Bali, z Japonska na Island.

Do poloviny 20. století se na divokou přírodu pohlíželo jako na nevyčerpatelný zdroj. A právě kvalitní přírodní prostředí spolu s kulturními památkami a etnickými jedinečnostmi představuje základní zdroj, z něhož čerpá ***jeden z nejdynamičtěji se rozvíjejících hospodářských sektorů na celém světě – turismus.*** Růst cestovního ruchu je dlouhodobý a předpovídá se mu neméně perspektivní budoucnost. Problémem je, že turismus požírá sám sebe. ***Turismus ničí turismus.*** Jeho míra a „pravidla“ jsou taková, že turismus ničí právě to, na čem závisí. Současná masová podoba turismu také víc, než si člověk myslí, přispívá k ekologické devastaci − spotřebou neobnovitelných surovin, produkcí skleníkových plynů a komunálního odpadu, zabíráním živé půdy pro stavby a infrastrukturu. Paradoxem je, že mnohé společnosti pod názvem ekoturistika pouze předstírají ekologickou šetrnost, aby přilákali zákazníka.

Existuje ovšem jistá naděje na straně nabídky turistických operátorů a služeb i na straně poptávky, čili nás - turistů. Tou nadějí je právě ***šetrná - „odpovědná“ turistika*** a její formy a „odpovědný“ turista. Jaký je, či jaký by měl být odpovědný turista? Definovat ***ideál odpovědného, inteligentního a citlivého turisty*** se pokusil Ondřej Mirovský[10]:

„Svůj záměr realizuje prostřednictvím certifikované cestovní kanceláře, vlastněné nejlépe komunitou (obyvateli) v cílové oblasti… Nepřepravuje se letadlem… V místě se pohybuje buď individuálně, nebo v menších skupinách – UNEP doporučuje maximálně 25 členné skupiny…

a dále:

Je environmentálně uvědomělý a také velmi ohleduplný k prostředí, rozhodně jenom pozoruje a fotí. Podporuje tradiční dovednosti a styl života místních obyvatel, mnohdy i vyšší cenou za služby než u konvenčních „masových“ aktivit…“

Jaké rady by tedy lidé, kteří chtějí cestovat zodpovědně, jako účastnící šetrné turistiky, měli

[9] *Podle: Mourek, str. 265*

[10] *Co je a kde se vzala šetrná turistika; čas. Bedrník č. 3, roč. 2, květen 2004.*

dodržovat?[11]

1. ***Hledejte, hledejte, hledejte.*** Pokud hledáte renomovaného průvodce, zjistěte si také, co říkají ostatní. Chcete-li mít jistotu, pátrejte po ekologických certifikátech a značkách šetrných služeb. Mezinárodní organizace pro trvale udržitelnou turistiku (STI) pracovala tři roky na vývoji a zavedení značek ekologicky šetrných služeb pro turistickou dopravu, ubytování i nejrůznější místa navštěvovaná turisty, jako jsou například přírodní parky nebo muzea.
2. ***Odvážejte si jen fotografie*** a na místě zanechte jen otisky svých bot. Sbírání suvenýrů, jako jsou mušle nebo kousky korálů, se při velkém počtu turistů může stát pohromou. Podobně může být životní zážitek vidět řeku Nil, ale když zde každý turista zanechá své odpadky, nutně to povede k degradaci zdejšího ekosystému.
3. ***Utrácejte své peníze u místních.*** „Podporovat místní ekonomiku je klíčové," říká Dale Rosselet z organizace Audubon Society. Mnoho turistických kanceláří nezaměstnává místní obyvatele, což snižuje jejich zájem o ochranu místních přírodních krás.
4. ***Chraňte přírodní zdroje.*** Čistá pitná voda může být v některých částech světa skutečně nedostatkovým zbožím, takže přemýšlejte, jak ji šetřit. Sprchujte se krátce a nikoliv přespříliš často, neperte ručníky a ložní prádlo nadbytečně, myslete na spotřebu vody i při čištění zubů. Když nejste v hotelovém pokoji, vypínejte světlo i klimatizaci. Hledejte ubytování s certifikátem Green Hotel Association.
5. ***Choďte pěšky*** všude, kde je to možné. Jednak je to dobré cvičení, jednak ušetříte benzín. A navíc je to zadarmo. Mnoho šetrných turistických center nabízí k pronajmutí i kola.
6. ***Zůstávejte na cestách,*** nejste objevitel nových kontinentů. Když se budete pohybovat po vyznačených cestách, máte jistotu, že nebudete rušit žádné ohrožené druhy zvířat, nepošlapete vzácné rostliny ani se nedostanete někam, kam jste neměli chodit.
7. ***Poučte se o místní kultuře.*** Najděte si čas mezi ležením na pláži, lezením po skalách a masáží horkými kameny, abyste zjistili více o regionu, který jste přijeli poznat. Navštívíte-li turistické centrum, nebo využijete-li služeb místního průvodce, nejen že si daleko lépe zapamatujete své prázdniny, ale také pomůžete vytvářet obrázek sympatického turisty.
8. Snažte se ***využívat dopravu, která produkuje nižší emise*** skleníkových plynů. Protože největší spotřeba leteckého benzínu je při přistání a při vzletu, Climate Action Network Europe tvrdí, že by se nemělo létat na vzdálenosti menší než 1 000 kilometrů. Nejlepším řešením jsou autobusy nebo vlaky.
9. ***Kompenzujte vaše emise z cestování.*** Například podle STI vyprodukuje jeden let z New Yorku do Los Angeles jednu tunu skleníkových plynů. Tato organizace vám nabízí, že za každou tunu emisí můžete dobrovolně zaplatit. Tato částka pak bude použita na budování solárních panelů v afrických zemích.
10. ***Jezte místní potraviny.*** Podle studie univerzity v Iowě procestují jablka koupená v USA, než se dostanou ke konečnému zákazníkovi, více než 2 500 kilometrů. Proto bude nejlepší, když nakoupíte zboží od místních zemědělců, navíc jídlo bude skutečně čerstvé.

A. 3. Principy ochrany přírody a krajiny

Porozumění principům a zásadám ochrany přírody a krajiny v ČR, které vycházejí z platné legislativy, je základním předpokladem pro správnou praxi při realizaci, zavádění a řešení forem šetrné turistiky v ČR. Je třeba si uvědomit, že alespoň bez elementárních znalostí toho, jak se v ČR chrání příroda a krajina a jak se při tom postupuje, velmi těžko budeme moci provozovat v ČR správnou šetrnou turistiku.

[11] *Podle článku Rachel Andersonové Environmental Magazin 25. 06. 2006. Emagazine.com: Šetrná turistika by měla pomoci ochránit přírodu, 8. 8. 2006,Zdroj: Hugo Charvát, EkoList.cz, 31. 7. 2006.*

A. 3. 1. Význam ochrany přírody a krajiny

Základem kvalitního životního prostředí je bezpochyby zdravá příroda. Ochrana přírody se proto v celosvětovém měřítku stává nejzávažnějším úkolem a zároveň limitujícím faktorem rozvoje celé lidské společnosti.

Moderní pojetí ochrany přírody vyžaduje dokonalé poznání přírody jako celku, tzn. znalost jednotlivých přírodních složek, jejich vzájemných vztahů i souvislostí. K tomuto poznání slouží místa, kde jsou všechny přírodní složky uchovány v co nejméně ovlivněném stavu. Takovými místy by měla být především ***zvláště chráněná území.*** Budování jejich sítě a trvalá péče o ně je proto jedním z prvořadých úkolů státní ochrany přírody.

Předchozí vývoj ochrany přírody jasně ukázal, že nelze spoléhat jen na speciální ochranu přírody a nesnažit se přitom vhodnými způsoby regulovat lidské činnosti i ve „volné“ krajině. Proto nová právní úprava ochrany přírody zavedla do tohoto oboru nový pojem - ***obecnou ochranu přírody a krajiny***.
Jejím základem je **vymezení územního systému ekologické stability krajiny (ÚSES),** jehož ochrana je povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků tvořících jeho základ. **Tvorba ÚSES je veřejným zájmem**, na kterém se podílejí jak vlastníci pozemků, tak i obce a stát.

A. 3. 2. Historie, vývoj a současná právní úprava ochrany přírody a krajiny

Ochrana přírody na území dnešní České republiky má svůj význam a dlouholetou tradici a začala svým způsobem již ve středověku. Nejstarší zmínky pocházejí z doby Karla IV. - Majestas Carolina, navazující na dekret uherského krále Bély IV. z 13. stol.

Moderní základy ochrany přírody byly u nás položeny v 19. stol. vyhlašováním velkoplošných rezervací, jako snaha **zabránit plošné exploataci přírodních zdrojů**; tato ochrana již měla komplexní charakter a byly do nich zahrnuty všechny přírodní zdroje, na nichž je člověk jako živočišný druh přímo závislý. Původní funkcí ochrany přírody byla **konzervace relativně poškozených částí přírody** formou vyhlašování striktních rezervací, s vyloučením hospodaření a často i přístupu člověka.

Komplexní ochrana přírody je zcela nezbytná, protože přírodní prostředí je základní složkou životního prostředí člověka. První moderní pokus o ochranu přírody spadá do r. 1819, kdy Alexander von Humboldt jako první použil pojmu “přírodní památka”, avšak teprve v r. 1904 byly propracovány podklady “péče o přírodní památky” (Hugo Conwentz). ***Prvním národním parkem na světě se 1. března 1872 stal Yellowstonský národní park v USA.***

Jak již bylo řečeno, ochrana přírody má v našem státě dlouholetou tradici. ***Žofínský prales a Hojná voda v Novohradských horách byly již v r. 1838 zřízeny jako dvě první rezervace v Čechách*** a jako jedny z nejstarších přírodních rezervací v Evropě vůbec (hrabě Jiří August Languavala Buquoy). Dalším územím byl Boubínský prales, chráněný od r. 1853 (kníže Jan Schwarzenberg).

V r. 1918 na území nově vzniklého státu existovalo již 20 rezervací. Se vznikem samostatného Československa je spojen počátek státem organizované péče o ochranu přírody, jež byla administrativně řízena tehdejším Ministerstvem školství a národní osvěty. V období let 1920 - 1938 byly vyhlašovány další přírodní rezervace, jejichž počet v r. 1938 dosáhl 136.

Se vznikem samostatného Československa je spojen počátek státem organizované péče o ochranu přírody, jež byla administrativně řízena tehdejším Ministerstvem školství a národní osvěty. V období let 1920 - 1938 byly vyhlašovány další přírodní rezervace, jejichž počet v r. 1938 dosáhl 136. V období první republiky však nedošlo k přijetí všeobecného zákona na ochranu přírody, přestože návrhy byly předloženy několikrát.

K hlavnímu rozvoji sítě chráněných území došlo teprve po 2. světové válce, kdy byly schváleny všeobecně platné a závazné státní normy na ochranu přírody. Jádrem pojetí moderní ochrany přírody byla myšlenka, že přírodu chráníme především pro člověka, jako zdroj všech jeho životních potřeb a

nezastupitelnou část jeho životního prostředí, ale zároveň ji musíme chránit i před člověkem, resp. před jeho mnohdy neuváženými zásahy a počínáním

Ochranářské snahy byly završeny v tehdejším Československu v letech 1955, kdy schválila tehdejší Slovenská národní rada zákon o *"štátnej ochrane přírody"* a v Čechách a na Moravě v r. 1956, kdy byl Národním shromážděním ČSR přijat *zákon č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody*, platný pro České země, který byl následně v r. 1960 přijat jako článek do ústavy ČSSR. Tento zákon umožnil rozlišit již existující chráněná území do několika kategorií, lišících se motivem, cílem a režimem ochrany.

Pro úplnost je nutno zmínit, že již před schválením těchto zákonů však byla vyhlášena chráněná území, např. v r. 1948 Tatranský národní park (TANAP), v r. 1950 chráněné území Moravský kras a v r. 1955 Český ráj.

Po r. 1960 k největším územím se zvýšenou ochranou přírody náleží vyhlášení Krkonošského národního parku (KRNAP) v r. 1963 a Šumavské chráněné krajinné oblasti ve stejném roce. Výkonnými orgány státní ochrany se stalo Ministerstvo kultury a odbory kultury Krajských národních výborů. Nadále byly vyhlašovány různé stupně ochrany přírody, takže v r. 1982 bylo na území tehdejší České socialistické republiky celkem 708 chráněných území, jeden národní park a 18 chráněných krajinných oblastí. V r. 1991 stoupl počet chráněných území na 1324, z toho 538 náleželo do kategorie státních přírodních rezervací, 44 chráněných nalezišť, 3 chráněných parků, 4 studijních ploch, 16 přírodních památek a 719 přírodních výtvorů (podle ***kategorizace před r. 1992***). Území s různým stupněm ochrany byla rozdělena do 6 kategorií:

národní parky; ⇒ ⇒ ⇒ platí dodnes
chráněné krajinné oblasti; ⇒ ⇒ platí dodnes
státní přírodní rezervace; ⇒ ⇒ tato kategorie již neexistuje
chráněná naleziště; ⇒ ⇒ ⇒ tato kategorie již neexistuje
chráněné parky a zahrady; ⇒ ⇒ tato kategorie již neexistuje
chráněné studijní plochy; ⇒ ⇒ tato kategorie již neexistuje

Ochrana přírody a krajiny se u nás do konce 80. let opírala převážně o nepružnou a málo funkční administrativní strukturu. Na druhé straně je však nutno přiznat řadu právních norem, vydaných do konce 80. let, jako byl např. zákon č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody, dále vyhláška MŠK č. 54/1958 Sb., která zahrnovala výčet chráněných rostlin a podmínky jejich ochrany nebo vyhláška č. 80/1965 Sb. o ochraně volně žijících živočichů a dále vyhláška č. 142/1980 Sb. o ochraně volně stojících stromů - mimo les. Celkem před rokem 1990 však bylo vydáno u nás až 50 zákonů a jiných právních norem o ochraně přírody a krajiny, což mělo za následek značnou vnitřní roztříštěnost a nepřehlednost, jako ostatně u celé tehdejší právní ochrany životního prostředí, kde převládal především ***resortismus.***

Ochrana přírody tehdy spolu s památkovou péčí patřila do působnosti ministerstva kultury a pod tímto resortem působila až do konce roku 1989, kdy bylo ústavním zákonem č. 173/89 Sb. zřízeno s účinností od 1. 1. 1990 Ministerstvo životního prostředí. Od počátku existence tohoto resortu připravovala ochrana přírody novelu zákona č. 40/56 Sb. i jeho prováděcích předpisů, neboť tyto již neodpovídaly poměrně rychlému tehdejšímu vývoji společnosti a v mnohém ohledu nesplňovaly požadavky na ně kladené.

Ústřední orgán ochrany přírody v České republice představuje Ministerstvo životního prostředí ČR, a to prostřednictvím svých odborů. S institucionálními a právními změnami v ochraně přírody se po roce 1989 změnil také přístup k celkové koncepci a praktické realizaci úrovně ochrany přírody a krajiny.

A. 3. 2. 1. Současný stav a právní úprava ochrany přírody a krajiny v ČR

Dnes je možno konstatovat, že moderní ochrana přírody a krajiny v současném pojetí se začala vyvíjet až po r. 1989 a pevný základ k ní byl položen přípravou a schválením na tehdejší dobu velmi kvalitního ***zákona ČNR č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny.***

Postupem času, společně s vývojem celé ochrany přírody a krajiny doznával tento zákon řadu změn (zejména ve vztahu k jiným činnostem, jako územní plánování a stavební řád, posuzování vlivů na životní prostředí, majetek státu apod., tak i ve vztahu k Evropě - postupné implementaci evropského práva v OPK) a dnes v podstatě můžeme říci, že v ochraně přírody a krajiny došlo nebo snad někde ještě dochází k plné implementaci práva EU v OPK a zkušeností s OPK v EU do našeho práva.
Základní platnou právní formou o ochraně přírody a krajiny České republiky tedy dnes je zákon ČNR č.114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Zákon vychází částečně z předchozích oborových právních předpisů, ale jeho rozsah je mnohem větší, neboť kromě speciální ochrany přírody - tj. zvláště chráněných území, ochrany vybraných druhů rostlin a živočichů apod., upravuje i obecnou ochranu přírody a krajiny a zavádí celou řadu do té doby neužívaných pojmů, které jsou spolu s nástroji ochrany přírody podrobně vymezeny v úvodních ustanoveních tohoto zákona.

Účelem zákona o ochraně přírody a krajiny je za účasti příslušných krajů, obcí, vlastníků a správců pozemků přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitostí forem života, přírodních hodnot a krás, k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji a vytvořit v souladu s právem Evropských společenství v České republice soustavu NATURA 2000. Přitom je nutno zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry.

Ochrana území podle soustavy NATURA 2000 obnáší vymezení a ochranu ptačích oblastí a evropsky významných lokalit v rámci ČR a do zákona byla zakotvena dodatečně v rámci jeho postupné několikeré novelizace v r. 2004.

Zákon byl od svého vydání již mnohokrát novelizován, především v důsledku postupné kompatibility s právem ES.

Stěžejním prováděcím předpisem k zákonu o ochraně přírody a krajiny je vyhláška MŽP č. 395/92 Sb., která provádí příslušná ustanovení zákona a která obsahuje celkem 5 příloh, z nichž pro naše účely budou důležité asi přílohy č. II a č. III, které obsahují seznamy zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů, rozlišených podle stupně jejich ohrožení, a dále příloha č. V, která obsahuje jmenný seznam národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a přírodních rezervací, vč. převodu stávajících zvláště chráněných území do nových kategorií ochrany tak, jak je určil a vymezil zákon. Všechna ostatní existující chráněná území, která nejsou zařazena do některé ze tří jmenovaných kategorií, jsou nadále chráněna v kategorii přírodní památka.

A. 3. 3. Nástroje ochrany přírody a krajiny

Ochrana přírody a krajiny podle zákona se zajišťuje zejména:

- √ ochranou a vytvářením územního systému ekologické stability krajiny,
- √ obecnou ochranou druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a zvláštní ochranou těch druhů, které jsou vzácné či ohrožené, pozitivním ovlivňováním jejich vývoje v přírodě a zabezpečováním předpokladů pro jejich zachování, popřípadě i za použití zvláštních pěstebních a odchovných zařízení,
- √ ochranou vybraných nalezišť nerostů, paleontologických nálezů a geomorfologických a geologických jevů i zvláštní ochranou vybraných nerostů,
- √ ochranou dřevin rostoucích mimo les,
- √ vytvářením sítě zvláště chráněných území a péčí o ně,
- √ účastí na tvorbě a schvalování lesních hospodářských plánů s cílem zajistit ekologicky vhodné lesní hospodaření,
- √ spoluúčastí v procesu územního plánování a stavebního řízení s cílem prosazovat vytváření

ekologicky vyvážené a esteticky hodnotné krajiny,

√ účastí na ochraně půdního fondu, zejména při pozemkových úpravách,

√ ovlivňováním vodního hospodaření v krajině s cílem udržovat přirozené podmínky pro život vodních a mokřadních ekosystémů při zachování přirozeného charakteru a přírodě blízkého vzhledu vodních toků a ploch a mokřadů,

√ obnovou a vytvářením nových přírodně hodnotných ekosystémů, například při rekultivacích a jiných velkých změnách ve struktuře a využívání krajiny,

√ **ochranou krajiny pro ekologicky vhodné formy hospodářského využívání, turistiky a rekreace.** (to je důležité především pro tvorbu koncipování základů správné šetrné turistiky - pozn. aut.)

Pokud tedy shrneme výše uvedené, lze v kostce říci, že **podstatou úspěšné ochrany přírody a krajiny je speciální ochrana přírody a krajiny**, spočívající v budování sítě zvláště chráněných území a soustavné péče o ně, dále **obecná ochrana přírody a krajiny**, spočívající v usměrňování antropogenní činnosti mimo rámec zvláště chráněných území a ve vymezení ÚSES a konečně **zakotvení těchto pojmů v právním řádu ČR**.

Konečně v souvislosti se vstupem ČR do EU a postupným přejímáním evropského práva v ochraně přírody a krajiny je dalším účinným nástrojem ochrany přírody a krajiny tzv. **soustava NATURA 2000.**

Jak již bylo řečeno, zákon rozlišuje ***obecnou*** a ***zvláštní ochranu přírody***. Obecná ochrana přírody je ochranou všech druhů rostlin včetně hub a živočichů před vyhubením (včetně snížení jejich genetické variability, vymizení dílčích populací, nebo zničení jejich ekosystému). Zvláštní ochrana přírody je dále rozlišena na ***územní*** a ***druhovou*** ochranu, nově se však objevuje jejich provázání, které souvisí také s implementací soustavy ***NATURA 2000***. Základními ***nástroji obecné ochrany přírody a krajiny*** tedy jsou:

- **přírodní park** - zcela odlišná kategorie než národní park, jedná se o velké území vyhlášené k ochraně krajinného rázu
- **významný krajinný prvek** - menší území k ochraně krajinného rázu
- **územní systém ekologické stability** (ÚSES) - síť míst s vyšším stupněm ekologické stability krajiny
- **památný strom** - ochrana jednoho stromu, aleje, stromořadí

Kategorie **druhové ochrany** (zvláště chráněné druhy):

◊ **kriticky ohrožený druh**

◊ **silně ohrožený druh**

◊ **ohrožený druh**

Kategorie **územní ochrany** (zvláště chráněná území - ZCHÚ):

- **národní park**
- **chráněná krajinná oblast**
- **národní přírodní rezervace**
- **národní přírodní památka**
- **přírodní rezervace**
- **přírodní památka**

- **přechodně chráněná plocha**

V dalším bude podrobněji pojednáno o jednotlivých nástrojích ochrany přírody a krajiny.

A. 3. 4. Obecná ochrana přírody a krajiny

Jak je řečeno výše, obecná ochrana přírody a krajiny tak, jak je zakotvena v našem právním řádu spočívá v usměrňování antropogenní činnosti mimo rámec zvláště chráněných území a ve vymezení ÚSES. **K nástrojům obecné ochrany přírody a krajiny počítáme:**

a) **Základní povinnosti při obecné ochraně přírody a krajiny**, spočívající ve (v):

- ***vymezení systému ekologické stability*****,** zajišťujícího uchování a reprodukci přírodního bohatství, příznivé působení na okolní méně stabilní části krajiny a vytvoření základů pro mnohostranné využívání krajiny stanoví a jeho hodnocení provádějí orgány územního plánování a ochrany přírody ve spolupráci s orgány vodohospodářskými, ochrany zemědělského půdního fondu a státní správy lesního hospodářství. Ochrana systému ekologické stability je povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků tvořících jeho základ; jeho vytváření je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát. Podrobnosti vymezení a hodnocení systému ekologické stability a podrobnosti plánů, projektů a opatření v procesu jeho vytváření stanoví ministerstvo životního prostředí České republiky (dále jen "ministerstvo životního prostředí") obecně závazným právním předpisem,
- ***ochraně významných krajinných prvků,*** které jsou chráněny před poškozováním a ničením. Využívají se pouze tak, aby nebyla narušena jejich obnova a nedošlo k ohrožení nebo oslabení jejich stabilizační funkce. K zásahům, které by mohly vést k poškození nebo zničení významného krajinného prvku nebo ohrožení či oslabení jeho ekologicko-stabilizační funkce, si musí ten, kdo takové zásahy zamýšlí, opatřit závazné stanovisko orgánu ochrany přírody. Mezi takové zásahy patří zejména umisťování staveb, pozemkové úpravy, změny kultur pozemků, odvodňování pozemků, úpravy vodních toků a nádrží a těžba nerostů. Podrobnosti ochrany významných krajinných prvků stanoví ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem
- ***vyžádání závazného stanoviska orgánu ochrany přírody*** z hlediska tohoto zákona, které je také nezbytné ke schválení lesních hospodářských plánů a lesních hospodářských osnov, k odlesňování a zalesňování pozemků nad 0,5 ha a k výstavbě lesních cest a svážnic a lesních melioračních systémů. K pěstebním a těžebním zásahům v lesích prováděným v souladu s lesním hospodářským plánem a při nahodilé těžbě se závazné stanovisko orgánu ochrany přírody nevyžaduje.

a dále pak k nástrojům obecné OPK počítáme:

b) Obecnou ochranu rostlin a živočichů
c) Ochranu volně žijících ptáků
d) Podmínky pro odchylný postup při ochraně ptáků
e) Registraci významných krajinných prvků
f) Ochranu dřevin rostoucích mimo les
g) Povolení ke kácení dřevin rostoucích mimo les
h) Náhradní výsadbu a odvody
i) Ochranu a využití jeskyní
j) Ochranu paleontologických nálezů
k) Ochranu krajinného rázu a přírodní park
l) Přechodně chráněné plochy

Blíže o jednotlivých podmínkách obecné ochrany pojednává zákon č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny a prováděcí předpis k tomuto zákonu, jímž je vyhláška MŽP č. 395/92 Sb., kterou se provádějí

některá ustanovení zákona.

A. 3. 5. Speciální ochrana přírody a krajiny

Jak již bylo řečeno, podle naší právní úpravy speciální ochrana přírody a krajiny spočívá v budování sítě zvláště chráněných území (ZCHÚ) a v soustavné péči o ně, což je jedním z prvořadých úkolů státní ochrany přírody.

Území, která jsou přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná, lze vyhlásit za ***zvláště chráněná;*** přitom se stanoví podmínky jejich ochrany. Zvláště chráněná území jsou rozdělena do kategorií a náš právní řád rozlišuje následující **kategorie ZCHÚ:**

a) národní parky,
b) chráněné krajinné oblasti,
c) národní přírodní rezervace,
d) přírodní rezervace,
e) národní přírodní památky,
f) přírodní památky.

A. 3. 5. 1. Národní parky

◊ Rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam, lze vyhlásit za ***národní parky.***

◊ Veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením.

◊ Národní parky, jejich poslání a bližší ochranné podmínky se vyhlašují zákonem.

Tabulka: *Seznam národních parků v ČR dle přílohy k zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů:*

Název území	Zřizovací právní předpis	Sídlo správy
Národní park Šumava	nařízení vlády ČR č. 163/1991 Sb.	Vimperk
Národní park Podyjí	nařízení vlády ČR č. 164/1991 Sb.	Znojmo
Krkonošský národní park	nařízení vlády ČR č. 165/1991 Sb.	Vrchlabí
Národní park České Švýcarsko	zákon č. 161/1999 Sb.	Krásná Lípa

A. 3. 5. 2. Chráněné krajinné oblasti

◊ Rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení, lze vyhlásit za ***chráněné krajinné oblasti.***

◊ Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se udržoval a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území. Rekreační využití je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty chráněných krajinných oblastí.

◊ Chráněné krajinné oblasti, jejich poslání a bližší ochranné podmínky vyhlašuje vláda republiky nařízením.

Tabulka: *Seznam CHKO v ČR dle přílohy k zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů:*

Název území	Zřizovací právní předpis	Sídlo správy
Beskydy	výnos MK ČSR č.j. 5373/1973	Rožnov p. Radhoštěm
Bílé Karpaty	výnos MK ČSR č.j. 17644/1980	Luhačovice
Blaník	výnos MK ČSR č.j. 17332/1981	Louňovice p. Blaníkem
Blanský les	vyhláška MK ČSR č. 197/1989 Sb.	Český Krumlov
Broumovsko	vyhláška MŽP ČR č. 157/1991 Sb.	Police nad Metují
České Středohoří	výnos MK ČSR č.j. 6883/1976	Litoměřice
Český kras	výnos MK ČSR č.j. 4947/1972	Karlštejn
Český ráj	výnos MK č.j. 70261/1954 - zrušen a nahrazen NV č. 508/02 Sb.	Turnov
Jeseníky	výnos MK ČSR č.j. 9886/1969	Jeseník
Jizerské hory	výnos MK ČSR č.j. 13853/1967	Liberec
Kokořínsko	výnos MK ČSR č.j. 6070/1976	Mělník
Křivoklátsko	výnos MK ČSR č.j. 21972/1978	Zbečno
Labské pískovce	výnos MK ČSR č.j. 4946/1972	Děčín
Litovelské Pomoraví	vyhláška MŽP ČR č. 464/1990 Sb.	Litovel
Lužické hory	výnos MK ČSR č.j. 6927/1976	Jablonné v Podještědí
Moravský kras	výnos MŠK č.j. 18001/1955	Blansko
Orlické hory	výnos MK ČSR č.j. 16369/1969	Rychnov n. Kněžnou
Pálava	výnos MK ČSR č.j. 5790/1976	Mikulov
Poodří	vyhláška MŽP ČR č. 155/1991 Sb.	Studénka
Slavkovský les	výnos MK ČSR č.j. 7657/1974	Mariánské Lázně
Šumava	výnos MK č.j. 53855/1963, novelizace výnosem MK ČSR č.j. 5954/1975 - zrušeno, viz NP Šumava	Vimperk
Třeboňsko	výnos MK ČSR č.j. 22737/1979	Třeboň
Žďárské vrchy	výnos MK ČSR č.j. 8908/1970	Žďár n. Sázavou
Železné hory	vyhláška MŽP ČR č. 156/1991 Sb.	Nasavrky
Český les	nařízení vlády č. 70/2005 Sb.	Přimda

A. 3. 5. 3. Národní přírodní rezervace

◊ Menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku, může orgán ochrany přírody vyhlásit za ***národní přírodní rezervace;*** stanoví přitom také jejich bližší ochranné podmínky.

◊ Využívání národní přírodní rezervace je možné jen v případě, že se jím uchová či zlepší dosavadní stav přírodního prostředí.

A. 3. 5. 4. Přírodní rezervace

◊ Menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní rezervace; stanoví přitom také jejich bližší ochranné podmínky.

◊ Nezastavěné pozemky na území přírodních rezervací, které jsou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona ve státním vlastnictví, lze zcizit jen se souhlasem ministerstva životního prostředí. Tím nejsou dotčena práva fyzických a právnických osob podle předpisů o majetkové restituci.

A. 3. 5. 5. Národní přírodní památka

◊ Přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk, může orgán ochrany přírody vyhlásit za národní přírodní památku; stanoví přitom také její bližší ochranné podmínky.

◊ Změny či poškozování národních přírodních památek či jejich hospodářské využívání, pokud by tím hrozilo jejich poškození, je zakázáno.

◊ Lesy, lesní půdní fond, vodní toky, vodní plochy a nezastavěné pozemky na území národních přírodních památek, které jsou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona ve státním vlastnictví, nelze zcizit. Tím nejsou dotčena práva fyzických a právnických osob podle předpisů o majetkové restituci.

A. 3. 5. 6. Přírodní památka

◊ Přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk, může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní památku; stanoví přitom také její bližší ochranné podmínky.

◊ Změna nebo poškozování přírodní památky nebo její hospodářské využívání vedoucí k jejímu poškození jsou zakázány.

◊ Nezastavěné pozemky na území přírodních památek, které jsou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona ve státním vlastnictví, lze zcizit jen se souhlasem ministerstva životního prostředí. Tím nejsou dotčena práva fyzických a právnických osob podle předpisů o majetkové restituci.

Další podmínky ochrany ve ZCHÚ jsou podrobně stanoveny ***zákonem*** a patří mezi ně ve stručnosti:

a) Ochranná pásma ZCHÚ
b) Plány péče o ZCHÚ
c) Smluvní ochrana (především pro EVL)
d) Postupy při vyhlašování ZCHÚ a vymezování zón NP a CHKO
e) Projednávání záměrů na vyhlášení s orgány státní správy
f) Způsob evidence a označování ZCHÚ
g) Výjimky ze zákazu ve ZCHÚ
h) Závazné stanovisko k některým činnostem ve ZCHÚ
i) Postup při zrušení ZCHÚ a jejich ochranných pásem

A. 3. 6. NATURA 2000

Soustava chráněných území majících evropský význam z hlediska ochrany přírody a krajiny byla do našeho právního řádu zakotvena zákonem č. 218/04 Sb., kterým byl změněn zákon č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 50/76 Sb. stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů a zák. č. 219/00 Sb. o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů. To bylo učiněno na základě vstupu ČR do EU a přijetí, resp. kompatibilitě našeho práva v ochraně přírody a krajiny a práva EU.

Na evropské úrovni vytvoření soustavy Natura 2000 ukládají dva nejdůležitější právní předpisy EU na ochranu přírody:

- ***směrnice 79/409/EHS*** o ochraně volně žijících ptáků ***(„směrnice o ptácích“)*** a
- ***směrnice 92/43/EHS*** o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin ***(„směrnice o stanovištích“)***.

Obě směrnice ve svých přílohách vyjmenovávají, pro které druhy rostlin, živočichů a typy přírodních stanovišť mají být lokality soustavy Natura 2000 vymezeny.

Jak již je uvedeno výše, požadavky obou směrnic byly začleněny do zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny ***ve znění zákona č. 218/2004 Sb.*** Podle směrnice o ptácích jsou vyhlašovány ***ptačí oblasti*** - PO (v originále Special Protection Areas – SPA) a podle směrnice o stanovištích ***evropsky významné lokality*** – EVL (v originále Sites of Community Importace - SCI). Společně tvoří tyto dva typy lokalit ***soustavu Natura 2000.***

Česká republika, i když není svojí rozlohou veliká, svojí polohou ve středu Evropy se vyznačuje na relativně malé rozloze poměrně pestrým přírodním prostředím. Lze tu nalézt horské oblasti s jehličnatými lesy, horskými loukami i vrchovišti, krasové oblasti s jeskyněmi, skalními stepmi a lesostepmi, pískovcová skalní města s přirozenými bory, hluboká údolí řek se skalnatými srázy a suťovými lesy, rozsáhlé rybniční oblasti, listnaté lesy v nižších a středních polohách a mnoho dalších typů prostředí.

Pestrost současné české krajiny spoluutvářel svou dlouhodobou činností i člověk, který tak podstatně přispěl ke zvýšení její biologické rozmanitosti. Česká krajina je tak nejen malebná na pohled, ale zároveň je i prostředím pro výskyt mnoha vzácných druhů rostlin a živočichů, jejichž význam přesahuje hranice České republiky. Proto jsme odpovědní za zachování přírodního dědictví nejen na úrovni národní, ale i na úrovni sjednocené Evropy.

NATURA 2000 je soustava chráněných území, které vytvářejí na svém území podle jednotných principů všechny státy Evropské unie.

nebo:

NATURA 2000 je soustava chráněných území evropského významu

nebo:

NATURA 2000 je celoevropská soustava chráněných území, jejímž cílem je chránit necennější přírodní bohatství Evropy. Každý stát Evropské unie má povinnost vyhlásit lokality, v kterých budou chráněny nejen rostliny a živočichové, ale i jejich přirozená stanoviště. Natura 2000 je vyhlašována podle dvou směrnic.

Cílem této soustavy je zabezpečit ochranu těch druhů živočichů, rostlin a typů přírodních stanovišť, které jsou z evropského pohledu nejcennější, nejvíce ohrožené, vzácné či omezené svým výskytem jen na určitou oblast (endemické). Vytvoření soustavy Natura 2000 ukládají dva nejdůležitější právní předpisy EU na ochranu přírody: směrnice 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků („směrnice o ptácích“) a směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („směrnice o stanovištích“). Směrnice ve svých přílohách vyjmenovávají, pro které druhy rostlin, živočichů a typy přírodních stanovišť mají být lokality soustavy Natura 2000 vymezeny.

Lokality soustavy Natura 2000 nemají být pouze rezervacemi s přísnou ochranou, kde je vyloučeno hospodaření či dokonce jakýkoliv lidský zásah. Často jsou to naopak území, kde se díky tradičnímu a citlivému hospodaření dochovala cenná společenstva nebo vzácný rostlinný či živočišný druh. Takový

způsob hospodaření se stává důležitým nástrojem ochrany. V lokalitách soustavy Natura 2000 jsou tedy zakázány jen takové činnosti, které mají negativní vliv na výskyt předmětů ochrany. Proto také veškeré plány a projekty, které nějakým způsobem mohou významně ovlivnit evropsky významné lokality nebo ptačí oblasti, podléhají samostatnému posuzování vlivů projektů z hlediska zachování předmětu ochrany.

Za přípravu a realizaci soustavy NATURA 2000 na území ČR je odpovědné MŽP. Odborné podklady pro navrhování jednotlivých lokalit připravuje Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) v Praze prostřednictvím svých regionálních středisek. Na přípravě soustavy se podílejí také jednotlivé Správy NP a CHKO.

Bližší podrobnosti a postup při vytváření soustavy NATURA 2000 a její ochraně na území ČR jsou stanoveny v ***ČÁSTI ČTVRTÉ*** zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění.

A. 3. 7. Některé důležité dokumenty související s ochranou přírody a krajiny přijaté na mezinárodní úrovni

Počátky mezinárodní ochrany přírody sahají cca do 70. let min. stol., kdy se začal náhled na ochranu přírody celosvětově měnit. Z problému ***lokálního*** se postupně stával problém ***globální***, jak jednotlivé škodlivé vlivy člověka postupně překračovaly hranice států a jak některé organismy začínaly rychle mizet. Dále se ochrana přírody z ochrany ***konzervační*** (zákaz vstupu a hospodaření) začala měnit na ***aktivní*** (řízené hospodaření, omezený vstup za účelem výzkumu a poučení laické veřejnosti).

Důvodem této změny byl např. zánik lokalit četných orchidejí v lučních rezervacích, kdy po zamezení dosavadního hospodaření - kosení či pastva (na němž byly orchideje závislé) započala sukcese a orchideje zmizely.

Následující přehled podává výčet mezinárodních úmluv na ochranu přírody:

Mezinárodní úmluvy na ochranu přírody:

- **Basilejská úmluva** - o nebezpečných odpadech
- **Ramsarská úmluva** na ochranu mokřadů
- **Pařížská úmluva** - Úmluva na ochranu světového kulturního a přírodního dědictví
- **CITES** - Úmluva o mezinárodním obchodu volně žijícími druhy živočichů a planě rostoucími druhy rostlin
- Úmluva o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť **(Bernská úmluva)** - na ochranu volně žijících druhů živočichů a planě rostoucích druhů rostlin, podklad pro mapování v programu Smaragd a posléze Natura 2000, pro vytváření červených seznamů
- **Bonnská úmluva** - o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů
- **Úmluva o ochraně biodiverzity** - Rio de Janeiro
- **Evropská úmluva o krajině**
- Dohoda o ochraně netopýrů v Evropě **(Eurobats)**
- **Natura 2000** - 2 směrnice Evropské unie 409/EHS/79 o ochraně volně žijících ptáků a 43/EHS/92 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.
- **Aarhuská úmluva** - zahrnuje širší okruh témat souvisejících s ochranou přírody: životní prostředí, lidská práva, problémy s korupcí, přístup k informacím, účast veřejnosti.

A. 3. 7. 1. Některé mezinárodní instituce na ochranu přírody (vybrané):

- **WWF** - nejstarší mezinárodní organizace, World Wide Fund for Nature (Celosvětový fond pro

přírodu), starající se hlavně o druhovou ochranu

- **IUCN** - Světový svaz ochrany přírody, stará se hlavně o územní ochranu
- **UNESCO** - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; v souvislosti s Pařížskou úmluvou vytváří Seznamy světového dědictví, v souvislosti s programem MaB (někdy psáno jako M&B - Man &/and Biosphere), Člověk a biosféra, vyhlašuje biosférické rezervace
- **Europarc** - Evropská federace pro národní parky

V dalších kapitolách bude stručně pojednáno o některých významnějších dokumentech z hlediska mezinárodní ochrany přírody a krajiny.

A. 3. 7. 2. Úmluva o biologické rozmanitosti

Úmluva o biologické rozmanitosti patří k jedněm z nejvýznamnějších mezinárodních smluv z hlediska ochrany biodiverzity.

Úmluva o biologické rozmanitosti (Convention on Biological Diversity – CBD), která se řadí k nejvýznamnějším mezinárodním úmluvám v oblasti životního prostředí, byla poprvé vystavena k podpisu na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) 5. června 1992 v brazilském Rio de Janeiru a v platnost vstoupila již 29. prosince 1993. Vláda České republiky schválila Úmluvu svým usnesením ze dne 2. června 1993 č. 293. ČR podepsala Úmluvu 5. června 1993 a smluvní stranou se stala 3. prosince 1993. Úmluva pro ni vstoupila v platnost v březnu 1994 (Úmluva vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 134/1999 Sb.).

Plněním Úmluvy je pověřeno Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo zemědělství. Vzhledem k tomu, že Úmluva se dotýká i dalších resortů, byl pro zajištění meziresortní spolupráce vytvořen při Ministerstvu životního prostředí v listopadu 1996 Český výbor pro Úmluvu o biologické rozmanitosti, doplněný později o zástupce nevládních organizací. Při Českém výboru byl ustaven vědecký poradní sbor pro řešení odborných otázek.

Úmluva si klade tři základní cíle:

√ ***ochranu biologické rozmanitosti,*** která je chápána jako rozmanitost všech živých organismů a systémů, jichž jsou tyto organismy součástí,

√ ***udržitelné využívání*** jejích složek,

√ ***spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů*** plynoucích z genetických zdrojů.

Úmluvu prozatím ratifikovalo, přijalo nebo k ní přistoupilo 188 smluvních stran (k 31. lednu 2005). Vrcholným rozhodovacím orgánem Úmluvy je konference smluvních stran (Conference of the Parties – COP). Při Úmluvě byl zřízen Poradní orgán pro vědecké, technické a technologické záležitosti (SBSTTA), který předkládá konferenci smluvních stran doporučení k jednotlivým aspektům péče o biologickou rozmanitost. Pro řešení jednotlivých specifických odborných otázek ustavuje SBSTTA ad hoc odborné skupiny expertů (AHTEG) a další pracovní skupiny. K naplňování těchto cílů mají smluvním stranám napomoci jednotlivé tématické programy zaměřené na hlavní typy ekosystémů. Smluvní strany Úmluvy mají podle článku č. 6 Úmluvy rozvíjet národní strategie, plány a program pro ochranu a udržitelné využívání biodiverzity.

K Úmluvě byl přijat první protokol po složitých mezinárodních jednáních 29. ledna 2000 v Montrealu – ***Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti.*** Cílem tohoto protokolu je zajistit ochranu a bezpečnost při zacházení, využívání a přenosu živých modifikovaných organismů především přes hranice států. Protokol byl poprvé vystaven k podpisu při příležitosti pátého zasedání Konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti v květnu r. 2000 v keňském hlavním městě Nairobi. Česká republika podepsala Protokol mezi prvními státy 24. května 2000 a ratifikovala ho 8. října 2001. Protokol vstoupil v platnost dne 11. září 2003, po ratifikaci 50. zemí.

Pro zajišťování podmínek pro naplňování Protokolu po jeho vstupu v platnost byl až do prvního

zasedání Konference smluvních stran ustaven Mezivládní výbor pro Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti. (Informace o podmínkách v ČR viz www.biosafety.cz - Biosafety Clearing House)

Čili pokud shrneme výše uvedené, lze konstatovat, že ***cílem Úmluvy*** *je zabezpečit ochranu biologické rozmanitosti Země vč. všech živých organismů a ekosystémů, udržitelné využívání složek životního prostředí a spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů.*

Cílem Cartagenského protokolu *je zajistit ochranu a bezpečnost při zacházení, využívání a přenosu živých geneticky modifikovaných organismů (GMO), které jsou výsledkem moderních biotechnologií a mohou mít nepříznivý vliv na zachování biologické rozmanitosti a zdraví lidí.*

Poznámka autora:

Pojem ***"Biodiverzita"*** znamená ***variabilitu*** všech žijících organismů suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů a ekologických komplexů, jejichž jsou součástí; zahrnuje různorodost v rámci druhů, mezi druhy i mezi ekosystémy.

A. 3. 7. 2. 1. Strategie biologické rozmanitosti v ČR

Úmluvu o biologické rozmanitosti do října 2006 podepsali zástupci 188 zemí. Smluvní strany pravidelně podávají zprávy o naplňování Úmluvy a přispívají do jejího rozpočtu. Jedním ze závazků je ***zpracování národních strategií ochrany biodiverzity.***

Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR („Strategie“) vzniká těsně po vstupu ČR do Evropské unie. Jedná se o první dokument, který nastiňuje možnosti dalšího postupu v ochraně biodiverzity. Vychází z Úmluvy o biologické rozmanitosti („Úmluva“, „CBD“), která byla podepsána na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED, „Summit o Zemi“) v Rio de Janeiru v červnu 1992. Pro ČR vstoupila v platnost 3. března 1994.

Vláda České republiky schválila dne 25. května 2005 svým usnesením č. 620 ***Strategii ochrany biologické rozmanitosti České republiky (Strategie).*** Dokument má být podle článku 6 Úmluvy o biologické rozmanitosti (Úmluva, Rio de Janeiro, 1992) hlavním strategickým materiálem ochrany biologické rozmanitosti každé smluvní strany Úmluvy. Úmluva je celosvětově hodnocena jako *klíčový dokument v ochraně biologické rozmanitosti* na všech třech úrovních (genová, druhová a ekosystémová).

Strategie je svého druhu ***první materiál,*** *který zaštituje komplexní ochranu biodiverzity v ČR*, a to také proto, že pokrývá jak „strategická témata“ ochrany in situ, ex situ, invazních druhů, apod., tak definuje rovněž problémové okruhy a cíle v „biodiverzitě v sektorových a složkových politikách“ (lesní ekosystémy, vodní a mokřadní, doprava, energetika, *cestovní ruch*, regionální politiku a územní plánování, změny klimatu a biodiverzitu apod.).

Motto:

„Česká republika je poměrně malá země, ovšem bohatství české přírody je úctyhodné. Roste u nás více než 2 700 druhů vyšších a 2 400 druhů nižších rostlin. V Česku stabilně žije 50 000 druhů bezobratlých a asi 380 druhů obratlovců. Toto přírodní dědictví je ovšem do značné míry ohroženo i v ČR podobnými vlivy, na jaké poukazuje výše citovaná studie (Úmluva - pozn. autora). V ČR je v současné době ohroženo 34 % druhů savců, 52 % druhů u nás hnízdících ptáků, 50 % druhů plazů, 43 % druhů obojživelníků, 43 % druhů ryb, 60% druhů vyšších rostlin a 43 % mechorostů. „To jsou čísla, která jednoznačně dokládají klíčový význam Strategie, kterou minulý týden vláda schválila“.

(ministr životního prostředí Libor Ambrozek, 2005).

A. 3. 7. 2. 2. Biodiverzita a geodiverzita[12]

Motto:

Geodiverzita podmiňuje biodiverzitu. Na kvalitě geologického substrátu závisí vlhkost a jakost půd, na nich porost a tím i složení fauny.

O ***biodiverzitě*** se dnes mnoho mluví a píše v souvislosti s péčí o zdravé přírodní prostředí. Vzhledem k tomu, že náplň tohoto pojmu je širší veřejnosti poměrně málo známá, je třeba především termín počeštit, aby byl srozumitelnější. Jde o rozmanitost živé přírody, zejména o bohatství rostlinných i živočišných druhů, ale i pestrost jejich stanovišť v určitém vymezeném prostoru. ***Biodiverzita je*** *však* ***ovlivněna neživým prostředím,*** jehož rozmanitost se označuje jako ***geodiverzita.***

Geodiverzitou rozumíme výskyt co možná nejrozmanitějších různých druhů hornin, zemin a půd, členitost zemského povrchu - reliéfu - i působení atmosférických činitelů.

a dále:

Geodiverzita zahrnuje celou šíři zemských rysů včetně geologických, geomorfologických, paleontologických, půdních, hydrologických a atmosférických prvků, systémů a procesů.

Příkladem vlivu geodiverzity na biodiverzitu může být Středočeská oblast, která vykazuje vysokou diverzitu všeho druhu. Stačí jen pohlédnout na geologickou mapu a uvidíme pestrou paletu vyvřelin hlubinných i povrchových, terestrických i podmořských, od starohorních po třetihorní, a nemenší pestrost nejrůznějších usazenin i hornin přeměněných, které tvoří různorodou směs i na malých plochách. Např. Český kras, kde vedle nejrůznějších typů vápenců vystupují i vyvřelé diabasy a břidlice různého složení, zatímco sousední Brdy a Hřebeny budují převážně živinami chudé křemence a slepence. Rozdíly nadmořských výšek nejsou velké, nicméně terén je členitý a vyznačuje se velkými rozdíly v místním klimatu. ***Vysoký stupeň geodiverzity pak podmiňuje i vysokou biodiverzitu,*** neboť i na malém prostoru se setkáváme jak s druhy sucho- a teplomilnými na slunných srázech a skalních hranách, tak s prvky chladno- a vlhkomilnými ve stinných roklích. Pestrá vegetace na vápnitých horninách a bazických vyvřelinách kontrastuje s chudými společenstvy na buližnících, křemencích nebo kyselých vyvřelinách, jako jsou žuly nebo výlevné ryolity. Mozaika protikladných společenstev se váže především na skalnatá údolí řek, zejména Vltavy a Berounky, která v tomto směru vykazují největší pestrost stanovišť a druhového bohatství, což vynikne zejména ve srovnání s náhorními plošinami a pahorkatinami.

Podobně je tomu i na skalnatých vrcholech, zejména v jižní polovině Křivoklátska, někdy však i v rámci nepatrných ploch, kde střídání bazických a kyselých hornin umožňuje třeba společný výskyt vápnomilné trávy pěchavy vedle acidofilního vřesu, jak se lze přesvědčit na Albertových skalách na střední Vltavě.

Střední Čechy poskytují přímo učebnicové ukázky, jak geodiverzita v kladném i záporném

---

[12] ***Poznámka:***

Vztahem ***biodiverzity*** *a* ***geodiverzity*** *se zabývá například V. Cílek v knize Krajiny vnitřní a vnější (Dokořán, Praha 2002) anebo v řadě dílčích prací V. Ložek. Viz rovněž R. A. L. Osborne, Geodiversity: green geology in action (Proceedings of the Linnean Society of New South Wales, 2000, s. 122, 149-173). Základním geologickým kompendiem pro střední Čechy i celou Českou republiku jsou knihy I. Chlupáče a kol. Geologická minulost České republiky (Academia, Praha 2002); Paleozoikum barrandienu (ÚÚG, Praha 1992).*

smyslu ovlivňuje biodiverzitu a jak celková diverzita zvyšuje estetickou hodnotu řady středočeských krajin.

A také:

Geodiverzita zahrnuje celou šíři zemských rysů včetně geologických, geomorfologických, paleontologických, půdních, hydrologických a atmosférických prvků, systémů a procesů.

Zdroj: V. Cílek et. al.: Vstoupit do krajiny, Australian Natural Heritage Charter (1997)

A. 3. 7. 3. Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva)

Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva, známá spíše pod názvem *"Ramsarská úmluva",* byla sjednána v íránském městě Ramsar v roce 1971. V současné době má úmluva 138 smluvních stran. Ramsarská úmluva je první mezinárodní úmluvou zaměřenou na ochranu a rozumné využívání přírodních zdrojů a jednou z mála úmluv chránících určitý typ biotopů. Prostřednictvím úmluvy je zajišťována celosvětová ochrana všech typů mokřadů. Každá smluvní strana je m.j. povinna zařadit alespoň jeden mokřad do "*Seznamu mokřadů mezinárodního významu*". V současné době je na tomto seznamu vedeno 1369 mokřadů o celkové rozloze 119,6 mil. hektarů.

A. 3. 7. 4. Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva)

Motto:

„Životní prostředí je věcí nás všech.“

Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně záležitostech životního prostředí (dále jen Aarhuská úmluva) byla podepsána dne 25. června 1998 na 4. ministerské konferenci Evropské hospodářské komise OSN (dále EHK OSN) "Životní prostředí pro Evropu" v dánském Aarhusu. K dnešnímu dni Aarhuskou úmluvu podepsalo 39 zemí a Evropská unie, ratifikační proces již ukončilo 34 zemí a Evropská unie (17. února 2005). Úmluva vstoupila v platnost 30. září 2001. Pro Českou republiku vstoupila Úmluva plně v platnost 4. října 2004 (viz Sbírka mezinárodních smluv, částka 53/2004, Sdělení MZV č. 124/2004 Sb. m. s.).

První **setkání signatářů** Úmluvy proběhlo ve dnech 19. - 21. dubna 1999 v Kišiněvě (Moldavská republika). Druhé setkání signatářů proběhlo ve dnech 3. - 5. července 2000 v Dubrovníku (Chorvatsko).

První **setkání smluvních stran** proběhlo ve dnech 21. - 23. října 2002 v Lucce (Itálie). Mimořádné setkání smluvních stran proběhlo při příležitosti 5. ministerské konference „Životní prostředí pro Evropu“ konané ve dnech 21. – 23. 5. 2003 v Kyjevě (Ukrajina).
Aarhuská úmluva je v mezinárodním kontextu považována za jeden z nejvýznamnějších dokumentů této doby - je charakterizována jako *kvalitativní předěl v komunikaci mezi státní správou a občany*, jako nástroj k *prohloubení demokracie a k prosazení lidských práv a svobod.* Z tohoto důvodu je Aarhuské úmluvě a její ratifikaci věnována mimořádná pozornost jak v EHK OSN, tak v dalších mezinárodních organizacích. Pečlivě je sledována i nestátními neziskovými organizacemi, které se od počátku účastní jednání a práce v orgánech Úmluvy.

Z hlediska ***práva na informace*** Aarhuská úmluva usiluje o zlepšení informovanosti veřejnosti o stavu životního prostředí a jeho dopadu na lidské zdraví. Dle Aarhuské úmluvy má každý právo takové informace získat. Důraz je přitom kladen na aktivní přístup veřejné správy v poskytování informací, na uživatelsky srozumitelné a přístupné formy poskytování informací s maximálním využitím internetu a elektronických médií.

Z hlediska ***práva veřejnosti na účast při rozhodování*** Aarhuská úmluva vychází z předpokladu, že informovaná veřejnost má zájem se vyjádřit k otázkám dotýkajících se životního prostředí. Úmluva nestanovuje jednotný vzorec pro zapojení veřejnosti, ale jako minimum požaduje účinné oznamování, přiměřené poskytování potřebných informací a zavedení vhodných postupů pro zapojení veřejnosti do rozhodování a pro zohlednění jejich připomínek.

Z hlediska ***práva na soudní ochranu*** Aarhuská úmluva řeší i situaci, kdy dochází k odepření práva na informace a práva na účast na rozhodování. Třetí pilíř úmluvy zajišťuje veřejnosti právo na přístup k nezávislému přezkoumání postupu veřejné správy při poskytování informací a zajištění účasti veřejnosti na rozhodování v otázkách životního prostředí.

Právo na informace, právo účasti na rozhodování a právo na soudní ochranu jsou 3 pilíře Aarhuské úmluvy.

A. 3. 7. 5. Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (CITES)

Úmluva o mezinárodním obchodě s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (**C**onvention on **I**nternational **T**rade in **E**ndangered **S**pecies of Wild Fauna and Flora, Washington 1973 CITES) byla sjednána v roce 1973 ve Washingtonu. Jejím cílem je ochrana ohrožených druhů živočichů a rostlin, živých i mrtvých exemplářů a jejich rozpoznatelných částí i výrobků z nich. V současné době má úmluva 164 smluvních stran. Československo podepsalo úmluvu 28. února 1992 jako 114. stát a úmluva vstoupila pro naši zemi v platnost 28. května 1992. Česká republika převzala závazky z úmluvy od rozdělení ČSFR dne 1. 1.1993.

Účelem úmluvy je postavit mezinárodní obchod s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami pod společnou kontrolu všech zemí světa, aby se docílila ochrana ohrožených druhů fauny a flóry před úplným vyhubením vlivem bezohledného získávání pro obchodní účely. Úmluva omezuje zejména obchod s jedinci ohrožených druhů získaných z volné přírody, kontroluje však i obchod s živočichy odchovanými v zajetí nebo člověkem vypěstovanými rostlinami druhů, které jsou v přírodě ohroženy. Ve většině případů se však úmluva nedotýká domestikovaných zvířat a kulturních rostlin.

V ***České republice*** byla úmluva nejdříve zajišťována na základě zákona č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a v období od 1. 4. 1997 do 30. 4. 2004 se postupovalo podle zákona č. 16/97 Sb., o podmínkách dovozu a vývozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a podle vyhlášky Ministerstva životního prostředí č. 82/97 Sb. Od 1. 5. 2004 se postupuje podle ***nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi*** a podle dalších předpisů Evropské unie, zákona č. 100/04 Sb. o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy) a vyhl. č. 227/04 Sb.

Česká republika je od 1. 5. 2004 součástí společného trhu EU umožňujícího ***volný pohyb zboží uvnitř hranic Evropské unie***. Vnitrounijní obchod s exemplář CITES upravuje jednotným způsobem nařízení Rady (ES) č. 338/97. Velmi přísná omezení platí zejména pro obchod s exemplář druhů z přílohy A. Obchod a komerční využívání těchto exemplářů je zakázán. Výjimku z tohoto zákazu mohou za výjimečných a přesně stanovených podmínek udělit pověřené úřady členských států. V ČR tyto výjimky udělují krajské úřady a správy národních parků a chráněných krajinných oblastí. Naproti tomu obchod s exemplář ostatních druhů, jiných než z přílohy A, je v podstatě volný, pokud se ovšem obchoduje s legálně získanými exemplář. Členské země EU však mohou mít přísnější opatření, zejména pokud jde o držení exemplářů CITES na základě předpisů o ochraně přírody nebo zdraví obyvatel (veterinární a rostlinolékařské předpisy). V České republice se to týká živočichů a rostlin z naší přírody, které jsou zvláště chráněnými druhy podle zákona č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Rovněž chov některých exotických živočichů chráněných úmluvou CITES podléhá povinné registraci podle zákona č. 100/04 Sb.

PŘÍLOHA CITES I (příloha A podle předpisů EU)

Cca 500 druhů živočichů a 300 druhů rostlin, které jsou přímo ohrožené vyhynutím. Mezinárodní obchod s těmito druhy je zakázán (zákaz dovozu a vývozu) a je povolován jen výjimečně.

Příklady: všichni lidoopi (gorila, orangutan, šimpanz), lemuři, pandové a někteří medvědi, jihoamerické opice, velcí kytovci a delfíni, řada druhů kočkovitých šelem (gepard, levhart, tygr aj.), oba druhy slonů, nosorožci, kabar pižmový, řada dravců, jeřábů, bažantů a papoušků, mořské želvy, určité druhy krokodýlů a ještěrů, velemloci, latimérie, některé druhy kaktusů a orchidejí, některé palmy a vzácné exotické dřeviny (brazilské růžové dřevo aj.) a další druhy.
Z fauny a flóry ČR sem patří orel královský, orel mořský, sokol stěhovavý a vydra říční. Do ***přílohy A*** k nařízení Rady (ES) č. 338/97 z naší fauny a flóry patří vlk obecný, medvěd hnědý, vydra říční, kočka divoká, rys ostrovid, čáp černý, kolpík bílý, čírka modrá, polák malý, všichni evropští dravci (draví ptáci řádu Falconiformes), jeřáb popelavý, drop velký, hrdlička divoká, všechny evropské sovy, motýl jasoň červenooký a všechny druhy evropských vstavačovitých rostlin.

PŘÍLOHA CITES II (příloha B podle předpisů EU)

Cca 4 000 druhů živočichů a 25 000 druhů rostlin, které by mohly být ohroženy, pokud by mezinárodní obchod s nimi nebyl přísně regulován. Zahrnuje i druhy snadno zaměnitelné za exempláře druhů z přílohy I a II.

Mezinárodní obchod je povolen pouze na základě zvláštních povolení (tzv. permity CITES), které musí být předloženy celním orgánům jak při vývozu tak i dovozu. Hlavní důraz je kladen na povolení ze země vývozu, které musí zejména potvrdit, že vývozem nedochází k ohrožení divokých populací daného druhu na přežití. Pro dovoz do EU se vyžaduje také dovozní povolení od pověřených úřadů EU (v ČR Ministerstvo životního prostředí) s některými výjimkami pro exempláře osobního nebo rodinného charakteru. Vědecké orgány vyhodnocují údaje o rozsahu obchodu podle vydávaných povolení a srovnávají je s údaji o stavu populací zvířat a rostlin v přírodě, a pokud by obchod byl příčinou jejich nadměrného poklesu, doporučí regulaci obchodu (např. systémem pevně stanovených kvót) anebo přeřazení daného druhu do přílohy I (tj. celosvětový zákaz obchodu).

Příklady: všechny (kromě druhů zahrnutých v příloze I.) opice, kytovci, vydry a kočkovité šelmy, dále hroši, pekari, luskouni, řada druhů antilop, nandu pampový, plameňáci, všechny *) druhy dravců, sov, papoušků (s výjimkou andulky, korely a alexandra malého) a kolibříků, loskuták, rýžovník aj. ptáci, různé druhy želv, všichni (kromě druhů zahrnutých v příloze I) krokodýli, leguáni, varani a čeleď hroznýšovitých, některé druhy exotických žab a ryb, motýlů, sklípkanů, měkkýšů, mořských korálů, všechny druhy *) orchidejí a kaktusů, některé agáve, aloe, sukulentní pryšcovité, tilandsie a masožravé rostliny, ženšen, některé dřeviny a další druhy.

Z fauny a flóry ČR jsou zde kromě všech dravých ptáků (33 druhů zastiženo v ČR) a sov (12 druhů) zahrnuty vlk, medvěd, rys, kočka divoká, čáp černý, drop velký, pijavka lékařská, jasoň červenooký, celá čeleď vstavačovitých, sněženka podsněžník a bramboříkk nachový. Většina těchto druhů je však uvedena v ***příloze A*** k nařízení Rady (ES) č. 338/97 (obdoba CITES I), zatímco v ***příloze B*** zůstávají pouze pijavka lékařská, sněženka podsněžník a bramboříkk nachový.

PŘÍLOHA CITES III (příloha C podle předpisů EU)

Tato příloha zahrnuje ty druhy, které jsou ohroženy mezinárodním obchodem pouze v určitých zemích a jsou chráněny na návrh těchto zemí. Pro exempláře pocházející z těchto zemí je třeba celním orgánům předložit exportní povolení výkonného orgánu vyvážející země. V ostatních případech musí obchodník předložit potvrzení o původu exemplářů. Při dovozu do EU je třeba v obou případech vyplnit a celním orgánům odevzdat předepsané oznámení o dovozu.

Cca 220 druhů živočichů a 8 taxonů rostlin.

Příklady: kobra královská (Indie), žralok obrovský (Velká Británie), mahagon Swietenia macrophylla (Bolívie, Brazílie, Kostarika, Mexiko, Peru) aj.

Příloha D podle předpisů EU

Tato příloha zahrnuje druhy, které nejsou na seznamech CITES. Dovoz exemplářů těchto druhů do EU není nijak omezen, pouze se monitoruje jeho rozsah. Pokud by rozsah dovozu exemplářů z volné přírody nebyl v souladu s ochranou přírody, došlo by k přeřazení do přílohy A nebo B. Při dovozu do EU je třeba vyplnit a celním orgánům odevzdat předepsané oznámení o dovozu.

Příklady: bažant královský aj. druhy exotických ptáků a plazů; některé léčivé rostliny apod., prha chlumní, medvědice lékařská, hořec žlutý, plavuň vidlačka, vachta trojlistá, pukléřka islandská aj.

A. 4. Principy cestovního ruchu

Obecně je možno říci, že principy cestovního ruchu vycházejí jednak z historických kořenů a postupného vývoje samotného cestovního ruchu, k němuž turistika a následně šetrná turistika patří jako jeho nedílná součást. Pojďme tedy na chvilku opustit současnost a podívejme se kratičkým exkurzem do historie.

A. 4. 1. Historie a vývoj turistiky

Myslím, že nebude od věci, ukázat historii a vývoj turismu a turistiky v ČR na příkladu tří subjektů, které je možno považovat za pilíře turistiky v Čechách. Těmito subjekty bezpochyby jsou Český ráj s jako první a současně nejstarší vyhlášenou CHKO v ČR, oblast Podkrkonoší a Klub českých turistů (KČT) jako nejstarší subjekt celostátně sjednocující turisty a turistiku v ČR.

A. 4. 1. 1. Začátky české turistiky a KČT

Historie KČT sahá do roku 1888, kdy byl Klub založen skupinou vlastenců okolo Vojty Náprstka. Prvním výsledkem českého obrození v oblasti tělesné výchovy bylo založení tělovýchovné organizace ***SOKOL*** v roce 1862. Tento čin byl odpovědí na různé německé "turnerské" spolky, které pěstovaly tělesná cvičení s hlavním smyslem branným (v moderní terminologii), to jest přípravou občana na ozbrojený boj. Sokol byl výrazem českého odporu na tyto snahy - i on pěstoval tělocvik s úmyslem posílit tělesnou i duševní svých členů pro případný střet s nepřítelem, tehdy ideologicky jasně německým. Kromě gymnastiky organizoval Sokol i turistické výlety či setkání na místech Čechům drahých (např. na Řípu). Celou tuto šíři činnosti však nemohl sám zajistit, a proto se staral o založení ***samostatné turistické organizace*** a někteří jeho význační členové (např. Dr. Kurz) se pak stali jejími zakladateli. K tomu přispěl i další spolek, který bojoval o zachování českého života v severních Čechách - ***Národní jednota severočeská.*** Spoluprací těchto dvou organizací se stal pro českou turistiku neobyčejně zásadní čin - ***založení Klubu českých turistů dne 11. června 1888 v Praze.*** Za ***předsedu*** si ustavující sjezd nové turistické organizace zvolil známého cestovatele, milovníka přírody a demokratického veřejného činitele ***Vojtu Náprstka.***

První tři léta existence nového klubu ***byla obzvlášť pozoruhodná.*** Vojta Náprstek sice plnil svoji úlohu známé osobnosti v čele KČT, ale jinak se práci v klubu mnoho nevěnoval a předsednické místo již po půl roce opustil, neboť měl řadu dalších zájmů, funkcí a povinností, a tak tíha klubovní práce se brzy přenesla na malou skupinku osob, soustředěnou kolem ***Dr. Viléma Kurze,*** profesora a novináře, a architekta ***Vratislava Pasovského,*** zámožného podnikatele, který se - po krátkém předsednictví Jaroslava Zdeňka - stal již v roce 1890 třetím předsedou KČT a ***setrval ve funkci přes 25 let.*** Prvním činem KČT, následujícím brzy po jeho založení , se stalo na jaře r. 1889 organizování velké ***výpravy českých turistů na Světovou výstavu do Paříže,*** která byla jednou z hlavních senzací konce minulého století. Výpravy se zúčastnilo celkem 363 mužů a žen, tedy o třetinu více, než bylo toho času členů klubu a její ohlas v české společnosti byl veliký. Pro vedení KČT se stala cesta velkou

inspirací k dalšímu podnikání, zejména též proto, že zajistila první větší příjem do pokladny mladého klubu ve výši 1 000 zlatých tehdejší rakouské měny.

Další podnikání KČT se soustředilo na ***výstavbu objektů spojených s velkou "Jubilejní výstavou"*** chystanou na rok 1891 na pražském Výstavišti, právě tehdy pro tento účel zřízeném. Vedení klubu se rozhodlo, že se výstavy zúčastní vlastním velkým pavilonem s rozměrným (10,5 x 8 m) dioramatickým obrazem od malířů bratří Liebscherů (pavilon byl po výstavě přenesen na vrchol Petřína, kde doplněn bludištěm stojí dodnes). Rozpočet pavilonu činil 14 000 zlatých a klub měl majetku pouze oněch 1 000 zlatých z Paříže, přesto se do stavby pustil a - možná ke svému vlastnímu překvapení - na něm vydělal za vstupné od 218 000 návštěvníků dalších 18 000 zlatých, které se pak staly ***základem jmění klubu;*** proměnily se zejména v ***turistické chaty, rozhledny, úpravu a značení turistických tras a další zařízení pro veřejnost.*** Souběžně s výstavbou turistického pavilonu se však vedení Klubu českých turistů pustilo i do dalšího smělého podniku; inspirováno Eiffelovou věží v Paříži přišlo s myšlenkou vystavět při příležitosti výstavy zmenšeninu (1:5) této ***rozhledny na Petříně*** a aby k ní byl od Vltavy snadný přístup, spojit stavbu s položením ***lanové dráhy.***

Základy rozhledny i zemní práce na lanovce byly po tuhé zimě dohotoveny v květnu 1891, ocelová věž dostavěná 2. července téhož roku. Lanovka dala víc práce, vozy ze smíchovské továrny Ringhoffer vyjely na trať až 20. srpna. Lanovka i rozhledna je v provozu dodnes.

Další vývoj Klubu do 1. světové války

Po předchozím období se vývoj KČT uklidnil a nastala soustavná práce na úkolech daných jeho stanovami, v první řadě ***aktivní turistice.*** Kromě pravidelných vycházek do okolí měst (zejména jsou známy akce pražského "kroužku šlapáků") se klub pustil již od počátku do hromadných zájezdů (jejichž vzorem byla již zmíněná návštěva Paříže). Tak již v r. 1892 zavítali členové KČT ***do Krakova a Tater,*** což s malými změnami opakovali i v následujících letech. Výpravou s mnohem větším významem se však stal 14denní zájezd 71 členné delegace klubu ***do Dalmácie, Černé Hory, Bosny a Záhřebu,*** vykonaný o velikonocích r. 1897. Tento čin totiž nebyl jen prostou návštěvou jadranského pobřeží, ale v prostředí tehdejší rakousko-uherské monarchie záměrnou ***manifestací slovanské vzájemnosti.*** V roce 1896 podnikl KČT početný zájezd (260 osob) ***do Adršpašských skal,*** kde byla na jeho počest zasazena i pamětní deska. Toto vše jsou jen ukázky nejhromadnějších akcí mladého klubu, které byly doplňovány stále vzrůstajícím počtem výletů menších skupin nebo i jednotlivců. Mezi individuální výkony členů KČT lze řadit např. ***návštěvu Islandu*** v r.1894, výjimečnou zejména pro ztížené dopravní a ubytovací podmínky (Jezdila tam pouze jedna loď za 6 měsíců a místní doprava se konala v sedlech koníků se stanem a zásobami.). V tehdejším "Časopise turistů" se však dočteme i o cestách ***na Saharu, do Skandinávie,*** nemluvě o ***střední a západní Evropě.*** Velkým cestovatelem byl i pozdější předseda KČT ***dr. Guth,*** který navštívil ***Afriku a dvakrát Ameriku.*** Mezi věrné přátele klubu patřili i světoví cestovatelé E. Stanko Vráz a Josef Kořenský, kteří často přednášeli na schůzích KČT.

Za prvých počátků klubu se výlety turistů omezovaly na pohyb pěší (případně kombinovaný s železniční dopravou), poměrně velmi brzy se však obohatily o ***zimní přesun na lyžích.*** Zásluhu o ***první pár lyží přivezených do Čech*** má již v r. 1887 známý sportovní propagátor Josef Rössler Ořovský (který se mimochodem zasloužil i o rozvoj vodáckého sportu), zakladatel prvního "Českého SKI-klubu pražského". ***V téže době přivezl lyže z Osla i hrabě Harrach,*** který podle nich dal v Horní Branné zhotovit v r.1892 dalších několik párů pro své lesní zaměstnance. ***Prvním skutečným lyžařem v Krkonoších se*** pak ***sta***l správce harrachovského panství ***Ing. Reich.*** Lyže se z praktických důvodů rychle rozšířily, takže v r. 1894 jich bylo v provozu již 120 párů a získávaly pozornost i mezi sportovci. Dobrým přítelem hraběte Harracha byl štěpanický řídící učitel ***Jan Buchar.*** V roce 1893 si v Praze zakoupil lyže a stal se pak hlavním propagátorem lyžování nejen v KČT, ale i ve SKI-klubu Jilemnice, který r. 1894 založil a s nímž pořádal během své 40leté funkce ***nespočet zájezdů do Krkonoš i Jizerských hor.***

Lyžování se rychle šířilo nejen v Krkonoších, ale brzy proniklo i na Královéhradecko, kde je spojeno s chatou KČT na Zvičině a se jmény stavitele Jarolímka a dr. Kropáčka. Tam byly od r. 1911 pořádány i lyžařské výcvikové kurzy a závody. V r. 1909 se ustavil lyžařský kroužek při odboru KČT v Domažlicích a rozšířil tak lyžařskou turistiku i na Šumavu.

O rozvoji lyžování v KČT svědčí i to, že od r. 1910 měl již "Časopis turistů" zvláštní část, věnovanou zimní turistice, kde jsou popisovány i náročné přejezdy členů přes Ještědský hřbet nebo třídenní hřebenový přejezd Šumavy ze Želnavy na Špičák a také četně navštívené krkonošské a šumavské závody v běhu, "krasojízdě", sjezdu a skoku nebo 5Okilometrová "distanční jízda" po krkonošských hřebenech, spojená s "28kilometrovou vytrvaleckou soutěží dámskou" (Obvyklými vítězi zde byli známý ***Bohumil Hanč a arch. Jarolímek.***).

Klub také vydal toho roku samostatnou brožuru s uvedením odborů, kde se lyžování soustavně pěstuje, a zasadil se i o zavedení zlevněného zpátečního jízdného o zimních víkendech u "c.k. železnic" do Hostinného, Janských Lázní, Vrchlabí, Martinic a Trutnova. Slevy nebyly zanedbatelné - na lyžařskou nebo turistickou průkazku až 40 %. ***Růst členstva klubu*** - za nepříznivého postoje rakouských úřadů - ***nebyl překotný, ale stálý.*** Z původních 225 členů v roce založení se po pěti letech stalo téměř 1700 členů, za dalších 5 let přes 3000 členů, v roce 1913 téměř 5400 členů.

Od roku 1889 byly zakládány i ***mimopražské odbory KČT*** - první v Berouně, Jilemnici a Rychnově n. Kněžnou, do konce století se pak rozšířily i do Domažlic, Dvora Králové, Hořovic, Jindř. Hradce, Klatov, Kutné Hory, Loun, Mělníka, Náchoda, Německého (Havlíčkova) Brodu, Nového Města nad Metují, Plzně, Příbrami Rokycan, Roudnice Slaného, Sušice, Tábora, Turnova, Ústí n. Labem, Vlašimi a Volyně. Na Moravu pronikal klub pomaleji, první odbor se ustavil v Brně v r. 1894, v r. 1902 se však rozešel a obnovil svoji činnost v roce 1908. Podobně se vyvíjela situace i v Bystřici pod Hostýnem a v Rožnově, bez přerušení naopak pracovaly odbory v Moravské Ostravě, Novém Městě na Moravě a Štramberku.

Rozvoj turistiky po válce

I. světová válka jako každá velká dějinná událost ***měla svůj dopad*** nejen na životy a hmotnou úroveň lidí, ale působila zprostředkovaně i na lidskou psychiku, na změnu názorů, postojů, chování a způsobu života. To platí nejen o jednotlivcích, ale i o celých společnostech, zemích a národech. Na jedné straně způsobila ohromné hmotné a materiální ztráty - zničená města, ožebračené civilisty, milióny mrtvých na válečných polích - na druhé straně však způsobilo válečné úsilí vznik nových silnic a železnic, modernějších aut a letadel, obrovského nového průmyslového potenciálu. Lidé se rovněž změnili; mladí muži z tradičních evropských států (Rakousko-Uherska, Německa, Francie, Anglie) nebo ze zámořské izolace (USA, anglických kolonií a dominií) byli pojednou vtaženi do života, na který nebyli vůbec zvyklí - v cizí zemi, v zákopech, ve stanech, v rozbitých vesnicích.

Do bojů byli nasazeni poměrně krátkou dobu, ***většinu času trávili naopak dost podobně tomu, jak činí dnešní milovníci přírody*** - na volném vzduchu, za primitivního ubytování, při tělesné aktivitě, s důrazem na soběstačnost a v mnohých praktických činnostech. Takto žili po celé čtyři roky a pak se vrátili na svá stará úřednická, podnikatelská a dělnická místa v očekávání, že naváží na předválečný způsob života. Už to však nešlo; stali se z nich jiní lidé s odlišnými zkušenostmi, návyky i myšlením. I poválečná evropská společnost byla jiná - vznikly nové státy, mezinárodní vztahy se změnily, nové chápání rovnosti lidí se projevilo v sociálních bouřích, v rozpadu monarchií, v nástupu radikálních politiků a stran (fašismu, komunismu).

Mnozí bývalí vojáci se nemohli snadno rozloučit se svými válečnými zvyklostmi a ***začali žít v přírodě mnohem více než dříve.*** Rozšířilo se ***skautské a trampské hnutí, pobyt ve vysokých horách*** i prosté ***nedělní výlety.*** Američané "objevili" Evropu a ve stále větších počtech zde trávili svou dovolenou. Turistika a cestování se vymanily ze svých dětských střevíčků a začaly se stávat ***vážným ekonomickým činitelem mnohých zemí*** - kromě Švýcarska i Rakouska, Itálie, Francie. Turistika se stala i "módou", kterou sledovaly milióny lidí na celém světě. K tomu přispívalo ***rozšíření automobilismu, ubytovacích možností*** i ***dopravních spojů.***

S rozvojem lyžování se pobyt v přírodě rozšířil i na ***zimní období.*** Nastala ***první vlna bouřlivého rozvoje turistiky, cestování" i toho, čemu dnes říkáme "turistický průmysl"*** (Druhá obdobná vlna nastala za podobných okolností po druhé světové válce.).

Válečné poměry měly stejný dopad i v českých zemích. Stagnace válečných let, kdy činnost civilních institucí a spolků byla ochromena, se projevila i v Klubu českých turistů. Počet členů poprvé za jeho

existenci poklesl, mnozí turisté padli ve válce, byli zraněni nebo se dostali do zajetí. Heslem vedení klubu se stala snaha toto období prostě ***přežít*** a bude-li to možné, tak ***bez větších škod.*** Ke konci války, kdy se již rýsovala perspektiva samostatného státu, se pak funkcionáři začali soustavně připravovat na očekávanou novou situaci, která byla do značné míry splněným snem všech českých vlastenců.

Turistika v poválečných letech v I. republice

Vzhledem ke zmíněné předchozí organizační přípravě vedení se Klub českých turistů po vzniku Československé republiky v r. 1918 překvapivě rychle vzpamatoval z válečných strastí a v příštích 8 - 10 letech došlo k jeho největšímu dosavadnímu rozmachu.

V zájmu přesnosti je nutno vyjmenovat i další organizace, zabývající se turistikou; v první řadě je jí již v r. 1884 založená Pohorská jednota Radhošť, v r. 1929 vzniklá Čs. obec turistická v Praze a konečně i Svaz dělnických turistů v Praze (vzniklý již v r. 1910). Tato organizace měla i několik chat, rozhlednu u Plzně a vydávala časopis "Dělnický turista". Němečtí turisté se v ČSR sdružovali v "Hauptverband deutscher Gebirge und Wandervereine" v Ústí n. L. Tento svaz vznikl v r. 1920 z německých předválečných spolků, vydával časopis a prováděl značení tras způsobem odchylným od KČST. Dále v ČSR působila německá dělnická organizace "Naturfreunde Touristenverein" se sídlem rovněž v Ústí n. L. Spravovala 20 vlastních a 8 najatých chat a vydávala věstník "Die Naturfreunde".

Klub českých turistů řídil v té době předseda dr. Guth-Jarkovský s výkonným výborem, který čekaly obrovské organizační úkoly. Vzhledem ke vzniku republiky a rozšíření o Slovensko a Podkarpatskou Rus bylo jako jeden z prvních cílů nutno vypracovat nové stanovy klubu, které by tyto skutečnosti braly v úvahu. Z "českého" klubu se stal ***"československý"*** přistoupením slovenských turistů v r. 1920 a téhož roku schváleny nové stanovy, které pak platily až do r. 1931.

Novým organizačním článkem klubu se stal již v r. 1919 ***"Akademický odbor KČST v Praze"*** a v r. 1922 stejný odbor v Brně. V těchto odborech se sdružovali žáci nejvyšších tříd škol středních a vysokoškolští studenti, a to za tím účelem, aby mohli ***samostatně šířit turistiku mezi dospívající mládeží*** a současně s tím získávat i zkušenosti pro další spolkovou činnost.

Na mezinárodním poli se KČST iniciativně podílel na vzniku Asociace slovenských turistických družstev, která byla utvořena v r. 1925 a v níž se sdružily turistické organizace československé, polské, jihoslovanské a bulharské. Asociace měla za úkol pracovat ku sbližování slovanských národů na poli turistickém a přispívat ke vzájemnému poznávání. Prakticky se činnost Asociace u nás projevila zejména v řešení pohraničních styků československo-polských. Podle dohody mohly být hranice těchto států překročeny bez pasu na průkaz členské legitimace KČST (což pak v prvních měsících Protektorátu umožnilo emigraci mnohým našim vojákům).

Velmi podstatným způsobem se obohatila ***aktivní turistická činnost v KČST o nové cestovní způsoby*** - kromě pěšího (který vykazoval např. v r. 1925 přes 4 000 větších výletů a výprav v délce zhruba 90 000 km) dostával stále větší prostor zimní přesun na lyžích, jehož počátky je možno sledovat již od konce minulého století. Rozvoj lyžování, přerušený válkou, se po r. 1918 urychlil pro lepší přístup do českých pohraničních hor (zejména výstavbou nových chat), ale především získáním vysokohorských prostorů ve Vysokých a Nízkých Tatrách i ostatních horstvech Slovenska. V roce 1923 získává KČST pro své členy zimní výhody na drahách. V roce 1929 sjednána dohoda klubu se Svazem lyžařů, podle níž se závodní činnost bude konat v rámci této organizace. Nato v zimní sezóně 1930-31 došlo k uskutečnění prvního celostátního přeboru KČST v jízdě na lyžích, uspořádaného v Harrachově v Krkonoších.

Kromě lyžování se rozšířila zejména ***vodní turistika*** (v roce 1924 bylo registrováno 253 vodáků), jejíž počátky lze rovněž vysledovat v předválečných dobách ve spojení se jménem J. Rösslera-Ořovského, známého též z počátků lyžování. První menší loděnici si postavil odbor KČST v Trenčíně, který pak v r. 1925 ve spolupráci s dalšími organizacemi veslařů přikročil k uspořádání I. mezinárodního závodu vodáckého na Váhu Trenčín - Piešťany za účasti 22 lodí. Organizačně prvním činem byla však ustavující schůze ***Kroužku vodních turistů*** při pražském odboru KČST, který si pak vystavěl vlastní loděnici na 80 lodí v Braníku v r. 1926, rok nato byla pak rozšířena na 100 lodí. Tento odbor vypravil

též první auto s vlekem v r. 1927 a pořádal též veřejný vodácký závod Kamýk-Štěchovice, první ročník v r. 1929. V dalších letech pak byly zakládány podobné "kroužky" (oddíly) v Hradci Králové, Žilině, Přerově, Bratislavě, Brně, Košicích a Chustu, všechny navázány na souběžně budované loděnice. Z výkazů v r. 1928 je vidět, že turističtí vodáci najezdili na řekách již více než 70 000 km za rok.

Horolezectví v KČST (dnes Vysokohorská turistika) se váže na získání přístupnosti k Vysokým Tatrám; už krátce po válce se první členové klubu objevovali na tatranských vrcholech a v r. 1923 byla vztyčena za účasti 203 členů československá vlajka na Gerlachovském štítě. V roce 1924 vznikl při KČST tatranský klub JAMES a od roku 1928 se v Tatrách pořádaly "horolezecké týdny", výcvikové a kondiční tábory.

V turistice na kolech byl rovněž zaznamenán čilý ruch, zejména v odborech velkých měst, a s rozvojem motorových vozidel vznikaly i první ***kroužky mototuristické*** (např. v pražském odboru od r. 1928). Sekce při ústředí KČST, kde bylo nejvíce členů mototuristiky, pořádala větší výlety - např. na Slovensko v r. 1932 i s tábořením ve stanech - jízdy zručnosti ("gymkhany") a orientační soutěže v terénu, ale i technické přednášky a porady.

Poměrně brzy se utvořily při KČST i ***kroužky jeskyňářské*** (dnes ***krasová turistika***). Původní soustředění na Moravský kras (již od prvopočátku KČT) se rozšířilo i na jeskyně slovenské. Po objevení rozsáhlých Demänovských jaskýň (v r. 1921) se z iniciativy klubu založilo Družstvo Demänovských jaskýň (kde měl KČST značný majetkový podíl), které se postaralo o jejich zpřístupnění. Úprava a osvětlení jeskyň byly provedeny v letech 1929-30 a současně postavena chata s noclehárnou a malým krasovým muzeem. V téže době najal klub také Jasovskou jeskyni, Bielskou (dnes Belianskou) jeskyni u Tatranské Lomnice a později získal do majetku i nově objevenou Domicu a ledovou propast u Silice.

V tomto období již byla v KČST značně ***akcentována ochrana přírody*** (vedení klubu mělo vlastního referenta pro tento obor), která se již tehdy zaměřovala na ***komplexní chápání ekologických problémů***. Klub podporoval snahy o zřizování národních parků a přírodních rezervací a sám některé rezervace také na svém majetku zřizoval - např. v Zádielské dolině ve Slovenském krasu nebo v lesním komplexu u Bezdězu.

Konečně je třeba říci, že se v uvedené době objevují i prvky ***soustavné metodické práce,*** zejména u technicky náročnějších přesunů - jsou vychováváni první turističtí vůdcové, vůdcové vodáčtí, lyžařští a horští a také (později a ve spolupráci se skauty) první instruktoři mládeže.

Další vývoj KČST

V roce 1926 a 1927 se ocitlo vedení KČST v určitě vnitřní krizi. Dnes je již obtížné zjistit její obecné příčiny - bylo by je snad možno hledat mimo klub v celkovém ovzduší společnosti, která se po prvních nadšených letech svobodné republiky začala politicky a nacionalisticky polarizovat, k čemuž zajisté přispěla i některá nesplněná očekávání a extremistické teorie. Tento nešťastný genetický rys našeho národa se v jeho historii projevil vícekrát, před i po těchto událostech.

I když ***pěší turistika*** zůstala převážnou náplní činnosti odborů (v roce 1937 bylo např. uspořádáno téměř 7 000 výletů a výprav v délce přes 180 000 km), bouřlivější rozvoj zaznamenala zejména ***lyžařská turistika.*** V roce 1929 došlo k dohodě se Svazem lyžařů o spolupráci a rozdělení kompetencí, čímž byla odstraněna dřívější dvoukolejnost v činnosti obou organizací. Členstvo KČST tvořilo pak ve Svazu lyžařů nejpočetnější část, takže např. v roce 1938 zde bylo začleněno 124 skupin KČST (z celkového počtu 251) a 10 500 příslušníky (z 23 000). Kromě výcvikové a výletové činnosti pokračovali lyžaři klubu v každoročních celostátních přeborech v běhu, sjezdu i skoku v místech, jako jsou např. Bílá v Moravskoslezských Beskydech, Štrbské Pleso, Šerlich a pod.

Vodní turistika s tábořením se s rozvojem skládacích kajaků osvobodila od závislosti na vozidlech s vlekem a zpřístupnila svým členům i nové, technicky náročnější a hůře přístupné řeky. Pořádají se závody, slalomy, dálkové jízdy, vydávají se první "kilometráže českých řek" (l936). Pokračovala i výstavba loděnic. Podobným způsobem se šířil počet i výkonnost členů ***horolezeckých (vysokohorských) skupin*** - zejména v souvislosti s pravidelným pořádáním "horolezeckých týdnů" v

Tatrách - ***v turistice, na kole i v mototuristice. Jeskyňáři*** se věnovali zejména výzkumu jeskyň v majetku nebo nájmu klubu a jejich práce měla blízko k práci vědecké; ***krasová komise*** při ústředí KČST pracovala od r. 1933 a věnovala se topografii, geologii, morfologii a mineralogii těchto útvarů.

Ochraně přírody byla věnována stále větší pozornost, protože se v té době začaly objevovat příznaky nepříznivého vlivu postupující industrializace a bezohledného využívání přírody k hospodářskému prospěchu jednotlivců i organizací. Rovněž začínala metodická práce, zejména mezi mládeží a v souvislosti s narůstajícím nebezpečím války.

V současnosti základní organizační jednotkou KČT jsou ***odbory,*** které se sdružují do ***14 oblastí, totožných s hranicemi krajů.*** Vše zastřešuje ***Ústředí KČT*** se sídlem v Praze. Členové KČT organizují každoročně přes tisíc akcí určených pro členy klubu i neorganizované zájemce o ***všechny druhy turistiky - pěší, cyklo, lyžařskou a vodní turistiku, mototuristiku, speleoturistiku, vysokohorskou turistiku, turistiku zdravotně postižených a nejnověji i hipoturistiku.*** Turistické oddíly mládeže jsou sdruženy do Asociace TOM.

A. 4. 1. 2. Historie turistiky v Českém ráji a Podkrkonoší

Historik a letopisec ***Bohuslav Balbín*** píše, že v r. 1681 navštívil pustý hrad Trosky, vystoupil na něj a obdivoval se mu. Je to patrně jedna z prvních zmínek o cestě uskutečněné záměrně za účelem poznání krajiny.

Turistika v Českém ráji se však začala rozvíjet až v 19. stol. Antonín Marek napsal 3. září 1839 do literárního časopisu Květy obsáhlý článek, v němž nabádá k návštěvám Sedmihorek a k výletům po Hruboskalsku. A. Marek, osobnost českého národního obrození, spisovatel a obdivovatel krás krajiny a přírody rodného kraje, rád chodíval po Českém ráji a svým literárním přátelům i hostům ze slovanských zemí ukazoval jeho krásy.

Jedním z prvních obdivovatelů romantiky Českého ráje byl bezesporu ***K. H. Mácha,*** který několikrát sám i se svými přáteli putoval po hradech Českého ráje. Známá je jeho „pouť krkonošská“ z r. 1833, která vedla Českým rájem od hradu Michalovice na Trosky a Hrubou skálu, do Jičína, Radimi, Kartouz, na Bradlec a Kumburk. Odtud pak básník putoval přes dnešní Lázně Bělohrad dále Podkrkonoším až na Sněžku.

Nemalou měrou přispěly k rozvoji turistiky ***Lázně Sedmihorky*** (otevřené 15. května 1842). Hosté z řad osobností tehdejší české kultury i z jiných zemí konali výlety do širokého okolí. Po Českém ráji chodíval z Rovenska p. Troskami, kde v r. 1891 bydlel, básník Svatopluk Čech (Čechova vyhlídka na Borech). K. V. Rais při svém několikerém pobytu na Hruboskalsku rád navštěvoval hrad Kozlov (nedaleko Raisova vyhlídka). A. Jirásek tu byl v r. 1891 a Mikoláš Aleš v r. 1893. Do Českého ráje přijížděli také hosté ze zámoří. Vedle australských turistů tu byli Češi z Chicaga, sdružení v Českém dělnickém pěveckém sboru Lyra. V r. 1890 navštívil Český ráj známý anglický spisovatel James Baker se svými přáteli, malířem W. Cranem a přírodovědcem Frankem Samsonem. V pamětní knize na hradě Valdštejně, vedené od r. 1893 je dochováno mnoho podpisů a záznamů milovníků turistiky.

Prachovské skály objevil pro českou turistiku spoluzakladatel KČT Vojta Náprstek. V červnu 1879 podnikl na pozvání jičínského dějepisce a gymnazijního profesora Antonína Vánkomila Malocha s přírodovědcem prof. B. Baušem a básníkem Jaroslavem Vrchlickým výlet do Jičína a okolí. Zúčastnili se ho i nakladatelé bratří Šimáčkové, kteří dali základ k propagaci Prachovských skal v časopisech Světozor a Zlatá Praha, i v Českých novinách. Náprstek uděloval hlavně studentům rady, jak rozvíjet turistický ruch. V červenci toho roku přijeli do Prahy bratři Ladislav a Zdeněk Lepařové a František Veselý a podle návrhu V. Náprstka nakoupili potřeby ke značkování cest a horolezeckou výstroj. Téhož roku Náprstek zaslal ještě kovová písmena na nápis „Hostinec u Prachovských skal“ pro hospodu v Ohavči.

Mezi nejstarší odbory KČT v Českém ráji patří v Jičíně a Turnově (založeny 1892), v Lomnici n. Pop. (1895), Mnichově Hradišti a Železném Brodě (1903), Semilech (1909). Jičínský odbor KČT již v prvním roce své existence provedl úpravy v Prachovských skalách. Ještě před I. světovou válkou

odbory v Turnově, Jičíně, Semilech a Žel. Brodě stavěly a značily turistické cesty; oba posledně jmenované vybudovaly a vyznačily v l. 1909-13 údolím Jizery ***Riegrovu stezku.*** Odbor v Hořejším Hamru vybudoval a vyznačoval údolím řeky Kamenice (z Haratic do Návarova) ***Palackého stezku.*** R. 1894 byla slavnostně otevřena ***rozhledna na Kopanině.*** Pro toto období není v oblasti Českého ráje doložena činnost žádného německého turistického spolku.

Národně obrozenecký význam vznikající turistiky v té době dokumentují také návštěvy pražských spolků Hlahol a Umělecká beseda, literárního spolku Beseda aj.

Oblíbenými turistickými cíli byly vrcholky Tábora i Kozákova. Na táboře postavil Okrašlovací spolek v Lomnici n. Pop. v r. 1888 dřevěnou rozhlednu vysokou 22 m, z darů a sbírek byla vybudována v r. 1911 nová (Tichánkova) rozhledna a Hornychova chata. Kozákov se dočkal turistické chaty v r. 1928 (Riegrova), o rok později zřídil KČT Crhovu turistickou chatu v Podspálově na Riegrově stezce. Od r. 1929 mohli návštěvníci Českého ráje chodit z Kozákova do Semil a Železného Brodu po Riegrově stezce (visutá galérie v údolí Jizery), na níž se v Podspálově napojila Palackého cesta (z r. 1913, do Tanvaldu).

Po vzniku Československa vznikly v Českém ráji další odbory KČT - v Mladé Boleslavi (1919), Rovensku p. Troskami (1920), Bělé p. Bezdězem (1921), Sobotce (1922), Malé Skále (1923) a v Bakově n. Jiz. (1934). jejich práci řídila župa KČT Českého ráje (se sídlem v Turnově). V meziválečném období působila v oblasti jediná německá turistická organizace - místní odbor přátel přírody (Naturfreunde) v Bakově n. Jiz. (založen 1932). Pokračovala také práce na stavbě a značení turistických cest (v Prachovských skalách, v okolí Trosek a Drábských světniček, u Příhraz a v okolí Kozákova). Velký význam pro rozvoj turistiky v Prachovských skalách měly stavby Turistické chaty (1924) a hotelu Skalní město (1936), vybudování silnice a parkoviště u Turistické chaty.

Co se týká vlastní ***CHKO Český ráj,*** jak již bylo řečeno, počátky turismu zde jsou spojeny se jménem Vojty Náprstka. Již od druhé pol. 19. stol. dochází k využívání území českého ráje pro turistické účely, mimo jiné díky vznikajícímu systému železniční dopravy v okolí. První turismus se objevil vlivem Vojty Náprstka v Prachovských skalách, značně mu prospělo i ***založení lázní Sedmihorek r. 1842.*** Zde v sedmdesátých letech 19. stol. z popudu hostujících osobností českého kulturního a společenského života vznikl i ***název Český ráj pro tuto oblast.*** Zvýšený zájem široké veřejnosti pak vedl již ***r. 1955*** k vyhlášení ***první Chráněné krajinné oblasti*** v Československu.

Původní měkké formy turismu postupem doby přerostly do masivní současné podoby, vč. negativního zatížení krajiny budováním kapacitních rekreačních zařízení, táborů, středisek apod. V současné době dochází k jejich postupné transformaci na soukromá zařízení, penziony a hotely, což s sebou nese spolu s vyššími nároky na pohodlí a sportovní vyžití nemalé problémy v podobě snah o budování parkovišť, tenisových kurtů a podobně. Soustavná a systematická ochrana a péče o krajinu Českého ráje se stává základním předpokladem zachování původního charakteru území, a to vč. nutné regulace nové výstavby a přestaveb jednotlivých objektů takovým způsobem, aby byl dlouhodobě udržen typický ráz a ceněná vysoká estetická, kulturně historická a přírodní kvalita krajiny.

V Podkrkonoší začal rozvoj turistiky v 1. pol. 19. stol., s nástupem romantismu, kdy umělce, ale i městské občany bez podobných ambicí více lákala krása hor. Podhůří však zůstávalo poněkud ve stínu vlastních Krkonoš, kam směřovaly zástupy turistů, Podkrkonoším povětšinou jen procházejících. Za jejich předchůdce však můžeme považovat návštěvníky Šporkových lázní v **Kuksu,** kteří sem v hojném počtu přijížděli od jejich založení poč. 18. stol.; patřili ovšem pouze k vyšším společenským vrstvám. V 19. stol. přijížděli lázeňští hosté do jiné podkrkonošské destinace, do lázní Bělohradu. Pozornost turistů přitahovaly od 19. stol. také podkrkonošské hrady, zvláště pak Pecka.

Nejvýznamnějším turistickým centrem se však stala ***Zvičina,*** nevysoký vrch u Miletína, tvořící však výraznou geomorfologickou dominantu oblasti s vynikajícím výhledem na celé pásmo Krkonoš i na druhou stranu - do vnitrozemí, který lákal návštěvníky z širokého okolí. Turistickým výletům však předcházela ***církevní procesí*** poutníků. V letech 1706-07 zde byl totiž postaven poutní kostelík, jehož věž dodnes vévodí daleké krajině. Teprve koncem 19. stol. zde jakýsi rolník ze Zvičiny zřídil velice prostý hostinec z trámů a prken, který od něj v r. 1898 koupila Národní jednota severočeská a r. 1900 KČT. Postupně bylo stavení přestavbami rozšiřováno a zdokonalováno, r. 1913 upraveno i pro zimní

pobyt, v r. 1925 byla nad střechou postavena rozhledna s dalekohledem. Zájem turistů o Zvičinu se datuje již od samého začátku 19. stol. Dne 2. září 1825 dal majitel panství Bílé Poličany, Franz Czeczinkar, rytíř z Birnitze v kostelíku vystavit ***pamětní knihu.*** V ní nalézáme záznamy těch, kteří se přišli potěšit nádherným rozhledem. Do knihy také napsal své první verše častý návštěvník Zvičiny, rodák z Miletína ležícího na jejím úpatí, básník K. J. Erben. Své dojmy zde také zaznamenal Jan Arnold, bratr známého revolucionáře z r. 1848 Emanuela a miletínský farář. Pamětní kniha, v níž jsou podepsáni i mnozí další čeští umělci, je uložena v Národním muzeu. V pozdějších letech se stala Zvičina shromaždištěm bouřlivých táborů lidu (1868 a 1869). Navzdory německému tlaku (Zvičina byla díky své poloze na rozhraní českého a německého vlivu) zůstala Zvičina oporou české turistiky v Podkrkonoší až do vzniku samostatného státu v r. 1918, kdy byl český vliv v podhůří Krkonoš ještě posílen.

Velký význam pro rozvoj turistiky mělo ***zavedení železniční a autobusové dopravy.*** Dne 1. června 1858 byl zahájen železniční provoz mezi Jaroměří a Starou Pakou, 1. prosince téhož roku na trati Stará Paka - Turnov. Nejsevernější část Podkrkonoší byla propojena ve směru východ - západ v první etapě tratí Trutnov - Kunčice n. L. dne 21. prosince 1878 a ve druhé pokračováním trati z Kunčic n. L. přes St. Paku až do Ostroměře dne 1. června 1881. Pravidelné ***autobusové linky*** byly zaváděny pochopitelně ***mnohem později.*** Jilemnice s Novou Pakou byla spojena od r. 1933, v témže roce začal jezdit autobus z Nové Paky do Pecky, v r. 1934 ze Dvora Králové n. L. do Hořic.

V Podkrkonoší existoval do I. svět. války jediný odbor KČT - ve Dvoře Králové n. L. (založen v r. 1898); do světové války se věnoval hlavně propagaci a ediční činnosti. Teprve po vzniku Československa vznikly další odbory KČST: v Nové Pace (1919), Hořicích (1920), Pecce (1925) a Lázních Bělohradu (1927). Práci odborů řídila Podkrkonošská župa (se sídlem ve Dvoře Králové n. L.). Stavbě a značení turistických cest se věnovaly odbory ve Dvoře Králové n. L. (na Zvičinu) a v Lázních Bělohrad (Raisova cesta na Zvičinu). V meziválečném období vlastnilo ústředí KČST v Podkrkonoší též Raisovu chatu na Zvičině.

V současné době je ***část Podkrkonoší součástí*** nově ustanoveného ***geoparku Český ráj.***

A. 4. 2. Problematika, základy, zásady a vývoj cestovního ruchu v České republice

Cestovní ruch představuje významné národohospodářské odvětví, které má průřezový charakter a na jeho realizaci se podílí celá řada dalších odvětví např. doprava, stavebnictví, kultura, maloobchod a jiná odvětví, která vytváří produkty související s rekreací nebo poskytují služby týkající se volného času a obchodního cestovního ruchu. Ačkoliv se na tomto odvětví podílí některé velké společnosti, **převládají v něm především malé a střední podniky**.
Je to odvětví sektoru služeb, které v ekonomikách vyspělých států představuje již nadpoloviční až dvoutřetinový podíl. I v rámci služeb, které jako celek vykazují vysokou dynamiku, patří cestovní ruch k těm rychle rostoucím.
Podle odhadů Světové organizace cestovního ruchu (World Tourist Organisation, UNWTO) bude tvořit meziroční přírůstek cestovního ruchu ve světovém měřítku 2,5 až 2,8%. V roce 1999 se ve světě **cestovní ruch podílel na tvorbě HDP téměř 13%, ve státech EU pak 14%.** Tvořil více jak 8% hodnoty vývozu zboží a téměř 35% inkasa obchodních služeb. Růst příjmů dosáhl meziročně 7,5%. V této době vytváří cestovní ruch celosvětově 11% pracovních míst (ve vyspělých ekonomikách pak až 15%).
Cestovní ruch hraje důležitou úlohu v rozvoji většiny evropských regionů i našich krajů. Infrastruktura vytvořená pro účely cestovního ruchu přispívá k místnímu rozvoji a jsou vytvářeny či udržovány pracovní příležitosti dokonce i v oblastech, kde dochází k průmyslovému či venkovskému úpadku nebo městské obnově. Potřeba **zvýšit přitažlivost regionů** je pro stále více destinací a zúčastněných stran podnětem přistoupit na **udržitelnější a ekologičtější** postupy a politiky. Udržitelný cestovní ruch hraje důležitou roli při zachování a posílení kulturního a přírodního dědictví ve stále větším počtu oblastí, od umění k místní gastronomii, řemeslům či ochraně biologické rozmanitosti. To vše má kladný dopad na vytváření pracovních příležitostí a přispívá k ekonomickému růstu.

Česká republika je významnou evropskou turistickou destinací založenou na atraktivitě svých historických památek, přírodních krás a zajímavostí, kultury jakož i na významném postavení městského cestovního ruchu.

V zemi se nachází množství **historických, kulturních a technických památek**, včetně památek zapsaných do seznamu UNESCO. Existuje hustá a dobře značená síť vzájemně propojených turistických stezek a tras, udržovaná Klubem českých turistů. Navíc má ČR jedinečnou šanci uplatnit se na trhu cestovního ruchu nabídkou nových produktů jako např. městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, sportovní turistiky a cykloturistiky, kulturního cestovního ruchu a širokého souboru produktů, které jsou šetrné k přírodě. Dobré podmínky v ČR nabízí rovněž venkovská turistika se svými produkty - agroturistika, ekoagroturistika, ekoturistika apod. Nabídka v oblasti cestovního ruchu je využitelná a je směrována jak pro příjezdový, tak domácí cestovní ruch.

Přestože je cestovní ruch považován za dynamicky se rozvíjející ekonomické odvětví s významnými dopady na tvorbu pracovních míst, naráží rozvoj cestovního ruchu v regionech na tyto bariéry:

- nedostatečná infrastruktura cestovního ruchu a nerozvinutých služeb,
- nedostatek potřebných odborníků pro řízení podnikatelských subjektů v CR (ubytovací, informační, marketingové subjekty),
- absence marketingových koncepcí rozvoje ČR jako evropské destinace,
- nízká úroveň partnerství mezi NNO, podnik. subjekty, obcemi, kraji a státem,
- omezené finanční prostředky pro rozvoj podnikání,
- nedostatek nosných projektů vedoucích k tvorbě produktů CR,
- nedostatek finančních prostředků na údržbu a obnovu kulturního dědictví,
- nízká technická úroveň a vybavenost zařízení koupališť na vodních tocích a nádržích, včetně uměle vybudovaných koupališť (bazény), ale i vybavení turistických tras, lyžařských a běžeckých tratí, cyklotras a cyklostezek (odpočívadla, hygienická zařízení apod.),
- výrazné vnitroregionální rozdíly v úrovni vybavenosti a v návštěvnosti,
- nedostatečná schopnost subjektů na trhu cestovního ruchu reagovat na trendy probíhající jak na straně poptávky, tak na straně konkurenční nabídky,
- atraktivit cestovního ruchu, nabídka produktů, marketingová komunikace atd.

Úlohou vlády České republiky je posilovat podnikatelskou odpovědnost také v oblasti politiky cestovního ruchu jako podstatné sféry v hospodářské politice vlády, a tím zlepšovat rámcové podmínky pro ekonomiku cestovního ruchu a zvyšovat konkurenceschopnost celého odvětví cestovního ruchu. To znamená, že ***vláda vytváří podmínky pro rozvoj cestovního ruchu***.

Strategická vize a cíle pro cestovní ruch v České republice vycházejí z toho, že hospodářství cestovního ruchu právě v České republice je do značné míry založeno na podnikání, především na malém a středním podnikání. Z toho také vychází systém priorit a podpůrných opatření. Politika podpory cestovního ruchu je v České republice uplatňována jak na národní, tak na krajské i obecní úrovni.

Globální cíl Koncepce

Globálním cílem (posláním) politiky cestovního ruchu je zvýšení ekonomické výkonnosti cestovního ruchu využitím a dalším rozvojem dostupného potenciálu a tím docílit zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a dalších složek životního prostředí.

Základní strategická vize cestovního ruchu pro období 2007 – 2013

Destinace Česká republika – jednička v srdci Evropy

Strategická vize cestovního ruchu pro období 2007 - 2013 představuje Českou republiku jako destinaci:

- s pozitivní mezinárodní image;
- mající vysoce kvalitní a konkurenceschopné produkty a služby;
- nabízející turistické zážitky, které naplní zákazníkovo očekávání pokud jde o přátelství, kvalitu životního prostředí, rozdílnosti mezi kulturami; bezpečnost (při cestování, pobytu, aktivitách), zajištění podpory veřejného zdraví;
- generující národní a regionální příjmy;
- zajišťující účinnou ochranu životního prostředí a veřejného zdraví;
- zajišťující atraktivní pracovní příležitosti v cestovním ruchu;
- zajišťující osobám pracujícím v cestovním ruchu vzdělávání a rozšiřování si schopností a vědomostí pomocí vzdělávacích programů;
- s funkční organizační strukturou;
- respektující a podporující kulturu v celé její šíři,
- respektující hlediska veřejného zdraví občanů ČR.

A. 4. 3. Problematika, základy, zásady a vývoj šetrné turistiky v České republice

Současná česká společnost je soustředěna převážně na vysoký životní standard spojený převážně s konzumním způsobem života se svými všemi negativními projevy.

Větší část české populace klade důraz na expanzi spotřeby a představa kvality života je hodnocena značně úzce a to pouze na spotřebu hmotných statků.

Proto je nutné ovlivnit proces kulturních i vzdělanostních předpokladů pro zvládnutí změn, které povedou k trvale udržitelnému rozvoji, a to jak v kvalitě ekonomického chování, změně životního způsobu zejména v oblasti spotřeby, environmentální šetrnosti, recyklace surovin, odpadů a současně i ve změně náhledu na využití volného času a vztahu k přírodě.

Proto byl v roce 1997 byl založen projekt **K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek,** který byl financován Programem OSN pro rozvoj a byl zaměřen na životní prostředí a otázky udržitelného rozvoje v ČR. Jeho hlavním cílem bylo **posílit schopnost institucí a obyvatel ČR porozumět, analyzovat, hodnotit a realizovat myšlenky a principy udržitelného rozvoje.**

Jednou z pěti hlavních oblastí byla i oblast **Vzdělávání a vytváření povědomí o otázkách udržitelného rozvoje.** Do této sekce patří vzdělávání, osvěta, zapojování veřejnosti do rozhodování a tvorba informací/indikátorů cílených na jednotlivé cílové skupiny (žáci, studenti, učitelé, politici i veřejnost).

K naplnění tohoto úkolu mají přispět i **centra šetrné turistiky**, která musí sehrát rozhodující úlohu ve změně myšlení a hodnocení vztahu člověka k přírodě a přírodnímu prostředí. Jedním z hlavních úkolů bude navodit změnu myšlení a hodnocení do jiné časové dimenze.

Šetrnou turistikou rozumíme nastavení a prosazení základních standardů šetrného pohybu v přírodě ze strany turistů ve volné krajině, aktivity v oblasti environmentálního vzdělávání a informačně-poznávacích funkcích a aktivní podpora (koordinace) postupné implementace Evropské charty udržitelného cestovního ruchu ve zvláště chráněných územích.

Záměrem je především podporovat rozvoj šetrné (ekologicky únosné) turistiky, zejména ekoturistiky zaměřené na poznávání a prožívání přírodních i krajinných krás. Využívat turistiky k **ekologické výchově veřejnosti**, ke zvýšení zahraničního cestovního ruchu i mimo tradičně navštěvovaná místa a k vytváření **nových pracovních příležitostí pro místní obyvatele.**

Charakteristika trvale udržitelného turismu:

- *Turismus, který se zaměřuje na kvalitu zážitku.*
- *Zohledňuje sociální rovnost a zapojení komunity a respektuje potřeby místní komunity.*
- *Zaměstnává místní obyvatele a zapojuje je do plánovacího a rozhodovacího procesu.*

- *Turismus, který se pohybuje pouze v mezích možností využití místních zdrojů (minimalizace vlivu, spotřeby energie, použití efektivního řízení odpadového hospodaření a recyklačních technologií).*
- *Zachovává celou šířku rekreačních, vzdělávacích a kulturních možností v rámci a napříč generacemi.*
- *Je založen na aktivitách, které reflektují a respektují charakter regionu.*
- *Umožňuje turistovi seznámit se s navštíveným regionem a podporuje turistův zájem o komunitu a životní prostředí.*
- *Nelimituje ostatní odvětví při uplatňování principů udržitelnosti.*
- *Je integrovaný do místního, regionálního či národního rozvojového plánu*

A. 4. 4. Úloha a význam obecné a speciální ochrany přírody a krajiny v rámci šetrné turistiky, význam a úloha geoparků v rámci šetrné turistiky - vzájemná komparace

Ekologickou devastaci způsobuje především nepřiměřená kvantita cestovního ruchu a jeho živelnost, neřízenost. Současná podoba masového cestovního ruchu a jeho trend jsou ***trvale neudržitelné.***

Hlavní význam obecné a speciální OPK ve vztahu k šetrné turistice tkví ve skutečnosti, že ***šetrná turistika***, aby skutečně byla tou „pravou" - „zelenou" formou turistiky, ***musí ctít zákonné normativy, resp. regulativy dané platnou legislativou v OPK.*** Navíc musí ctít i některé ***územní limity rozvoje*** regionu.
Dále by měl být ctěn trend, který odlehčuje nadměrnému zatížení některých ZCHÚ, která jsou z pohledu CR významnými atraktivitami a přesouvá aktivity z těchto území do „volné" přírody, která je chráněna „obecnou" OPK. To však neznamená, že „volná" příroda je legislativně „měkčeji" chráněna, že některé „neúnosné" aktivity CR budou ve volné přírodě snáze realizovatelné, nežli v ZCHÚ.

Pokud Ekoturistika ***splňuje*** výše uvedené požadavky, pak může být nástrojem financování ochrany ekologicky citlivých území a ekonomického rozvoje populace, žijící v jejich okolí. Podporuje přírodní území, hostitelské komunity a orgány, pečující o ochranu přírody, poskytuje místní komunitě alternativní pracovní místa a příležitosti k výdělku a zvyšuje povědomí o potřebě chránit přírodní prostředí. Ochrana přírodních zdrojů je pro místní obyvatelstvo přínosem a nikoliv přítěží. Přináší pracovní příležitosti místním lidem a na rozdíl od zemědělství, průmyslu a těžební činnosti nepoškozuje krajinu. Právě naopak: již sama krajina a přírodní krásy se díky cestovnímu ruchu stávají v některých oblastech hlavní hodnotou z ekonomického hlediska.

Ekologický cestovní ruch, resp. ekologická „šetrná" turistika je východiskem relativně dlouho trvajícího a mnohdy se prohlubujícího ***konfliktu člověk vers. příroda.***

Bohužel je na zemi ještě mnoho sobeckých lidí, kteří si neuvědomují, že ***příroda je tu pro všechny.*** Dříve lidé putovali převážně za objevy a výboji, obchodem nebo aby našli bezpečné místo k životu a teprve nedávno začali cestovat pro potěšení vidět život v přírodě. Tento jev se začal vyskytovat na počátku 18. století, kdy lidé začali toužit po úniku z rychle rostoucích měst.

Rostoucí obliba cestování za přírodou může být pro divočinu pohromou i záchranou. Cestování bez odpovědnosti k životnímu prostředí může zničit křehkou krásu, která návštěvníky přitahuje. Je-li však cestování přírodou prováděno správným způsobem, může naopak ochranu divoké přírody i života v ní jen zlepšit.

Proč tedy nevyužít turistů k ochraně přírody? Jak lze zajistit, aby peníze turistů skutečně podpořily činnosti zaměřené na zachování přírody a pomohly místním komunitám, které musejí přírodní zdroje opatrovat? Tyto a mnoho podobných otázek si jistě pokládali lidé, kteří začali chápat, že ohleduplné cestování a pomoc (nejen finanční) turistů bude v budoucnu jedna z nejdůležitějších strategií k ochraně přírody.

Právě jednou z těch ***nejvhodnějších*** příležitostí pro řešení konfliktu ***OPK vers. CR*** jsou v rámci šetrné turistiky ***geoparky*** (viz kap. 2. 4. 2. 14).

Geopark rozhodně není novou, zvláště chráněnou kategorií území. Evropský Geopark je území s geologickým dědictvím mimořádné hodnoty a jasně definovanými hranicemi. V činnosti geoparku se uplatňují objekty geologického, archeologického, ekologického, historického či kulturního významu. Evropský Geopark rozvíjí, zkoumá a obohacuje metody ochrany geologického dědictví. ***Hraje aktivní úlohu při propagaci tohoto území ve světě, rozvoji geoturistiky a dalšími vhodnými aktivitami přispívá k ekonomickém rozvoji.*** Odbornou činností a vzdělávacími programy vede k poznávání hodnot území. Umožňuje občanům aktivní účast na revitalizaci a rozvoji území jako celku. Tím významně ovlivňuje životní podmínky obyvatel.

Geopark je naopak nástrojem pro vyšší otevřenost pro návštěvnost a interpretaci území. Zaměřuje se na ochranu území a územních hodnot, vzdělávací aktivity a šetrné využívání území pro cestovní ruch

Geopark spolupracuje s podnikatelskými subjekty, a tím podporuje a propaguje vytváření nových vedlejších produktů, spojených s geologickým dědictvím. Podporuje ekologickou výchovu, vzdělávání a vědecký výzkum v rozličných disciplínách nauk o Zemi; podporuje přirozené prostředí a politiku udržitelného rozvoje.

Ekoturistika prostřednictvím geoparků se tak může stát vysoce efektivním prostředkem pro zachování posledních neporušených oblastí života v přírodě, závisí však na opatrném (šetrném) a odpovědném chování cestovatelů (turistů).

Ve vztahu cestovního ruchu k ochraně přírody a krajiny je též velmi důležité si uvědomit, že turismus a rekreace více než kterékoli jiné lidské činnosti závisejí na kvalitě přírodního a kulturního prostředí[13]

Turismus se zároveň podílí nebo alespoň může podílet na ochraně životního prostředí. Lidé, které cestovní ruch živí, si dříve či později uvědomí, že kvalitní prostředí a neponičená příroda je prvopočátečním zdrojem jejich obživy, magnetem pro návštěvníky. Část prostředků, které cestovní ruch vyprodukuje, je potřeba vracet do ochrany přírody, památek a místního svérázu.

Závěrem této kapitoly si připomeňme ***desatero ekoturistiky,*** jak bylo formulováno podle Ligy ekologických alternativ[14]:

1. ZVAŽUJTE VŠE PŘEDEM

Dobře se připravte a nezapomeňte na vhodné oblečení a obuv. Vyberte si ekologicky odpovědné poskytovatele služeb a zjistěte si o jejich službách informace.

2. VOLTE DOPRAVU CO NEJMÉNĚ ZATĚŽUJÍCÍ PROSTŘEDÍ

Dejte přednost dopravě veřejné či šetrnější k ovzduší. Choďte však co nejvíce pěšky či jezděte na kole. Je to nejen nejlepší pro zdraví, ale i příjemnější při vnímání cesty, krajiny, památek. A je to zdarma!

3. ŠETŘETE PŘÍRODNÍ ZDROJE

Buďte na cestách skromní. Čistá voda není všude samozřejmostí, užívejte ji s rozvahou: sprchujte se krátce, nenechte zbytečně téci vodu z kohoutků, neperte přehnaně často.

4. SEZNAMTE SE S MÍSTNÍ KULTUROU

[13] *Životní prostředí Evropy, Evropská agentura pro životní prostředí, Kodaň 1995; převzato z čas. Bedrník, , č. 3, roč. 2, květen 2004.*

[14] *Dle časopisu Bedrník, č. 1, roč. 5, únor 2007.*

Mluvte s lidmi v navštíveném místě. Najděte si čas na poznání regionu a krajových odlišností. Po návštěvě infocentra či s místním průvodcem kraji lépe porozumíte.

5. UŽÍVEJTE SLUŽEB MÍSTNÍCH LIDÍ

Kupujte vše potřebné v místních komunitách a užívejte jejich služeb. Podpoříte lokální ekonomiku a zvýšíte zájem obyvatel o udržení přírodního bohatství regionu.

6. NEMĚJTE PŘEHNANÉ NÁROKY

Odlišná místa mají rozdílnou nabídku. Buďte shovívaví. Při výhradách si nejdříve promluvte s hostiteli a snažte se porozumět odlišnostem.

7. DEJTE PŘEDNOST MÍSTNÍ STRAVĚ

Konzumujte lokální produkty – bývají čerstvější, zdravější a podpoříte domácí farmáře a výrobce. Lépe porozumíte tradici a atmosféře místa.

8. VNÍMEJTE DOPADY SVÉ PŘÍTOMNOSTI

Omezte pohyb mimo vymezené cesty. Na nich nevyplašíte živočichy, nepošlapete cennou květenu, neohrozíte něčí teritorium. Při návštěvě míst a lidí se snažte nerušit.

9. CHOVEJTE SE PŘÁTELSKY K ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ

Odpadky odnášejte do košů, nejlépe recyklačních. Pěkné přírodniny (byliny, kůra stromů, krápníky…) lákají jako milý suvenýr, ale odolejte pokušení. Raději je foťte a zanechte po sobě jen šlápoty.

10. INSPIRUJTE ZÍSKANÝMI POSTŘEHY SVÉ OKOLÍ

Vnímejte souvislosti a ekologické přístupy, ne jen prvotní motiv své návštěvy. Pozitivními zkušenostmi se inspirujte a nabídněte je svému okolí. Hovořte o nich i o životě poznaných lidí s přáteli.

A. 5. Subjekty, které vstupují do vztahu CR a OPK a jejich zájmy

Konec 20. století před celou naší společnost postavil kardinální otázku, a to ***téma udržitelného rozvoje, jako jedinou alternativu civilizačního rozvoje.*** Hrozbu globální ekologické degradace lze překonat, a to změnou zaměření hospodářské a sociální politiky, která jako jednu ze svých součástí obsahuje i ***ekologickou únosnost.***

Evropa představuje ***první světovou turistickou destinaci;*** turistické a cestovní služby se přímo podílejí až do výše minimálně 4% na tvorbě HDP EU a představují více než 7 milionů přímých pracovních míst; na poskytování služeb v cestovním ruchu se přímo podílejí více než 2 miliony podniků, z nichž většinu tvoří malé a střední podniky (MSP)[15]

Zdravé a kvalitní životní prostředí představuje základní podmínku ***pro rozvoj cestovního ruchu,*** který se stává jedním z nejvýznamnějších socio-ekonomických a kulturních fenoménů společnosti naší doby. Cestovní ruch může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce krajiny, posiluje kulturní identitu i sociální vazby místní komunity a má pozitivní vliv na místní ekonomiky (zejm. v hospodářsky okrajových územích). Na druhou stranu však může způsobit prostorovou, kvalitativní a sociální degradaci území, na kterém je rozvíjen, popřípadě tuto degradaci umocnit. To ve svém důsledku často vede ke snižování biologické, socio-kulturní i hospodářské rozmanitosti. Proto Ministerstvo životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj a dalšími kompetentními institucemi hledá způsoby, jak rozvoj cestovního ruchu usměrňovat, aby byly sníženy nepříznivé negativní dopady a umocňovány pozitivní vlivy na životní prostředí.

A. 5. 1. Ministerstvo životního prostředí

[15] *Základní směry pro udržitelný evropský cestovní ruch. Usnesení Evropského parlamentu o nových perspektivách a nových výzvách pro udržitelný evropský cestovní ruch (2004/2229(INI)).*

V oblasti environmentálního cestovního ruchu se Ministerstvo životního prostředí v současnosti zaměřuje na návrhy systémového řešení otázek souvisejících s ***environmentálními aspekty cestovního ruchu.*** Ministerstvo životního prostředí nemá v žádném případě mandát ani ambice řešit komplexní problematiku rozvoje cestovního ruchu, která je plně v kompetenci Ministerstva pro místní rozvoj, s nímž již delší dobu v tomto smyslu spolupracuje a z jehož strany je tato činnost vítána jako potřebná a komplementární. ***MŽP tedy je partnerem z hlediska vlivu cestovního ruchu na životní prostředí.***

Dlouhodobým záměrem Ministerstva životního prostředí je systematicky ovlivňovat rozvoj cestovního ruchu zejména v chráněných územích tak, aby docházelo k minimalizaci jeho negativních vlivů na místní ekosystémy, krajinný ráz i život místní komunity. Klíčové aktivity ministerstva v této oblasti spočívají v přípravě návrhu „Zásad rozvoje cestovního ruchu ekologicky šetrným způsobem" a vývoji certifikačního systému udržitelnosti cestovního ruchu ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj.

Významnými kroky v procesu „zudržitelnění" cestovního ruchu bude postupné přistupování českých chráněných území k „Evropské chartě udržitelného cestovního ruchu v chráněných oblastech"[16] a vytvoření statutu specializovaného průvodce poznávacího cestovního ruchu ve zvláště chráněných územích pod kontrolou správ těchto území. Velký důraz bude též kladen na návrh a zavedení funkčního systému stálé a obousměrné komunikace správ chráněných území se zástupci všech klíčových skupin aktérů v chráněných územích. V této souvislosti je důležité uvést, že MŽP v současnosti zpracovává ***„Národní strategii ochrany biologické rozmanitosti"***, jejíž součástí je sektorová část ***„Cestovní ruch".*** Stěžejním strategickým cílem v oblasti cestovním ruchu v rámci akčního plánu této strategie bude navržení postupu implementace ***"Zásad pro aktivity související s udržitelným rozvojem cestovního ruchu a biodiverzitou na území zranitelných ekosystémů",*** navržených vědecko-technickým poradním orgánem Úmluvy o biodiverzitě ve spolupráci s WTO a UNEP.

Za účelem usnadnění realizace výše uvedených záměrů Ministerstvo životního prostředí v současnosti iniciuje proces vytváření sítě krajských center šetrné turistiky, které budou koordinovány již existujícím Národním centrem. Tato centra budou zakládána především proto, aby ve všech krajích existoval subjekt integrující environmentální a socio-ekonomické aspekty rozvoje cestovního ruchu, a to s ohledem na specifika území daného kraje. Ústředním cílem těchto center bude pomáhat danému kraji plánovat a realizovat dlouhodobě ekonomicky přínosné a k životnímu prostředí příznivé produkty cestovního ruchu lokálního i (mikro)regionálního charakteru.

Vytvoření sítě center šetrné turistiky je jedním z cílů aktualizované ***Státní politiky životního prostředí (2004 - 2010)*** v rámci v kapitoly 9. „Regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch": „vytvořit síť regionálních center šetrné turistiky koordinované národním centrem za účelem ekologizace regionálního cestovního ruchu, metodické i praktické podpory".

Cílem vybudování této sítě je zajistit systematické směřování k udržitelnosti rozvoje cestovního na území krajů, resp. pomoci subjektům v kraji při aplikaci principů udržitelného rozvoje při plánování a provozování cestovního ruchu.

dalšími možnými partnery MŽP z hlediska uplatňování zásad „zeleného" cestovního ruchu a vlivu cestovního ruchu na životní prostředí jsou především profesionální subjekty OPK, krajské úřady, síť CŠT (vč. NCŠT) a geoparky.

[16] *Myšlenka Charty vznikla roku 1992, kdy se konal Summit Země v Rio de Janeiru (celosvětová Konference OSN o životním prostředí a rozvoji). Za vznikem Charty stojí evropská federace chráněných území EUROPARC, která sdružuje přibližně 500 chráněných území v Evropě. V roce 2000 byla publikována konečná verze Charty a v roce 2001 byly verifikovány první parky. V současnosti je k Chartě připojeno kolem 25 parků a zájem stále roste.*

A. 5. 2. Ministerstvo pro místní rozvoj

Cestovní ruch představuje u nás i ve světě velmi dynamicky se rozvíjející segment ekonomiky. Svým objemem tržeb se řadí ve světě na třetí místo za petrochemický a automobilový průmysl a rovněž rozsahem zaměstnanosti a tvorbou kvalitních pracovních příležitostí patří mezi nejvýznamnější ekonomická odvětví. Podle ust. § 14, odst. (1), zák. č. 272/96 Sb. je MMR ústředním orgánem státní správy ve věcech:

- regionální politiky, včetně regionální podpory podnikání
- politiky bydlení
- rozvoje domovního a bytového fondu
- pro věci nájmu bytů a nebytových prostor
- územního plánování
- stavebního řádu
- investiční politiky
- **cestovního ruchu**

Východiskem pro činnost sekce CR při MMR je Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2002 - 2007. Aktualizovaná Koncepce byla vzata na vědomí usnesením vlády ČR č. 19 ze dne 9. ledna 2002. Koncepce vymezuje komplex opatření vedoucích k realizaci základních cílů státní politiky v oblasti cestovního ruchu, jimiž jsou v obecné rovině především zvýšení konkurenceschopnosti a ekonomického přínosu odvětví cestovního ruchu v ČR, snížení nezaměstnanosti, rozvoj regionů, malého a středního podnikání a ochrana životního prostředí.

Součástí opatření je realizace Státního programu podpory cestovního ruchu, zabezpečení finanční podpory ze strukturálních fondů EU prostřednictvím Společného regionálního operačního programu, dále vytvoření jednotného informačního systému cestovního ruchu, podpora tvorby a realizace turistických produktů zaměřených především na kulturně poznávací turistiku, lázeňství, kongresovou a incentivní turistiku, ***venkovskou turistiku, včetně agroturistiky a ekoturistiky, cykloturistiku a pěší turistiku*** apod. Prioritním opatřením je zvýšení účinnosti zahraniční prezentace České republiky jako významné turistické destinace na světovém trhu cestovního ruchu, podpora tvorby a realizace regionálních produktů cestovního ruchu a zajištění účinnějšího marketingu cestovního ruchu.

V legislativní oblasti jsou naším hlavním cílem legislativní úpravy a vytvoření legislativního rámce pro podporu rozvoje cestovního ruchu z hlediska kompetencí orgánů státní správy a samosprávy, zejména pak legislativní ošetření ochrany spotřebitele a některých podmínek podnikání v cestovním ruchu.
Strategickými dokumenty MMR z hlediska CR jsou:

1. **Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002 - 2007 (březen 2002)**
2. **Postup realizace a aktualizace Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR do roku 2006 (listopad 2004) - aktualizovaná Koncepce SP CR na období 2002 - 2006**
3. **Návrh koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007 - 2013** (v současné době je ve stádiu posuzování vlivů koncepce na ŽP - SEA)

Formulace cílů aktualizace Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR do roku 2006 vychází z aktualizace cílů Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2002 – 2007 (usnesení vlády č 19 ze dne 9. ledna 2002), z cílů Strategie regionálního rozvoje (usnesení vlády č. 713 ze 14. července 1999), z priorit vytyčených Společným regionálním operačním programem a z navazujících vládních a mezinárodních dokumentů v oblasti ochrany životního prostředí při rozvoji udržitelného cestovního ruchu.

Podle strategických dokumentů v oblasti cestovního ruchu mezi základní cíle, které MMR má naplňovat z hlediska ekologického cestovního ruchu patří následující:

a) Dle současné platné Koncepce SP CR 2002 - 2006:

- zkvalitnění a rozvoj infrastruktury pro ekologicky šetrné formy cestovního ruchu (Aktualizovaná SP CR 2002-2006 - cíle koncepce)
- přispívat k uchování a zvyšování kvality životního prostředí a udržitelného rozvoje (Aktualizovaná SP CR 2002-2006 - cíle koncepce)
- ***podporovat tvorbu a realizaci turistických produktů zaměřených především na*** kulturně poznávací turistiku, lázeňství, kongresovou a incentivní turistiku, ***venkovskou turistiku, cykloturistiku a ostatní šetrné formy cestovního ruchu*** (Aktualizovaná SP CR 2002-2006 - opatření k realizaci cílů koncepce)

a dále z hlediska zapracování ekologických aspektů při realizaci koncepce:

Bod 4.3. Koncepce: Integrace ekologických aspektů při realizaci koncepce

Bod 4.3.1. Koncepce: Zohlednění cílů ochrany životního prostředí při realizaci koncepce

Cestovní ruch může způsobit prostorovou, kvalitativní i sociální degradaci krajiny, popřípadě tuto degradaci urychlit, zároveň však může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce místní krajiny a má udržitelný charakter[17] Z tohoto důvodu je nezbytné integrovat následující strategické cíle ochrany životního prostředí pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu[18] do všech dokumentů, plánů, programů a aktivit navazujících na opatření k realizaci cílů Koncepce státní politiky cestovního ruchu.

Bod 4.3.2. Koncepce: Strategické cíle ochrany životního prostředí pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu:

1. zavádění a využívání nových nástrojů ochrany ŽP, které zvyšují dlouhodobou konkurenceschopnost služeb CR (např. EMS, EMAS, dobrovolné dohody, používání ekologicky šetrných výrobků,
2. snižování nadměrné zátěže území regulací CR v přetížených územích,
3. časová a prostorová diverzifikace CR (včetně posílení mimosezónního charakteru CR a diverzifikace nástupišť),
4. podpora ekologicky šetrných druhů dopravy v územích atraktivních pro CR, včetně center měst (podpora cyklistické, pěší a hromadné dopravy),
5. respektování limitů vyžívání území při umísťování infrastruktury CR,
6. zkvalitňování místního prostředí v rámci činnosti turistických zařízení,
7. ochrana historického prostředí (péče o kulturní a přírodní prostředí),
8. podpora účasti klíčových zájmových skupin při navrhování turistických produktů,
9. sledování rozvoje CR (celého sektoru nebo lokalit) podle stanovených indikátorů udržitelného rozvoje a zveřejňování těchto informací,
10. informování návštěvníků o specifikách místního prostředí a zásadách jeho ochrany (environmentální osvěta a výchova).

Bod 4.3.3. Koncepce: Implementace cílů ochrany životního prostředí při realizaci koncepce

Ústřední orgány státní správy zodpovědné za realizaci koncepce zajistí při přípravě každého následného programového dokumentu (plánů a programů, aktivit, aj.), zohlednění výše uvedených strategických cílů ochrany životního prostředí a popíšou výsledky procesu v důvodové zprávě.
Důvodová zpráva by měla být projednána s MŽP (způsob projednání bude stanoven na základě

[17] *S využitím podkladů návrhu Národní strategie udržitelného rozvoje České republiky, Praha 1998-2001*

[18] *Poprvé definovány a použity v rámci procesu SEA SOP CRL*

dohody s MŽP). Programový dokument nebude schválen do doby projednání MŽP.

Bod 4.3.4. Koncepce: Sledování plnění cílů ochrany životního prostředí při realizaci Koncepce

Ústřední orgány státní správy zodpovědné za realizaci koncepce zajistí, aby součástí pravidelných zpráv o plnění koncepce, předkládaných vládě ČR, byla zpráva o naplňování cílů ochrany životního prostředí při implementaci Koncepce státní politiky cestovního ruchu.

A. 5. 2. 1. Východisko

Pro další rozvoj cestovního ruchu v ČR je relevantní aktualizovaná Státní politika životního prostředí z roku 2001, která obsahuje ve své kapitole 6.9 rámcové environmentální požadavky na politiku rozvoje cestovního ruchu. Tyto rámcové cíle je nutno dále upřesňovat ve smyslu rozhodnutí 7. zasedání Valného shromáždění OSN a Komise OSN pro udržitelný rozvoj (New York, 19. - 30. dubna 1999)[19], které doporučuje vládám členských zemí OSN, aby zpracovaly koncepce, strategie a plány pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu. Rozhodnutí požaduje, aby tyto koncepční materiály byly zpracovány za účasti všech klíčových aktérů v oblasti cestovního ruchu a vycházely z Agendy 21 přijaté členskými státy OSN v r.1992.

Pro plánování udržitelného rozvoje cestovního ruchu v ČR lze dále použít doporučení WTO a WTTC (World Travel and Tourism Council) „Agenda 21 pro cestovní ruch a turistický průmysl“[20], která popisují dílčí úkoly a postupy pro aplikaci Agendy 21 v sektoru cestovního ruchu a navazující materiály WTO, které se touto problematikou zabývají.

Podle návrhu ***Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007 - 2013***, jejímž garantem je MMR jsou stanoveny následující cíle:

1. **Globální cíl:**

Globálním cílem (posláním) politiky cestovního ruchu je zvýšení ekonomické výkonnosti cestovního ruchu využitím a dalším rozvojem dostupného potenciálu a tím docílit zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při ***respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a dalších složek životního prostředí.***

Pro dosažení globálního cíle Koncepce stanovuje čtyři hlavní strategické cíle a dílčí (specifické) cíle.

Strategické cíle:

Hlavními strategickými cíli udržitelného rozvoje cestovního ruchu v České republice jsou:

a) Posílení postavení cestovního ruchu v národním hospodářství (růstu absolutní výše HDP vytvořeného cestovním ruchem, zvýšení zaměstnanosti v cestovním ruchu, podpora podnikání především MSP v cestovním ruchu).

b) Růst konkurenceschopnosti cestovního ruchu České republiky v evropském prostoru (měřený mj. růstem výdajů zahraničních turistů v ČR).

c) Růst objemu pobytového cestovního ruchu v České republice (včetně růstu objemu domácího cestovního ruchu).

[19] *Rozhodnutí č. 7/3. „Tourism and sustainable development“, E/CN.17/1999*

[20] *WTO, WTTC and Earth Council: "Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry" (1996)*

d) Zachování kvality přírodního prostředí a složek životního prostředí, jež jsou v oblasti cestovního ruchu využívány a mohou být rozvojem cestovního ruchu ovlivněny.

2. Dílčí (specifické) cíle:

KSPCR definuje následující dílčí (specifické) cíle:

a) Udržitelné využití přírodního potenciálu krajiny jako (nezbytné) podmínky pro zvýšení její atraktivnosti pro cestovní ruch.

b) Zvýšení dostupnosti kulturních a přírodních památek využívaných cestovním ruchem a jejich udržování.

c) Rozvoj environmentálně šetrných forem cestovního ruchu jako možností pro rozvoj udržitelného cestovního ruchu, zejména (nejen) v environmentálně významných oblastech.

d) Rozvoj lidských zdrojů a podpora metod a nástrojů pro rozvoj cestovního ruchu.

MMR tedy může své aktivity z hlediska ekologického CR vyvíjet a prosazovat např. skrze kraje (krajské úřady) a síť center šetrné turistiky (NCŠT, KCŠT ..).

A. 5. 3. Kraje, krajské úřady

Kraje a krajské úřady vstupují do vztahu jednak prostřednictvím svých institucí jednak přímo z hlediska výkonu veřejné správy (příslušné odbory mající na starosti cestovní ruch a životní prostředí), jednak z hledisek podporujících další aktivity, vedoucí k naplňování strategií cestovního ruchu a ochrany životního prostředí.

Kromě zákonných povinností, vyplývajících z platné legislativy v cestovním ruchu, resp. v ochraně životního prostředí, se kraje a krajské úřady dále řídí při své činnosti strategickými dokumenty typu „Strategie rozvoje cestovního ruchu“ ,resp. „Program rozvoje cestovního ruchu“ - v příslušném kraji, rovněž tak i strategické dokumenty zabývající se ochranou životního prostředí, které vesměs vycházejí ze Státní politiky ŽP. V podstatě se jedná o rozpracované národní strategie, koncepce a politiky do úrovně krajů a jejich specifických podmínek. V těchto dokumentech na různých místech (při porovnání různých krajů) je vždy vyjádřena podpora a rozvoj ekologického turismu, resp. podpora a rozvoj šetrných forem turistiky.

Významnými partnery krajů a krajských úřadů s pohledu prosazování cílů a realizace ekologických forem turistiky mohou být krajská centra šetrné turistiky (KCŠT), a dále různé neziskové regionální a místní organizace (vesměs o.p.s.) zabývající se uvedenou problematikou.

Garantem realizace tezí a vizí formulovaných v těchto strategických dokumentech je zastupitelstvo kraje (ust. § 35, zák. č. 129/00 Sb. o krajích).

A. 5. 4. Subjekty profesionální ochrany přírody a krajiny (Správy NP a Správy CHKO, AOPK)

Hlavní pracovní náplní těchto subjektů je prosazování a hájení zájmů a cílů především ochrany přírody a krajiny, přesto i tyto subjekty musí být do dané problematiky vtaženy, nejspíše jako odborné a poradní subjekty tak, aby se šetrná turistika postupně stávala důležitým nástrojem ochrany přírody a krajiny, především v těch nejexponovanějších lokalitách a územích.

Struktura sítě NP a CHKO je dána základním cílem, a to záchranou a trvalou ochranou různých typů kulturní krajiny s vysokým ekologickým a estetickým potenciálem, který se zachoval přes intenzivní vlivy hospodářských a urbanistických činností člověka. Rozložení zvláště chráněných území je dáno přírodní a krajinnou pestrostí našeho území a mírou jeho zachovalosti.

Zároveň se jeví jako vhodné propojení činnosti CŠT s programy a vytvářením informačně

vzdělávacích center a stávajících ekologických center. To vše přispěje k vytváření modelových projektů se synergickými efekty a většímu propojení s ochranou přírody v jasně definovaných subregionech.

Ve spolupráci se subjekty profesionální OPK bude možno vytipovat nejohroženější a nejzatěžovanější lokality, resp. území a pomocí nástrojů šetrného turismu těmto místům postupně odlehčovat nadměrné zatížení a částečně jej nasměrovat do jiných, méně zatěžovaných míst.

Nejvhodnějšími partnery z pohledu prosazování uvedených cílů se jeví KCŠT, různé neziskové regionální a místní organizace a zejména postupně vznikající ***geoparky***.

A. 5. 5. Lesy ČR s. p.

Podnik Lesy ČR spravuje 63 % lesů na území republiky. I když není znám objektivní ukazatel pohybu návštěvníků ve volné přírodě, je zřejmé, že upřednostňují pohyb v lesním prostředí.

Lesy ČR chápou plnění produkčních i mimoprodukčních funkcí jako rovnocenné části svého poslání. Proto byl vypracován odbornými pracovníky LČR ve spolupráci s experty ochrany přírody, výzkumu a odborného školství "Program 2000 - zajištění cílů veřejného zájmu u LČR".

„Program je základním vodítkem a inspirací pro práci personálu LČR. Je však určen i ostatní odborné veřejnosti, vlastníkům lesů a všem návštěvníkům a přátelům lesa. Jak bude plněn, závisí do jisté míry i na nich. Stav vybavenosti lesů pro zvýšené využití funkcí ochranných, rekreačních a sociálních závisí nejen na vložených prostředcích, ale i na tom, jak s těmito prostředky bude při jejich využívání k určeným účelům zacházeno a nakládáno.“ – citace předmluvy Programu 2000.

Z výše uvedeného je zřejmé, že Lesy ČR se tímto „Programem“ otevřeně hlásí ke spolupráci při plnění části úkolů, které jsou i součástí naplňování poslání center šetrné turistiky. Dle dosavadních jednání jsou připraveni i k úzké spolupráci.

„LČR rovněž chtějí aktivně spolupracovat i s organizacemi, které budou mít zájem spolufinancovat některé z těchto funkcí nebo pomoci při praktické realizaci některých specializovaných opatření.“ – citace Programu 2000.

Ať tedy chceme nebo nechceme, problematika šetrné turistiky se lesů a hospodaření v lesích týká ne nepodstatnou měrou. Lesy ČR s.p. jako správce drtivé většiny lesů na území ČR do partnerského vztahu zcela jistě budou vstupovat. A nejbližšími partnery v problematice prosazování cílů šetrné turistiky by jim mohla být zejména síť KCŠT, dále neziskové organizace, samozřejmě Správy NP a CHKO a geoparky

A. 5. 6. Síť center šetrné turistiky

Centra šetrné turistiky jsou tím nejvhodnějším partnerem z hlediska zavádění forem a podpory, resp. prosazování cílů šetrné turistiky na území ČR.

Strategický dokument ČR ***„Státní politika životního prostředí České republiky 2004 - 2011“*** v kapitole IV. 9. Regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch jako environmentální opatření v oblasti regionálního rozvoje, obnově venkova a cestovního ruchu mj. ukládá ***vytvořit síť regionálních center šetrné turistiky koordinované národním centrem za účelem ekologizace regionálního cestovního ruchu, metodické i praktické podpory.***

Mezi základní úkoly „Center“ patří přispívat ke ***sladění zájmů turistiky a pobytu v přírodě*** s potřebami všech dalších zainteresovaných stran, ke kterých zejména patří:

- Vlastník pozemku

- Stát
- Obec
- Lesy České republiky, s.p.
- Zájmy ochrany životního prostředí
- Zájmy myslivecké, rekreační, vodohospodářské, půdoochranné
- Aktivity Klubu českých turistů
- Jiné sportovní aktivity, zájmová a profesní sdružení apod.

Základními partnery pro vlastní činnost KCŠT se tak stává:

- Příslušný kraj
- Příslušné lesní správy Lesů ČR, s.p.
- Územně příslušné Správy CHKO, případně Správa NP
- Euroregion

Dalšími možnými partnery KCŠT při realizaci ekologizace regionálního cestovního ruchu jsou nebo mohou být

◊ Místní agentury regionálního rozvoje
◊ Agentura ochrany přírody a krajiny
◊ Turistická informační střediska a centra
◊ Místní nevládní organizace
◊ Školy všech stupňů
◊ Sportovní kluby a oddíly provozující svoji činnost v přírodě

A. 5. 7. Euroregiony, mikroregiony, př. svazky obcí a měst

Význam euroregionů jako základního partnera je zejména ve vzrůstajícím významu tohoto subjektu především z hlediska spolupráce ČR s příhraničními oblastmi v rámci realizace společných projektů šetrného cestovního ruchu v rámci EU a jejich financování. Prostřednictvím této instituce budou stále více jednotlivé obce a města realizovat projekty spolufinancované programy EU.

V rámci příhraniční spolupráce zaštítěné euroregiony tak dojde např. ke zpřístupnění a bližšímu poznání území, zajímavých z pohledu cestovního ruchu, ležících na území při obou stranách hranice sousedících zemí a především k jejich turisticky šetrnému využívání.

V současné době jsou zřetelné různé formy spolupráce mezi KÚ s příslušnými euroregiony.

A. 5. 8. Geoparky

V rámci propagace šetrné turistiky a naplňování závěrů z hlediska propagace a prosazování ekologického turismu se zdají být těmi nejvhodnějšími partnery. ***Geoparky*** jsou rovněž ***území, která jsou schopna odlehčit atraktivním, extrémně zatěžovaným územím z pohledu cestovního ruchu,*** jako jsou zvláště chráněná území, významné kulturní a architektonické památkové zóny a památky apod. Pro to, aby tuto roli geoparky naplňovaly, musí mít dostatečnou atraktivitu a přitažlivost z pohledu turisty. Geologické lokality musí být z odborného hlediska dostatečně kvalitní a vzácné. Geopark se zaměřuje na ochranu území, vzdělávání a šetrné využívání území cestovním ruchem.
Geoparkem mohou být všechna přírodně cenná a zajímavá území (místního, resp. regionálního

významu), a to hlavně z hlediska geologie, např.: skalní města, krasová území, archeologická, paleontologická naleziště, vulkanické jevy, staré doly, hutě…atd.

Aby geopark správně fungoval, je důležitou součástí geoparku definování fungující a jasné struktury **řídícího subjektu**, který koordinuje veškeré činnosti v rámci geoparku. Nutné je mít vypracovaný i **projekt geoparku**, který směřuje k vytyčeným cílům a postupně je naplňuje. Nezbytným nástrojem vedoucím k úspěchu geoparku je **komunikace** mezi všemi klíčovými partnery na území geoparku.

Myšlenka geoparku spočívá v **aktivním propojení**:

→ zajímavé interpretace geologické hodnoty území a široké veřejnosti
→ vzdělávání a osvěty
→ podpory místních subjektů
→ šetrného cestovního ruchu
→ geologie s dalšími přírodními a kulturními zajímavostmi území geoparku

Vytvoření sítě geoparků je jednou z možností jak chránit a zároveň v rozumné míře využívat geologické dědictví planety Země. V současné době ve světě existují prozatím dvě sítě geoparků, které jsou však navzájem velice úzce provázány. První je ***Síť Evropských geoparků,*** která byla založena v roce 2000 a dnes sdružuje 25 geoparků sdružujících území geologické hodnoty v různých zemích Evropy. Dále je to ***Světová síť geoparků UNESCO.***

Na První mezinárodní konferenci o geoparcích v Pekingu (2004) byla přijata Pekingská deklarace o ochraně geologického dědictví, na jejímž základě vznikla pod patronací UNESCO ***Světová síť geoparků.*** Na základě Makedonské deklarace se každý evropský geopark stává automaticky i geoparkem UNESCO. Česká republika se může pochlubit prvním geoparkem, který je členem Sítě Evropských geoparků a zároveň i geoparkem UNESCO. Toto prvenství získalo v říjnu 2005 právě území ***Českého ráje.***

Síť Evropských geoparků slouží v rámci Evropy jako významný organizační prvek, který pomáhá při vzájemné propagaci a zároveň slouží jako fórum pro výměnu znalostí, zkušeností a osvědčených postupů. Poskytování značky kvality pro udržitelně spravovaná evropská území s významným geologickým dědictvím má za cíl propagovat a podporovat produkty zaměřené na odpovědný hospodářský rozvoj. Síť funguje nejen navenek, ale i uvnitř každého geoparku. Z pohledu občanské společnosti představuje ideální prostředí pro šíření nových myšlenek, rozvoj demokracie, obchodu i turistiky.

Zájem na vytvoření geoparku by měli projevit hlavně místní skupiny, instituce nebo obyvatelé, kteří nejlépe vědí, co se na jejich území zajímavého nachází. Proto partnery geoparků mohou být:

- místní obyvatelé, obce
- zájmová sdružení, muzea, vzdělávací instituce
- podnikatelé
- správy chráněných oblastí
- síť center šetrné turistiky
- neziskové organizace, a konečně samotní
- turisté

A. 5. 9. Města a obce (městská a obecní informační centra - kanceláře)

Města a obce, resp. města a obce prostřednictvím svých subjektů - informačních center a kanceláří, popř. příspěvkových organizací apod. jsou z pohledu propagace a prosazování cílů ekologické turistiky, resp. šetrné turistiky velmi významnými partnery.

Obce a města relativně nejlépe znají katastry svých území, vědí o jejich atraktivitách a mohou je tak propagovat a zpřístupnit z hlediska ekologického cestovního ruchu, a tím se zviditelnit a propagovat.

Města a obce dále hospodaří v mezích možností využití místních zdrojů - v rámci regulace cestovního ruchu mohou využívat jeho šetrné formy a mohou minimalizovat negativní vlivy v území, spotřebu energie, efektivně řídit odpadové hospodářství - třídit, recyklovat odpady apod., a dále mohou při prosazování šetrné turistiky zaměstnávat místní obyvatele a zapojovat je tak do plánování a rozhodování na místní úrovni. Šetrná turistika je založená na aktivitách, které reflektují charakter místa a regionu.

Dalšími partnery měst a obcí v rámci propagace šetrné turistiky mohou být především kraje a krajské úřady, profesionální subjekty OPK (pokud v jejich územích, nebo v územích poblíž existují), KCŠT, geoparky, neziskové organizace a podnikatelské subjekty a popř. vzdělávací instituce a muzea.

A. 5. 10. Ostatní

Z ostatních subjektů, vstupujících do vztahu cestovního ruchu a ochrany přírody a krajiny je třeba zvláště upozornit na klub českých turistů (KČT), Czech Tourism - Česká centrála cestovního ruchu (ČCCR) a vybrané subjekty zastupující zájmy handicapovaných osob. Významné jsou pro jednotlivé regiony též ***neziskové organizace zabývající se šetrnou turistikou***. Protože informace o nich, popis jejich činnosti a výčet v rámci ČR přesahuje hluboce rámec těchto skript, upozorňujeme zde pouze na některé; podrobnější informace lze získat např. na webových stránkách:

- ✓ České švýcarsko o.p.s.
- ✓ Novohradská občanská společnost
- ✓ Slavonická renesanční společnost o.s.
- ✓ NISA o.p.s.

A. 5. 10. 1. Klub českých turistů (KČT)

Klub českých turistů má v ČR svoji tradici a význam, a jeho historie sahá do roku 1888, kdy byl Klub založen skupinou vlastenců okolo Vojty Náprstka. Dnes má zhruba 40 tis. členů, z toho téměř čtvrtinu mládeže.

Vnitřní organizační členění KČT je na rady a sekce a kromě členění na jednotlivé oblasti můžeme nalézt např. sekce:

- ➢ ochrany přírody,
- ➢ pěší turistiky,
- ➢ cykloturistiky,
- ➢ lyžařské turistiky
- ➢ hipoturistiky
- ➢ zdravotně postižených,

které patří do programové rady KČT. Významné je rovněž turistické značení KČT, které zahrnuje Rada značení KČT.

KČT od roku 1889 zajišťuje značení pěších turistických tras, které svých rozsahem, kvalitou a charakterem je v současné době hodnoceno jako nejlepší v Evropě. Od roku 1997 značí i trasy pro lyžařskou turistiku a provádí údržbu značení cyklotras. Připravuje také značení jezdeckých stezek pro turistiku na koních. Zásadou koncepce sítě turistických značených tras je turistům ukázat historické památky, významná místa, výhledy a zejména pěkné partie v naší přírodě.

Mezi KČT a MŽP byla uzavřena Dohoda o spolupráci při zřizování, značkování a údržbě turistických značených tras v chráněných částech přírody. Ta řeší vzájemnou spolupráci a postupy při turistickém značení s přihlédnutím k ochraně přírody. Schvalování TZT orgány ochrany přírody je důležité zejména ve zvlášť chráněných územích jak velkoplošných, tak maloplošných, kde TZT jsou mnohdy jedinou možností návštěvy takového území pouze po vyznačené TZT.

Kromě již zmíněného MŽP mohou být dalšími významnými partnery KČT především subjekty profesionální OPK, KCŠT, geoparky a neziskové subjekty.

A. 5. 10. 2. Czech Tourism - Česká centrála cestovního ruchu (ČCCR)

Základním posláním ČCCR je koordinace státní propagace (ediční a veletržní činnost, workshopy) s činností podnikatelské sféry v cestovním ruchu a vytváření střednědobé marketingové strategie na domácím a zahraničním trhu turistiky.

Hlavním posláním příspěvkové organizace ČCCR, která byla zřízena v r. 1993, je především propagace ČR jako atraktivní turistické destinace z hlediska cestovního ruchu jako takového, a to jak doma, tak i v zahraničí. Součástí této propagace je též propagace tzv. turistických regionů. K naplnění tohoto poslání slouží strategický dokument ***„Strategie propagace České republiky 2004 - 2010“.***

Ty jsou definovány jako území, pro něž je typický určitý druh cestovního ruchu, který jednotlivé prvky dané oblasti spojuje a sjednocuje, ale zároveň i odlišuje od ostatních regionů. Základem pro uplatnění turistického regionu na trhu je existence turistických produktů.

V nejobecnější rovině má ČCCR za cíl zvýšení příjmů z cestovního ruchu, čehož lze dosáhnout skrze zvýšení počtu zahraničních turistů, prodloužením délky jejich pobytu v ČR, opakováním jejich cest do ČR a přilákáním movitější klientely.

Turistické regiony byly vymezeny v letech 1998 - 1999 na základě jednání v regionech. Výsledkem je členění na **15 turistických regionů** za Česko:

1. Praha
2. Okolí Prahy
3. Jižní Čechy
4. Šumava
5. Plzeňsko
6. Západočeské lázně
7. Severozápadní Čechy
8. Český sever
9. Český ráj
10. Východní Čechy
11. Vysočina
12. Jižní Morava
13. Střední Morava
14. Severní Morava a Slezsko
15. Krkonoše

V každém turistickém regionu byl ustanoven koordinátor cestovního ruchu, který mimo jiné zabezpečuje oboustrannou komunikační vazbu s CzechTourism. Koordinátoři se podílejí na sjednocování marketingové činnosti subjektů cestovního ruchu v regionech. Výsledkem činnosti je tvorba propagačních tiskovin za celý region, vznik společných regionálních expozic na zahraničních i domácích výstavách a veletrzích, vznik regionálních internetových prezentací, vznik nových regionálních turistických produktů. ***Turistické regiony jsou pevně začleněny v Programech rozvoje cestovního ruchu krajů a regionů.*** Turistické regiony se mohou dělit na menší území, na turistické oblasti. Tyto oblasti slouží především pro domácí cestovní ruch.

Hlavní význam turistických regionů tkví v možnosti ucelené prezentace země, která nabízí souhrn turistických produktů reprezentovaných jednotlivými turistickými regiony. Mají tedy sloužit především prezentaci Česka v zahraničí, ale i podpoře domácího cestovního ruchu. Turistické regiony většinou nekorespondují s územněsprávním členěním státu. ***Turista se nezajímá o administrativní hranice, ale o určité kompaktní území poskytující možnosti provozování specifických aktivit pro daný***

turistický region.

Zmíněnými aktivitami plní vládní agentura CzechTourism své dva významné cíle – zvyšování počtu turistů v českých regionech a zároveň i příjmů z cestovního ruchu.

Z možných partnerů lze jmenovat především MMR a kraje, potažmo krajské úřady.

A. 5. 10. 3. Subjekty zastupující zájmy handicapovaných osob

Lze především uvést subjekty, které zastupují, resp. hájí zájmy handicapovaných osob se vztahem k umožnění rovnocenného, plnohodnotného života těchto osob ve společnosti.

1. ***Liga za práva vozíčkářů.*** Občanské sdružení Liga za práva vozíčkářů bylo založeno na sklonku roku 1990. Na jeho vzniku se podíleli zejména lidé se zdravotním postižením, kteří nebyli spokojeni se způsobem života zdravotně postižených občanů v naší zemi. ***Motto: „...jen nechodíme!“,*** má dodnes svoji hlubokou pravdivost. ***Jasně vymezuje základní myšlenku hnutí,*** která spočívá v dosažení stejných práv a povinností pro občany se zdravotním postižením. V naší zemi se příliš nehovoří o diskriminaci občanů se zdravotním postižením. Je pravda, že poslední roky přinesly dílčí změny k lepšímu. Nicméně diskriminace občanů České republiky se zdravotním postižením existuje a skrytě či otevřeně se projevuje v běžném každodenním životě lidí v našem okolí. Název organizace Liga za práva vozíčkářů má stále své opodstatnění. A bude mít i nadále:
   - dokud budou stavěny a rekonstruovány nepřístupné budovy,
   - dokud bude hromadná doprava provozována nepřístupnými vozidly,
   - dokud nebude nastartován funkční systém ucelené rehabilitace,
   - dokud nebude systém poskytování kompenzačních a rehabilitačních pomůcek přizpůsoben potřebám uživatelů,
   - dokud nebude mít člověk s postižením volbu ve výběru způsobu a poskytovatele sociální péče a asistence,
   - dokud nebude možné studovat školu podle výběru, nikoliv podle přístupnosti,
   - dokud nebudou zaměstnavatelé opravdu motivováni zaměstnávat osoby s postižením ...

Z uvedeného je zřejmé, že Liga za práva vozíčkářů spíše než ve vztahu k šetrné turistice, ***obecně*** bojuje za zlepšení života těchto handicapovaných osob ve společnosti.

2. **TJ ZORA Praha, oddíl vodáků zrakově postižených.** I nevidomí přece chtějí mít v životě stejné zážitky jako my, zažít si kus toho boje s dravým proudem, obavu z hukotu peřejí a úlevu, když loď dospěje k tišině. Probdít si romantické kouzlo noci s kytarou u praskajícího táboráku. To všechno přeci lze, jen je k tomu třeba vytvořit určité podmínky. O podmínky pro těžce zrakově postižené se stará skupina lidí sdružená v TJ ZORA zrakově postižených. Je známo, že zrakově postižené děti, mládež a vlastně i dospělí trpí nejen nedostatkem pohybu jako mnozí zdraví, ale u těžkých postižení až pohybovou deprivací. Proto se snaží hledat a nabízet jim pohybové možnosti v tak atraktivní formě, aby byli motivováni vynaložit zvýšené úsilí, jež je při sportování s handicapem zapotřebí. U nevidomých k tomu ještě přistupuje informační deficit a s tím související nepřesnosti představ o okolním světě vůbec. Snaží se proto organizovat nebo i pomáhat garantovat otevřené, zrakově postižené veřejnosti přístupné akce, mající tak značný význam pro popularizaci sportu mezi zrakově postiženými a jejich rodinami i pro rozšíření nabídky rekreačních možností pro zrakově postižené vůbec.

3. ***Rafting Club Handicap Praha.*** Rafting Club Handicap je zaměřen na činnost se zdravotně postiženými dětmi, mládeží i dospělými. Jeho členy jsou mentálně, zrakově, tělesně postižení a v rámci integrace je zde i zdravá populace. Rafting Club Handicap se už od svého vzniku snaží umožnit trávit aktivně volný čas, motivovat všechny své členy k jakékoliv činnosti, která má nejen sportovně-rehabilitačně-rekreační, ale také sociální dopad. Veškeré aktivity umožňují zapojení a

seberealizaci postižených osob a navíc dávají široké veřejnosti možnost seznámit se s problematikou života lidí s handicapem.

4. ***Svaz paraplegiků - Centrum Paraple.*** Občanské sdružení, které pomáhá lidem ochrnutým po poškození míchy vyrovnat se s novou životní situací, zlepšit fyzický a psychický stav, dosáhnout co největší soběstačnosti a nezávislosti, vrátit se do svého přirozeného prostředí a získat předpoklady ke společenskému a pracovnímu uplatnění. Součástí pomoci je také podpora rodiny klienta, aby se co nejlépe přizpůsobila vzniklé situaci a snížilo se její psychické, fyzické i ekonomické zatížení v souvislosti s péčí o postiženého člena.

5. ***Mobilita o.p.s.*** Předmětem činnosti obecně prospěšné společnosti je poskytování obecně prospěšných služeb spočívajících ve vytváření podmínek pro zpřístupnění Jizerských hor tělesně postiženým osobám (cyklotrasy, bezbariérové ubytování) a v koordinační činnost při zajišťování sportovních a kulturních akcí a rekreačních služeb pro tělesně postižené. K zajištění zdrojů na činnosti obecně prospěšné slouží doplňková činnost, kterou jsou ubytovací služby a reklamní a propagační činnost. Společnost sice byla založena původně ve Svitavách, ale její stěžejní činnost se zaměřuje na oblast severovýchodních Čech, konkrétně na Liberecko a Jablonecko a zejména, jak z předmětu činnosti vyplývá, na oblast Jizerských hor. To ve vztahu k místu působení. Pokud jde o náplň činnosti, ta směřuje k tělesně postiženým lidem a společnost si dala za úkol **umožnit těmto lidem jak sportovní, tak i rekreační vyžití v oblasti Jizerských hor.** Služby jsou v zájmu získání zdrojů pro financování činnosti společnosti poskytovány i jiným osobám než tělesně postiženým, a to i osobám právnickým. Originální je zmapování oblasti Jizerských hor v cca 8 trasách pro vozíčkáře ve spolupráci se známým libereckým vozíčkářem a sportovcem ***Jiřím Jiroudkem***

6. ***Bez Bariér o.s.*** Občanské sdružení***,*** které se zaměřuje na zprostředkování informací v oblasti bezbariérového přístupu. **Cílem je popsat objekty, dopravu a další aspekty bezbariérovosti podle geografického členění především ve velkých a okresních městech.** Tato stránka má pomoci ve snadnější orientaci v České Republice těm, kteří bezbariérový přístup potřebují každodenně - tedy vozíčkářům. Základními cíli sdružení jsou zejména:
   a. zprostředkování informací pro zdravotně hendikepované občany a tím zvýšení jejich informovanosti
   b. distribuce informací při využití výpočetní techniky (Internet) a dalších médií,
   c. provádění popisu bezbariérových objektů a dopravy a snaha o zlepšení přístupnosti pro hendikepované ve společnosti,
   d. vytváření aktivit směřujících k integraci hendikepovaných do společnosti v oblasti řešení bariér a jejich zaměstnávání s důrazem na budování pracovních míst především s využitím informačních technologií,
   e. spolupráce s dalšími organizacemi jenž se zasazují o zlepšení životního prostoru zdravotně hendikepovaných občanů,
   f. propagace a prosazování principů občanské společnosti.

7. **Klub aktivních vozíčkářů o.s. Pelešany u Turnova.** Jednou z aktivit tohoto občanského sdružení je mapování Jizerských hor a získávání informací o bezbariérových objektech. V této činnosti pomáhá též Jiří Jiroudek, který osobně projíždí trasy na vozíku. Výsledkem jeho práce je turistická mapa, vydaná Geodézií, s trasami pro vozíčkáře.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že subjektů zastupujících handicapované občany je celá řada, ale v podstatě žádný není nastaven pouze na cestovní ruch, turistiku a její šetrné formy. Zde jsou zcela jistě ještě určité rezervy v hájení a prosazování plnohodnotného života handicapovaných na poli turistiky obecně.

Závěrem této kapitoly nelze neopomenout i ostatní subjekty, především neziskové, z nichž některé již byly uvedeny výše, které se též starají o zpřístupnění určitých částí přírody a krajiny v ČR.

A. 6. Zásady trvale udržitelného rozvoje a využívání krajiny a přírodního bohatství pro cestovní ruch

Ve druhé polovině 20. století lidská činnost svou mohutností předčila přírodní procesy a stala se rozhodující pro utváření prostředí planety.

Do poloviny 20. století se na divokou přírodu pohlíželo jako na nevyčerpatelný zdroj. A právě kvalitní přírodní prostředí spolu s kulturními památkami a etnickými jedinečnostmi představuje základní zdroj, z něhož čerpá jeden z nejdynamičtěji se rozvíjejících hospodářských sektorů na celém světě - turismus. Růst cestovního ruchu je dlouhodobý a předpovídá se mu neméně perspektivní budoucnost.

Cestovní ruch navíc představuje významné národohospodářské odvětví, které má průřezový charakter a na jeho realizaci se podílí celá řada dalších odvětví - doprava, stavebnictví, kultura apod. Je to odvětví sektoru služeb, které v ekonomikách vyspělých států představuje již nadpoloviční až dvoutřetinový podíl. I v rámci služeb, které jako celek vykazují vysokou dynamiku, patří cestovní ruch k těm rychle rostoucím.

Ekologickou devastaci z pohledu vlivu cestovního ruchu na životní prostředí způsobuje především nepřiměřená kvantita cestovního ruchu, jeho masovost a jeho živelnost, neřízenost. Současná podoba masového cestovního ruchu a jeho trend jsou trvale neudržitelné.

Východiskem k naplnění zásad TUR a využívání krajiny a přírodního bohatství pro CR v ČR jsou, resp. by mohly být především tyto dokumenty, které jsou dále rozpracovány do krajských úrovní:

A. 6. 1. Strategie udržitelného rozvoje České republiky

Preambule:

Strategické a dílčí cíle a nástroje Strategie udržitelného rozvoje ČR jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti a směřovaly jak k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci, tak k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích (s vědomím toho, že představy budoucích generací o kvalitě života mohou být oproti našim odlišné).

Strategie UR ČR je poměrně obsáhlý cca 60 ti stránkový dokument, k němuž byl v r. 2006 vydán dokument ještě obsáhlejší, cca 220 ti stránkový - „Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR“, která vyhodnocuje první dokument a jeho realizaci v rámci ČR.

Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburg 2002), zdůraznil, že cílem je takový rozvoj, který zajistí rovnováhu mezi třemi základními pilíři: sociálním, ekonomickým a environmentálním, jak symbolicky vyjádřilo jeho heslo: lidé, planeta, prosperita. Podstatou udržitelnosti je naplnění tří základních cílů:

- sociální rozvoj, který respektuje potřeby všech,
- účinná ochrana životního prostředí a šetrné využívání přírodních zdrojů a
- udržení vysoké a stabilní úrovně ekonomického růstu a zaměstnanosti.

Potřeba udržitelného rozvoje není vyvolána pouze environmentálními limity, ale také limity ekonomickými a sociálními, vyplývajícími ze zvyšujících se konkurenčních tlaků globální ekonomiky. Svědčí o tom i vývoj v Evropské unii (EU). Významným prvkem, který formuloval sociální a ekonomické priority EU byl Lisabonský summit (březen 2000). Na jarním summitu v Barceloně (březen 2002) byla tato koncepce doplněna závěry předchozího summitu EU v Göteborgu (červen 2001), který přijal Strategii udržitelného rozvoje zaměřenou převážně environmentálním směrem. Lisabonský proces tak získal svou současnou podobu zdůrazňující potřeby rozvoje a vzájemné rovnováhy sociálního, ekonomického a environmentálního pilíře tak, aby jeden nebyl preferován před druhým. ČR přitom musí plnit své mezinárodní závazky k udržitelnému rozvoji z pozice hospodářsky vyspělé

země, tj. sdílení globální a regionální zodpovědnosti při respektování specifik a zájmů České republiky.

Strategie definuje hlavní (strategické) cíle, dále dílčí cíle a nástroje. Jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladu pro kvalitní život generací budoucích.

Strategické cíle jsou formulovány pro jednotlivá témata společenského rozvoje:

I. ***Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky;***
II. ***Environmentální pilíř: ochrana přírody, životního prostředí, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity;***
III. ***Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability;***
IV. ***Výzkum a vývoj, vzdělávání;***
V. ***Evropský a mezinárodní kontext;***
VI. ***Správa věcí veřejných.***

Strategie udržitelného rozvoje ***není neměnným dokumentem;*** je historicky podmíněna a v průběhu času se bude rozvíjet, doplňovat a měnit. Její základní role je včas upozornit na existující a potenciální problémy, jež by mohly ohrozit přechod ČR k udržitelnému rozvoji, a iniciovat opatření, jak těmto hrozbám předejít nebo alespoň zmírnit jejich dopad a co nejefektivněji řešit jejich eventuální důsledky. Je v nepříznivém případě reakcí na nouzový stav, v příznivém případě optimalizací rozvoje v daných limitech. Udržitelný rozvoj je srovnatelný s jinými systémy hodnot, jako je systém lidských práv a svobod, které nemají konečnou podobu, ale musí být vykládány a znovu specifikovány v rámci daného historického kontextu. Udržitelný rozvoj je třeba chápat jako „normativní“ myšlenku, stálou výzvu podněcující společenský proces učení a sebeorganizování. Vedle překonávání objektivních věcných disparit je třeba počítat i s tím, že uskutečňování vize bude muset překonávat také bariéry sociálně psychologických stereotypů. Tam spadají jak spotřební návyky a preference, tak přesvědčení o tom, že věda a technika zajistí řešení objektivních disparit beze změny chování a postojů jednotlivců. Je přitom třeba mít na paměti, že pokud se společnost, a to v evropském i celosvětovém měřítku, nebude přizpůsobovat zjišťovaným environmentálním, ekonomickým a sociálním limitům, může to ohrozit stabilitu společenského systému.

Strategie by se proto měla stát ***konsensuálním rámcem*** pro zpracování dalších materiálů koncepčního charakteru (sektorových politik či akčních programů). Měla by být důležitým východiskem pro strategické rozhodování v rámci jednotlivých resortů i pro meziresortní spolupráci a spolupráci se zájmovými skupinami. Strategie je rozpracována do úrovně krajů dle jejich specifických podmínek.

Odhlédneme-li nyní od ostatních cílů Strategie, z hlediska šetrné turistiky je nejdůležitějším cílem ten, který se zabývá se ochranou životního prostředí - ***II. Environmentální pilíř.***

A. 6. 1. 1. Environmentální pilíř STUR ČR:

Z hlediska hodnocení současného stavu, silných a slabých stránek stavu životního prostředí a trendů je pro šetrný cestovní ruch důležitý následující stav:

Současný stav	
silné stránky současného stavu ŽP v ČR	**slabé stránky současného stavu ŽP v ČR**
*Dynamický rozvoj **ekologického zemědělství,** přijetí Akčního plánu ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010*	*Na **fungování ekosystémů** ani na stavu kulturní krajiny se dosud ve větším rozsahu pozitivně neprojevilo snížení*

vládou ČR.	*produkovaného znečištění ani postupná revitalizační opatření.*
*Existenci sítě **zvláště chráněných území** s různým stupněm ochrany.*	***Krajinný ráz** je doposud významně ovlivněn necitlivou lidskou činností, urbanizací a suburbanizací; péče o kulturní krajinu není dostatečná.*
*Projektování a vymezení Územního systému ekologické stability **(ÚSES)** jako nástroje obecné ochrany přírody a krajiny.*	***Zvyšování dopadů masového cestovního ruchu na přírodu zvláště v chráněných územích (vzhledem k přírodním hodnotám území a kapacitě únosnosti prostředí).***
*Přistoupení k většině celosvětových a regionálních environmentálních **úmluv**, u některých s velmi účinnou a efektivně prosazovanou implementací.*	*Výrazné snížení ploch **mokřadních ekosystémů**, negativní dopad odvodňování a eutrofizace.*
Trendy	
rizika	**příležitosti**
*V důsledku **automobilové dopravy** omezené možnosti snížení nadlimitní imisní zátěže oxidem dusičitým, suspendovanými částicemi velikostní frakce PM10, polycyklickými aromatickými uhlovodíky (PAH) a troposférickým ozónem.*	*Intenzivnější **realizace revitalizací vedoucí k transformaci vodních a mokřadních ekosystémů** s cílem obnovy jejich přirozených funkcí.*
Snižování biologické a krajinné rozmanitosti.	*Rozvoj managementu přírodních zdrojů a postupné zvyšování **ekologické stability krajiny** a všech jejich ekologických funkcí, zejména retenční.*
Nárůst počtu nevyužívaných zdevastovaných ploch a objektů ve městech i na venkově („vybydlené“ obytné domy, opuštěné objekty a areály - brownfields, neudržované části krajiny).	***Regenerace** a v nezbytném případě i sanace zastavěných a nadále nevyužívaných ploch a objektů **(brownfields)** a jejich důsledné využívání pro výstavbu a jiné využití.*
Riziko poškozování přírodních hodnot nadměrným turistickým ruchem.	***Rozvoj ekologických forem cestovního ruchu, vytvoření statutu autorizovaných průvodců cestovního ruchu v chráněných územích.***
	*Podpora a realizace územních systémů ekologické stability **(ÚSES)**, zejména v rámci komplexních pozemkových úprav.*
	*Přijetí praktických opatření k **zastavení úbytku biodiverzity.***
	*Rozvoj environmentálně **šetrných technologií**.*

A. 6. 1. 2. Mezinárodní srovnání

Při srovnání hodnot vybraných indikátorů ČR s průměrnými hodnotami EU-15, OECD-30 a hodnotami některých nových členů EU-25 mj. vyplývá (pokud budeme vztahovat k cestovnímu ruchu a jeho šetrným formám), že problémem také zůstává např. kriticky nízká biodiverzita. V řadě srovnání se však situace v ČR pohybuje v oblasti průměrných hodnot EU-15, při srovnání s průměrnými hodnotami OECD-30 je situace v ČR často podstatně příznivější.

Komplexním indikátorem udržitelného rozvoje je například ***„ekologická stopa“,*** stanovující množství přírodních zdrojů, které příslušný stát ročně spotřebuje. Jednotlivé zdroje jsou převedeny na množství biologicky produktivní půdy a vodních ploch nutných k jejich vyprodukování a k asimilaci odpadů při používání disponibilních technologií.

Podle zprávy Světového fondu pro přírodu z roku 2002 (WWF – International, Living Planet Report, 2002), která hodnotí ekologické stopy a dostupné ekologické kapacity 152 států světa, reprezentujících 99,7 % obyvatel Země, činila ***ekologická stopa ČR 4,8 ha/obyvatel*** (na základě dat z roku 1999). Tato hodnota převyšuje dostupnou biokapacitu ČR (2,3 ha/obyvatele) i globální biokapacitu (1,9 ha/obyvatele) více než dvojnásobně. ČR tak vytváří „ekologický deficit“, který kompenzuje „dovozem biokapacity“ ze zahraničí.

A. 6. 1. 3. Ekonomické aspekty[21] (indikátory) ochrany životního prostředí

Bez přiměřené výše výdajů vč. těch veřejných věnovaných na ochranu životního prostředí nelze dosahovat udržitelného rozvoje. Jejich absolutní výše a relativní úroveň vypovídá jednak o náročnosti udržení a dosažení standardní požadované úrovně stavu životního prostředí a i o společenském

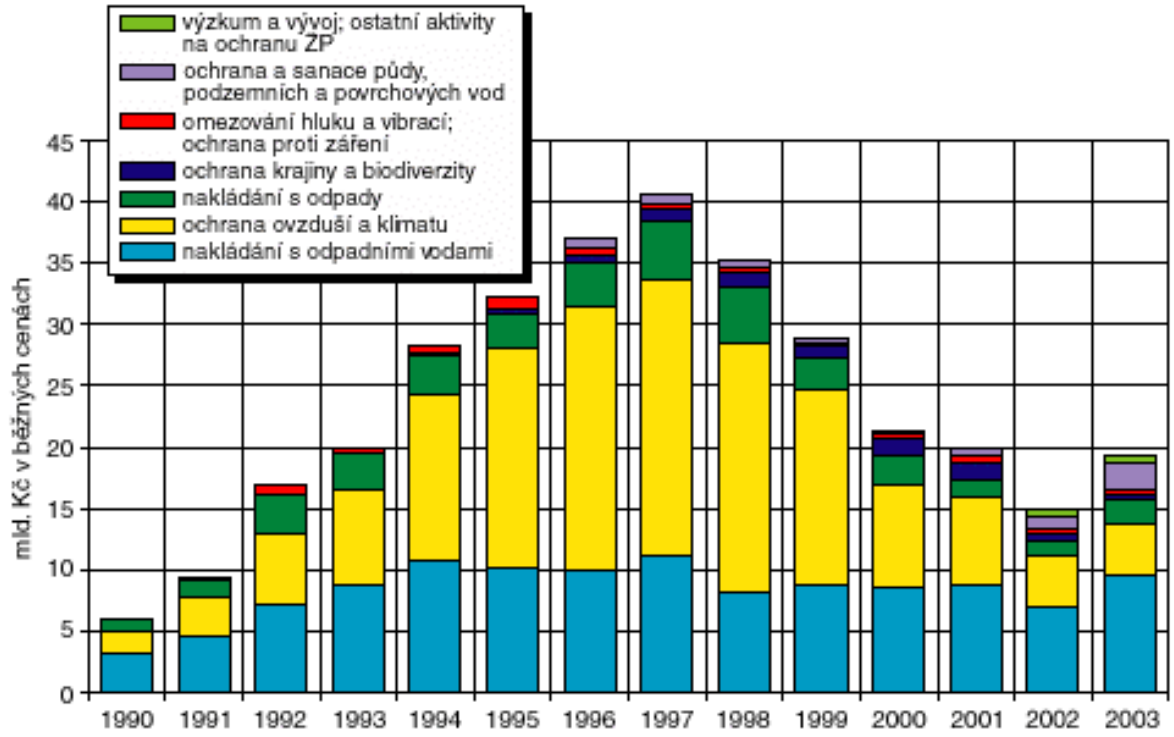

konsensuálním chápání potřeby kvalitního životního Prostředí..

Při stručném a velmi orientačním hodnocení ekonomických aspektů ochrany ŽP v ČR lze vycházet z materiálu Rady vlády pro udržitelný rozvoj[22].

Indikátor Výdaje na ochranu životního prostředí umožňuje základní pohled na finanční kvantifikaci potřeb udržování a zkvalitňování životního prostředí z hlediska celkového objemu výdajů i jejich struktury. Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich poměr k celkovému výkonu ekonomiky měřenému hrubým domácím produktem v běžných cenách a z hlediska investičních výdajů jejich poměr k celkovým investicím. Z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v České republice byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Od roku 2003 se sledují i neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí.

---

[21] *Z hlediska odborné terminologie je třeba* ***rozlišovat v pojmu aspekt:***

Aspekt *= pohled na něco, pojetí nebo hledisko, resp. zorný úhel – pozn. aut.*

Ekologický aspekt *= posouzení, jak která činnost, výrobek nebo služba ovlivňuje nebo* ***může*** *ovlivnit životní prostředí, používá se spíše při zavádění systémů EMS – pozn. aut.*

[22] *Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR; Rada vlády pro udržitelný rozvoj, Praha 2006*

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP. Po roce 1990 došlo k rychlému zvyšování podílu statisticky sledovaných investičních environmentálních výdajů na HDP (z 1,1 % v roce 1990 až na 2,5 % v roce 1994). Kolem této hodnoty se podíl výdajů na HDP pohyboval až do roku 1997. Poté došlo k jeho výraznému poklesu a od roku 2003 hodnota podílu výdajů k ochraně životního prostředí na HDP kolísá kolem 0,7 %. Rozpočtové výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů dosáhly svého maxima v roce 1992 (1,5 % HDP). Od té doby se jejich výše významně snižovala až na úroveň kolem 0,5 % HDP, na které se setrvává od roku 1998. Podíl ***celkových výdajů*** (investičních a neinvestičních nákladu) na ochranu životního prostředí na HDP v roce 2004 byl 2,4 %.

Investice postupně rostly z 6,0 mld. Kč v roce 1990 až do roku 1997, kdy dosáhly svého maxima 40,5 mld. Kč, poté se začaly snižovat a nyní opět dochází k jejich mírnému růstu na 20,2 mld. Kč v roce 2004. Vývoj investičních výdajů na ochranu životního prostředí v letech 1990-2004 je patrný z grafů níže.

V grafu na obrázku níže (viz Graf VI.1.1. - převzato ze Zprávy o ŽP ČR 2005) jsou uvedeny údaje o výdajích na ochranu ŽP v % HDP bez neinvestičních nákladů, které se sledují až od r. 2003.

Graf VI.1.2

Celkové investice na ochranu životního prostředí

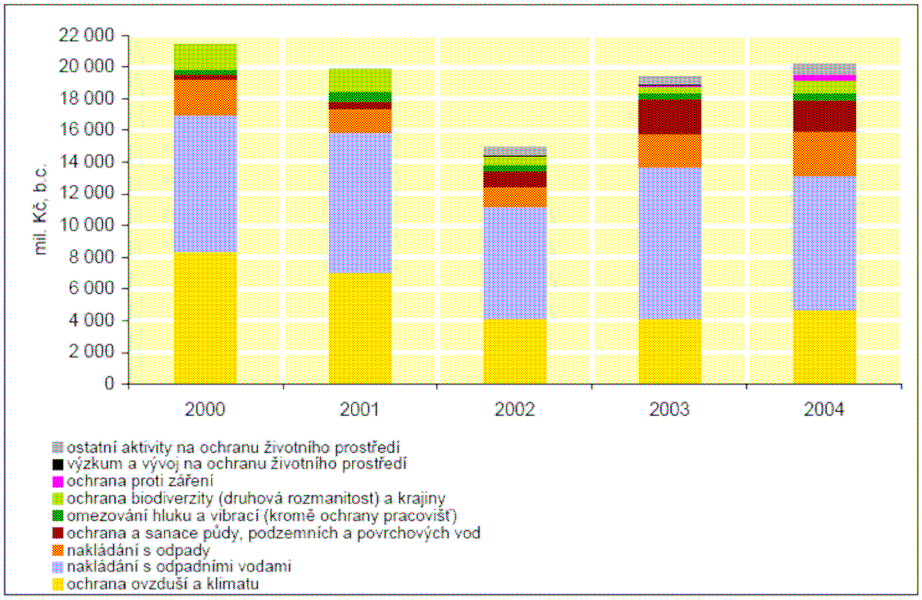

Poznámka: Údaje za rok 2005 dosud nejsou k dispozici.

Zdroj: ČSÚ

Objem investic věnovaných ***na ochranu ŽP*** i jejich podíl na HDP se zvyšoval až do roku 1997, poté se po přechodném snížení začal opět zvyšovat. V 90. letech největší objem vykazovaly podnikové výdaje na ochranu ovzduší a klimatu (rozhodující podíl mělo odsíření uhelných elektráren), zatímco výdaje na čištění odpadních vod, druhá největší položka, které jsou převážně hrazeny z veřejných rozpočtu, vykazovaly mírnější dynamiku. Po opadnutí podnikové investiční vlny v oblasti ochrany ovzduší se celkový objem investic na ochranu ŽP snížil a od začátku desetiletí rozhodující podíl, více než 40 %, činí investice na ochranu vod, hlavně výstavba čistíren odpadních vod.

Pokles výdajů a investic do oblasti ŽP měl a má dopad na stagnaci rady výsledku ve složkách ŽP a v pomalém pokroku při přibližování se závazkům v rámci EU v oblasti ŽP.

Postupná změna poměru mezi veřejným a soukromým sektorem na celkových výdajích na ochranu

Graf VI.1.1

Výdaje na ochranu životního prostředí v % HDP

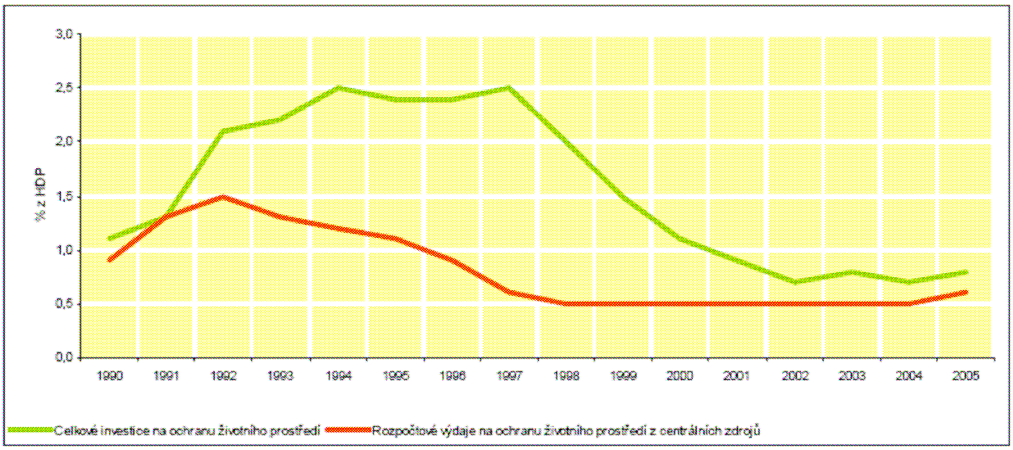

Poznámka: hodnota podílu celkových investic na ochranu životního prostředí na HDP v roce 2005 byla získána expertním odhadem. Oficiální hodnota celkových investic na ochranu životního prostředí za rok 2005 dosud není k dispozici.

Zdroj: ČSÚ

životního prostředí plně odpovídá změně vlastnických vztahu a postupnému přebírání zodpovědnosti soukromého sektoru a místních rozpočtu za stav ŽP

V budoucnu je potřebné, podobně jako v řadě členských státu EU, podporovat trend, kdy hlavní zodpovědnost za investice a výdaje do ochrany ŽP převezmou soukromý sektor a obce a kdy stát či fondy Evropské unie¨budou hrát úlohu pouze doplňkových zdrojů.

A. 6. 1. 4. Závěry

Z analýzy uvedených skutečností je možno formulovat s důrazem na ekologický cestovní ruch následující **hlavní závěry**:

- Oproti katastrofální situaci na konci osmdesátých let dvacátého století došlo k zásadnímu zlepšení prakticky ve všech oblastech, kde to za období 15 let bylo možné.
- Stav většiny složek životního prostředí přesto není optimální a negativní vlivy stavu životního prostředí na fyzické a psychické zdraví lidí nejsou dosud zanedbatelné.
- V podpoře ekologického zemědělství, obnovitelných zdrojů energie, zaměstnanosti a rozvoje venkova je nutno pokračovat.
- V budoucích letech již nelze očekávat výrazné snižování znečišťování srovnatelné s dynamikou v devadesátých letech dvacátého století, přitom mimořádným problémem zůstávají vysoké emise oxidu uhličitého.
- Další snížení znečišťování již bude obtížnější a nákladnější.
- Je nutno pokračovat v realizaci aktivních opatření k ochraně životního prostředí, přičemž prioritou bude ochrana přírody a krajiny a klimatického systému Země.
- Výraznější zlepšení stavu ekosystémů lze z věcných důvodů očekávat ve středně až dlouhodobém horizontu.

- Je nutno zlepšovat ekologickou výchovu, vzdělávání a osvětu a obecně prosazovat komplexní, strukturální a funkční přístup ekosystémového pojetí životního prostředí.

Hlavní výzvou environmentálního pilíře udržitelného rozvoje České republiky je zohlednění nároků současné populace i budoucích pokolení v rámci celého ekosystému, zajištění dostatečné kvality složek životního prostředí, ekosystémů a jejich vzájemných vztahů, minimalizace střetů zájmů mezi ochranou životního prostředí a ekonomickým rozvojem, přispívání k řešení globálních environmentálních problémů (zejména ochrana klimatu a ***ochrana biodiverzity***) a sociálních problémů (***zaměstnanost***, zdravotní péče).

A. 6. 2. Státní politika životního prostředí České republiky 2004 - 2010

SPŽP ČR 2004 - 2010 je dalším strategickým dokumentem z hlediska formulování zásad TUR a využívání krajiny a přírodního bohatství pro CR.

SPŽP je ***zásadní referenční dokument*** pro ostatní sektorové i regionální politiky ***z hlediska životního prostředí.*** Ačkoliv je SPŽP dokumentem vládním, je pro jeho realizaci naprosto nezbytná aktivní účast široké veřejnosti, partnerů z oblasti podnikatelských subjektů, nestátních neziskových organizací, vědy a výzkumu a dalších. SPŽP by měla být inspirací a nástrojem, napomáhajícím jejich strategickému i každodennímu operativnímu rozhodování tak, aby to vedlo nejen ke tvorbě nových ekonomických, sociálních a kulturních hodnot, ale také ke zlepšování kvality života a kvality životního prostředí.

V souladu se stavem životního prostředí, transpozicí a implementací evropského práva a základními principy ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje se aktualizovaná SPŽP soustředí na následující čtyři prioritní oblasti:

1. **ochrana přírody, krajiny a biologické rozmanitosti**
2. **udržitelné využívání přírodních zdrojů, materiálové toky a nakládání s odpady**
3. **životní prostředí a kvalita života**
4. **ochrana klimatického systému Země a omezení dálkového přenosu znečištění ovzduší**

Toto rozdělení klade důraz nejen na ochranu základních složek životního prostředí (ovzduší, voda, litosféra), ale především na integrovanou ochranu ekosystémů a krajiny (zachování biodiverzity), udržitelný rozvoj a zlepšování kvality života. Čtvrtá oblast odráží odpovědnost ČR za evropské a globální životní prostředí (klimatický systém, ozonosféra) a z toho vyplývající mezinárodní spolupráci. Pro první čtyři prioritní oblasti SPŽP byla provedena analýza silných a slabých stránek, příležitostí a rizik (hrozeb) a na jejím základě byly navrženy jednotlivé prioritní cíle, které jsou dále rozvedeny na soubory dílčích cílů.

Pokračující legislativní proces a inovace nástrojů musí posilovat ***integraci SPŽP do sektorových politik,*** což předpokládá dobrou spolupráci s ostatními sektory (zejména regionální a místní rozvoj, průmysl a obchod, doprava, zemědělství, vodní politika a lesní hospodářství).

Výchozími body SPŽP ČR ve vztahu k trvale udržitelnému rozvoji cestovního ruchu jsou především:

kap. III. - Cíle aktualizované SPŽP ČR v prioritních oblastech a její příslušné podkapitoly

kap. IV. - Sektorové politiky, podkapitoly IV. 4. - Obchod a IV. 9. - Regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch

kap. V. - Nástroje realizace SPŽP a příslušné podkapitoly

Na základě Zprávy o životním prostředí České republiky v roce 2002, 6. akčního programu Evropských společenství pro životní prostředí, Environmentální strategie OECD pro první dekádu 21.

stol., Strategie Evropské unie pro udržitelný rozvoj a dalších strategických dokumentů jak národní, tak i mezinárodní úrovni, ***byly určeny prioritní oblasti a v nich jednotlivé prioritní cíle,*** které jsou dále rozvedeny na soubory dílčích cílů a opatření.

Přehled cílů a opatření ve vztahu k ekologizaci cestovního ruchu je uveden v tabulce níže.

Tabulka: *Cíle a aktualizované SPŽP ČR 2004 - 2010, které mají, resp. by mohly mít vztah k ekologickému cestovnímu ruchu.*

kap. III. Cíle aktualizované SPŽP v prioritních oblastech	
kap. III. 1. Ochrana přírody, krajiny a biologické rozmanitosti	*Pokles biodiverzity je **celosvětovým problémem,** který je způsoben stále se zrychlujícím vymíráním druhů živočichů a rostlin, mizením přirozených a přírodě blízkých biotopů a poklesem genetické variability organismů.* ***V České republice** je biodiverzita ohrožena intenzifikací zemědělské a výroby, anebo naopak neobhospodařováváním a opuštěním zemědělských ploch, nadměrnou či nevhodnou urbanizací, fragmentací krajiny dopravní infrastrukturou i samotným používáním dopravních prostředků.* *Mizí tzv. přechodové (ekotonové) plochy, které mají stabilizační funkci a vyznačují se velkou biologickou rozmanitostí (rybniční rákosiny, remízky, meze, vlhké nivní louky apod.), výrazně se snižuje průchodnost krajiny (především vlivem liniových staveb a scelováním zemědělských pozemků).* *Místní druhy rostlin a živočichů jsou negativně ovlivňovány invazními druhy, ať již vysazovanými úmyslně (např. některé druhy ryb), nebo pronikajícími samovolně. Pro **zastavení poklesu biodiverzity** je třeba chránit nejen samotné druhy volně žijících rostlin a živočichů, ale rovněž jejich stanoviště a genofond a plošný rozsah přírodních a přírodě blízkých ekosystémů.*
kap. III. 1. 3. 3. Posílení ekologické stability	*Stanovit **limity rozvoje území a územních rezerv** ve vztahu k ochraně přírodního a krajinného prostředí a **prosadit je do nástrojů územního plánování.***
kap. III. 3. Životní prostředí a kvalita života	
kap. III. 3. 4. Environmentálně příznivé využívání krajiny	*Cílem environmentálně příznivého využívání krajiny je **co nejméně narušovat volnou** (nezastavěnou) **krajinu,** rekultivovat nebo jinak využít narušenou krajinu, odstranit ekologické zátěže, zabránit fragmentaci krajiny, popř. její fragmentaci omezit biokoridory a rozvojem území ekologické stability. **V hospodářské činnosti**, která je nejvíce spojena s využíváním krajiny (jako je např. zemědělství a lesnictví, těžba nerostů, výstavba, doprava a **cestovní ruch**), je nezbytné **podporovat** legislativně, finančně, osvětou **ty aktivity, které jsou ke krajině nejšetrnější.***
kap. III. 3. 4. 4. Udržitelné hospodaření v krajině	▪ *Přijmout zásady udržitelného hospodaření v krajině a prosazovat je při tvorbě strategických dokumentů.* ▪ *Prosadit ekologické aspekty zemědělského hospodaření prostřednictvím Správné zemědělské praxe.* ▪ ***Podporovat ekologicky přijatelné formy a intenzity zátěže území z cestovního ruchu.*** ▪ ***Zpřístupňovat krajinu budováním polních cest, cyklostezek, pěších turistických tras, naučných a tematických stezek, podporovat drobné podnikání v ekoturistice a ekoagroturistice.*** ▪ ***Podporovat „zelený kodex" provozovatelů hotelů a ubytovacích zařízení.*** ▪ ***Podporovat zavádění environmentálních systémů řízení a hodnocení (akreditace destinací) v cestovním ruchu.*** ▪ ***Podporovat obnovu a údržbu malých železničních tratí a železničních stanic, jako možných center služeb pro ekologicky šetrnou pěší turistiku a cykloturistiku.***
kap. III. 3. 4. 5.	▪ *Chránit kvalitní segmenty přírodního charakteru v zastavěných územích.*

Udržitelný rozvoj sídel	▪ *Podporovat vznik a rozšiřování zelených prstenců kolem měst.* ▪ *Zkvalitnit ochranu a péči o sídelní zeleň a další přírodní složky urbanizovaného území.*
kap. IV. Sektorové politiky	
kap. IV. 4. Obchod	*Zdravé, krásné a na podněty a přírodní zdroje bohaté prostředí je nepochybně jedním z výrazných předpokladů a ukazatelů ekonomické úrovně hospodářství a životní úrovně obyvatel. Jako takové je nesporně výraznou hodnotou na straně „poptávky" jak při rozhodování o lokalizaci investic, tak při rozhodování obyvatel o místě bydlení a rekreace.* ***Na jeho kvalitě výrazně závisí podnikání zejména v cestovním ruchu, který může být výraznou součástí ekonomického profilu země, regionů, měst a obcí.*** *Vzhledem k obchodu ve službách jde o důležitý ekonomický atribut území.* *Trhy a poptávku spotřebitelů lze vést* ***směrem k výrobkům a službám, jež budou z hlediska životního prostředí lepší než konkurenční výrobky,*** *a to prostřednictvím poskytování informací, výchovy a zárukou, že tyto výrobky do nejvyšší možné míry ztělesňují skutečné environmentální náklady. Spotřebitelům bude takto rovněž umožněno, aby přijali životní styl ohleduplnější k životnímu prostředí a mohli se rozhodovat na základě příslušných informací.* **Environmentální opatření v obchodní politice:** ▪ *odborně správně a snadno srozumitelně* ***informovat*** *spotřebitele* ***o environmentálních vlastnostech výrobků, služeb a destinací cestovního ruchu,*** *pokud jejich rozhodování má podpořit iniciativy a podniky ohleduplné k životnímu prostředí;*
kap. IV. 9. Sektorové politiky - Regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch	***Cestovní ruch jako ekonomická činnost dlouhodobě a komplexně působí na přírodní i společenské prostředí. Řízení územního rozvoje cestovního ruchu proto vyžaduje mezioborový přístup, který by měl zahrnovat nejen ekonomickou přijatelnost projektů v cestovním ruchu, ale také zohledňovat dopady cestovního ruchu na životní prostředí (ekologické, sociální, kulturní, technologické, politické a další aspekty). Současným vývojovým trendem cestovního ruchu je zohledňování jeho environmentálních aspektů v procesu plánování a rozhodování. Rámcové cíle resortu životního prostředí v oblasti ovlivňování vývoje cestovního ruchu je nutno dále upřesňovat ve smyslu rozhodnutí 7. zasedání Valného shromáždění OSN a Komise OSN pro udržitelný rozvoj, které doporučuje vládám členských zemí OSN, aby zpracovaly koncepce, strategie a plány pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu.*** ***Environmentální opatření v oblasti regionálního rozvoje, obnově venkova a cestovního ruchu:*** ▪ ***podporovat programy, které souvisejí s péčí o přírodu a krajinu, a to nejenom ty, které jsou orientovány na zemědělskou půdu;*** ▪ ***zajistit vytvoření a podporovat používání metodiky únosnosti území při územním rozvoji cestovního ruchu (aplikovat koncept únosné kapacity a model LAC);*** ▪ ***monitorovat vývoj cestovního ruchu s využitím indikátorů jeho dopadů na životní prostředí a místní rozvoj – vypracovat návrh a prosazovat systematizaci územního, časového a věcného sledování dopadů cestovního ruchu;*** ▪ ***podporovat rozvoj šetrných, ekologicky únosných forem cestovního ruchu, resp. usilovat o zvýšení podílu tohoto typu cestovního ruchu na celkovém objemu cestovního ruchu;*** ▪ ***vytvořit síť regionálních center šetrné turistiky koordinované národním centrem za účelem ekologizace regionálního cestovního ruchu, metodické i praktické podpory;*** ▪ ***podporovat vývoj Národního systému certifikace ekologicky šetrných služeb cestovního ruchu (ubytovacích a stravovacích služeb, tour-operátorů a celých destinací), podporovat zavádění environmentálních systémů řízení v cestovním ruchu,***

	podporovat ekologické certifikace jakožto kritérium případných dotačních titulů; ▪ ***ve zvláště chráněných územích zajistit implementaci principů „Evropské charty udržitelného cestovního ruchu v chráněných oblastech“ a zohlednit zavádění soustavy NATURA 2000;*** ▪ ***rozšiřovat cestovní ruch a turistiku do méně atraktivních oblastí pomocí Evropských strukturálních fondů;*** ▪ ***zavést ekologickou certifikaci a propagaci destinací cestovního ruchu, respektujících zásady ochrany životního prostředí.*** ▪ ***pečovat o krajinu rozvojem venkovské turistiky, ekoturistiky a ekoagroturistiky, využívat tuto formu turistiky pro výchovu návštěvníků a nepřímo i místních obyvatel k vytváření si vztahu, a tím i zodpovědnému přístupu k tvorbě, zhodnocování a ochraně životního prostředí;*** ▪ ***podporovat rozvoj environmentálně šetrných dopravních systémů ve všech oblastech cestovního ruchu, podporovat veřejnou hromadnou dopravu, zejména ve chráněných krajinných oblastech, národních parcích a v historických městech, a omezit tak individuální automobilovou dopravu v těchto oblastech;*** ▪ ***zajišťovat podmínky pro pěší, příp. cyklistickou, přístupnost krajiny rekonstrukcí a zřizováním polních a lesních cest v souvislosti s prováděnými pozemkovými úpravami, jako nástrojem realizace péče o krajinu;*** ▪ ***podporovat vytváření pěších zón v centrech měst či v jejich historicky cenných částech a usnadnit jejich dostupnost pro cyklisty;*** ▪ ***revitalizovat železniční tratě a železniční stanice, jako možná centra služeb pro ekologicky šetrnou pěší turistiku a cykloturistiku;*** ▪ ***adaptovat stávající nevyužité hospodářské budovy pro ubytovací, restaurační a informační služby.***
kap. V. **Nástroje realizace SPŽP**	
kap. V. 1. **Zvyšování povědomí veřejnosti v otázkách životního prostředí, environmentální vzdělávání, výchova a osvět (EVVO)**	***Vysoké veřejné povědomí*** *v environmentální oblasti je základním a prioritním předpokladem úspěšné realizace Státní politiky životního prostředí, ale rovněž připravované Národní strategie udržitelného rozvoje.* ***Zvyšování veřejného povědomí*** *o záležitostech životního prostředí vede veřejnost nejenom k většímu pochopení environmentálních souvislostí hospodářského a sociálního života společnosti, ale rovněž ke zvýšení kvality rozhodování spotřebitelů, ke zvyšování právního povědomí občanů a zprostředkovaně rovněž ke* ***zvýšení kvality života.*** *V rámci konceptu udržitelného rozvoje byly identifikovány tzv. klíčové skupiny („major groups“) obyvatel, kterých se problematika udržitelného rozvoje, tedy i jeho environmentálního pilíře, dotýká především. Těmito skupinami jsou: NNO, ženy, děti a mládež, národnostní menšiny, místní a regionální samospráva, zaměstnanci a jejich organizace, podnikatelé, obchod a průmysl, akademická obec a zemědělci. Na takto definované klíčové skupiny je třeba brát ohled rovněž při* ***zvyšování environmentálního povědomí veřejnosti.*** *Základním nástrojem pro zvyšování veřejného povědomí v záležitostech životního prostředí, je environmentální vzdělávání, výchova a osvěta* ***(EVVO)****. Nedostatečné vzdělávání obyvatel k ochraně životního prostředí způsobila nízkou úroveň jejich environmentálního povědomí, což se postupně odrazilo na několika generacích v podobě neznalostí, lhostejnosti, nedostatečné environmentální výchově dětí, a ostatních klíčových skupin k ochraně přírody, k ochraně zdraví a k udržitelnému rozvoji.* ***Zájem veřejnosti*** *o problematiku ochrany životního prostředí se od počátku devadesátých let snížil a často je omezen na mediálně přitažlivé kauzy případně na problémy v těsném okolí bydliště či pracoviště. V této souvislosti se výrazně projevuje absence pravidelných výchovně vzdělávacích pořadů v rozhlase a veřejnoprávní televizi zaměřených na ekologii a problematiku životního prostředí a jeho ochrany.*

	Opatření: ▪ *realizovat Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR a zajistit jeho provázanost s ostatními programy;* ▪ *podporovat environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu podnikatelské sféry, zemědělců a zaměstnanců služeb;* ▪ *podporovat environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu nestátních neziskových organizací, podporovat činnost nestátních neziskových organizací, které zajišťují environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu včetně poradenství a hodnotit a využívat jejich schopnosti a aktivity jako významnou veřejně prospěšnou práci;* ▪ *podporovat šíření informací o:* – *environmentálním vzdělávání, výchově, osvětě, poradenství a zacházení s informacemi* – *předpokladech a principech udržitelného rozvoje* – *právu na informace o životním prostředí* – *šetrném chování k přírodě a přírodním zdrojům ve všech pozitivních i negativních souvislostech* – *ekologickém zemědělství a souvislostech ve vztahu ke zdraví a k péči o krajinu* – *zdravém životním stylu* – *možnostech ekologicky šetrné turistiky* ▪ *zvýšit právní povědomí veřejnosti ve věcech životního prostředí včetně důvodů, příčin, následků a dalších souvislostí.*

Východisko (formulace):

Cílem environmentálně příznivého využívání krajiny je co nejméně narušovat volnou (nezastavěnou) krajinu, rekultivovat nebo jinak využít narušenou krajinu, odstranit ekologické zátěže, zabránit fragmentaci krajiny, popř. její fragmentaci omezit biokoridory a rozvojem území ekologické stability.

V hospodářské činnosti, která je nejvíce spojena s využíváním krajiny (jako je např. zemědělství a lesnictví, těžba nerostů, výstavba, doprava a cestovní ruch), *je nezbytné podporovat legislativně, finančně, osvětou ty aktivity, které jsou ke krajině nejšetrnější.*

- Šetrná turistika je dynamicky se rozvíjejícím typem oddychové aktivity (stále více lidí chce být nezávislými cestovateli - turisty).
- Zdravé a kvalitní životní prostředí je základní podmínkou pro rozvoj cestovního ruchu a ekologické turistiky zvlášť, přičemž cestovní ruch se stává významným socio-ekonomickým fenoménem společnosti naší doby.
- Smyslem ekologické turistiky je nabídnout nejširším vrstvám lidí bezpečný (s ohledem na ochranu ŽP) způsob jak navštívit atraktivní místa mimo běžné a obvyklé turistické trasy a oblasti.
- Šetrná turistika jako součást cestovního ruchu může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce krajiny, posiluje kulturní identitu i sociální vazby místní komunity a má pozitivní vliv na místní ekonomiku (především v hospodářsky okrajových územích).
- Cestovní ruch jako takový však na druhou stranu může způsobit prostorovou, kvalitativní a sociální degradaci území, na kterém je rozvíjen, popřípadě tuto degradaci umocnit. To ve svém důsledku často vede ke snižování biologické, socio-kulturní i hospodářské rozmanitosti.
- Ministerstvo životního prostředí proto ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj a dalšími kompetentními institucemi hledá způsoby, jak rozvoj cestovního ruchu usměrňovat, aby byly sníženy nepříznivé negativní dopady a umocňovány pozitivní vlivy na životní prostředí.
- Dlouhodobým záměrem Ministerstva životního prostředí je systematicky ovlivňovat rozvoj cestovního ruchu zejména v chráněných územích tak, aby docházelo k minimalizaci jeho negativních vlivů na místní ekosystémy, krajinný ráz i život místní komunity. Klíčové aktivity ministerstva v této oblasti spočívají v přípravě návrhu „Zásad rozvoje cestovního ruchu ekologicky šetrným způsobem“ a vývoji certifikačního systému udržitelnosti cestovního ruchu ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj.

A. 6. 3. Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002 - 2007

Jedná se o strategický materiál obecně z pohledu aktivit cestovního ruchu v ČR. Koncepce je zpracovaná pro období 2002 - 2007, tj. šestileté období a je koncipována v souladu s Národním rozvojovým plánem ČR, zejména s jeho sektorovou částí Cestovní ruch a lázeňství, dále rozpracovanou v Sektorovém operačním programu Cestovní ruch a lázeňství.

Cestovní ruch představuje významné národohospodářské odvětví, které má průřezový charakter a na jeho realizaci se podílí celá řada dalších odvětví - doprava, stavebnictví, kultura apod. Je to odvětví sektoru služeb, které v ekonomikách vyspělých států představuje již nadpoloviční až dvoutřetinový podíl. I v rámci služeb, které jako celek vykazují vysokou dynamiku, patří cestovní ruch k těm rychle rostoucím.

Dlouhodobý rozvoj cestovního ruchu je podmíněn zachováním zdravého životního prostředí a atraktivního území ČR. Při rozvíjení cestovního ruchu je nutno důsledně zohledňovat principy udržitelného rozvoje, které jsou stanoveny příslušnými vládními a mezinárodními dokumenty. Přesto do roku 2001 nedocházelo k systematickému zohledňování hledisek životního prostředí při plánování rozvoje cestovního ruchu v ČR, v souladu s národními strategickými dokumenty v oblasti životního prostředí a s doporučeními 7. zasedání Valného shromáždění OSN a Komise OSN pro udržitelný rozvoj. První koncepční dokument, který zohledňoval tato doporučení byl Sektorový operační program

pro cestovní ruch a lázeňství v ČR (aktualizovaná verze z listopadu 2001), který byl posouzen z hlediska vlivu na životní prostředí.

Mezi ***cíle z hlediska ekologických forem CR*** v Koncepci je třeba uvést tyto:

- ***stabilizace, resp. získání nových pracovních příležitostí v regionech, podpora aktivit cestovního ruchu v regionech, se zřetelem na rozvoj malého a středního podnikání, zejména ve strukturálně postižených a hospodářsky slabých regionech,***
- ***zkvalitnění a rozvoj infrastruktury pro ekologicky šetrné formy cestovního ruchu,***
- ***přispívat k uchování a zvyšování kvality ŽP a udržitelného rozvoje***

Dále z hlediska integrace ekologických aspektů a zohlednění cílů ochrany ŽP při realizaci Koncepce je třeba vzít v úvahu, že ***cestovní ruch*** může způsobit prostorovou, kvalitativní i sociální degradaci krajiny, popřípadě tuto degradaci urychlit, zároveň však může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce místní krajiny a má udržitelný charakter.

Z tohoto důvodu je nezbytné integrovat následující strategické cíle ochrany životního prostředí pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu do všech dokumentů, plánů, programů a aktivit navazujících na opatření k realizaci cílů Koncepce státní politiky cestovního ruchu.

Strategické cíle ochrany životního prostředí pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu jsou:

1. ***zavádění a využívání nových nástrojů ochrany ŽP, které zvyšují dlouhodobou konkurenceschopnost služeb CR (např. EMS, EMAS, dobrovolné dohody, používání ekologicky šetrných výrobků,***
2. ***snižování nadměrné zátěže území regulací CR v přetížených územích,***
3. ***časová a prostorová diverzifikace CR (včetně posílení mimosezónního charakteru CR a diverzifikace nástupišť),***
4. ***podpora ekologicky šetrných druhů dopravy v územích atraktivních pro CR, včetně center měst (podpora cyklistické, pěší a hromadné dopravy),***
5. ***respektování limitů využívání území při umísťování infrastruktury CR,***
6. ***zkvalitňování místního prostředí v rámci činnosti turistických zařízení,***
7. ***ochrana historického prostředí (péče o kulturní a přírodní prostředí),***
8. ***podpora účasti klíčových zájmových skupin při navrhování turistických produktů,***
9. ***sledování rozvoje CR (celého sektoru nebo lokalit) podle stanovených indikátorů udržitelného rozvoje a zveřejňování těchto informací,***
10. ***informování návštěvníků o specifikách místního prostředí a zásadách jeho ochrany (environmentální osvěta a výchova).***

Závěrem Koncepce formuluje ***nové produkty cestovního ruchu:***

Jedním z vůdčích principů dalšího rozvoje cestovního ruchu a potažmo regionů bude vytváření atraktivní nabídky klientům ve formě nových, ucelených produktů cestovního ruchu.

Pro vytváření takovýchto produktů má Česká republika výhodné podmínky. Jedná se především o ***venkovskou turistiku*** (ve formách agroturistiky, ekoturistiky, hipoturistiky apod.) a dále o aktivity s turistikou, resp. cykloturistikou spojené, jako poznávání kulturního a technického dědictví, tradičních činností - vinařství, pivovarnictví apod.

V souladu s prioritami a opatřeními uvedenými v kapitole 3.1. Koncepce (cíle Koncepce) bude státní politika podpory cestovního ruchu zaměřená na podporu vytváření nových, kompletních produktů cestovního ruchu jak z hlediska materiálně technického, tak informačního, dále z hlediska lidských zdrojů a z hlediska marketingového.

A. 6. 3. 1. Postup realizace a aktualizace Koncepce SPCR v ČR do roku 2006

Dokument „Postup realizace a aktualizace Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR do roku 2006“ (dále jen „Koncepce“) ***vychází z Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002 - 2007,*** kterou vzala vláda ČR na vědomí dne 9. ledna 2002 usnesením č. 19. Koncepce je koncipována v souladu s Národním rozvojovým plánem 2004 – 2006 (verze předložená v březnu 2004 Evropské komisi), a to zejména s jeho prioritní osou II, 3. 6. Rozvoj cestovního ruchu; dále Společným regionálním operačním programem (verze předložená v březnu 2004 Evropské komisi) resp. jeho prioritou č. 4 – ***Rozvoj cestovního ruchu*** a dále Operačním programem ***Rozvoj lidských zdrojů.***

Ke zpracování aktualizace Koncepce vedlo Ministerstvo pro místní rozvoj několik dalších důvodů. Tím hlavním byla skutečnost, že se Česká republika stala dne 1. května 2004 plnoprávným členem Evropské unie a bylo nutné reagovat na novou situaci. Tato ***aktualizace je zpracována pouze do roku 2006,*** a to s ohledem na existující programovací období Evropské unie. V roce 2007 bude zahájeno nové programovací období a již dnes probíhá příprava aktivit a finančního plánu EU na dalších sedm let, tj. 2007 – 2013.

Cestovní ruch, zahrnující dopravu, ubytování, stravování, rekreaci a služby pro turisty a další související činnosti, ***patří mezi největší a nejdynamičtěji se rozvíjející ekonomická odvětví.*** Velikostí obratu se odvětví cestovního ruchu řadí ve světě na třetí místo za automobilový a ropný průmysl, rovněž rozsahem zaměstnanosti a tvorbou kvalitních pracovních příležitostí patří mezi nejvýznamnější ekonomická odvětví. Cestovní ruch, považovaný ve světě za odvětví budoucnosti, se stává stále ***významnějším a nepostradatelnějším faktorem české ekonomiky.***

Obdobně jako u předchozího dokumentu je pro další rozvoj CR relevantní aktualizovaná SPŽP z r. 2001, která obsahuje ve své kapitole 6. 9 rámcové environmentální požadavky na politiku rozvoje cestovního ruchu.

Tyto rámcové cíle je nutno dále upřesňovat ve smyslu rozhodnutí 7. zasedání Valného shromáždění OSN a Komise OSN pro udržitelný rozvoj (New York, 19.-30. dubna 1999)[23], které doporučuje vládám členských zemí OSN, aby zpracovaly koncepce, strategie a plány pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu. Rozhodnutí požaduje, aby tyto koncepční materiály byly zpracovány za účasti všech klíčových aktérů v oblasti cestovního ruchu a vycházely z Agendy 21 přijaté členskými státy OSN v r.1992.

Z příloh aktualizované Koncepce je z hlediska šetrného CR zajímavá ***Příloha č. 3 - Priority a opatření cestovního ruchu vycházející ze Společného regionálního operačního programu a Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů:***

[23] *viz Rozhodnutí č. 7/3. „Tourism and sustainable development“, E/CN.17/1999*

Společný regionální operační program – Priorita 4: Rozvoj cestovního ruchu

Opatření by měla přispět především ke:

- **zlepšení kvality služeb cestovního ruchu,**
- **zajištění služeb pro podnikatele v cestovním ruchu a posílení spolupráce v rámci odvětví,**
- prosazení České republiky jako součásti evropské turistické a lázeňské destinace,
- **vytváření nových produktů cestovního ruchu v regionech,**
- **aktivní využití historického, kulturního dědictví a přírodního bohatství regionů pro cestovní ruch, včetně využití tradic, zejména na venkově,**
- **zvýšení životní úrovně místního obyvatelstva.**

Opatření 4.2 - Rozvoj infrastruktury pro CR

V rámci tohoto opatření budou podporovány investiční projekty, zaměřené na rozvoj infrastruktury potřebné pro cestovní ruch, a to zejména:

- **projekty kongresového, lázeňského, kulturního cestovního ruchu a ekoturismu,**
- vybudování celostátního informačního systému cestovního ruchu,
- zabezpečení výměny a šíření jednotných informací prostřednictvím moderních technologií,
- **revitalizace kulturních, technických a průmyslových památek a kulturního dědictví,**
- rozvoj informačních systémů cestovního ruchu,
- rozvoj kapacit podniků, působících v odvětví cestovního ruchu (ubytovací kapacity a doplňková infrastruktura),
- výstavba či obnova vybavenosti v oblasti sportu, rekreace, lázeňství,
- **obnova a rozvoj turistických stezek, infrastruktury rekreační plavby, cyklostezek a cyklotras včetně doplňkových zařízení.**

Podpora by měla být omezena na projekty, které mají prokazatelně významný dopad na ekonomický rozvoj regionu.

Operační program Rozvoj lidských zdrojů - Priorita 4: Adaptibilita a podnikání, Opatření 4.2 - Specifické vzdělávání (v oblasti CR)

Opatření se soustředí zejména na podporu rozvoje nové znalostní ekonomiky, na posílení profesní kvalifikovanosti a vzdělanosti ve vybraných sektorech (průmysl, životní prostředí a cestovní ruch), zejména specifických, dosud nedostatečně rozvíjených oblastí. V oblasti cestovního ruchu půjde o:

- zlepšení profesní přípravy a vzdělávání,
- zkvalitnění regionálního marketingu a managementu cestovního ruchu,
- přípravu obsahu nových standardů vzdělávání včetně turistického destinačního marketingu a managementu regionálních a municipálních manažerů,
- **tvorbu a realizaci celoživotního vzdělávání pro cestovní ruch, včetně rekvalifikačních a poradenských programů pro služby cestovního ruchu a lázeňství, ekoturistiku a využívání a ochranu přírodních zdrojů a ekosystémů.**

A. 6. 4. Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007 - 2013

Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007 – 2013 (dále jen „Koncepce“) navazuje ve svých cílech na Koncepci státní politiky cestovního ruchu na období 2002 – 2007[24]. Koncept je zároveň zpracováván v souladu s Národním rozvojovým plánem ČR na období 2007-2013, zejména s jeho částí zaměřenou na cestovní ruch a navazujících programových dokumentů (operační programy).

A. 6. 4. 1. Východiska Koncepce

Česká republika je významnou evropskou turistickou destinací založenou na atraktivitě svých historických památek, přírodních krás a zajímavostí, kultury jakož i na významném postavení městského cestovního ruchu. Rozhodující nabídku cestovního ruchu ČR je možné členit do následujících tématických oblastí:

- **Městský a kulturní cestovní ruch**
- **Dovolená v přírodě**
- **Sportovní a aktivní dovolená**
- **Lázeňský cestovní ruch**
- **Kongresový a incentivní cestovní ruch**

V ČR se nachází množství historických, kulturních a technických památek, vč. památek zapsaných do seznamu UNESCO. Existuje hustá a dobře značená síť vzájemně propojených turistických stezek a tras. ČR má rovněž ***jedinečnou šanci*** uplatnit se na trhu cestovního ruchu nabídkou nových produktů jako např. městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, sportovní turistiky a cykloturistiky, kulturního cestovního ruchu a ***širokého souboru produktů, které jsou šetrné k přírodě.*** Dobré podmínky v ČR nabízí rovněž ***venkovský cestovní ruch se svými produkty - agroturistika, ekoagroturistika, ekoturistika apod.*** Nabídka v oblasti cestovního ruchu je využitelná a je směrována jak pro příjezdový, tak domácí cestovní ruch.

A. 6. 4. 2. Ekonomické aspekty a význam CR pro národní ekonomiku

Cestovní ruch je ***průřezovým odvětvím,*** které zahrnuje nejrůznější služby a profese a je napojeno na mnoho dalších hospodářských činností. Má dopad na taková odvětví, jako je doprava, stavebnictví, kultura maloobchod a na četná odvětví, která vytváří produkty související s rekreací nebo poskytují služby týkající se volného času a obchodního cestovního ruchu. Ačkoliv se na tomto odvětví podílí některé velké společnosti, převládají v něm především ***malé a střední podniky.*** Je to odvětví sektoru služeb, které ***v ekonomikách vyspělých států představuje*** již ***nadpoloviční až dvoutřetinový podíl.*** I v rámci služeb, které jako celek vykazují vysokou dynamiku, patří cestovní ruch k těm rychle rostoucím.

Podle odhadů Světové organizace cestovního ruchu (**W**orld **T**ourist **O**rganisation, UNWTO) bude tvořit meziroční přírůstek cestovního ruchu ve světovém měřítku 2,5 až 2,8%. V roce 1999 se ve světě cestovní ruch podílel na tvorbě HDP téměř 13%, ve státech EU pak 14%. Tvořil více jak 8% hodnoty vývozu zboží a téměř 35% inkasa obchodních služeb. Růst příjmů dosáhl meziročně 7,5%. V této době vytváří cestovní ruch celosvětově 11% pracovních míst (ve vyspělých ekonomikách pak až 15%).

Podle výzkumů World Travel & Tourism Council (WTTC, 2004), jejichž výstupem jsou tzv. fiktivní satelitní účty cestovního ruchu[25], vytváří sektor cestovního ruchu v České republice hodnoty v objemu

[24] *Na základě usnesení vlády č. 19 ze dne 9. ledna 2002 bylo každoročně předkládáno do vlády ČR hodnocení stavu plnění Koncepce.*

[25] *Data nejsou považována (většinou zahraničních států i mezinárodních organizací) za oficiální a založená na*

67,5 mld. Kč (2,45% HDP) a zaměstnává 122 tis. osob (2,6% na celkové zaměstnanosti).[26] Bereme-li v úvahu i nepřímé efekty cestovního ruchu, pak objem produktu cestovního ruchu činí 377,9 mld. Kč (13,7%) a na zaměstnanosti se podílí 12,9% (608 tis. zaměstnaných osob). Oproti roku 1993 se hodnota produktu cestovního ruchu v ČR zvýšila 2,5 násobně (2,9 násobně při započtení i externích efektů). ***Tempo růstu produktu cestovního ruchu v ČR bylo ve sledovaném období vyšší než tempo růstu zemí EU.***[27]

Objemem tržeb v mezinárodním obchodě se cestovní ruch řadí na první místo mezi hospodářskými odvětvími před obchod s ropou a obchod s automobily. V 83% zemí světa se odvětví cestovního ruchu řadí mezi pět odvětví s největším podílem na vývozu zboží a pro 38% zemí světa pak představuje odvětví cestovního ruchu největší zdroj devizových příjmů.

Měřeno výše uvedenými charakteristikami je ***význam cestovního ruchu v České republice nad celosvětovým i nad průměrem EU.*** Mezi evropské státy s vyšším podílem cestovního ruchu na HDP patří tradiční turisticky atraktivní země Rakousko, Švýcarsko, dále pak státy při Středozemním moři Španělsko, Chorvatsko, Řecko. Nejvyšší závislost národních ekonomik na cestovním ruchu vykazují malé ostrovní státy Malta a Kypr.

Cestovní ruch hraje důležitou úlohu v rozvoji většiny evropských regionů i našich krajů. Infrastruktura vytvořená pro účely cestovního ruchu přispívá k místnímu rozvoji a jsou vytvářeny či udržovány pracovní příležitosti dokonce i v oblastech, kde dochází k průmyslovému či venkovskému úpadku nebo městské obnově. Potřeba zvýšit přitažlivost regionů je pro stále více destinací a zúčastněných stran podnětem přistoupit na udržitelnější a ekologičtější postupy a politiky. Udržitelný cestovní ruch hraje důležitou roli při zachování a posílení kulturního a přírodního dědictví ve stále větším počtu oblastí, od umění k místní gastronomii, řemeslům či ochraně biologické rozmanitosti. To vše má kladný dopad na vytváření pracovních příležitostí a přispívá k ekonomickému růstu.[28] Tento celoevropský trend potvrzují také rámcové environmentální požadavky na politiku udržitelného rozvoje cestovního ruchu, obsažené v aktualizované Státní politice životního prostředí z roku 2004 a předložená Koncepce je v plné míře respektuje, i když pochopitelně v obecnější rovině. Konkrétnější požadavky na udržitelnější a ekologičtější projekty cestovního ruchu budou specifikovány v jednotlivých opatřeních a aktivitách návrhové části Koncepce.[29]

Pro plánování udržitelného rozvoje cestovního ruchu v ČR lze dále použít doporučení UNWTO a WTTC ***„Agenda 21 pro cestovní ruch a turistický průmysl“***[30]***,*** která popisují dílčí úkoly a postupy pro aplikaci Agendy 21 v sektoru cestovního ruchu a navazující materiály UNWTO, které se touto problematikou zabývají.[31]

---

dostatečně spolehlivých informacích. Jedná se o velice hrubé odhady, které nepracují s detailními informacemi nutnými pro sestavení TSA. Tato data jsou využívaná z důvodu prozatímní nedostupnosti dat z TSA za ČR ze zdrojů ČSÚ. ČSÚ na zavedení TSA intenzivně pracuje

[26] *Podle OKEČ ve statistickém zjišťování jsou zde zahrnuta jen odvětví ubytování*

[27] *European uion: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005*

[27] *Czech Republic: Travel & Tourism – Sowing the Seeds of Growth, WTTC, 2005*

[28] *Tyto rámcové cíle je nutno dále upřesňovat ve smyslu rozhodnutí 28, ze 7. zasedání Valného shromáždění OSN a Komise OSN pro udržitelný rozvoj (New York, 19.-30. dubna 1999), které doporučuje vládám členských zemí OSN, aby zpracovaly koncepce, strategie a plány pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu.*

[29] *V tomto kontextu je široce uznávanou skutečností, že cestovní ruch se může stát obětí svého vlastního úspěchu, pokud se nerozvíjí udržitelným způsobem. Biologická rozmanitost, funkce ekosystémů, přírodní zdroje a neobnovitelné kulturní dědictví či dokonce fungování městských oblastí může být ohroženo nekontrolovaným rozvojem cestovního ruchu. Hospodářská, sociální a ekologická udržitelnost jsou klíčovými faktory pro konkurenceschopnost destinací a dobré životní podmínky jejich obyvatel, jakož i pro vytváření pracovních příležitostí a ochranu a rozvoj přírodních a kulturních atrakcí (**Obnovená politika EU v oblasti cestovního ruchu: Vstříc silnějšímu partnerství pro evropský cestovní ruch. Sdělení Komise,** KOM(2006) 134, Brusel 2006).*

[30] *UNWTO, WTTC and Earth Council: "Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry" (1996)*

[31] *např. následující publikace UNWTO „Sustainable Development of Tourism: A Compilation of Good*

Graf 1: *Vývoj produktu cestovního ruchu na obyvatele mezi lety 1993 – 2004 (v tis. $)*

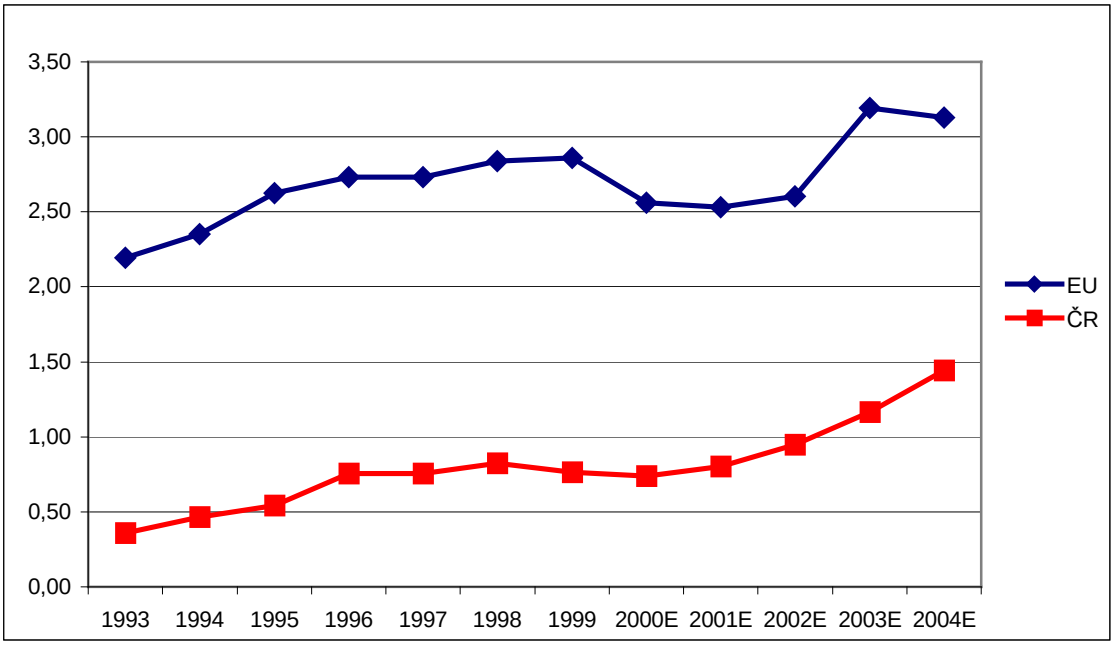

Pramen: TSA Research, WTTC 2004

Z výše uvedené rámcové charakteristiky významu cestovního ruchu pro národní ekonomiku ***vyplývá*** rovněž ***nutnost podpory odvětví cestovního ruchu ze strany státu,*** a to jak přímými, tak nepřímými formami. Tato Koncepce je soustředěna na problematiku v kompetenci Ministerstva pro místní rozvoj ČR a případná spolupráce s dalšími subjekty bude podchycena zejména v rámci navrhnutých opatření. V oblasti cestovního ruchu je rovněž nezbytná ***mezirezortní spolupráce,*** jež se postupně rozvíjí.

A. 6. 4. 3. Problémy rozvoje CR ve vztahu k jeho šetrným formám

Přestože je cestovní ruch považován za dynamicky se rozvíjející ekonomické odvětví s významnými dopady na tvorbu pracovních míst, naráží jeho rozvoj v regionech na určité bariéry. Především ve vztahu k šetrnému turismu to jsou, resp. mohou být:

- ◊ nedostatečná infrastruktura cestovního ruchu a nerozvinutých služeb,
- ◊ nízká úroveň partnerství mezi NNO, podnik. subjekty, obcemi, kraji a státem,
- ◊ omezené finanční prostředky pro rozvoj podnikání,
- ◊ nedostatek nosných projektů vedoucích k tvorbě produktů CR,
- ◊ nízká technická úroveň a vybavenost zařízení koupališť na vodních tocích a nádržích, včetně uměle vybudovaných koupališť (bazény), ale i vybavení turistických tras, lyžařských a běžeckých tratí, cyklotras a cyklostezek (odpočívadla, hygienická zařízení apod.),
- ◊ výrazné vnitroregionální rozdíly v úrovni vybavenosti a v návštěvnosti,
- ◊ nedostatečná schopnost subjektů na trhu cestovního ruchu reagovat na trendy probíhající jak na straně poptávky, tak na straně konkurenční nabídky (nabídka atraktivit cestovního ruchu, nabídka produktů, marketingová komunikace atd.).

Practices" (2000), "Sustainable Development of Tourism: An Annotated Bibliography" (2000), "Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism" (1999),"Global Code of Ethics for Tourism"(1999) aj.

Tabulka: *SWOT analýza (slabé a silné stránky rozvoje CR , příležitosti a rizika s možným vztahem k šetrnému CR):*

Turistická nabídka a financování cestovního ruchu

Silné stránky	Slabé stránky
⇨ Výhodná geografická poloha z pohledu zahraničního cestovního ruchu	⇨ nízká kvalita základních a doplňkových služeb cestovního ruchu
⇨ **pestrost zastoupených typů krajiny vhodných pro rozvoj cykloturistiky, venkovské turistiky a agroturistiky**	⇨ **nízký podíl produktů šetrných forem turistiky (agroturistika, cykloturistika, pěší turistika, lázeňský CR) na trhu cestovního ruchu**
⇨ **hustá a dokonale značená síť turistických tras a stezek po celé republice**	⇨ nízké využití ubytovacích kapacit v místech, kde je rozšíření sezony možné bez negativních vlivů na životní prostředí (ŽP) a veřejné zdraví (VZ) výrazná sezónnost cestovního ruchu s převahou letní turistiky v mnoha turistických regionech, kde je z hlediska ochrany ŽP a VZ přijatelné rozšíření sezony
⇨ kvantitativně dostatečná ubytovací kapacita	⇨ nedostatečná vybavenost většiny středisek cestovního ruchu doprovodnou sportovně-rekreační infrastrukturou
⇨ dostatečné množství lokalit vhodných k rekreaci či cestovnímu ruchu	⇨ malá nabídka konkurenceschopných turistických produktů ve většině regionů
⇨ dosavadní existence Státního programu podpory CR a podpora cestovního ruchu v rámci SROP	⇨ nedostatek multifunkčních center volného času v příměstských rekreačních oblastech
⇨	⇨ nedostatečná a nekvalitní dopravní dostupnost turistických cílů a atraktivit v regionech.
Příležitosti	**Hrozby**
⇨ aktivace soukromých investic do vzniku nových atraktivit CR	⇨ nedostatečná kvalita a struktura infrastruktury cestovního ruchu, vč. doprovodné infrastruktury
⇨ prosazování nových technologií ve všech segmentech cestovního ruchu	⇨ podcenění údržby kulturních a technických památek využitelných pro cestovní ruch,
⇨ využití stávajícího vnitřního potenciálu ČR spojeného s podporou malého a drobného podnikání ve vazbě na tvorbu nových pracovních míst	⇨ podcenění péče o přírodní bohatství a krajinný ráz jako podmínky atraktivity území pro CR
⇨ tvorba nových produktů zaměřených do turistických oblastí mimo Prahu	⇨ podcenění významu zajištění dopravní obslužnosti v oblastech atraktivních pro CR
⇨ důsledné využívání programů podpory cestovního ruchu	⇨ **převážení jiných k životnímu prostředí málo šetrných forem využití území než cestovního ruchu v lokalitách s vysokým potenciálem CR**
⇨ **dobré možnosti rozvoje venkovského cestovního ruchu, potenciál pro rozvoj vinařského CR**	⇨ **nedostatek připravených rozvojových projektů**
⇨ **dobré možnosti pro rozvoj vodního cestovního ruchu**	⇨ **lokální poškozování přírodního prostředí v důsledku přeplněných středisek a přetěžování území**
⇨ **Podpora vybraných příměstských zón volnočasových aktivit**	⇨ **tendence extenzivně rozšířit cestovní ruch v CHKO a NP**
⇨ **Podpora programů podpory zdraví**	⇨

Turistická poptávka a propagace cestovního ruchu

Silné stránky

- ⇨ pokračující zájem zahraničních turistů o Českou republiku s Prahou jako hlavním magnetem pro zbytek země
- ⇨ pozitivní obraz ČR v sousedních zemích, ČR je vnímána jako zajímavá turistická destinace plně srovnatelná s jinými středoevropskými zeměmi
- ⇨ poměrně vysoký podíl opakovaných návštěv ČR návštěvníky ze sousedních zemí

Slabé stránky

- ⇨ veškeré asociace s ČR jsou spojovány s historií a kulturními památkami, absence motivů dané přírodou, prožitků volného času
- ⇨ koncentrace poptávky na letní sezónu
- ⇨ absence marketingových studií rozvoje potenciálních regionů cestovního ruchu
- ⇨ nedostatečná možnost propagace republiky a regionů v zahraničí a regionů i v rámci republiky
- ⇨ nevyváženost zahraniční návštěvnosti mezi Prahou a ostatními kraji ČR

Příležitosti

- ⇨ postupné rozvíjení image jako turisticky atraktivní destinace všemi zainteresovanými subjekty
- ⇨ rostoucí počet obchodních a služebních cest, pořádání kongresů jako faktor růstu návštěvnosti ubytovacích zařízení
- ⇨ finanční dostupnost domácí destinace
- ⇨ Česká republika – bezpečná destinace v Evropské unii

Hrozby

- ⇨ Snížená fyzická aktivita občanů a vzrůstající nároky na dopravu a nárůst expozice emisí z dopravy
- ⇨ ČR není zahraničními návštěvníky vnímána jako destinace vhodná pro aktivní a dobrodružnou dovolenou
- ⇨ negativní vnímání možností realizace volnočasových aktivit v ČR (zejména z pohledu domácí populace)
- ⇨

Organizace a informace v cestovním ruchu

Silné stránky

- ⇨ počet a kvalita činnosti turistických informačních center
- ⇨ zvyšující se aktivita místní samosprávy a sdružení obcí
- ⇨ rozšiřování spolupráce příhraničních regionů a ostatních regionů a obcí se zahraničními partnery v oblasti cestovního ruchu
- ⇨ adaptabilní pracovní síla

Slabé stránky

- ⇨ Nízký počet regionálních a lokálních turistických organizačních struktur
- ⇨ přetrvávající špatná úroveň spolupráce aktérů cestovního ruchu, zejména mezi veřejnou a soukromou sférou
- ⇨ nízké zapojení turistických informačních center do organizačních struktur cestovního ruchu
- ⇨ absence koncepčního řízení cestovního ruchu ve velkoplošných chráněných územích (národních parcích a chráněných krajinných oblastech)
- ⇨ nedostatečné statistické informace o cestovním ruchu, absence Satelitního účtu cestovního ruchu
- ⇨ nízký počet marketingových šetření zaměřených na výzkum potenciální poptávky (zejména v zahraničí)
- ⇨ nedostatečné zavádění nových informačních technologií
- ⇨ nerovnováha mezi poptávkou a nabídkou kvalitních pracovníků a manažerů v cestovním ruchu

	⇨ neexistence informačního a rezervačního systému cestovního ruchu na národní úrovni
	⇨ nedostatečný a nejednotný terénní turistický informační systém (informace v turisticky atraktivních místech, směrovky, naváděcí systém)
Příležitosti	**Hrozby**
⇨ podpora budování organizačních struktur v turistických oblastech a regionech	⇨ nedocenění významu legislativního rámce podnikání a kontroly kvality služeb včetně ochrany spotřebitele
⇨ podpora zapojování podnikatelských subjektů do organizačních struktur v cestovním ruchu	⇨ další odklad vytváření turistických organizačních struktur jako základního opěrného bodu rozvoje cestovního ruchu v regionu
⇨ další rozvoj přeshraniční spolupráce v cestovním ruchu, zejm. v tvorbě společných turistických produktů a organizaci společných regionálních turistických veletrhů	⇨ nedostatek finančních prostředků v rozpočtu centrálních orgánů (MMR ČR, ČCCR), kraje, svazků obcí i samotných obcí bude podvazovat vznik jednotné zastřešující turistické organizační struktury
⇨ Vznik klastrů v oblasti cestovního ruchu	⇨ nedostatek zainteresovaných a schopných aktérů CR při budování regionálních turistických organizací
⇨	⇨ podcenění významu koordinace společného postupu státních orgánů, orgánů samosprávy, regionálních rozvojových agentur, regionálních sdružení cestovního ruchu a zájmových profesních sdružení cestovního ruchu
	⇨ podcenění lidského faktoru a profesionální přípravy odborníků v oblasti cestovního ruchu, včetně poradenské a vzdělávací činnosti pro začínající podnikatele (oblast vzdělávání dospělých)

A. 6. 4. 4. Vize a cíle Koncepce

Preambule:

Úlohou vlády ČR je posilovat podnikatelskou odpovědnost také v oblasti politiky CR jako podstatné sféry v hospodářské politice vlády, a tím zlepšovat rámcové podmínky pro ekonomiku cestovního ruchu a zvyšovat konkurenceschopnost celého odvětví cestovního ruchu. To znamená, že ***vláda vytvoří podmínky pro rozvoj cestovního ruchu***.

K hospodářsko-politickým cílům vlády ve vztahu k odvětví cestovního ruchu náleží vedle ***daňové politiky*** zejména podpora malým a středním podnikatelům, ***zlepšení infrastruktury*** cestovního ruchu, ***řešení a překonání strukturálních změn a regionálních disparit***. Jde tedy především o ***zvýšení konkurenceschopnosti sektoru cestovního ruchu*** a celého hospodářství. Dalším nezanedbatelným cílem je cílené snížení administrativní zátěže rozvoje podnikání v cestovním ruchu.

Jedním ze základních poslání státní politiky cestovního ruchu je ***podpora jeho marketingu***. Právě obchodní strategie má vést k prezentaci České republiky v zahraničí jako dovolenkové a turisticky atraktivní země. O uvedenou úlohu se zejména stará Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism (dále jen „CzechTourism“). CzechTourism přenáší svoji zkušenost na zahraničním trhu zároveň i do nadregionálního domácího marketingu, aby cestování domácích občanů v České republice udělal reklamu. Toto je relativně nový úkol, který může přinést výsledky v delším časovém horizontu.

Se stoupáním výkonů malých a středních podnikatelů sleduje ministerstvo pro místní rozvoj následující cíle:

- Zlepšení kvality produktů cestovního ruchu.
- Zvýšení kvalifikace zaměstnanců v cestovním ruchu.
- Ukázat hospodářské potenciály vybraných segmentů a dát nabízejícím podněty k jejich zpřístupnění.
- Dosažení vyššího stupně stability v cestovním ruchu.
- Programové financování pro řešení problémů.
- ***Environmentální.***

Politika cestovního ruchu v České republice spočívá v mnohostranné podpoře mnoha turisticky významných subjektů a aktivit. K tomu je zapotřebí jasných představ o tom, jak a co politika cestovního ruchu může ovlivnit, tzn. stanovit její strategické vize a cíle.

Strategické vize a cíle:

Základní strategická vize cestovního ruchu pro období 2007 - 2013

Destinace Česká Republika - jednička v srdci Evropy

Globální cíl:

Globálním cílem (posláním) politiky cestovního ruchu je zvýšení ekonomické výkonnosti cestovního ruchu využitím a dalším rozvojem dostupného potenciálu a tím docílit zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a dalších složek životního prostředí

Hlavní strategické cíle udržitelného rozvoje cestovního ruchu v České republice:

1. Posílení postavení cestovního ruchu v národním hospodářství (růstu absolutní výše HDP vytvořeného cestovním ruchem, zvýšení zaměstnanosti v cestovním ruchu, podpora podnikání především MSP v cestovním ruchu).
2. Růst konkurenceschopnosti cestovního ruchu České republiky v evropském prostoru (měřený mj. růstem výdajů zahraničních turistů v ČR).
3. Růst objemu pobytového cestovního ruchu v České republice (včetně růstu objemu domácího cestovního ruchu).
4. ***Zachování kvality přírodního prostředí a složek životního prostředí, jež jsou v oblasti cestovního ruchu využívány a mohou být rozvojem cestovního ruchu ovlivněny.***

Strategická vize a cíle Koncepce navazují na ***„Strategii udržitelného rozvoje České republiky“*** (usnesení vlády č. 1242/2004), která představuje dlouhodobý rámec pro udržení základních civilizačních hodnot a kvality života společnosti a východisko pro zpracování dalších dokumentů koncepčního charakteru, tedy i pro politiku cestovního ruchu.

Dílčí (specifické) cíle:

- **Udržitelné využití přírodního potenciálu krajiny jako (nezbytné) podmínky pro zvýšení její atraktivnosti pro cestovní ruch.**
- Zvýšení dostupnosti kulturních a přírodních památek využívaných cestovním ruchem a jejich udržování.
- **Rozvoj environmentálně šetrných forem cestovního ruchu jako možností pro rozvoj udržitelného cestovního ruchu, zejména (nejen) v environmentálně významných**

oblastech.

- Rozvoj lidských zdrojů a podpora metod a nástrojů pro rozvoj cestovního ruchu.

A. 6. 4. 5. Základní priority Koncepce

Východiskem jsou koncepce cestovního ruchu ve vyspělých evropských zemích, které spočívají v podpoře 4 následujících pilířů[32],

Priorita 1: Podpora tvorby konkurenceschopných národních a regionálních produktů CR

- Opatření 1: Podpora tvorby nosných národních produktů cestovního ruchu
- ***Opatření 2: Podpora tvorby specifických regionálních produktů cestovního ruchu*** (např. kongresový a incentivní cestovní ruch, poznávací cestovní ruch (města a historické památky, přírodní krásy a zajímavosti), hory, letní rekreace u vody, venkovský cestovní ruch a vinařský cestovní ruch, pěší turistika a cykloturistika, wellness, lázeňství) ***šetrných vůči životnímu prostředí***

Priorita 2: Podpora budování a zkvalitňování infrastruktury a služeb CR

- Opatření 1: Rekonstrukce a výstavba kvalitní základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu
- Opatření 2: Podpora rekonstrukce kulturně-historických památek a zachování přírodních lokalit využívaných pro cestovní ruch s akcentem jejich sekundárního využití
- Opatření 3: Zkvalitňování služeb cestovního ruchu
- **Opatření 4: Podpora šetrných forem cestovního ruchu**

Priorita 3: Marketingová podpora cestovního ruchu a rozvoj lidských zdrojů

- Opatření 1: Marketingová podpora (propagace) cestovního ruchu na mezinárodní, národní a regionální úrovni včetně podpory prodeje produktů cestovního ruchu, zejména zvýšení účinnosti zahraniční prezentace České republiky jako významné turistické destinace na světovém trhu cestovního ruchu
- Opatření 2: Zkvalitnění statistiky a informací o cestovním ruchu (výrazné zlepšení kvality a obsahu lokální a regionální statistiky cestovního ruchu ve spolupráci s Krajskými úřady a ČSÚ, zavedení regionálních satelitních účtů cestovního ruchu, vybudování národního informačního a rezervačního systému cestovního ruchu)
- Opatření 3: Zkvalitňování vzdělávání a přípravy lidských zdrojů v cestovním ruchu, podpora výzkumu, vývoje a inovací v cestovním ruchu

Priorita 4: Podpora budování a vytváření organizační struktury cestovního ruchu

- Opatření 1: Podpora zakládání a činnosti organizací cestovního ruchu na regionální a lokální úrovni
- Opatření 2: Podpora činnosti turistických informačních center
- Opatření 3: Podpora spolupráce mezi veřejným a podnikatelským sektorem, neziskovými organizacemi a profesními a zájmovými sdruženími v cestovním ruchu
- Opatření 4: Zkvalitnění fungování správních orgánů a krizového managementu v oblasti cestovního ruchu v ČR

[32] *Při zachování **3 základních principů** – princip ekonomické prosperity, princip kulturně – sociální identity a **princip ekologický – udržitelné formy cestovního ruchu***

Strategický rámec Koncepce

Strategická vize

Destinace Česká republika – jednička v srdci Evropy

Globální cíl

Posláním politiky cestovního ruchu je zvýšení ekonomické výkonnosti cestovního ruchu využitím a dalším rozvojem dostupného potenciálu a tím docílit zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a dalších složek životního prostředí.

Hlavní strategické cíle

I.	II.	III.	IV.
Podpora tvorby konkurence-schopných národních a regionálních produktů cestovního ruchu	**Podpora budování a zkvalitňování infrastruktury a služeb cestovního ruchu**	**Marketingová podpora cestovního ruchu a rozvoj lidských zdrojů**	**Podpora budování a vytváření organizační struktury cestovního ruchu**
Podpora tvorby nosných národních produktů cestovního ruchu	Rekonstrukce a budování kvalitní základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu	Marketingová podpora (propagace) cestovního ruchu na mezinárodní, národní a regionální úrovni	Podpora zakládání a činnosti organizací cestovního ruchu na regionální a lokální úrovni
Podpora tvorby specifických regionálních produktů cestovního ruchu	Podpora rekonstrukce kulturně-historických památek a zachování přírodních lokalit využívaných pro cestovní ruch	Zkvalitnění statistiky a informací o cestovním ruchu	Podpora činnosti turistických informačních center
	Zkvalitňování služeb cestovního ruchu	Zkvalitňování vzdělávání a přípravy lidských zdrojů v cestovním ruchu podpora výzkumu, vývoje a inovací	Podpora spolupráce mezi veřejným a podnikatelským sektorem, neziskovými organizacemi a profesními a zájmovými sdruženími v cestovním ruchu
	Podpora šetrných forem cestovního ruchu		Zkvalitnění fungování správních orgánů a krizového managementu v oblasti cestovního ruchu v ČR

Dále jinak podrobně o jednotlivých aktivitách a opatření pro jejich realizaci viz ***Koncepce SPCR ČR 2007 - 2013.***

A. 6. 5. Základní směry pro udržitelný evropský cestovní ruch

Jedná se o dokument z dílny Evropského parlamentu, který je poměrně obsáhlý a je vydán v Úředním věstníku EU 33, ze dne 17. 8. 2006 pod č. P6_TA(2005)0335. Je to Usnesení Evropského parlamentu o nových perspektivách a nových výzvách pro udržitelný evropský cestovní ruch (2004/2229(INI)), ve kterém jsou v ca 80. bodech vytyčeny základní směry pro udržitelný evropský cestovní ruch. Pro poměrně velkou rozsáhlost dokumentu zde uvádíme pouze některé body, dotýkající se přímo problematiky šetrné turistiky:

Evropský parlament

Z hlediska konkurenceschopnosti a kvality služeb:

bod 3.: zdůrazňuje, že na jedné straně existují regiony s nadměrnou turistickou nabídkou, zatěžující životní prostředí a kladoucí velké nároky na místní obyvatelstvo, a na druhé straně regiony, které mají v oblasti cestovního ruchu velký nerozvinutý turistický potenciál;

bod 10.: připomíná, že rozvoj agroturistiky je důležitým předpokladem pro dosažení cílů reformy SZP tam, kde zemědělci hodlají propagovat služby ubytování a pohostinství a zlepšit tak příjmy zemědělství za účelem udržení zemědělců na venkově, ochrany krajiny a zachování kulturní identity zemědělského prostředí podporou místních tradic a výroby vinných a gastronomických specialit;

Z hlediska nových iniciativ udržitelného CR:

bod 22.: považuje cestovní ruch za způsob zhodnocení bohatství životního prostředí, který podporuje jeho zachování a ochranu;

bod 23.: poukazuje na nebezpečí masového cestovního ruchu, jenž kvůli nekontrolovanému rozšiřování dopravních a ubytovacích kapacit a kvůli sezónní koncentraci návštěv ohrožuje místní přírodní nebo sociálně ekonomickou rovnováhu; vyzývá proto v této souvislosti Komisi, aby přezkoumala účinnost určitých dosud používaných opatření, jako jsou moratoria, nebo dalších nových opatření, která mají čelit této nerovnováze a napravovat ji a podala o jejich účinnosti zprávu, vyzývá Komisi, aby učinila kroky, které by umožnily odstranit současné rozdělení destinací uvnitř jedné turistické oblasti na ty, které jsou téměř přeplněny, a ty, které jsou dosud méně využívány, ale zároveň jsou velmi důležité z hlediska životního, historického nebo uměleckého prostředí;

bod 26.: zdůrazňuje potřebu, aby všechny strany v odvětví přijaly opatření pro podchycení nové poptávky mimo hlavní sezonu, pro rozšíření návštěv na celý rok a pro lepší využití hotelů a ubytovacích zařízení; zdůrazňuje proto pozitivní dopady kongresového a obchodního cestovního ruchu, léčebného a lázeňského cestovního ruchu, cestovního ruchu zaměřeného na pamětní místa a události, kulturního cestovního ruchu v jakékoli podobě a formě, cestovního ruchu s náplní gastronomickou, přírodovědnou, sportovní, duchovní, historickou a jazykovou, náboženskou, společenskou atd.;

bod 29.: konstatuje, že každý evropský občan má právo být turistou a že by měla být přijata vhodná opatření, která by zajistila, aby uživatelé se zvláštními potřebami mohli toto právo užívat; v této souvislosti vyzývá Komisi, aby předložila podobný podnět za účelem ***zajištění dostupnosti podniků, zařízení, služeb a tras cestovního ruchu a volného času pro osoby s omezenou pohyblivostí a zajistila, aby měly dostatečnou reklamu;*** zdůrazňuje také význam přijetí vhodných opatření k vyškolení pracovníků, kteří přijímají staré a postižené turisty a pomáhají jim, a nutnost poskytování pomoci s přípravou a rozesláním

turistických propagačních materiálů, k nimž budou mít tyto skupiny uživatelů přístup;

bod 30.: uznává, že ***turistika s různými místy pobytu***, například cestování s karavanem, ***přispívá ke zmírnění negativních dopadů masového cestovního ruchu*** tím, že rozptyluje koncentraci turistů; zdůrazňuje nutnost podporovat opatření, jejichž cílem je přispět k jejímu rozvoji zejména odstraňováním nedostatku vhodných zařízení pro parkování a zajištěním víceúčelových ploch a zařízení pro uskladnění karavanů a autokaravanů na území Společenství;

bod 33.: zdůrazňuje ***zásadní úlohu vzdělávání v prosazování odpovědného cestovního ruchu***; vyzývá Komisi, aby se v rámci svých programů po r. 2006 více soustředila na výměnné činnosti v oblasti vzdělávání, výcviku učňů a dobrovolné činnosti, které probouzejí zájem mládeže o místní kultury a bohatství regionů, v nichž tráví prázdniny nebo určitou dobu pobývají a aby tak podpořila ***občanský cestovní ruch, který respektuje místní obyvatelstvo a prostředí***; doporučuje Komisi, aby rovněž podporovala proces nabývání a předávání vědomostí a inovací mezi podniky cestovního ruchu;

bod 36.: zdůrazňuje nutnost vyvážené normy při ***udělování eko-známky*** v oblasti udržitelného cestovního ruchu a ***podporuje*** další iniciativy, které přispívají k lepšímu ***začlenění místních sociálních a hospodářských zájmů, ochraně klimatu, k respektování místního přírodního prostředí, k úsporám energie, k vodnímu a odpadnímu hospodářství, k udržitelné mobilitě, která využívá různé druhy dopravy atd.;***

Z hlediska znalosti a podpory evropského CR:

bod 45.: vyzývá Komisi, aby za účelem zvýšení podílu Společenství na udržitelnosti evropského cestovního ruchu podporovala a povzbuzovala pilotní projekty podobné projektu, který se provádí na Baleárách pod názvem ***„Zelená karta“***, které představují osvědčené postupy dokazující, že je možné vytvořit nové způsoby ***dosažení rovnováhy mezi rozvojem průmyslu cestovního ruchu a ochranou životního prostředí;***

bod 48.: zdůrazňuje všechny iniciativy, které ***prostřednictvím cestovního ruchu umožňují sblížení obyvatel Evropy,*** například evropské trasy a ***evropské sítě zemědělského cestovního ruchu***, cestovního ruchu s náplní společenskou nebo kulturní a žádá, aby byly uvolněny prostředky na podporu šíření těchto iniciativ v evropských médiích;

Z hlediska CR a dopravy:

bod 50.: zdůrazňuje nutnost podporovat ***kombinované cesty po železnici a na kolech*** a považuje v této souvislosti síť ***„Eurovélo“*** za dobrý základ; žádá rovněž, aby železniční společnosti povolily přepravu kol ve vlacích, včetně vlaků na velké vzdálenosti a přeshraničních vlaků, jako je tomu již v případě francouzského TGV;

bod 51.: naléhavě žádá vnitrostátní i regionální orgány, aby podporovaly ***říční turistiku*** tím, že na základě mezinárodně schválených klasifikací v Evropě vytvoří a budou udržovat síť plavebních cest pro rekreační účely;

bod 55.: vítá rovněž iniciativu Komise týkající se ***dostupnosti*** letecké ***dopravy pro osoby s omezenou pohyblivostí,*** jejichž podíl na turistické poptávce vzrůstá; zdůrazňuje, že je důležité plánovat ***rozšiřování tohoto typu opatření v pozemní dopravě cestujících***;

Z hlediska strukturálních zásahů spolufinancovaných Společenstvím:

bod 56.: připomíná, že ***cestovní ruch je skutečným faktorem územního rozvoje a diverzifikace***, zejména ve venkovských oblastech a na ostrovech, a že je potřeba spolufinancovat projekty na základě integrovaného přístupu a zapojit všechny zdroje, které přispívají ke kvalitě služeb poskytovaných klientům a k úspěšnosti destinací, ve snaze o ekonomickou životaschopnost těchto projektů, a to zejména prostřednictvím kvalitního partnerství

veřejného a soukromého sektoru;

bod 62.: podporuje ***zavedení médií*** pro prezentaci a analýzu podmínek pro fungování a využívání programů strukturálních fondů a dalších činností Společenství (kultura, životní prostředí atd.) přispívajících ke kvalitě cestovního ruchu, které jsou určeny pro veřejnost obecně a zvláště pro MSP a pro místní správu;

Z hlediska CR a legislativních postupů EU:

bod 67.: vyzývá Komisi, aby zvážila ***vytvoření sítě korespondentů/koordinátorů turistického ruchu*** v rámci všech ředitelství Komise, do jejichž pravomocí spadají činnosti tohoto odvětví (generální ředitelství pro podniky a průmysl, pro regionální politiku, ***pro životní prostředí***, pro ***zemědělství a rozvoj venkova***, pro energii a dopravu, pro vnitřní trh a služby atd.), která by mohla být koordinována strukturou odpovědnou za cestovní ruch na generálním ředitelství pro podniky a průmysl;

Z hlediska CR v návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu:

bod 69.: žádá Komisi, aby posoudila společně s hlavními institucionálními partnery a organizacemi zastupujícími odvětví jednotlivé směry aktivit, které by podpořily vytváření příznivějšího prostředí pro konkurenceschopnost podniků a pro koordinaci mezi jednotlivými členskými státy; vyzývá Komisi, aby navrhla od roku 2007 víceletý akční plán ***("balíček Cestovní ruch")*** umožňující posílit soudržnost činností Unie v oblasti cestovního ruchu zapojením členských států a jejich regionálních a místních úřadů, podle zásad řádné veřejné správy;

A. 6. 6. Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR

Jedná se o dokument zpracovaný MŽP z května 2005, jeho vznik je spojen se vstupem ČR do EU. Dokument je rovněž poměrně rozsáhlý (cca 120 stran) a je prvním dokumentem, který nastiňuje možnosti dalšího postupu v ***ochraně biodiverzity.*** Vychází z ***Úmluvy o biologické rozmanitosti*** („CBD“), která byla podepsána na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED, „Summit o Zemi“) v Rio de Janeiru v červnu 1992. Pro ČR vstoupila v platnost 3. března 1994. ***Úmluva je*** celosvětově hodnocena jako ***klíčový dokument v ochraně biologické rozmanitosti*** (biodiverzity, viz slovníček), na všech třech úrovních (genová, druhová a ekosystémová).

Celosvětově odsouhlasený cíl zastavení či alespoň výrazného zpomalení rozsahu a rychlosti úbytku biodiverzity do roku 2010 je předmětem několika mezinárodních a evropských dohod.

Světový summit o udržitelném rozvoji (WSSD, 2002) znovu zdůraznil cíl, významně snížit současný úbytek biodiverzity do roku 2010 a označil CBD za hlavní nástroj k dosažení ***„cíle 2010“*** v celosvětovém měřítku. ***Všechny cíle Strategie proto směřují k dosažení tohoto základního cíle, jak se na něm dohodli představitelé jednotlivých států.***

Pro obsáhlost dokumentu zde zmíníme stručně pouze pasáže vztažené k CR. ***Vztah*** ochrany biologické rozmanitosti k problematice CR je formulován v části B - Biodiverzita v sektorových a složkových politikách, ***kap. B. IX. - Cestovní ruch.***
Zdravé a kvalitní životní prostředí představuje základní podmínku pro rozvoj cestovního ruchu, který se v současnosti stává jedním z ***nejvýznamnějších socio-ekonomických a kulturních fenoménů společnosti naší doby.*** Cestovní ruch může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce místní krajiny a má udržitelný charakter, na druhou stranu může způsobit prostorovou, kvalitativní a sociální degradaci krajiny, popřípadě tuto degradaci urychlit. To ve svém důsledku často vede ke snižování biologické a kulturní rozmanitosti. Proto je nezbytně nutné rozvoj cestovního ruchu usměrňovat takovým způsobem, aby byly sníženy nepříznivé negativní dopady a umocňovány pozitivní vlivy na složky biodiverzity.

I když v posledním desetiletí došlo k celkovému zlepšení biodiverzity v ČR, stav na loukách, pastvinách, nevhodně obhospodařované půdě, v rybnících, jakož i na regulovaných březích toků,

zatrubněných a meliorovaných potocích, je stále ***nevyhovující.***

Dopady cestovního ruchu na biodiverzitu mohou být **negativní, neutrální** a dokonce i **pozitivní**. Masově, a k životnímu prostředí nešetrně provozovaný cestovní ruch svým infrastukturálním zázemím, dodávkami souvisejících „nezbytných" produktů a samotným chováním návštěvníků zpravidla vytváří ***dlouhodobě neúnosný tlak na místní ekosystémy.*** Jde o ohrožování biodiverzity buď přímým poškozováním flóry a fauny ze strany návštěvníků (sběr, sešlap, usmrcování, rušení atd.) nebo nepřímo jejich nároky na komfort navštíveného místa (zejména výstavba komunikací, sjezdovek, lanovek, ubytovacích a stravovacích kapacit, sportovišť atd., která vede k ničení či alespoň poškozování habitatů fauny i flóry, mj. díky světelnému, tepelnému a hlukovému znečištění i fragmentaci okolní krajiny). Naopak uvědomělý či dokonce odborně orientovaný cestovní ruch často vede nejen k úsilí o uchování stavu daných ekosystémů, ale v případě jejich určitého stupně narušení i ke zvýšené snaze o jejich navrácení do původního (přirozeného) stavu.

Z hlediska současného stavu je reakcí na dosavadní převážně konzumně a masově orientovaný cestovní ruch rozvoj tzv. ***alternativních směrů cestovního ruchu,*** přičemž mezi nejvýznamnější a z hlediska biodiverzity nejpříznivější patří ***ekoturismus***. Jedná se o ***environmentálně odpovědný cestovní ruch***, který závisí na existenci a zachování biodiverzity, protože je rozvíjen především v přírodně zajímavých a hodnotných lokalitách a oblastech. V širším pojetí jde spíše o přístup, filosofii cestování, než o jednu z forem cestovního ruchu, jehož podstatou je vyhraněný zájem návštěvníků o poznávání přírody a zároveň o aktivní podíl na její ochraně, resp. na udržitelném rozvoji navštívené oblasti. Tento typ cestovního ruchu se netýká jen zvláště chráněných částí přírody, ale také zemědělsky využívané krajiny, okolí umělých vodních nádrží, apod. V současné době se strategické materiály k zajištění ekologicky šetrného cestovního ruchu připravují.

Současný cestovní ruch má v České republice (na rozdíl např. od Rakouska či Švýcarska) masový a konzumně orientovaný charakter, upřednostňován je zpravidla krátkodobý zisk před dlouhodobou strategií udržitelného využívání potenciálu území a jeho biodiverzity. V koncepční rovině je však zřetelná snaha ***obrátit se k mezinárodním environmentálně příznivým trendům***, což je zřejmé z cílů ***Koncepce státní politiky cestovního ruchu*** (MMR 2002, dále jen KSPCR), ***Státní politiky životního prostředí*** (MŽP 2004, dále jen SPŽP) i ***Státního programu ochrany přírody a krajiny ČR*** (MŽP 1998, dále jen SPOPK ČR).

A. 6. 6. 1. Negativní vlivy CR na jednotlivé složky ŽP

Strategie formuluje též ***negativní vlivy CR na jednotlivé složky ŽP*** ve vztahu k ochraně biodiverzity:

- **komplexní narušování ekosystémů** (zejména horských – podrobně ve Strategii viz kapitola Horské ekosystémy)
  - narušování stanovišť místních druhů (viz kapitola Ochrana in situ), vliv na změny v jejich mortalitě či reprodukčním chování, narušování vegetačního i půdního krytu, viz kapitola Travinné a Horské ekosystémy)
  - narušování stability svahů, eutrofizace vody a půdy, narušování regenerační schopnosti ekosystémů a fragmentace krajiny (narušování biokoridorů, v některých případech i biocenter)
- **erozní činnost:** sešlap, antropická i antropogenní eroze, zvyšování rychlosti přirozené eroze, sběr a poškozování přírodnin
- **narušování populací** - změna skladby dřevin, zavlékání alochtonních druhů rostlin, expanze invazních druhů
- **„land use"** - nevhodně lokalizovaná i provedená výstavba infrastruktury cestovního ruchu (zejména výstavba lyžařských areálů na územích s druhově bohatými ekosystémy), související znečištění vody, ovzduší a půdy, světelné, tepelné a hlukové znečištění, exhalace a vibrace na příjezdových komunikacích, znečišťování půdy a čerpání místních zdrojů, zejména vody
- **management**

- ***prodlužování zimní sezóny*** umělým zasněžováním, ***odlesňování, výstavba cest, nevhodné trasování, neukázněný pohyb turistů v terénu*** (vybočování, zkracování, zdvojování tras)¨
- ***nepovolené*** horolezectví, paragliding či vodáctví (kanoistika, rafting), používání motorových člunů, nevhodné chování návštěvníků (zejména hlučnost, nerespektování návštěvnického řádu v chráněných územích, zejména nepovolené táboření, lov či rybaření), nadměrná velikost jejich skupin či jejich časové i prostorové koncentrace, použité dopravní prostředky (nadměrný podíl silniční individuální dopravy vzhledem k využívání veřejné hromadné, zejména železniční dopravy)
- ***doprava na nezpevněných cestách*** a doprava ***off-road,*** neznalost přírodních hodnot a zákonitostí ekosystémů, neochota respektovat principy udržitelného chování v přírodě, nedostatečná znalost a tedy i aplikace principů udržitelného provozování služeb cestovního ruchu v ekologicky zranitelných územích
- ***nedostatečná stimulace soukromého sektoru*** k udržitelnému využívání biodiverzity pro rozvoj cestovního ruchu, často i nedostatečná vybavenost pracovníků správních úřadů k takové stimulační činnosti

A. 6. 6. 2. Problémové okruhy

1. V některých územích negativní environmentální vlivy cestovního ruchu v současné době výrazně převažují, zatímco potenciál pozitivního působení cestovního ruchu na životní prostředí není dostatečně aktivován.
2. Uplatňování principů environmentálně šetrného cestovního ruchu je v současné době nedostatečně osvětově metodicky, ekonomicky i legislativně podpořeno a vázne především na nepochopení dlouhodobých souvislostí vztahu cestovního ruchu a biodiverzity, jakožto jeho zdroje i svébytné hodnoty.
3. Negativní vlivy cestovního ruchu na přírodní složky životního prostředí

A. 6. 6. 3. Cíle

1. Usilovat o ***zkvalitnění a rozvoj infrastruktury pro ekologicky šetrné formy cestovního ruchu*** a uchování a zvyšování kvality životního prostředí a udržitelného rozvoje, tak aby místní obyvatelé profitovali z udržitelného rozvoje cestovního ruchu, především ve smyslu pracovních příležitostí a sdílení výhod vyplývajících z udržitelného užívání biodiverzity pro účely cestovního ruchu, přičemž hlavní roli by zde měly hrát malé, případně středně velké podniky (Rozhodnutí V/25, KSPCR, SPOPK ČR).
2. Podporovat ***udržitelné formy cestovního ruchu***, zejména ekoturismus, jakožto důležitý mechanismus pro zachování a udržitelné užívání biodiverzity tak, aby podporoval odpovědné chování ze strany návštěvníků i poskytovatelů služeb cestovního ruchu i místní populace (Rozhodnutí V/25, KSPCR, SPŽP, SPOPK ČR).
3. Podporovat ***ekologicky šetrnou dopravu,*** zejména v chráněných krajinných oblastech a národních parcích (KSPCR, SPŽP, SPOPK ČR).
4. Ve zvýšené míře *využívat potenciál* následujících přínosů ***udržitelně provozovaného a rozvíjeného cestovního ruchu,*** zejména ekoturismu pro zachování biodiverzity: tvorba zdrojů pro financování ochrany biodiverzity (zejména ve zvláště chráněných územích); tvorba environmentálně příznivých alternativ pro ekonomiky obyvatel chráněných území; ekonomické opodstatnění pro existenci či rozšiřování chráněných území; tvorba environmentálně orientované poptávky po využívání potenciálu chráněných území, nástroj environmentální výchovy a stimulace soukromého sektoru k ochraně biodiverzity.
5. Rozvinout ***spolupráci ochrany přírody a rozvoje cestovního ruchu*** za účelem vytvoření nabídky ekologicky šetrných produktů cestovního ruchu (KSPCR).

6. Stimulovat ***poptávku po ekologicky šetrných produktech*** CR (KSPCR, SPŽP, SPOPK ČR).
7. Vytvořit ***jasnou strategii rozvoje ekoturismu,*** který by zajistil plnou a efektivní participaci a dlouhodobé příjmové příležitosti místním obyvatelům (Rozhodnutí V/25).
8. Z územního hlediska bude klíčové zaměřit se na ***snižování negativních dopadů a aktivaci potenciálu pozitivního působení ekologicky šetrného cestovního ruchu v lokalitách soustavy Natura 2000 a horských ekosystémech České republiky.***

A. 6. 7. Směrnice týkající se biodiverzity a rozvoje cestovního ruchu

jedná se o dokument, popisující v cca 96 bodech ***mezinárodní směrnice pro činnosti vztahující se k udržitelnému rozvoji cestovního ruchu v citlivých pozemních, mořských a pobřežních ekosystémech a stanovištích velkého významu pro biologickou rozmanitost a v chráněných oblastech včetně křehkých říčních a horských ekosystémů.***

Směrnice mají napomáhat účastníkům Úmluvy o biologické rozmanitosti, veřejným orgánům a zainteresovaným subjektům na všech úrovních ***uplatňovat ustanovení Úmluvy na udržitelný rozvoj a řízení politiky, opatření, strategií, projektů a činností v oblasti cestovního ruchu.*** Budou poskytovat technická vodítka a poradenství politikům, těm kdo rozhodují a vedoucím pracovníkům, kteří nesou odpovědnost za otázky v oblasti cestovního ruchu a/nebo biodiverzity na úrovni celostátních i místních orgánů státní správy, soukromého sektoru, domorodých a místních společenství[33], nevládních organizací či dalších organizací, o otázkách procesu spolupráce s klíčovými partnery zabývajícími se cestovním ruchem a biodiverzitou.

Rovněž jsou zde stanoveny cíle, úkoly a postupy při zavádění aktivit CR a jeho udržitelného rozvoje ve vztahu k ***biodiverzitě.***

A. 6. 8. Strategie regionálního rozvoje pro léta 2007 - 2013

Strategie regionálního rozvoje České republiky (dále jen "SRR ČR") se pořizuje jako ***základní dokument politiky regionálního rozvoje*** podle § 5 zákona č. 248/2000 Sb.,o podpoře regionálního rozvoje. Prvním koncepčním materiálem na úseku regionální politiky byla Strategie regionálního rozvoje ČR přijatá vládou v roce 2000 usnesením č. 682 ze dne 12. července 2000 o Strategii regionálního rozvoje České republiky. Tato Strategie regionálního rozvoje vytvořila základní rámec pro formování regionální politiky České republiky komplementární s regionální politikou Evropské unie.

Cílem aktualizace SRR ČR je implikace nových nařízení EU v oblasti politiky hospodářské a sociální soudržnosti do strategie, priorit a opatření české regionální politiky. Dokument bude určovat orientaci politiky regionálního rozvoje České republiky v období let 2007 - 2013. Vychází ze "Strategie udržitelného rozvoje České republiky" a v ekonomické oblasti ze zpracovávané "Strategie hospodářského růstu". V oblasti politiky soudržnosti naváže SRR ČR na její základní programové dokumenty na národní úrovni "Národní rozvojový plán" a "Národní strategický referenční rámec". Zpracovatelem SRR ČR je Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor regionálního rozvoje.

Cílem strategie je formulování témat a aspektů významných pro podporu regionálního rozvoje a zahrnutí regionální dimenze do těchto politik tam, kde je to účelné a potřebné. Strategie regionálního rozvoje tak představuje strategickou orientaci pro budoucí programy regionálního rozvoje na centrální i regionální úrovni.

[33] *Pro účely těchto Směrnic se pojmem „domorodých a místních společenství“ rozumí „domorodé a místní obyvatelstvo ztělesňující tradiční způsoby života, které jsou důležité pro ochranu přírody a udržitelného využívání biologické rozmanitosti“.*

Souběžně také probíhal dle schváleného harmonogramu proces posuzování vlivů Strategie regionálního rozvoje České republiky na životní prostředí dle zákona č. 100/2001 Sb. o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění zákona č. 93/2004 Sb.

Cestovní ruch představuje jedno z nejdynamičtěji se rozvíjejících odvětví u nás a ***stává se stále významnějším a nepostradatelnějším faktorem regionálního rozvoje v řadě českých regionů*** i ***celé ekonomiky.*** V České republice se podíl cestovního ruchu na HDP pohybuje na úrovni 4%, příjmy z celého odvětví čítají přes 100 mld. Kč a v ekonomice cestovního ruchu je dle relevantních odhadů zaměstnáno okolo 13 % obyvatelstva.

Zásadními dokumenty pro rozvoj cestovního ruchu v ČR jsou ***KSPCR v ČR***, ***Strategie hospodářského růstu*** a ***Strategie regionálního rozvoje.***

Rozvoj CR musí respektovat možnosti území a limity jeho funkčního využití obsažené v Politice územního rozvoje a musí být v souladu s principy udržitelného rozvoje, Státní politikou životního prostředí 2004-2010 a ochranou přírody.

V rámci ČR se připravuje ***Národní systém certifikace ekologicky šetrných služeb cestovního ruchu,*** jako jeden z možných ***dobrovolných nástrojů*** připravované Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2007 - 2013. Hlavním tématem pro certifikaci ekologicky šetrných služeb cestovního ruchu jsou ubytovací služby. Cílem je podporovat šetrné formy cestovního ruchu, usilovat o zvýšení jejich podílu na celkovém objemu cestovního ruchu, rozšiřovat cestovní ruch a turistiku do nevyužívaných, ale atraktivních oblastí, pečovat o krajinu, rozvoj venkovské turistiky, agroturistiky a využívat tyto formy pro výchovu návštěvníků.

Česká republika disponuje značným historickým, přírodním a kulturním potenciálem. Díky vysoké hustotě kulturních památek a přírodním podmínkám, spolu s výhodnou polohou ve středu Evropy má ***velmi dobré předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu.*** Velkou příležitostí je množství historických, kulturních a technických památek, včetně památek zapsaných do seznamu UNESCO, z čehož vyplývá ***vysoký potenciál vytváření nových produktů*** městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, sportovní turistiky a cykloturistiky, kulturního cestovního ruchu a ***širokého souboru produktů, které jsou šetrné k přírodě.*** Dobré podmínky v ČR nabízí rovněž venkovská turistika se svými produkty (např. agroturistika, ekoturistika apod.). Velkým pozitivem je hustá a dobře značená síť vzájemně propojených turistických stezek a tras.

Na druhé straně je cestovní ruch v ČR charakterizován ***nedostatečnou úrovní*** materiální základny a nižší úrovní jejího využívání pro ekonomický a sociální rozvoj území. Rozvoji cestovního ruchu brání také neodpovídající úroveň dopravní a informační infrastruktury, zvláště významnou roli hraje tato skutečnost v příhraničních oblastech. Přetrvává nízká kvalita základní a doplňkové infrastruktury cestovního ruchu. Problémem zůstává i nedostatek kvalifikované pracovní síly, která velmi úzce souvisí s kvalitou poskytovaných služeb, která ještě mnohdy nedosahuje požadovaných standardů.

Ze srovnání s jinými zeměmi vyplývá, že ***ekonomický potenciál cestovního ruchu není v České republice využíván dostatečně efektivně.*** Počet zahraničních návštěvníků ubytovaných v hromadných ubytovacích zařízeních a příjmy jsou výrazně nižší než například v Rakousku (6 mil. ubytovaných osob oproti 19 v Rakousku a 4,2, mil. USD oproti 19,4 v Rakousku). Projevuje se tom krátká průměrná doba pobytu (dvě třetiny tvoří jednodenní návštěvníci), ***vysoký podíl ekonomicky nevýhodné masové turistiky a přílišná koncentrace cestovního ruchu z hlediska rozložení v čase*** (nízký počet návštěvníků mimo hlavní sezónu) ***i z hlediska územního rozložení*** (malý počet návštěvníků některých regionů).

Slabými místy, která omezují ekonomicky efektivní využívání potenciálu cestovního ruchu, přetrvávajícími od roku 1989, jsou:

- Regionálně rozdílná úroveň infrastruktury a poskytovaných služeb. Šíře jejich nabídky a kvalita často nedosahují mezinárodních standardů.

- Nedostatečná schopnost subjektů na trhu cestovního ruchu reagovat na trendy probíhající jak na straně poptávky, tak na straně konkurenční nabídky (nabídka atraktivit cestovního ruchu, nabídka produktů, marketingová komunikace atd.).
- Málo efektivní systém řízení cestovního ruchu na úrovni destinací, tj. turistických regionů. Kraje řeší problematiku málo komplexně, spíše na lokální úrovni a tudíž málo efektivně, dochází k překrývání aktivit více subdestinací v rámci jednoho kraje.
- Nedostatek odborníků pro řízení podnikatelských subjektů (ubytovací, informační, marketingové subjekty) i pro oblast veřejné správy v cestovním ruchu. Nedostatečné odborné a jazykové znalosti pracovníků v cestovním ruchu, především na nižších pozicích, a jejich chování vůči klientům.
- Nedostatečné zavádění nových informačních technologií v cestovním ruchu (např. nedostatečný národní informační a rezervační systém cestovního ruchu včetně regionální úrovně, neprovázanost sítě budovaných Turistických informačních center), na regionální a místní úrovni nejsou často informace v jazykových mutacích.
- Nedostatečná komunikace nebo nízký stupeň spolupráce mezi zainteresovanými subjekty CR – podnikatelské subjekty, kraj, obce, města, stát, nevládní neziskové organizace. Malé využívání možností Public Private Partnership.
- Nedostatečné využité památek v důsledku nedostatku finančních prostředků na jejich opravu.
- Nedostatečná nebo nízká technická úroveň zařízení využívajících přírodní subsystémy (koupaliště, cyklostezky, vyhlídkové terasy, značení turistických tras, přístřešky, odpočívadla, hygienická zařízení).

Uvedené bariéry jsou přítomny ve všech regionech, i když v různé míře. V podstatě ale platí, že rozhodující roli v limitování využití potenciálu CR sehrává v každém kraji ČR kombinace nejméně tří z nich.

V rámci podpory rozvoje cestovního ruchu je nutno respektovat principy udržitelného rozvoje, a to jak po stránce socioekonomické – podíl odvětví na ekonomice státu, především jako významného zdroje zaměstnanosti, tak i po stránce ekologické ochranou přírody, krajiny a životního prostředí při provozování aktivit v oblasti cestovního ruchu.

A. 6. 9. Závěr

Z hlediska formulace, stanovení a uplatňování zásad ***TUR*** a využívání krajiny a přírodního bohatství pro cestovní ruch, ve vztahu k ***maximalizaci potenciálu CHKO a NP v CR*** jsou výše uvedené dokumenty těmi ***páteřními.*** Samozřejmě, že existuje ještě daleko ***více dokumentů,*** které se uplatňují nebo vztahují k uvedené problematice. Je i do jisté míry záležitostí polemiky, zda dokumenty zde uvedené a citované, jsou opravdu těmi dokumenty pravými. S vědomím značné obšírnosti celé problematiky lze říci, že tomu tak s největší pravděpodobností je.

B. SPECIÁLNÍ A PRAKTICKÁ ČÁST

B. 1. Příroda a krajina v České republice

Rozmanitost přírody a krajiny v ČR a různorodost jejích forem dává základní předpoklad pro její využití v rámci CR. Činí tak z ČR zajímavou a atraktivní destinaci nejen obecně pro CR, ale zejména z hlediska šetrného CR.

Přírodní podmínky jsou jedním z hlavních faktorů, které určují funkční využití území pro cestovní ruch. Jednotlivé komponenty přírodního prostředí určují kvalitu přírodního prostředí a rozhodují o lokalizaci dílčích aktivit (například cestovního ruchu) v území. Přírodní atraktivita území je určována kontrastními formami reliéfu, klimatem, hydrologickými poměry a rozmanitostí fauny a flóry.

Přírodní prostředí území České republiky je charakterizováno poměrně různorodým reliéfem. Území ČR tvoří dvě soustavy vysočin, které se podstatně odlišují geologickou stavbou a geomorfologickým charakterem. Větší část území (celé Čechy a západní část Moravy) zabírá Český masív, který je součástí hercynského systému, východní část Moravy zabírají Karpaty. Český masív má podobu velké kotliny olemované věncem pohraničních hor. Turisticky nejvíce využívaná jsou pohoří Krkonoš a Šumavy, na Moravě pak Jeseníky. Z alpsko-himalájského systému zasahují na území ČR subprovincie Vnější západní Karpaty, kam patří Moravskoslezské Beskydy.

V severních a severovýchodních Čechách díky specifickému geologickému vývoji vznikly vlivem intenzivní eroze skalní věže, města, údolí a soutěsky. Dnes patří tato území k nejatraktivnější místům v ČR. Těmito přírodními pozoruhodnostmi jsou Prachovské skály, Český ráj, Adršpašsko-teplické skály, Kokořínsko nebo Labské pískovce.

Dalším územím se specifickým reliéfem jsou ***pohoří sopečného původu*** (České Středohoří a Doupovské hory). Vulkanickou činností a rozpadem lávových proudů vznikly geologicky a morfologicky zajímavé tvary kuželů a kup, který vytváří v ČR zcela ojedinělý krajinný ráz (Komorní Hůrka, Železná Hůrka, Skalky Skřítků, Kunětická hora, Říp,Trosky).

Krasové útvary patří hned po horských oblastech k nejvíce navštěvovaným přírodním zajímavostem. V České vysočině je nejvýznamnější krasovou oblastí Český kras. Nacházejí se zde Koněpruské jeskyně, na vrchu Zlatý kůň. Nejnavštěvovanější krasovou oblastí v republice je však Moravský kras, který se rozkládá severně od Brna na ploše asi 9 200 ha. Hlavní pozoruhodností je propast Macocha, z jeskyní jsou turisticky zpřístupněné Sloupsko-šošůvské, Punkevní, Kateřinské a Balcarka. Celkem je v ČR zpřístupněno 13 přírodních jeskyní.

Geomorfologické členění a geologická stavba území ČR jsou základním vstupem pro vymezení typů české krajiny.

Přirozených vodních ploch je v ČR velmi málo. Nejvýznamnější ledovcová jezera se vyskytují na Šumavě (Černé a Čertovo jezero). Nedostatek jezer byl nahrazen budováním rybníků. Jejich největší koncentrace u nás je v Třeboňské a Českobudějovické pánvi. Kromě přímého rekreačního využití (pobyty u vody, rybolov) se rybníky podílejí na celkovém charakteru území. Dalšími vodními plochami využívané k rekreaci jsou vodní nádrže. Nádrže jsou většinou polyfunkční, převážná většina z nich má i rekreační funkci. Mezi nejvýznamnější patří Lipno, Orlík, Slapy, Vranovská, Rozkoš nebo Seč. Turisticky využívané jsou i přírodní koupaliště a pískovny (povodí Labe, Lužnice). Závažným problémem u vodních ploch je především jejich eutrofizace a znečištění rizikovými látkami včetně dnového sedimentu, které ohrožují jejich využití pro cestovní ruch.

Komponentami přírodního potenciálu jsou i ***antropogenní objekty založené na přírodě.*** Řadíme sem ***zoologické zahrady*** (nejvýznamnější nalezneme ve Dvoře Králové nebo v Praze), dále ***botanické zahrady*** (Praha, Brno), arboreta (Americká zahrada) či ***městské, lázeňské nebo zámecké parky a zahrady.*** Mezinárodního významu dosahuje přírodní památka UNESCO – ***Lednicko-valtický areál.***

Zdravé a kvalitní životní prostředí představuje základní podmínku pro rozvoj cestovního ruchu, který se v současnosti stává jedním z nejvýznamnějších socio-ekonomických a kulturních fenoménů společnosti naší doby. Cestovní ruch může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce místní krajiny a má udržitelný charakter, na druhou stranu může způsobit prostorovou, kvalitativní a sociální degradaci krajiny, popřípadě tuto degradaci urychlit. To ve svém důsledku často vede ke snižování biologické a kulturní rozmanitosti. Proto je nezbytně nutné rozvoj cestovního ruchu usměrňovat takovým způsobem, aby byly sníženy nepříznivé negativní dopady a umocňovány pozitivní vlivy na složky biodiverzity.

B. 1. 1. Velkoplošná zvláště chráněná území a lokality na území ČR

Kvalitu přírodního bohatství ČR též dokazuje velký počet chráněných území, přírodních zvláštností a zajímavostí. Tato území jsou využitelná pro rozvoj cestovního ruchu při respektování určitých omezení vyplývajících z režimu chráněných území.Zvláště chráněná území tvoří asi jednu šestinu rozlohy České republiky. Turisticky nejatraktivnějšími jsou národní parky, které jsou zároveň i nejpřísněji chráněny. V ČR jsou v současné době vyhlášeny ***4 národní parky a 25 CHKO***[34], které zasahují do 7 okresů ČR (Český Krumlov, Děčín, Klatovy, Prachatice, Semily, Trutnov a Znojmo).
Výměra **chráněných území** je v ČR poměrně příznivá. Ke konci roku 2005 má ČR 25 velkoplošných chráněných území. V roce 2005 byly vyhlášena CHKO Český les. Od roku 1990 se zvyšuje počet a výměry maloplošných chráněných území, největší rozlohy dosahují v krajích Jihočeském, Středočeském a Královéhradeckém. ČR se v rámci svého členství v Evropské unii zapojila do budování soustavy chráněných území ***Natura 2000***, kterou tvoří evropsky významné lokality a ptačí oblasti jejichž cílem je ochrana biologické rozmanitosti v Evropě.

Přes čtyři pětiny rozlohy všech zvláště chráněných území jsou spravovány v režimu CHKO. Mezi kraje s nejvyšším podílem území CHKO patří Zlínský, Ústecký a Liberecký kraj. Naopak nejnižší podíl území CHKO na rozloze kraje disponují kromě hlavního města Prahy i Jihomoravský a Plzeňský kraj.

Základní ochranné podmínky pro velkoplošná ZCHÚ jsou dány v zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění. Na obrázku níže jsou znázorněna ***velkoplošná zvláště chráněná území*** ve stavu k 31. 12. 2005.

Národní park (NP) určuje § 15 - 24 zákona. Je to celosvětově užívaná kategorie, v níž jsou vyhlašována mezinárodně nebo celostátně významná a jedinečná území s dochovanými přírodními nebo málo ovlivněnými ekosystémy. Veškeré využívání národního parku je podřízeno zachování a zlepšení přírodního prostředí a musí být v souladu s vědeckým i kulturně-osvětovým a výchovným posláním. Na území ČR je dosud vyhlášen Krkonošský národní park, Národní park Podyjí, Národní park a chráněná krajinná oblast Šumava a Národní park České Švýcarsko. Území národních parků je členěno do ***tří zón*** odstupňované ochrany, ***nejpřísnější režim je stanoven pro 1. zónu.*** Na území národních parků je omezen volný pohyb veřejnosti, podrobnosti jsou stanoveny v jejich návštěvních řádech. Národní parky mají ***samostatný správní orgán*** – ***správu národního parku***, který koordinuje a řídí všechny hlavní aktivity, týkající se zásahů do přírodního prostředí. ***Jsou zřizovány zákonem.***

Chráněná krajinná oblast (CHKO) je definována v § 25 - 28 zákona. Je to naše národní kategorie, určená k ochraně rozlehlejších území nebo celých geografických oblastí s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristickým reliéfem a převahou přirozených, resp. polopřirozených ekosystémů. Významnými estetickými hodnotami takových krajin bývají i dochované památky historického osídlení. Ochrana těchto oblastí je odstupňována zpravidla do ***čtyř zón***, jimiž se určují limity hospodaření a jiného využívání přírodního potenciálu. Hospodářské využití se provádí s ohledem na zachování a podporu jejich ekologické funkce. Součástí ***první - nejpřísnější zóny*** jsou zvláště chráněná území (ZCHÚ) menší rozlohy – tzv. ***maloplošná.*** Každá oblast má pro koordinaci činností, které se dotýkají přírodního prostředí, své ***samostatné pracoviště*** - ***správu.*** Všechny jednotlivé ***správy jsou centrálně řízeny AOPK ČR - Správou ochrany přírody ČR.*** Chráněné krajinné oblasti ***se vyhlašují vládním nařízením.*** V současné době je v této kategorii chráněno 25 území.

[34] *Viz jejich seznam v kap. 3. 5. 1. a 3. 5. 1. 2. - byly již zmiňovány a bude o nich ještě řeč (pozn. aut.).*

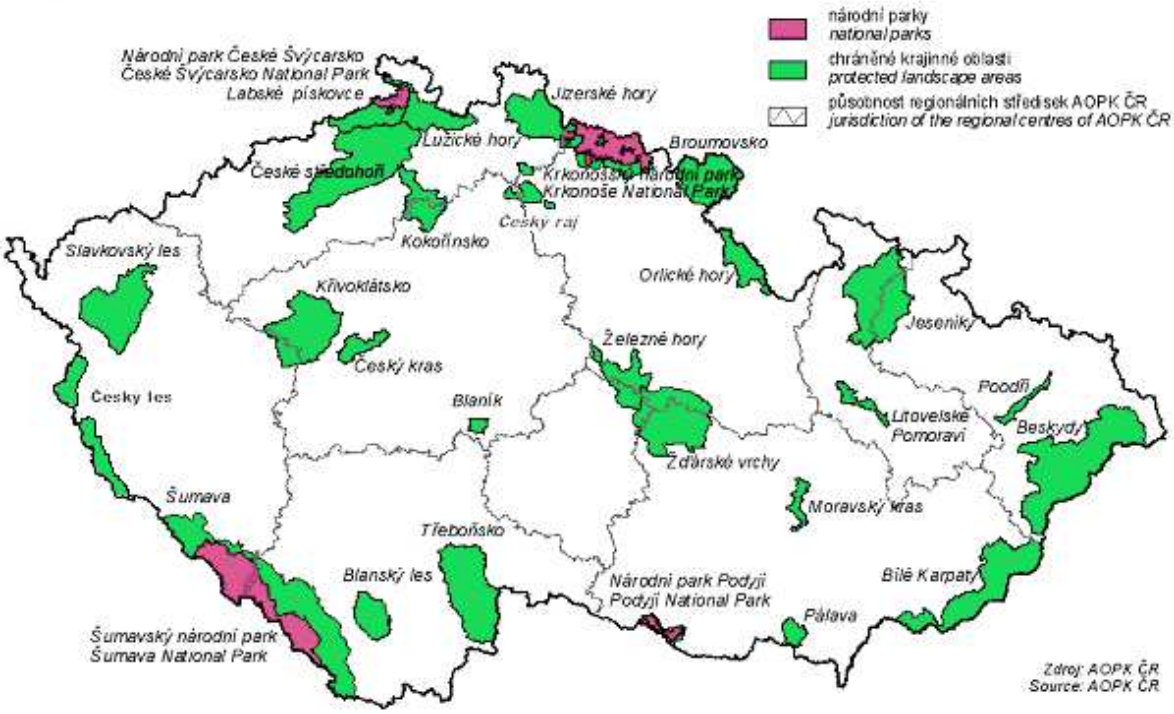

Obrázek 1

Velkoplošná ZCHÚ v ČR (stav k 31. 12. 2005).

Zdroj: AOPK ČR

Tabulka: ***Komparace*** *- Základní rozdíly v legislativní úpravě ochrany NP a CHKO dle zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění:*

NP	CHKO
Rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam	*Rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení*
Veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením.	*Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se udržoval a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území. Rekreační využití je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty chráněných krajinných oblastí.*
Národní parky, jejich poslání a bližší ochranné podmínky se vyhlašují ***zákonem.***	*Chráněné krajinné oblasti, jejich poslání a bližší ochranné podmínky vyhlašuje vláda republiky* ***nařízením.***
Základní ochranné podmínky	
Na celém území národních parků je zakázáno: *a) hospodařit na pozemcích způsobem vyžadujícím intenzivní technologie, zejména prostředky a činnosti, které mohou způsobit podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystémů anebo nevratně poškozovat půdní povrch,*	*Na celém území chráněných krajinných oblastí je zakázáno:* *-*
b) zneškodňovat odpady, které mají původ mimo území národního parku a zneškodňovat ostatní odpady mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody,	*a) zneškodňovat odpady mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody,*
c) tábořit a rozdělávat ohně mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody,	*b) tábořit a rozdělávat ohně mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody,*
d) vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly a obytnými přívěsy mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody, kromě vjezdu a setrvávání vozidel orgánů státní správy, vozidel potřebných pro lesní a zemědělské hospodaření, obranu státu a ochranu státních hranic, požární ochranu, zdravotní a veterinární službu a vozidel vodohospodářských organizací,	*c) vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly a obytnými přívěsy mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody, kromě vjezdu a setrvávání vozidel orgánů státní správy, vozidel potřebných pro lesní a zemědělské hospodaření, obranu státu a ochranu státních hranic, požární ochranu a zdravotní a veterinární službu,*
e) pořádat a organizovat hromadné sportovní, turistické a jiné veřejné akce a provozovat vodní sporty mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody,	*g) pořádat automobilové a motocyklové soutěže,*
f) provozovat horolezectví a létání na padácích a závěsných kluzácích a jezdit na kolech mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody,	*e) používat otrávených návnad při výkonu práva myslivosti,*

g) sbírat rostliny kromě lesních plodů či odchytávat živočichy, není-li stanoveno jinak v tomto zákoně, bližších ochranných podmínkách či návštěvním řádu národního parku,	
h) povolovat nebo uskutečňovat záměrné rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů,	*d) povolovat nebo uskutečňovat záměrné rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů,*
i) zavádět intenzivní chovy zvěře, například obory, farmové chovy a bažantnice, kromě záchranných chovů, a používat otrávených návnad při výkonu práva myslivosti,	
g) měnit stávající vodní režim pozemků,	
h) stavět nové dálnice, silnice, železnice, průmyslové stavby, sídelní útvary, plavební kanály, elektrická vedení velmi vysokého napětí a dálkové produktovody,	*f) stavět nové dálnice, sídelní útvary a plavební kanály,*
j) provádět chemický posyp cest,	*h) provádět chemický posyp cest,*
k) těžit nerosty, horniny a humolity kromě stavebního kamene a písku pro stavby na území národního parku,	e) těžit nerosty a humolity.
l) pořádat vyhlídkové lety motorovými vzdušnými dopravními prostředky,	
m) měnit dochované přírodní prostředí v rozporu s bližšími podmínkami ochrany národního parku.	*i) měnit dochované přírodní prostředí v rozporu s bližšími podmínkami ochrany chráněné krajinné oblasti.*
Na území první zóny národního parku je dále zakázáno: *a) povolovat a umisťovat nové stavby,*	Na území první zóny chráněné krajinné oblasti je dále zakázáno *a) umisťovat a povolovat nové stavby,*
b) vstupovat mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody, kromě vlastníků a nájemců pozemků,	*b) povolovat a měnit využití území,*
c) měnit současnou skladbu a plochu kultur, nevyplývá-li změna z plánu péče o národní park,	*c) měnit současnou skladbu a plochy kultur, nevyplývá-li změna z plánu péče o chráněnou krajinnou oblast,*
d) hnojit, používat kejdu, silážní šťávy a ostatní tekuté odpady.	*d) hnojit pozemky, používat kejdu, silážní šťávy a ostatní tekuté odpady,*
	Na území první a druhé zóny chráněné krajinné oblasti je dále zakázáno: *a) hospodařit na pozemcích mimo zastavěná území obcí způsobem vyžadujícím intenzivní technologie, zejména prostředky a činnosti, které mohou způsobit podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystémů anebo nevratně poškozovat půdní povrch, používat biocidy, měnit vodní režim či provádět terénní úpravy značného rozsahu,*
	b) zavádět intenzivní chovy zvěře, například obory, farmové chovy, bažantnice,
	c) pořádat soutěže na jízdních kolech mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody.

Členění území	
Metody a způsoby ochrany národních parků jsou odstupňovány na základě členění území národních parků zpravidla do tří zón ochrany přírody vymezených s ohledem na přírodní hodnoty. Nejpřísnější režim ochrany se stanoví pro první zónu. Bližší charakteristiku a režim zón upravuje obecně závazný právní předpis, kterým se národní park vyhlašuje.	*K bližšímu určení způsobu ochrany přírody chráněných krajinných oblastí se vymezují zpravidla 4, nejméně však 3 zóny odstupňované ochrany přírody; první zóna má nejpřísnější režim ochrany. Podrobnější režim zón ochrany přírody chráněných krajinných oblastí upravuje právní předpis, kterým se chráněná krajinná oblast vyhlašuje.*
Vymezení a změny jednotlivých zón ochrany přírody stanoví Ministerstvo životního prostředí vyhláškou po projednání s dotčenými obcemi. Hranice první zóny vyznačí správa národního parku v terénu vhodným způsobem.	*Vymezení a změny jednotlivých zón ochrany přírody stanoví Ministerstvo životního prostředí vyhláškou.*
Návštěvní řády NP	
1) Na území národních parků je omezen vstup, vjezd, volný pohyb osob mimo zastavěné území a rekreační a turistická aktivita osob. Podmínky tohoto omezení a výčet turistických a rekreačních činností, které jsou zakázány, stanoví tento zákon a návštěvní řády.	-
2) Návštěvní řád vydává orgán ochrany přírody národního parku formou obecně závazné vyhlášky; osoby trvale bydlící či pracující v národním parku mohou být z její působnosti ve stanoveném rozsahu vyňaty. Návštěvní řád může být vydán také pro část území národního parku.	
3) Návštěvní řád obsahuje ustanovení o výchovném a osvětovém využívání národního parku.	
Rada NP	
1) K projednání a posouzení všech důležitých dokumentů ochrany a řízení národního parku a jeho ochranného pásma, zejména členění území národního parku do zón ochrany přírody, plánu péče, návštěvního řádu, způsobu péče o les a územních plánů, zřizuje orgán ochrany přírody národního parku radu národního parku (dále jen "rada") jako iniciativní a konzultační orgán pro záležitosti příslušného národního parku.	-
2) Členy rady jsou delegovaní zástupci obcí a v horských oblastech zástupci Horské služby, na jejichž území se národní park a jeho ochranné pásmo rozkládá. Další členy rady jmenuje orgán ochrany přírody národního parku z nejvýznamnějších právnických a fyzických osob s podnikatelskou činností na území národního parku, zejména z oblasti lesnictví, zemědělství, obchodu a cestovního ruchu, odborníků z vědeckých a odborných pracovišť, popřípadě z jiných orgánů státní správy.	
3) Před schválením zón národního parku, návštěvního řádu a plánu péče o národní park je orgán ochrany přírody povinen dohodnout návrh těchto dokumentů se zástupci obcí, delegovanými do rady podle odstavce 2.	

4) Nedojde-li k dohodě podle odstavce 3, předloží rada rozpor se svým stanoviskem ministerstvu životního prostředí, které věc rozhodne po projednání s dotčenými obcemi.	
Právo myslivosti a rybářství v NP	
Výkon práva myslivosti a práva rybářství podle zvláštních předpisů může být v určitých částech národního parku nebo na celém jeho území orgánem ochrany přírody omezen nebo vyloučen.	-
Lesy NP	
1) Lesy v národním parku nelze zařazovat do kategorie lesů hospodářských; ustanovení o zásazích proti škůdcům a o případech mimořádných okolností a nepředvídaných škod lze použít jen se souhlasem a v rozsahu stanoveném orgánem ochrany přírody.	-
2) Příslušnost hospodařit s majetkem k lesům, lesnímu půdnímu fondu a jinému lesnímu majetku ve státním vlastnictví, který je na území národních parků a jejich ochranných pásem, převedou právnické osoby vykonávající příslušnost hospodařit s majetkem na příslušnou správu národního parku do jednoho roku od nabytí účinnosti tohoto zákona a u národních parků vyhlášených po nabytí účinnosti tohoto zákona do jednoho roku od vyhlášení národního parku.	
3) K majetku převedenému podle odstavce 2 vykonává příslušná správa národního parku příslušnost hospodařit s majetkem přímo nebo prostřednictvím právnické osoby, kterou k tomuto účelu zřídí.	
4) Lhůta k převedení majetku podle odstavce 2 se pro Krkonošský národní park stanoví na dva roky.	
Právo vlastnictví k některému majetku v NP	
1) Lesy, lesní půdní fond, vodní toky a vodní plochy na území národních parků, které jsou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona ve státním vlastnictví, nelze zcizit. Tím nejsou dotčena práva fyzických a právnických osob podle předpisů o majetkové restituci.	-
2) Za zcizení podle odstavce 1 se nepovažují směny pozemků odůvodněné zájmy ochrany přírody.	
Poplatky v NP	
1) Za vjezd a setrvání motorovými vozidly na území národního parku nebo za vstup do jeho vybraných míst mimo zastavěná území obcí může orgán ochrany přírody vybírat poplatek. Tento poplatek neplatí osoby pracující, trvale bydlící nebo fyzické osoby vlastnící rekreační objekty na území národního parku.	-

2) Za jízdu na území národního parku motorovým vozidlem, jehož vjezd podléhá poplatku podle odstavce 1, může orgán ochrany přírody rovněž vybírat jednorázový poplatek. Maximální výši a způsob vyměření tohoto poplatku stanoví ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.	
3) Výši poplatku podle odstavců 1 a 2 a způsob vybírání poplatku stanoví orgán ochrany přírody národního parku vyhláškou.	
4) Poplatky v národních parcích jsou příjmem příslušného orgánu ochrany přírody národního parku.	
5) Využije-li orgán ochrany přírody oprávnění podle odstavců 1 a 2, nelze v těchto místech vybírat poplatek podle zákona o místních poplatcích.	

B. 1. 2. Národní parky ČR

Jak již bylo uvedeno výše, v ČR v současné době existují celkem 4 národní parky - ***Krkonošský národní park a národní parky Šumava, Podyjí a České Švýcarsko.*** To, co mají společného a co je charakterizuje, vyjadřuje jejich úřední definice: ***„Národní parky jsou rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivnění ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam.“***

I když je v této definici neživá příroda až na druhém místě, každý pochopí, jak obrovský význam má reliéf a geologické složení hornin na tvářnost krajiny národních parků a na ostatní, živé, složky přírody. Stará horstva Krkonoš a Šumavy, modelovaná ledovci během čtvrtohor, se liší od plošší krajiny s kaňonem, natož pak od skalních měst Českého Švýcarska, jež eroze vymlela v křídových pískovcích.

Tabulka: *Přehled a rozlohy národních parků v ČR*

Národní parky k 31. 12. 2005
NATIONAL PARKS: 31 DECEMBER 2005

Národní park *National parks*	**Rozloha v ha** *Area hectares*		**Rok zřízení** *Established in*	**Kraj** *Region*
	celkem *Total*	**z toho: MCHÚ** *Including: Small protected areas*		
Krkonošský NP	36 300	7 459	1 963	Liberecký a Královéhradecký
NP Podyjí	6 300	6	1 991	Jihomoravský
NP Šumava	68 520	7 375	1 991	Jihočeský a Plzeňský
NP České Švýcarsko	7 900	126	2 000	Ústecký

Pramen: AOPK *Source: AOPK*

B. 1. 2. 1. Krkonošský národní park

Základní údaje:

- ✓ založen **1963**
- ✓ celková výměra: **54.969 ha**

Národní park:	**I. zóna NP**	**II. zóna NP**	**III. zóna NP**	**ochranné pásmo NP**	**CELKEM**
okres Trutnov	3.590 ha	2.428 ha	18.662 ha	10.682 ha	35.362 ha
okres Semily	913 ha	988 ha	9.676 ha	7.855 ha	19.432 ha
okres Jablonec n.N.	0 ha	0 ha	70 ha	105 ha	175 ha
CELKEM	4.503 ha	3.416 ha	28.408 ha	18.642 ha	54.969 ha

- Aktualizace rozlohy zón i celkové rozlohy národního parku proběhla k 1.1.2002
- nadmořská výška: 400 až 1602 (Sněžka) m n. m.
- průměrná roční teplota: +6℃ až 0℃
- srážky: 800 až 1600 mm/rok, sníh 150 až 300 cm (leží až 180 dní v roce)
- vegetační stupně ***submontánní*** (podhorský) - 480 - 800 m n. m. - listnaté a smíšené lesy; ***montánní*** (horský) - 800 - 1200 m n. m. - smrkové lesy, horské louky; ***subalpínský*** - 1 200 - 1 450 m n. m. - klečové porosty, rašeliniště, ledovcové kary; ***alpínský*** - 1 450 - 1 602 m n. m. - lišejníková, travnatá a kamenitá tundra
- kvetoucí rostliny: přes ***1300 druhů***
- obratlovci: ***240 druhů*** (57 savců, 165 ptáků)
- turistické cesty: ***800 km*** letních a zimních značených cest
- počet lanovek: ***cca 14***
- počet vleků včetně přenosných: ***cca 400***
- udržované běžecké lyžařské tratě: cca v délce *500 km*

Charakteristika území:

KRNAP se rozprostírá v ***SV části Čech*** při hranici s Polskem. Z administrativního hlediska leží jeho větší část na území bývalých okresů Trutnov, Semily a Jablonec nad Nisou. Území o rozloze 54.969 ha je orientováno ve směru od SZ k JV. Většina území národního parku spadá do ***geomorfologického*** celku ***Krkonoše*** (podcelky Krkonošské hřbety, Krkonošské rozsochy a Vrchlabská vrchovina), část ochranného pásma patří již do celku ***Krkonošské podhůří*** (s podcelky Železnobrodská vrchovina a Podkrkonošská pahorkatina). Oba horopisné celky náleží do **Krkonošsko-jesenické** (Sudetské) ***soustavy*** v rámci ***České vysočiny***.

Konkrétní ***vymezení KRNAP*** (včetně OP) lze popsat takto: hranice s Polskem, Novosvětské sedlo, Hvězda, Jablonec nad Jizerou, Jizera po Arnoštov, Jizerka po Hrabačov, Vrchlabí, Rudník, Mladé Buky, Kalná Voda, Babí, Žacléř. Bezprostředně sousedí s ***Broumovskou vrchovinou*** na východě, ***Jizerskými horami*** na severozápadě, v Polsku s ***Kotlinou Jeleniogórskou*** a ***Rudawami Janowickiemi.*** Krkonoše patří k ***hercynským pohořím*** vyvrásněným v prvohorách, před zhruba 600 milióny lety. Výrazně překračují horní (alpínskou) hranici lesa, která se zde pohybuje okolo 1250 m n. m. Vysokohorské rysy přírody krkonošských hřbetů a hřebenů podtrhuje a formuje drsné klima s velmi chladnými severními a severozápadními větry, nízkými teplotami vzduchu a vysokými úhrny atmosférických srážek.

Během postupujícího ***zalednění*** byla severská tundra několikrát zatlačena směrem k jihu a zároveň horská tundrová společenstva sestoupila do nižších poloh. Obě chladnomilmá seskupení se na některých místech potkávala a po oteplení se zachovala vysoko v horách či na jiných vhodných místech (např. rašeliništích), nebo ustoupila s tajícím ledovcem k severu. Tím lze vysvětlit poměrně vysoký podíl severských druhů organismů, resp. glaciálních reliktů v krkonošských rostlinných i živočišných společenstvech. Od ústupu posledního zalednění v Evropě uplynulo okolo 10 000 let a stejně dlouho byly některé organismy izolovány na krkonošských hřbetech. I za tuto relativně krátkou dobu se v některých, zejména rostlinných skupinách, vyvinuly poddruhy a druhy, které jsou ***krkonošskými endemity.***

Podrobnější údaje o KRNAP lze získat na webové stránce **www.krnap.cz**

B. 1. 2. 2. Národní park Podyjí

Základní údaje:

Rozloha NP:	63 km²
Ochranné pásmo:	29 km²
Délka toku Dyje v NP:	40 km
Nejvyšší bod:	536 m.n.m.
Nejnižší bod:	207 m.n.m.
Lesnatost:	84 %
Zemědělská plocha:	9 %
Ostatní plochy:	7 %

Národní park byl vyhlášen ke dni 1. července 1991 nařízením vlády ČR č. 164/1991 Sb. K zajištění ochrany přírody na území NP Podyjí a jeho ochranného pásma byla zřízena Správa NP Podyjí.

Charakteristika území:

Počátek velkoplošné územní ochrany středního toku Dyje se datuje rokem 1978, kdy byla na ploše 103 km² vyhlášena Chráněná krajinná oblast Podyjí. Její větší část byla součástí hraničního pásma a byla tedy turistické veřejnosti nepřístupná. Vzhledem k ***mimořádným přírodovědným kvalitám území*** bylo po změně politického klimatu v roce 1989 započato s přípravami k přehlášení Podyjí do kategorie ***národní park.*** V roce 1991 byly vyhlášeny dva nové národní parky - Šumava a Podyjí. NP Podyjí je rozlohou nejmenším národním parkem v ČR - 63 km², plocha jeho ochranného pásma činí 29 km². NP Podyjí je situován ***mezi Znojmem a Vranovem nad Dyjí*** při státní hranici se sousedním Rakouskem. K 1. 1. 2000 byl vyhlášen Národní park Thayatal i na pravém rakouském břehu Dyje, čímž vzniklo ***jedinečné bilaterální území evropského významu.***

Členité území Podyjí je součástí ***pahorkatiny jihovýchodního okraje Českomoravské vrchoviny,*** pouze východní okraj zasahuje do Dyjsko-svrateckého úvalu. Geologické podloží je převážně tvořeno kyselými horninami moravika dyjské klenby a dyjského masivu.

Národní park reprezentuje výjimečně zachovalou ukázku ***krajiny říčního údolí*** v pahorkatinném stupni střední Evropy. Kaňon Dyje vytváří unikátní říční fenomén s četnými meandry, hluboce zařízntutými údolími bočních přítoků, nejrůznějšími skalními tvary, kamennými moři a skalními stěnami. Většina obdobných říčních údolí byla u nás pozměněna výstavbou přehrad, komunikací a rekreačních objektů. Území vyniká vysokou ***pestrostí rostlinných a živočišných společenstev*** danou střídavou expozicí svahů v údolí Dyje. Přirozenou osou území je řeka Dyje, která na své 40 km dlouhé cestě z Vranova do Znojma vytvořila v horninách českého masivu kaňonovité údolí, jehož hloubka dosahuje až 220 m.

Celé údolí je takřka souvisle porostlé ***přirozenými a přírodě blízkými lesy.*** V západní části najdeme zbytky původních podhorských bučin s jedlí a tisem, které východním směrem střídají dubohabrové porosty. Mimo běžné lesní druhy dřevin se setkáme i se vzácnějšími a pro Podyjí charakteristickými druhy. Například višní mahalebkou, dřínem obecným, skalníkem celokrajným a jalovcem obecným. V inverzních polohách roste klokoč zpeřený, růže alpská a javor klen. V teplejší jihovýchodní části parku se vyskytuje kalina tušalaj, lýkovec vonný, dub žlutavý, růže bedrníkolistá a galská. Pouze v Podyjí se vyskytuje endemický jeřáb muk hardeggský.

V celém území se výrazně projevuje tzv. ***údolní fenomén,*** v jehož důsledku pronikají západním směrem do údolí teplomilné živočišné a rostlinné druhy z jihovýchodní teplé panonské oblasti. Naproti tomu ze západu migrují údolím druhy podhorské, s kterými se pak můžeme setkat na chladnějších a stinných severních svazích údolí.

Počet zvláště chráněných druhů rostlin je 77. K nejzajímavějším patří např.: kýchavice černá, měsíčnice vytrvalá, brambořík nachový, divizna nádherná, koniklec velkokvětý, kosatec dvoubarvý, volovec vrbolistý, 18 druhů orchidejí a mnoho dalších.

Unikátní plochy ***vřesovišť a stepních lad*** v jihovýchodní části parku vznikly ve středověku vykácením původních doubrav a následnou pastvou dobytka. Vřesoviště jsou významná zejména výskytem ***vzácných teplomilných druhů rostlin a hmyzu.*** Na území národního parku bylo zatím zjištěno 65 druhů savců, (např. vydra říční, netopýr Brandtův, hraboš mokřadní, bělozubka bělobřichá) a 152 druhů ptáků, z nichž asi 2/3 zde hnízdí (např. čáp černý, dudek chocholatý, včelojed obecný, výr velký, ledňáček říční). Ze 7 druhů plazů si největší pozornosti zaslouží užovka stromová a ještěrka zelená. Z obojživelníků patří k nejnápadnějším mlok skvrnitý, čolek velký a několik druhů žab. Ryby zastupuje především pstruh obecný, lipan podhorní, siven americký. V řece přežívá několik druhů ryb parmového pásma, které zde přirozeně žily před vystavěním Vranovské přehrady - ostroretka stěhovavá či parma obecná.

V parku je neuvěřitelně ***bohatě zastoupen hmyz.*** Z výčtu chráněných druhů jsou to například kudlanka nábožná, ploskoroh pestrý a pakudlanka jižní. Motýli jsou zastoupeni 12-ti zvláště chráněnými druhy (pestrokřídlec podražcový, otakárek ovocný a fenyklový, jasoň dymnivkový). Rovněž brouci jsou reprezentováni zajímavými druhy, např. nosorožík kapucínek, roháč obecný, tesařík obrovský atd.

Území NP je rozděleno do 3 zón se zvláštním ochranným režimem:

I. zóna (přísná přírodní) - zahrnuje zejména ***jádrové území NP*** tvořené údolním zářezem řeky Dyje a přítoky. Příroda je zde ve stavu nenarušeném nebo jen málo ovlivněném. Jedná se především o přirozené lesní porosty na svazích údolí, zahrnující skalní stepi, reliktní bory, suťové lesy a fragmenty podhorských pralesů. Příroda v této zóně je ponechána samovolnému vývoji, v jehož zájmu jsou veškeré lidské činnosti vyloučeny. Vstup a pohyb v této zóně je možný jen po vyznačených turistických cestách.

II. zóna (řízená přírodní) - zahrnuje ***velkou část lesního komplexu a nejhodnotnější plochy bezlesí*** (vřesoviště a louky). Cílem péče v této zóně je ***dosažení přírodě blízkého stavu lesních společenstev.*** Přírodovědně ***unikátní bezlesá stanoviště*** je nezbytné udržovat v žádoucím stavu odborně podloženým managementem (pastva, kosení a jiné biotechnické zásahy). Pravidla pro pohyb návštěvníků v této zóně jsou totožná jako v zóně I.

III. zóna (okrajová) - lemuje většinou druhou zónu ve vnější části národního parku. Je ***nejvíce poznamenána lidskou činností*** . Zahrnuje zemědělsky využívané plochy především v okolí Čížova a Lukova a okrajové partie lesního komplexu. Je zde umožněno přiměřené využívání pro zemědělství, lesnictví a turistiku, které je podmíněno cíli a zájmy ochrany přírody.

Ochranné pásmo - obklopuje celé území národního parku. Jeho hlavní funkcí je ***chránit území parku před civilizačními vlivy z okolí.***

Maloplošná chráněná území - V NP Podyjí ***nejsou maloplošná chráněná území zřízena***, protože intenzivní ochrana území je zajištěna jiným způsobem (zonace). Uvedená MCHÚ leží v těsné blízkosti Národního Parku.

- ◊ ***Cínová hora*** - (přírodní památka) - lokalita bývalého lomu s výskytem chráněných druhů suchomilných rostlin a živočichů.
- ◊ ***Červený rybníček*** - (přírodní památka) - mělká deprese umělého původu. Výskyt žábronožek Streptocephalus torvicornis a Pristicephalus carnutatus na severní hranici svého rozšíření (0,14 ha).
- ◊ ***Pustý kopec*** (Suchý vrch) - (přírodní památka) - stepní žulový kopec s výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů (1,57 ha).
- ◊ ***Skalky*** - (přírodní památka) - stepní lokalita s výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů (1,52 ha).

◊ **Šafářka** - (přírodní památka) - louka s přirozenou vegetací včetně zvláště chráněných druhů rostlin.

Další podrobné informace např. na **www.nppodyji.cz**

B. 1. 2. 3. Národní park Šumava + CHKO Šumava

Základní údaje: Národní Park Šumava – největší národní park České republiky

rozloha:	NP Šumava:	68 064 ha
	CHKO Šumava:	99 624 ha (tvoří ochranné pásmo NP)

lesnatost:	80% (54 100 ha)
nelesní pozemky:	20% (13 900 ha)
zemědělská plocha:	9% (5 900 ha)
vodní plochy, toky:	1% (1 100 ha)
ostatní plochy:	10% (6800 ha)
zástavba:	0,1% (66 ha)

nejvyšší bod: Plechý 1 378 m n. m.

nejnižší bod: údolí Otavy u Rejštejna 570 m n. m.

ledovcová jezera: 5x NP: Plešné, Laka, Prášilské, ***CHKO:*** Černé, Čertovo

vyhlášení: NP: 20. 3. 1991, nařízení vlády ČR č. 163/1991 Sb.

CHKO: 27. 12. 1963, výnos Ministerstva školství a kultury č. 53855/63, novelizováno výnosem Ministerstva kultury ČSR č. 5954 ze dne 17.3. 1975

Na sklonku ***poslední doby ledové*** a ještě dlouho potom byla Šumava otevřená, ***bezlesá krajina.*** V dalších obdobích tak, jak se postupně měnil charakter klimatu a přírodní podmínky umožňovaly stále větší rozvoj lesa, se šumavská krajina postupně zalesňovala. Tento vývoj dospěl až do vrcholné fáze, v níž takřka celé území, jak v horách, tak v přilehlém podhůří, pokrýval les. Les s pestrou mozaikou dřevin a bylin, jejichž druhové složení a prostorové rozvrstvení záviselo pouze na přírodních podmínkách. Člověk tehdy ještě šumavskou krajinu neobýval, zcela nevýznamným způsobem ovlivňoval pouze nižší, obvodové části území.

Později nabyl vliv člověka v šumavském podhůří na významu. I když ještě nelze mluvit o nějaké souvislé a trvalé kolonizaci tohoto území, znamenal zde ***nástup pasteveckých kultur*** především místní prořeďování lesa a odlesňování, mnohde dlouhodobé a dosti podstatné. Vyšší a vrcholové polohy Šumavy však zůstávaly v této době ještě zcela bez lidského vlivu. Je velmi pravděpodobné, že již tehdy člověk občasně nebo pravidelně na příhodných místech překonával horský val Šumavy. Na přelomu pravěku a nám již bližší, historické doby, došlo snad v kratším časovém úseku k určitému ústupu osídlení z obvodové části Šumavy a tím i k opětnému samovolnému zalesňování ploch odlesněných činností člověka. Byla to však v celkovém vývoji šumavské krajiny jen poměrně krátká etapa. Zemědělské osídlení rané historické doby brzy převrstvilo a podstatně rozšířilo starší sídelní prostory v obvodové části Šumavy. Les byl v této části území postupně zatlačen do míst méně vhodných pro zemědělské využívání. I tam byl však člověkem výrazně ovlivňován v druhové skladbě dřevin i struktuře, zatím však jen nepřímo a nezáměrně. Příznivé vlivy místního klimatu ve východní části podhůří byly příčinou rychlého průniku zemědělského osídlení i do poněkud vyšších poloh. To je patrné zejména na Českokrumlovsku, Prachaticku a Sušicku. Tak se v této ***nižší části*** území vyvinula charakteristická mozaika ***zemědělské krajiny*** s menšími lesními celky, která se, s určitými výkyvy ve prospěch lesa či bezlesí, udržela dodnes.

Vyšší a nejvyšší části Šumavy však zůstávaly stále pokryty nedotčenými pralesy, i když i tato území byla člověkem stále častěji navštěvována a v úzce vymezených prostorech již i hospodářsky využívána.

Nejprve sem ***člověk pronikal za těžbou drahých kovů.*** Zejména těžba zlata z potočních náplavů byla hybnou silou raného sezónního průniku člověka až do nejvyšších poloh centrální části pohoří. Předpokládáme, že rozsáhlé pozůstatky rýžovnických prací v nejvyšších polohách Šumavy, např. takřka na samém úpatí Roklanu, pocházejí teprve z pokročilého středověku. Není však vyloučeno, že při dalším archeologickém průzkumu se dočkáme mnohých překvapení a časovou hranici této těžby posuneme do období poněkud starších. Přesto, že v těchto případech šlo vždy o vlivy sezónní a úzce místní, je zřejmé, že ***člověk již tehdy les*** také v nejvyšších polohách Šumavy poněkud ***ovlivňoval***.

Za těžbou kovů přicházely do vyšších částí Šumavy i další vlivy, které postupně směřovaly k ***narušování celistvosti horského lesa*** a k místnímu dočasnému a posléze ***trvalému odlesňování. Sezónní pastva*** dobytka v lesích, od počátku osídlení běžná v podhůří, se nejdříve výrazněji uplatnila v severozápadní a centrální části vyšší Šumavy. Na přelomu středověku a novověku byla však již častá na celém území.

Velký vliv na stav lesů na Šumavě mělo zejména ***sklářství.*** Jeho počátky jsou na Vimpersku a Hornoplánsku doloženy již v polovině 14. století. Skutečný rozmach sklářských hutí však nastal teprve od 16. století. Sklářské hutě stály na počátku kolonizace na řadě míst v dosud nedotčených lesích vyšší Šumavy. Přesto, že sklářské hutě, zejména v počátečních obdobích rozvoje, byly jen malé podniky, byl jejich nárok na spotřebu dřeva značný. Existence takové huti, třeba jen několikaletá, znamenala vždy značný zásah do druhové skladby i struktury okolního lesa. Navíc zde byly vlivy spojené s trvalým nebo alespoň dočasným osídlením a leckteré dnešní šumavské osady mají svůj původ právě v někdejších sklářských hutích.

S rozvojem ***městského osídlení*** a později i ***průmyslu*** v českém a podunajském vnitrozemí stoupala během středověku a zejména počátkem novověku spotřeba palivového a stavebního dřeva. Místní střediska, i ta největší - Český Krumlov, Vimperk, Sušice aj., stačila velmi dlouho pokrývat svou spotřebu dřeva z nepříliš vzdálených lesů, jejichž stav byl ovšem úměrný míře exploatace. Pouze v některých územích, s tradičně rozvinutou těžbou rud, zejména na Kašperskohorsku, byl citelný nedostatek dřeva pociťován již v časných fázích středověku a tamní lesy byly již tehdy v poměrně špatném stavu. Ve vrcholové fázi středověku, kdy tyto problémy doléhaly obzvlášť tíživě (při současném poklesu zájmu panovníků na celistvosti hraničních lesů) byla těžba lesa a tím i další účelová kolonizace vyšších oblastí Šumavy omezována pouze dopravní nedostupností obrovských dřevních zásob. Doprava po ose na větší vzdálenost nebyla možná pro nákladnost stavby i udržování cest v panenském horském terénu. ***Plavbu*** dlouhého dřeva na obou největších tocích - Vltavě i Otavě znemožňovaly nesplavné skalnaté úseky. Na Vltavě to byla Čertova stěna pod Vyšším Brodem a na Otavě resp. Vydře soutěska Schachtelei pod Antýglem. Malé toky byly po úpravách vhodné jen pro plavbu kratšího, palivového dřeva a porůznu byly také odedávna k tomuto účelu využívány.

A tak se druhá polovina 17. století a zejména pak 18. století stává obdobím, kdy se ***kolonizace Šumavy dovršuje.*** Dovršuje se tím i odlesnění určitých částí území a strukturní přeměna původního lesa ve značné části i těch nejvyšších poloh Šumavy. Cílem této vlny kolonizace je především ***zužitkování dřevních zásob nejvyšších poloh pohoří.***

Z regionálně ***geologického hlediska*** je území Národního parku Šumava budováno dvěma základními geologickými celky - ***moldanubikem a moldanubickým plutonem.***

Jako ***moldanubikum*** je označován soubor středně a silně metamorfovaných hornin (pararuly, migmatity, vložky kvarcitů, erlánů aj.). V daném území jsou řazeny k tzv. jednotvárné jednotce. Stáří moldanubických hornin je obecně zatím nejasné a podle různých autorů se pohybuje od spodního proterozoika až ke staršímu paleozoiku.

Moldanubický pluton je v této své šumavské větvi reprezentován několika většími granitovými intruzemi (prášilský masiv, masiv Vydry, masiv Plechého) a množstvím drobnějších granitovitých těles v jejich okolí. Stáří těchto intruzí je obecně variské, svrchnopaleozoické, přičemž za starší je

považován granit weinsberského typu (349 mil. let), za mladší granit eisgrarnského typu (316 mil. let - podle Scharbertové, 1987). Při jihovýchodním okraji zasahuje na území národního parku i ***granit rastenberského typu.*** Žilný doprovod je zastoupen především ***žulovým porfyrem*** a tzv. ***žilnou žulou.***

Kvartérní uloženiny mají převážně polycyklický vývoj a polygenetický charakter. Nejvíce jsou zastoupeny deluviální uloženiny soliflukčního původu, ve značné míře rašeliny, méně pak fluviální a deluviofluviální uloženiny a ojediněle i glaciální sedimenty. Stratigraficky náležejí většinou do ***pleistocénu*** a z části do ***holocénu až recentu.*** Deluviální uloženiny jsou litologicky proměnlivé a jejich složení se pohybuje od hlín přes hlinité písky, hlinito-kamenité sedimenty až k blokovým uloženinám různých mocností. ***Kamenná moře*** jsou obvykle založena při mrazových srubech.

Geologická stavba území Šumavy je determinována přítomností velkých plutonických ***intruzí***, průběhem moldanubického komplexu a v neposlední řadě i ***zlomovou tektonikou***. Strukturní stavba moldanubických hornin je representována dominantní metamorfní foliací, která udílí celému komplexu charakter monoklinálně uloženého souboru generelního směru ZSZ - VJV až SSZ ? JJV, s lokálními odchylkami. Významné tektonické systémy představují zlomové zóny ZSZ - VJV, SSZ - JJV (až S - J) a SSV - JJZ. Jejich stáří se pokládá za mladopaleozoické až terciérní. Často docházelo i k opakovaným pohybům. K takovému oživení významně přispěla i ***alpsko - karpatská orogenese,*** jež hlavně v období mesozoika až terciéru způsobila rozčlenění původní paroviny na jednotlivé kry. Jak dokazují seismické záznamy, ***trvá mírný tektonický neklid v podhůří Šumavy dodnes.***

Geologická prozkoumanost území národního parku i celé Šumavy je celkově na ***nízkém stupni,*** protože od šedesátých let, kdy proběhlo regionální mapování 1:200 000 se celá tato oblast octla na okraji zájmu geologického výzkumu. Teprve v posledních letech zde dochází ke zvýšení geologické aktivity, zaměřené do více oborů.

Z ***geomorfologického hlediska*** Šumava patří mezi nejrozsáhlejší a nejstarší pohoří střední Evropy s rozsáhlými relikty vrcholových plošin, ležících v několika úrovních v nadmořské výšce nad 1000 m n.m. Tyto jsou zachovány v její centrální části a nazývají se šumavské pláně. Pohořím Šumavy probíhá evropské rozvodí mezi Černým a Severním mořem. Pohoří má odlehlou geomorfologickou pozici vůči hlavním evropským erozním bázím. Relikty paleoreliéfu šumavských plání jsou považovány za jedny z nejstarších na evropském kontinentu.

Oblast celé Šumavy byla v podstatě po celý známý geologický vývoj vystavena pouze ***terigenním, různým destrukčním a veškerým denudačním procesům.*** V postorogenní historii nebyl zjištěn ***žádný mořský sedimentační pokryv.*** Podle nejnovějších geologických výzkumů je Šumava komplikovaná klenbovitá struktura varisky přepracovaných krystalických hornin moldanubika. Tato struktura je na JV lemována okrajovým dunajským zlomovým systémem, který v podstatě ohraničuje Český masív vůči molase. Na SV pošumavským zlomovým systémem.Význačným tektonickým prvkem je bavorský křemenný val, který nepřerušovaně lemuje úpatí nejvyšší Šumavy.

Z hlediska ***exodynamického vývoje reliéfu*** lze reliéf centrální části Šumavy rozdělit do čtyř základních denudačních jednotek, které jsou výsledkem více či méně dlouhodobého polygenetického a polycyklického působení denudace na geologické struktury Šumavy. Tvoří je:

1) ***relikty paleogénního až mesozoického vrcholového paleoreliéfu ve třech úrovních nad 1000 m n.m.,***
2) ***úpatní relikty mladopaleogénního planačního paleoreliéfu v 700 - 850 m n.m.,***
3) ***morfologicky se uplatňující zlomové a strukturní exhumované plochy,***
4) ***plio-pleistocénní erozní údolní síť.***

Význačné geologické a geomorfologické lokality

A. ledovcové a nivační formy
1. kar Černého jezera a morénová akumulace
2. kar Čertova jezera a morénová akumulace
3. kar jezera Laka (Plesného jezera)
4. kar Prášilského jezera
5. karoid Staré jímky (Alteschwele)
6. kar Plešného jezera a morénová akumulace
7. nivační mísa ve východním svahu Černé hory (1 315 m n. m.)
8. nivační mísa v severovýchovním svahu Malé Mokrůvky

B. tory paleoreliéfu 1 000 - 1 300 m n. m.
11. Třístoličník (1 332 m n. m.)
12. Stožec (1 065 m n. m.)
13. Kapraď (1 025 m n.m.)
14. Koňský vrch (1 016 m n. m.)

C. kryoplanované vrcholy v rámci paleoreliéfu 1 000 - 1 300 m n. m.
13. Jezerní hora (1 343 m n.m.)
14. Polom (1 295 m n.m.
15. Ždánidla (1 308 m n.m.)
16. Luzný (1 373 m n.m.)
17. Černá hora (1 315 m n.m.)
18. Plechý (1 378 m n.m.)
19. Blatný vrch (1367 m n.m.)

D. vyvětralé žulové útvary
20. v masivu Hvozdu (1 047 m n.m.)
21. v masivu Perníku (1 049 m n.m.)
22. v masivu Koňského vrchu (1 016 m n.m.)

E. kamenná moře a mrazové sruby
23. údolí Vydry mezi Antýglem a Čeňkovou pilou až Rejštejnem
24. údolní svahy Křemelné mezi přítokem Mlýnského potoka a Čeňkovou pilou
25. údolní svahy Losenice mezi Popelnou a Buzošnou

F. sejpy po rýžování
26. sejpy při Hamerském potoku
27. sejpy při Kvildském (Jezerním) potoku
28. sejpy při Křemelné

G. zbytky po těžbě
29. Sněžné jámy - těžba křemenných žil
30. pinky po těžbě křemenných žil u Paští
31. odkryv v písníku u Horské Kvildy - fosilní zvětraliny
32. odkryv v písníku u Homole - fosilní zvětraliny
33. odkryv v písníku u Tříjezerní slati - eluvium

H. výrazná erozní údolí s balvanitým korytem a evorzí
34. údolí Vydry mezi Modravou a Rejštejnem
35. údolí Křemelné od soutoku s Mlýnským potokem po Čeňkovu pilu

I. solifluované bloky žul velkých rozměrů
36. lokalita v údolí Hrádeckého potoka

Šumavská ***květena a rostlinstvo*** je charakteristickou ukázkou ***středohorské středoevropské flóry a vegetace,*** ale má i svá určitá specifika, daná zejména relativní blízkostí alpského vysokohorského masivu aj. Šumava, až na nevelké úseky podhůří, neoplývá přílišnou různorodostí přírodních podmínek. Také její květena má proto poněkud uniformní ráz, zpestřovaný spíše antropogenními než přírodními vlivy.

Základní vklad do ***fytogenofondu Šumavy*** se uskutečňoval v dávných obdobích geologické minulosti země. Ve svém úhrnu proto odpovídá středoevropskému globálu danému polohou, rozpětím nadmořských výšek, klimatem a změnami klimatu v průběhu věků.

Fauna Šumavy je v první řadě významně ovlivněna velikostí území. To je důvod, proč je Šumava v podstatě ***mozaikou biotopů.*** I když výrazně převažují smrkové nebo smíšené lesy a rašeliniště, jsou zde zastoupeny vlhké i suché louky nebo specifické biotopy, jakými jsou karové stěny ledovcových jezer nebo kamenná moře. Diverzita vodních stanovišť je též vysoká, od pramenných stružek po řeku Vltavu, od rašelinných tůněk po Lipenskou vodní nádrž.

Druhým faktorem s příznivým vlivem na živočišstvo Šumavy je ***prolínání výskytu druhů patřících různým geografickým oblastem.*** Samozřejmě převažují středoevropské druhy, ale významně jsou zastoupeny glaciální severské relikty, druhy náležící alpské oblasti a zasahují sem též okrajově druhy karpatské soustavy.

Významnou součást Šumavy představuje fauna ***horských smrkových lesů***. Typickými druhy pro tato stanoviště jsou tetřev hlušec, datlík tříprstý, sýc rousný nebo kos horský. Na prosvětlených okrajích létají horské druhy motýlů, z nichž nejtypičtější je okáč rudopásný. Pod kůrou stromů nebo padlými kmeny žije boreoalpinní plž vrásenka pomezní.

Bohatší faunu hostí ***smíšené lesy buku, jedle a smrku,*** často s příměsí ***jilmu nebo klenu.*** Takové lesy jsou domovem rysa ostrovida nebo netopýra velkouchého, v bucích hnízdí puštík bělavý a strakapoud bělohřbetý. Poměrně dobře prozkoumána je fauna brouků. Z typických i nápadných druhů je možno jmenovat střevlíka *Carabus irregularis,* kovaříka *Danosoma fasciata* nebo roháčka bukového. Velmi významnou složkou smíšených lesů jsou měkkýši. Vyskytuje se zde celá řada vzácných druhů jako např. alpská chlupatka bezzubá, karpatská vřetenatka nadmutá nebo borealpinní vrkoč *Vertigo ronnebyensis*.

Velmi typickými biotopy jsou ***horská a údolní rašeliniště***. Tyto biotopy nehostí žádné typické druhy obratlovců, volnější vazbu na ně mají např. myšivka horská, tetřívek obecný nebo bekasína otavní. Mnohem významnější je fauna bezobratlých, mezi kterými je velké množství tyrfobiontů a tyrfofilů. V rašelinných jezírcích žijí vzácné druhy znakoplavek (*Notonecta reuteri, N. lutea*), larvy vážek (šídlo rašelinné, lesklice horská) nebo potápníci *Ilybius crassus* a *Agabus wasastjernae*. Ze suchozemských bezobratlých jsou typičtí střevlík Menetriésův, mandelinka *Chrysomela lapponica*, nosatec *Coeliotes nigritarsis* a velké množství pavouků (slíďák *Pardosa sphagnicola*, zápředník *Clubiona norvegica* a další). Také mezi motýly je velké množství druhů vázaných na rašeliniště. Z denních je to žluťásek borůvkový, perleťovec mokřadní nebo modrásek stříbrooký, z nočních např. můra *Xestia rhaetica* nebo píďalka klikvová.

Dalším významným nelesním stanovištěm Šumavy jsou ***druhotná bezlesí***. Tyto ekosystémy vznikly převážně po zbourání dřívějších osad, nyní se nacházejí v různých stádiích sukcese. Jedná se zejména o velmi významná hnízdiště ptáků, jako jsou chřástal polní, tetřívek obecný, hýl rudý nebo slavík modráček středoevropský. Typickými druhy bezobratlých jsou například kobylka hnědá, okáč rosičkový, majky rodu *Meloe*, svižníci rodu *Cicindela* nebo střevlík *Amara nigricornis*.

Zcela specifickým stanovištěm jsou ***balvanité sutě a kamenná moře***. Přestože většina živočichů žijících na těchto stanovištích jdou druhy okolní přírody, vyskytují se zde velmi specifičtí obyvatelé, zejména mezi bezobratlými. Velmi charakteristickými obyvateli jsou pavouci (např. *Bathyphantes simillimus* nebo *Porrhomma egeria*), mnohonožka *Leptoiulus montivagus* nebo střevlík *Pterostichus negligens*. Z obratlovců se zde pravidelně vyskytují plch velký a plch zahradní.

Velmi typickými a neobvyklými stanovišti jsou ***ledovcová jezera*** a jejich ***kary***. Jezera samotná jsou druhově poměrně chudá, ovšem i zde se objevují velmi typické druhy, jako jsou perloočka *Ceriodaphnia quadrangula*, jepice *Leptophlebia propinqua* nebo klešťanka *Glaenocorisa propinqua*. V karech žije mj. endemický střevlík Šumavy *Oreonebria castanea sumavica* a hnízdí zde sokol stěhovavý.

Stojaté vody na Šumavě zahrnují jak rašelinná jezírka, o kterých byla řeč výše, tak různé drobné tůňky a rybníky až po přehradní nádrže Nýrsko a Lipno. Menší nádrže obývá více druhů obojživelníků, čolek horský a obecný, ropucha obecná, skokan hnědý, ale též rosnička zelená nebo kuňka obecná a žlutobřichá. Pro velké nádrže je zase charakteristický výskyt mnoha druhů ptáků, kteří se zde zastavují během tahu, popř. se sem vzácně zatoulají. Jsou to mimo jiné volavka bílá, racek stříbřitý, kajka mořská, orel mořský, hohol severní, kormorán velký a mnoho druhů bahňáků.Novodobým průzkumem Lipna byl zjištěn výskyt mnoha druhů vzácnějších měkkýšů, jakými jsou lištovka lesklá, velevrub nadmutý nebo velevrub malířský.

Podobně bohatá a pestrá je fauna ***tekoucích vod*** a jejich břehů. Ze savců zde pravidelně žijí vydra říční a rejsek horský, z ptáků skorec vodní, ledňáček říční konipas horský. Dominantními rybami potoků Šumavy jsou pstruh potoční, vranka obecná a střevle potoční, na některých místech je stále poměrně hojná mihule potoční. Z bezobratlých živočichů patří k typickým obyvatelům čistých úseků tekoucích vod perlorodka říční nebo rak říční. Vyvíjí se zde veliké množství vodního hmyzu (jepice, pošvatky, chrostíci), z nichž mnohé patří boreoalpinní či alpsko-šumavské druhy. Stejně bohatá je i fauna břehů, kde žijí např. střevlíci *Bembidion ascendens*, *Epaphius rivuralis* nebo mrchožrout *Pteroloma forsstroemii*.

Velmi specifičtí obyvatelé Šumavy se nacházejí v mnoha skupinách ***bezobratlých***. Není v lidských silách vybrat některé zajímavé druhy, ale mezi dvoukřídlými, blanokřídlými, brouky, plošticemi, křísy nebo mšicemi je mnoho nesmírně vzácných druhů potvrzujících jedinečnost Šumavy. Několik druhů bylo v posledních letech právě ze Šumavy popsáno jako nových pro vědu.

Šumava je nerozlučně spojena s lesem. Již její označení na starých řeckých mapách „Silva Gabreta“ je spojeno s lesem. „Silva“ v latině znamená les a „Gabreta“ má keltský původ a znamená horskou soustavu, kde Šumava dominuje. Také ve staroslovanských jazycích slovní základ „šuma“ označoval hvozd, hustý les. Ani v germánských či anglosaských jménech pro oblast Šumavy tomu není jinak („Böhmerwald“ nebo „Bohemian Forest“).

Před lidským osídlením byla celá Šumava s výjimkou několika skalnatých vrcholů, skalních stěn karů a centrálních partií rašelinišť kryta lesní vegetací. Dodnes lesy pokrývají převážnou část území (na území NP Šumava zaujímají lesní komplexy přes 80% celkové plochy území) a les je tedy základem „přirozené“ vegetace Šumavy.

Hospodářská činnost v lesích Šumavy má dlouhou tradici. Přes všeobecně rozšířené přesvědčení o relativní nedotčenosti šumavských lesů, je jejich narušení lidskou činností velmi hluboké. Postupné ***kolonizační tlaky této civilizace na lesní komplex Šumavy trvají již cca 800 let!*** Zprvu se však týkaly především periferních částí Šumavy převážně mimo území Národního parku. Jim předcházely před více než 2000 lety vlivy civilizace keltské, které dnes dokážeme jen obtížně identifikovat.

Vysídlením hraničního pásma po roce 1945 na straně jedné, nastoupením cesty ***zemědělské velkovýroby,*** snahou o intenzifikaci a specializaci ***zemědělských činností***, s absencí vztahu námezdních pracovních sil k určité lokalitě na straně druhé, došlo k narušení rovnováhy ekosystémů kulturní krajiny. Nepříznivě se projevily především meliorace v podobě velkoplošného odvodňování, rozsáhlé rekultivace, likvidace liniové zeleně, kamenných tarasů a snosů, polních cest, nadměrné hnojení a užívání pesticidů, jakož i nadměrné koncentrace hospodářských zvířat se všemi svými důsledky. V těchto intenzivně využívaných lokalitách došlo k zásadní změně cenóz a ochuzení druhového spektra rostlin i živočichů.

Současně však prudký pokles stavu obyvatelstva a přechod na obhospodařování velkých ploch a ponechání vzdálených a nedostupných ploch samoregulaci, zabránily vymizení některých druhů rostlin a živočichů citlivých na antropogenní vlivy. Naopak jiné druhy, vyžadující pravidelně prováděné extenzivní zásahy ze stejného důvodu vymizely. Vlivem sukcese došlo také ke značné redukci ploch bezlesí ve prospěch lesních a především plášťových ekosystémů, které jsou z hlediska ***biodiverzity*** velmi významné.

Z hlediska ***současného stavu zemědělství rostlinná výroba*** je v horské oblasti téměř výlučně orientována na produkci objemových krmiv (píce) a pastvy pro skot. V příznivějších výrobních

podmínkách (Chlum, Záhvozdí, Želnava, Nová Pec) vedle produkce píce pro skot i na pěstování odolnějších druhů obilovin (žito, oves, ječmen), zejména za účelem získání krmiva a stelivové slámy.

Živočišná výroba je zaměřena převážně na chov masných plemen skotu bez tržní produkce mléka. Uplatnění zde nacházejí především masná plemena Hereford, Galloway, Aberdeen-angus, Highland Cattle (Skotský skot horský), případně další. Určité místo zaujímá dosud i chov skotu s kombinovanou užitkovostí, zvláště pak v okrajovém území NP Šumava. Doplňkem zemědělské výroby je spíše zájmová činnost chovu koní, plemena Hafling (jezdectví, agroturistika), či v omezené míře chov koní plemen pracovních (práce v lese). Chov ovcí nachází zatím uplatnění jen pomístně.

Další podrobné informace např. na **www.npsumava.cz**

B. 1. 2. 4. Národní park České Švýcarsko

Základní údaje:

Název ***České Švýcarsko*** vznikl odvozením od názvu Saské Švýcarsko, používaném pro německou část Labských pískovců od 18. století. O tento romantický název se zasloužili hlavně švýcarští malíři Adrian Zingg a Anton Graff, kteří působili na Akademii v Drážďanech a malovali krajinu podél Labe, která jim připomínala jejich domovinu. Trempy starší generace bylo toto území nazýváno Zadní země.

Národní park České Švýcarsko je ***nejmladším národním parkem v ČR*** a svým charakterem ***patří k nejunikátnějším místům celé Evropy.***

Národní park České Švýcarsko (zřízen v r. 2000) se rozprostírá na severu Ústeckého kraje a přiléhá ke státní hranici, kde na něj navazuje Národní park Saské Švýcarsko (Nationalpark Sächsische Schweiz). Ze severu, jihu a západu NP České Švýcarsko obepíná Chráněná krajinná oblast Labské pískovce, která tvoří spolu s národním parkem na české i saské straně a rovněž se sousední Chráněnou krajinnou oblastí Saské Švýcarsko (LSG Sächsische Schweiz) jednotný orografický celek nazývaný Českosaské Švýcarsko (Sächsisch-Böhmische Schweiz) nebo Labské pískovce (Elbsandsteingebirge). Na východě přiléhá k NP České Švýcarsko CHKO Lužické hory.

Ochranné pásmo NP České Švýcarko ***nebylo zřízeno,*** neboť tuto ***funkci plní sousední CHKO Labské pískovce a Lužické hory.*** Hranice NP České Švýcarsko jde ve většině případech po hranici lesa a je obklopena následujícími sídly, ležícími již vně NP: Hřensko, Janov, Růžová, Srbská Kamenice, Všemily, Vysoká Lípa, Jetřichovice, Rynartice, Dolní Chřibská, Doubice, Kyjov, Vlčí Hora, Brtníky, Kopec. Jedinou osadou uprostřed NP je Mezná, místní část obce Hřensko. Sídlem Správy NP České Švýcarsko je Krásná Lípa.

Českosaské Švýcarsko (Labské pískovce) je ***typickou erozní krajinou,*** která se vytvořila po ústupu křídového moře v několika set metrů hlubokých vrstvách mořských sedimentů. Tvoří tedy součást rozsáhlé české křídové pánve rozprostírající se v severní části Čech a částečně též v Německu a Polsku. Nicméně svou rozsáhlostí – celé území Českosaského Švýcarska tvořené pískovci zaujímá rozlohu okolo 700 km^2 – a současně vysokou mírou zalesnění nemá srovnání nejen v rámci české křídové pánve ale i celé Evropy. ***Charakteristický je zejména velkoplošně vyvinutý pískovcový fenomén,*** tj. charakteristický pískovcový reliéf a na něj vázaná specifická biota. Právě velmi úzká vazba mezi ***geodiverzitou*** a na ni vázanou ***biodiverzitou,*** mající částečně reliktní charakter, představuje hlavní přírodovědný význam této oblasti. To, co činí Českosaské Švýcarsko pozoruhodným není tedy celková druhová bohatost, ale ***specifické ekologické poměry,*** podmiňující výskyt pozoruhodných druhů. Tak např. silná vegetační inverze v roklích umožňuje výskyt horských až subalpínských druhů v nezvykle nízkých nadmořských výškách i pod 150 m n. m. Výskyt řady jinak v České republice, případně i ve střední Evropě ojedinělých druhů je rovněž podmíněn celkovým výrazně ***subatlantským charakterem oblasti,*** který se ještě umocňuje ve vlhkých roklích.

Vůdčím motivem pro vyhlášení CHKO Labské pískovce a později NP České Švýcarsko však samozřejmě byla především ***geomorfologická členitost území.*** Nespočet forem pískovcového reliéfu od drobných mikroforem, jako jsou např. voštiny, až po makroformy typu stolových hor táhnoucích se několik km tvoří neopakovatelný ráz oblasti. Z hlediska krajinného rázu celé oblasti je významné, že

Labské pískovce jsou proniknuty na četných místech výchozy třetihorních vulkanitů. Právě kombinace pískovcových skal s oblými tvary čedičových kup udává charakteristický rys ***krajinného rázu oblasti*** a má také zásadní význam z hlediska druhové bohatosti. Rovněž tak evropsky unikátní ***kaňon řeky Labe,*** prořezávající se až na krystalinické podloží, tvoří výraznou osu celé oblasti a představuje naprosto specifickou část Labských pískovců s nejvyšší biodiverzitou.

Českosaské Švýcarsko však není pouze rozsáhlý komplex neosídlených lesů a skal, představující předmět ochrany především v obou národních parcích, ale je to též kulturní krajina, která tvoří dnes více než 2/3 celého území Českosaského Švýcarska a je chráněna zejména v chráněných krajinných oblastech po obou stranách státní hranice. Je to krajina, která byla nejpozději od mezolitu lidmi hojně využívána a postupně formována až do podoby dnešní harmonické krajiny s kulturními lesy, zemědělskou půdou, a množstvím lidských sídel. Právě ***ochrana architektury,*** zejména lidové a sakrální, jakož i celkového ***krajinného rázu*** oblasti je v současné době jedním z nejdůležitějších úkolů ochrany přírody a krajiny.

Českosaské Švýcarsko je však v Evropě známé v prvé řadě jako ***významná turistická oblast.*** Tato ***tradice*** zde sahá až do období pozdního romantismu na konci 18. století, kdy toto území pro širší veřejnost „objevili“ krajináři z drážďanské umělecké akademie. Od té doby začalo cílevědomé zpřístupňování oblasti pro turistický ruch, představující dodnes významný ekonomický přínos regionu. Zpřístupňováním oblasti se zabýval zejména ***Horský spolek pro České Švýcarsko,*** který vznikl již v roce 1878 v Děčíně, jako nejstarší organizace tohoto druhu na území dnešní republiky. Českosaské Švýcarsko se proto právem může řadit mezi ***kolébky středoevropské turistiky.***

Historie ochrany přírody:

Českosaské Švýcarsko (Labské pískovce) patří k územím, které se dostávají v posledních letech do popředí zájmů přírodovědců a ochránců přírody. Děje se tak zejména v souvislosti s vyhlášením národních parků Saské Švýcarsko a České Švýcarsko. První snahy o ochranu Českého Švýcarska sahají do 20. let minulého století. Již za první Československé republiky (1933) byla na území Českého Švýcarska vyhlášena první chráněná území - Edmundova soutěska, Pravčická brána, Tiské stěny. První návrh na zřízení velkoplošné ochrany Českého Švýcarska podal Jan Čeřovský (1953) v diplomové práci s názvem „Lesy v Děčínských stěnách“ a s podtitulem „Návrh na zřízení státem chráněné přírodní oblasti Děčínské stěny“. Důležitou událostí bylo zřízení chráněné krajinné oblasti Saské Švýcarsko ***(LSG Sächsische Schweiz)*** v roce 1956. Pozoruhodný je dále i návrh na zřízení přírodního parku v Labských pískovcích německého publicisty Reimara Gilsenbacha publikovaný v roce 1963 v jeho knize „Sächsische Schweiz“, kde jako patrně první přichází s myšlenkou bilaterálního přírodního parku na území Českosaského Švýcarska. Snahy o ochranu Českého Švýcarska vyústily v roce 1972 ve vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce o rozloze 300 km^2, a to výnosem Ministerstva kultury České socialistické republiky ze dne 27. června 1972 (č.j. 4.946/72 – II/2). Na jejím území byly v roce 1973 též vyhlášeny další maloplošná chráněná území Čabel, Nad Dolským mlýnem, Růžák, v roce 1992 Babylon. Po roce 1992 v souvislosti s novou legislativou na ochranu přírody vyhlásila Správa CHKO Labské pískovce řadu nových chráněných územích v různých kategoriích.

V souvislosti se zřízením Národního parku Saské Švýcarsko (Sächsische Schweiz) v roce 1990 se objevila šance ***povýšit ochranu jádra CHKO Labské pískovce na Národní park České Švýcarsko.*** Tyto přípravy byly zahájeny v roce 1991 a po mnohaletých jednáních o hranicích národního parku, byl zákonem č. 161/1999 Sb. vyhlášen Národní park České Švýcarsko na ploše o rozloze 80 km^2. V roce 2002 byla vyhláškou Ministerstva životního prostředí schválena zonace národního parku, která dělí území do tří zón ochrany (obr.). První zóna zaujímá 1736 ha.

CHKO Labské pískovce po vzniku národního parku zaujímá rozlohu 245 km^2, člení se na ***čtyři zóny ochrany*** a na jejím území vznikají i dnes nová chráněná území. Na základě usnesení českého komitétu programu MaB se v současné době zpracovávají podklady pro zřízení biosférické rezervace UNESCO, která by měla zahrnovat celé území Národního parku České Švýcasko a CHKO Labské pískovce. Nejcennější části území se rovněž připravují pro začlenění do evropské soustavy NATURA 2000.

Českosaské Švýcarsko (Labské pískovce) náleží ke ***geologicky méně pestrým částem*** Českého masivu. Velká většina území je budována turonskými kvádrovými pískovci, v nichž se vytvořilo množství různorodých tvarů povrchu. Labská pískovcová oblast je nejsevernější součástí rozlehlé české křídové tabule.

Geologický vývoj oblasti započal zhruba před 700 milióny lety. Ke starému krystalinickému podloží patří ***ortoruly krušnohorské jednotky,*** úzká ***zóna metamorfovaných hornin*** (fylitů) a ***hlubinná tělesa žul a granodioritů lužického masivu.*** Tyto nejstarší horniny vzniklé v průběhu mladšího proterozoika a staršího paleozoika jsou odkryty pouze při západní a severovýchodní hranici chráněné oblasti a v hlubokém údolí řeky Labe a svým rozsahem zaujímají jen minimální plochu povrchu území.

Nejvýznamnější etapou vývoje se stalo období existence ***svrchnokřídového moře,*** které v souvislosti s celosvětovým zdvihem mořské hladiny pokrylo území před více než 90 milióny lety. Při neustálém poklesu mořského dna se zde usadil přes *1000 m mocný vrstevní sled hornin,* tvořený hlavně ***pískovci a slínovci,*** lokálně i ***prachovci a slepenci.*** Pískovce Českosaského Švýcarska jsou obecně označovány jako ***„kvádrové“*** podle typického blokové rozpadu podél puklin.

V terciéru probíhala intenzivní ***vulkanická činnost.*** V dané oblasti se zachovala většinou plošně nevelká podpovrchová tělesa - výplně přívodních kanálů, která byla obnažena až po denudaci nadložních sedimentů. Jsou tvořena vesměs ***bazaltickými horninami,*** jako je tomu i v případě nejvýraznější vulkanické elevace a dominanty Českého Švýcarska – ***Růžovského vrch***u (619 m n. m.). K dalším významnějším vulkanickým elevacím Českého Švýcarska náleží na pravém břehu Labe např. Mlýny, Suchý vrch, Goliště, Limberk, Vosí vrch, Český vrch, Strážiště, Větrný vrch, Popovičský vrch a také Vlčí hora, ležící v CHKO Labské pískovce avšak již mimo křídový podklad, na levém břehu Labe pouze Holý vrch.

K nejmladším horninám sledované oblasti náleží ***kvartérní akumulace.*** Hlavně díky ***mrazovému zvětrávání a eolické sedimentaci*** se vytvořily rozsáhlé pláště převážně kamenitých a balvanitých svahových uloženin (např. suťové lemy pokrývající příkřejší svahy a úpatí skalních stěn či ***kamenná moře*** na Růžovském vrchu a Holém vrchu) i hojné pokryvy ***sprašových hlín***. Říční sedimenty, kromě současných hlinitopísčitých řečištních uloženin, se vyskytují ojediněle na říčních terasách. Organické uloženiny - ***slatiny a hnilokaly*** vyplňují dno soutěsky západně od Pravčické brány.

Výraznou tektonickou poruchou je Lužický přesmyk ***(Lužický zlom).*** Tato přibližně 110 km dlouhá, složitá a velmi stará tektonická linie založená hluboko v zemské kůře má mezi Drážďany a Jítravou charakter plochého přesmyku. Pohyby na lužickém zlomu se v průběhu geologických období mnohokráte opakovaly. Ve třetihorách zde došlo k nasunutí severní kry lužického plutonu na jižněji ležící křídové pískovce. Vznikla tak stratigrafická inverze - ***převrácený sled hornin,*** kdy se starší granitické horniny nacházejí v nadloží mladších pískovců. Podél lužické poruchy se dochovaly rovněž výskyty hornin vyvlečených z podloží křídové tabule – relikty permských hornin a tektonické kry jurských vápenců. K významným a ojedinělým výskytům jury na území Čech patří právě lom na Vápenném vrchu u Doubice i menší odkryvy u obce Kyjov a Brtníky.

Celá oblast Českosaského Švýcarska tvoří jeden rozsáhlý ***geologicko-morfologický celek,*** který v porovnání s geomorfologií ostatních pískovcových oblastí české křídové tabule vykazuje určité specifické rysy. K těm patří zejména existence hlubokých soutěsek, protékaných vodními toky i mohutného kaňonu Labe, četných výrazných stolových hor na saské straně území a relativně velmi nízká nadmořská výška spodního patra pískovcové oblasti (Hřensko s kótou 117 m představuje nejnižší bod ČR).

Dle ***geomorfologického členění*** je česká strana území řazena k ***Děčínské vrchovině.*** Oblast tvoří východní okraj ***Krušnohorské soustavy.*** Do území vymezeného hranicemi národního parku a chráněné krajinné oblasti zasahují okrajově ***sousední geomorfologické jednotky,*** zejména ***Krušné hory*** na západě, na jihu ***České středohoří*** a na severu ***Šluknovská pahorkatina.***

Dnešní podoba oblasti se formovala již od doby ***po ústupu křídového moře,*** kdy byly mořské usazeniny postupně rozrušovány a odnášeny. ***Třetihorní denudace*** probíhala za mírně se ochlazujícího klimatu, bez větších teplotních výkyvů a odstranila z povrchu nejdříve většinu produktů

sopečné činnosti a potom i mladší křídové slínovce s polohami pískovců. Vytvořil se zde celkově plošší krajinný reliéf s malými výškovými rozdíly.

K dramatické ***přeměně krajiny a k utváření charakteristicky členitého reliéfu*** docházelo však až v ***závěru třetihor a zejména během čtvrtohor.*** Tektonický zdvih, který byl důsledkem mohutného alpínského horotvorného procesu i střídání dob ledových a meziledových, podmínily intenzivní hloubkovou říční erozi a odstranění méně zpevněných partií a poloh v pískovcích. Vznikla tak široká škála forem skalního reliéfu, která je mimořádná i ve srovnání s dalšími pískovcovými oblastmi Evropy.

Z velkých forem se vyskytují hlavně ***strukturní plošiny a hluboké kaňony*** řeky Labe a říček Kamenice a Křinice, skalní stěny často rozdělené úzkými skalními plošinami a skalní města či skalní bludiště. ***Antecedencí*** vzniklý kaňon Labe je v nejvyšším místě až 300 m hluboký a je lemován vysokými skalními stěnami po obou stranách Labe, k nejmohutnějším patří ***Růžové hřebeny***, známá je rovněž ***Pastýřská stěna*** v Děčíně. Nejrozsáhlejší souvislý komplex pískovcových skal tvoří ***Jetřichovické stěny,*** překrývající se do značné míry s územím NP České Švýcarsko. Zde se nacházejí vysoké skalní stěny, např. Stříbrné, Matzseidelovy a Křídelní stěny. Na levé straně Labe se nachází bezesporu nejkrásnější skalní město ***Tiské stěny*** tvořené bizardně tvarovanými skalními bloky, jež jsou lemovány hustou sítí chodeb a průchodů. Další souvislé skalní komplexy tvoří ***Rájecké a Ostrovské stěny.*** Jediná stolová hora na české straně Labských pískovců - Vysoký ***(Děčínský) Sněžník*** - je zároveň ***nejvyšším bodem*** celého Českosaského Švýcarska (726 m n. m.). Celkové výškové rozpětí oblasti tak přesahuje 600 m.

Z tvarů střední velikosti je nejznámějším útvarem ***Pravčická brána.*** Tento dnešní symbol Národního parku České Švýcarsko vznikl boční erozí v úzkém pískovcovém ostrohu. Svými rozměry (výška 16 m, šířka téměř 27 m) se stal největší pískovcovou skalní bránou v Evropě. Tvářnost celému území dodávají skalní věže, ostrohy a pilíře, převisy a římsy, při okrajích skalních stěn se vyskytují hřibovité útvary. Z malých forem jsou běžné ***voštiny, skalní dutiny a pseudoškrapy,*** rozrývající vrcholy věží a okraje skalních stěn, vzácnější jsou skalní mísy.

Na ***modelování krajiny*** a na vzniku široké škály forem skalního reliéfu charakteristických pro Českosaské Švýcarsko se podílela řada přírodních dějů. Náleží k nim zejména procesy ***eroze a zvětrávání pískovcových hornin,*** které působí i v současnosti. Jde o přirozené pokračování geologického vývoje této oblasti. Kromě výše zmíněných jevů dochází také ke gravitačním – svahovým pohybům, zejména ke skalnímu řícení. Hlavní příčinou ***nestability skal*** v této oblasti je predispozice geologickou / tektonickou stavbou, ale také morfologické poměry i vliv klimatických změn.

Typická jsou ***skalní města*** a strmé útesy, rozdělené hlubokými roklemi. Unikátní je hluboce zaříznutý skalnatý ***kaňon Labe.*** Většina území je souvisle pokryta hlubokými lesy, které si na nedostupných místech uchovaly ***původní pralesovitý charakter.***

Z hlediska ***hydrografické sítě*** je **Labe** největším vodním tokem ČR a v Českosaském Švýcarsku představuje ***hlavní drenážní bázi.*** Pod Děčínem Labe vytváří mohutný kaňon. Již v třetihorách a především ve čtvrtohorách zde docházelo při odtávání kontinentálního ledovce k intenzivní říční erozi. Zároveň docházelo k ***tektonickému zdvihu území.*** Souběh eroze a tektonického zdvihu (antecedence), vedly ke vzniku kaňonu, kde rozdíl nadmořských výšek od horní hrany po říční hladinu dosahuje až 300 m. Řeka Labe se tak prořízla celou mocností křídových sedimentů a na několika místech obnažila podložní krystalinikum.

Kamenice je největší a nejznámější vodní tok na české straně oblasti. Pramení pod horou Jedlová, horní tok protéká Lužickými horami, dolní územím CHKO Labské pískovce a od Srbské Kamenice Národním parkem České Švýcarsko. Zde řeka protéká proslulými soutěskami – Ferdinandovou, Divokou a Edmundovou. Nejvýznamnějším přítokem Kamenice je Chřibská Kamenice (s Přírodní rezervací Pavlino údolí) a s přítokem Doubického potoka. Chřibská Kamenice pramení rovněž pod horou Jedlová v Lužických horách. Dalšími přítoky Kamenice zprava jsou Jetřichovická Bělá a Dlouhá Bělá s přítokem Suché Bělé. Jedná se o pstruhové vodní toky s mimořádně čistou vodou. Z levých

přítoků je významnější Olešnička, která protéká největší vodní plochou na české straně oblasti, Olešským rybníkem.

Křinice (Kirnitzsch) pramení u obce Studánka a po průtoku městem Krásná Lípa vtéká u Kyjova do pískovcového území národního parku, kde se krajina náhle mění v hluboce zaříznuté Kyjovské údolí lemované skalami. Po soutoku s Vlčím potokem (s přítokem Panského potoka) a posléze s Brtnickým a Bílým potokem, vstupuje Křinice v hraničním úseku mezi bývalými osadami Zadní Doubice a Zadní Jetřichovice do soutěsky Kirnitzschklamm. V prostoru Zadních Jetřichovic malebně meandruje v rovinatých fluviálních náplavech, poté vtéká zcela na saské území, kde ústí v Bad Schandau do Labe.

Zajímavostí území jsou vodoteče, které mají vyšší vodnatost jen několik týdnů v roce (např. Suchá Bělá, Suchá Kamenice).

Území Českosaského Švýcarska (Labských pískovců) představuje oblast ***mimořádného významu*** z hlediska tvorby a oběhu **podzemních vod**. To je dáno především skutečností, že křemenné pískovce, tvořící většinu území, dosahují mnoha set metrových mocností a jsou výborně propustné. Území reprezentuje celý hydrogeologický cyklus, tj. oblast infiltrace srážkových a povrchových vod podél okrajových zlomů (zejména Lužická porucha), oblast akumulace a transportu podzemních vod ve střední části a dále oblast drenáže podzemních vod v dolní části hluboce zařízlých údolí vodních toků Kamenice, Křinice a Labe. Puklinové prameny se zde tvoří v místech, kde podzemní vody na povrch vyvěrají prostřednictvím tektonických linií. Ke vzniku liniových pramenních vývěrů dochází např. v údolí Kamenice, kde říční kaňon svou hloubkou protíná zvodnělé pískovcové vrstvy. K oběhu podzemních vod dochází ve dvou hlavních kolektorech, tj. v cenomanském a turonském. Celková ***mocnost křídových souvrství*** mezi Českou Kamenicí a Děčínem dosahuje 1000 m, tj. ***nejvíce v celé české křídové pánvi.***

Co se týká ***přírodních poměrů,*** vlivem ***velkých teplotních i vlhkostních rozdílů*** mezi plošinami a kaňonovitými údolími se ve vyšších suchých a teplých polohách nacházejí porosty borovice lesní s přimíšenou břízou a jeřábem, ve stinných údolích rostou chladnomilné smrky, buky, kleny a javory. Významné jsou zbytky původních lesů, které se zachovaly na nedostupných skalách.

Ze vzácnější ***fauny*** se zde vyskytuje i ***výr velký, krkavec velký, skorec vodní, plch zahradní, čáp černý*** a ***vzácně*** se zde vyskytuje nově vysazený ***rys ostrovid a sokol stěhovavý.***

Z významných ***rostlin*** zde roste ***rojovník bahenní, šicha černá, violka dvoukvětá, čípek objímavý, žebrovice různolistá, různé kapraďorosty a četné druhy mechů.*** Pro území je typická ***klimatická inverze,*** kdy se studený vzduch hromadí na dně roklí, kde rostou chladnomilné podhorské a horské druhy, a na výše položených skalách se vyskytují teplomilná společenstva.

Významným fenoménem Českého Švýcarska zejména v minulosti bylo ***horolezectví,*** které se nejprve objevilo v německé části Labských pískovců. Následně se rozšířilo i na české straně, která se stala koncem 19. století jednou z prvních a nejslavnějších českých lezeckých oblastí. Po zřízení národního parku bylo skalní lezení kompletně ***zakázáno,*** následně povoleno ***po část roku.***

Další podrobné informace např. na **www.npcs.cz**

B. 1. 3. Chráněné krajinné oblasti ČR

Jak již bylo řečeno výše, chráněné krajinné oblasti ***(CHKO), jsou*** podle zák. č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny definovány jako ***„Rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení.“***

U této definice je ***reliéf*** zdůrazněn dokonce na prvním místě a reliéf, jak známo, je výsledkem komplexního působení horninového složení a vnitřních (endogenních) a vnějších (exogenních) geologických procesů. Každý rozpozná, jak horniny ovlivnily reliéf vulkanického Českého středohoří,

které se tak výrazně liší od vápencového Českého a Moravského krasu, i od Jizerských hor se svými růžovými žulami a Českého ráje s převládajícími křídovými pískovci.

Poslání CHKO je především v uchování a obnově základních přírodních hodnot a rázu krajiny ekologicky vhodným obhospodařováním. To je i předpokladem uchování přirozené druhové rozmanitosti rostlin (vč. dřevin), živočichů a jejich společenstev.

na rozdíl od toho je poslání NP spojeno zejména s ochranou přirozených ekosystémů a přírodních procesů v nich probíhajících a jejich postupným obnovováním pomocí účelového obhospodařování na většině plochy těchto chráněných území, přičemž ***oba typy chráněných území mají samozřejmě význam pro rekreačně-turistické a osvětové využití.***

Tabulka: *Přehled CHKO v ČR; stav k 31. 12. 2005*

Chráněné krajinné oblasti k 31. 12. 2005
PROTECTED LANDSCAPE AREAS: 31 DECEMBER 2005

	Rozloha v ha		**Rok zřízení**	**Kraj**
Chráněná krajinná oblast	*Area hectares*			
Protected landscape area	celkem	z toho MCHÚ		*Region*
	Total	*including: Small*	*Established*	
		protected areas	*in*	
Beskydy	116 000	2 305	1973	Zlínský, Moravskoslezský
Bílé Karpaty	71 500	1 286	1980	Jihomoravský, Zlínský
Blaník	4 000	113	1981	Středočeský
Blanský les	21 235	286	1989	Jihočeský
Broumovsko	41 000	2 462	1991	Královéhradecký
České Středohoří	107 000	633	1976	Ústecký, Liberecký
Český kras	13 200	2 623	1972	Středočeský
Český ráj	18 152	1 102	1955	Královéhradecký, Liberecký, Středočeský
Jeseníky	74 000	4 161	1969	Olomoucký, Moravskoslezský
Jizerské hory	35 000	1 692	1967	Liberecký
Kokořínsko	27 000	2 397	1976	Středočeský,Ústecký,Liberecký
Křivoklátsko	63 000	1 199	1978	Středočeský, Plzeňský
Labské pískovce	30 000	313	1972	Ústecký
Litovelské Pomoraví	9 600	1 143	1990	Olomoucký
Lužické hory	35 000	255	1976	Ústecký, Liberecký
Moravský kras	9 200	1 319	1956	Jihomoravský
Orlické hory	20 000	431	1969	Královéhradecký,Pardubický
Pálava	7 000	760	1976	Jihomoravský
Poodří	8 150	637	1991	Moravskoslezský
Slavkovský les	64 000	867	1974	Plzeňský, Karlovarský
Šumava	94 480	3728	1963	Plzeňský, Jihočeský

Třeboňsko	70 000	3 887	1979	Jihočeský
Žďárské vrchy	71 500	1 324	1970	Pardubický, Vysočina
Železné hory	38 000	855	1991	Pardubický, Vysočina
Český les	47 300	827	2005	Plzeňský

Pramen: AOPK ČR *Source: AOPK ČR*

Na rozdíl od národních parků nejsou CHKO určovány především přírodovědnými hodnotami, ale jejich posláním je ochrana dochovaného typu krajiny.

Chráněné krajinné oblasti představují ***člověkem ovlivněnou a dlouhodobě obhospodařovanou kulturní krajinu*** se soustředěným výskytem cenného přírodního prostředí velmi rozmanitých krajinných typů. Ve srovnání s národními parky je tam cílem ochrany nejen aktivní péče o fragmenty přírodního prostředí, ale především ***rozvoj ekologicky vhodného a územně diferencovaného hospodářského využívání krajiny.*** Většina chráněných krajinných oblastí leží v hospodářský marginálních částech státu, proto uchování jejich krajinného a přírodního prostředí je jedním z nemnohých předpokladů dlouhodobější ekonomické prosperity obyvatel a obcí těchto subregionů. Zejména v I. a II. zónách CHKO může hospodaření vyžadovat zvýšené náklady hospodařících subjektů.

Vlastnosti naší krajiny umožňují určitý územní rozvoj soustavy chráněných krajinných oblastí. Jejich význam je zdůrazněn i zařazením třetiny z nich do mezinárodní sítě biosférických rezervací UNESCO anebo mezinárodně významných mokřadních stanovišť. Tyto skutečnosti a způsob zajištění ochrany byly přínosem a předností ČR při vyjednávání o členství v Evropské unii.

CHKO stejně jako NP ve své soustavě rovněž působí jako ***zásobník pro uchování a obnovu biologické rozmanitosti, ekologické stability a funkčnosti naší krajiny a jako podpůrná struktura ÚSES.***

B. 1. 3. 1. CHKO Beskydy

Charakteristika:

Důvodem vyhlášení CHKO Beskydy byly její výjimečné přírodní hodnoty, zejména původní pralesovité lesní porosty s výskytem vzácných karpatských živočišných i rostlinných druhů, druhově pestrá luční společenstva, unikátní povrchové i podzemní pseudokrasové jevy a rovněž mimořádná estetická hodnota a pestrost ojedinělého typu krajiny vzniklého historickým soužitím člověka s tímto územím. Význam chráněné krajinné oblasti Beskydy je podtržen vyhlášením 50 maloplošných chráněných území, územním překrytím CHKO s chráněnou oblastí přirozené akumulace vod a v neposlední řadě i jejím nadregionálním rekreačním významem.

Základní údaje:

Rozloha: 1160 km^2

Geografická orientace: 49°11´- 49°39´ N, 18°03´ -18°44´E

Nadmořská výška: 350 - 1328 m

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 5373/1973, 5. března 1973

Maloplošná zvláště chráněná území *v CHKO:*

- 7 národních přírodních rezervací
- 1 národní přírodní památka
- 20 přírodních rezervací
- 22 přírodních památek

Dále je v působnosti Správy CHKO Beskydy ***národní přírodní rezervace Čantoria.***

B. 1. 3. 2. CHKO Bílé Karpaty

Charakteristika:

Chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty (dále jen CHKO BK) byla zřízena výnosem Ministerstva kultury ČSR č.j.17.644/80 ze dne 3. listopadu 1980,o zřízení chráněné krajinné oblasti, rozprostírající se na ploše 715 km2 na území okresů Hodonín, Uherské Hradiště a Gottwaldov (dnes Zlín). Jejím řídícím orgánem je Správa CHKO.

Jedná se o ***bilaterální CHKO***, kdy česká část má délku 70 km, orientaci severovýchod-jihozápad a leží v nadmořské výšce 175 - 970 m. Bílé Karpaty představují ***mimořádnou oblast*** mezi našimi velkoplošnými chráněnými územími především proto, že jsou nejvyšším pohořím jihozápadního okraje vlastního karpatského horského systému. Celá oblast, ale zejména její jižní část, byla po mnoho staletí kultivována člověkem. Přesto, nebo právě proto se zde dochovaly mimořádně cenné přírodní hodnoty a na mnoha místech lze hovořit o harmonické krajině. Pro tyto přírodní a krajinné kvality byly Bílé Karpaty v rámci programu Člověk a biosféra (MAB) organizace UNESCO dne 15. 4. 1996 zařazeny mezi ***evropské biosférické rezervace.***

Základní údaje:

Rozloha: 715 km^2

Geografická orientace: 48°44' - 49°10' N, 17°15' - 18°13'E

Nadmořská výška: 240 (Sudoměřice) - 970 m (Velká Javořina)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 17644/1980

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 5 národních přírodních rezervací
- 1 národní přírodní památka
- 16 přírodních rezervací
- 31 přírodních památek

B. 1. 3. 3. CHKO Blaník

Charakteristika:

Jižně od Prahy se rozkládá ***nejmenší chráněná krajinná oblast naší republiky*** - Blaník. Důvodem vzniku byla ochrana harmonické, vyvážené krajiny Středních Čech, jejíž ústřední dominantou je památná hora Blaník. Základní charakteristikou oblasti je mozaikovité střídání lesních celků, polí, luk a menších rybníků s vhodně začleněnou zástavbou obcí.

Centrem oblasti je zalesněný masiv Velkého a Malého Blaníku, tvořený ***ortorulami.*** Ve vrcholových partiích Velkého a Malého Blaníku se zachovaly původní bučiny se smíšenými suťovými lesy, dnes chráněny jako přírodní rezervace. Přirozenou osou oblasti je říčka Blanice, tekoucí z jihu na sever. Blanice je příkladem neregulovaného meandrujícího toku s přirozeným vodním režimem pravidelných záplav. Díky tomu se v nivě Blanice uchovala společenstva nivních luk a vrbových křovin. Vzácná květena se vyskytuje na rašelinných a podmáčených loukách a na mokřadech při rybnících.

Oblast si dodnes uchovala neopakovatelný kolorit ***typické české krajiny*** na rozhraní středních Čech a Českomoravské vrchoviny. V sídlech nalezneme lidové chalupy, statky i vesnické zámečky. Dominantami sídel jsou sakrální stavby - kostely, v menších sídlech kapličky. Volná krajina je protkána sítí polních cest, alejí a rozcestí s křížky.

Blaník je populární jako významná česká hora opředená starobylými pověstmi o blanických rytířích. Blanická pověst spolu s přírodními a kulturními hodnotami krajiny jsou atraktivní z hlediska rekreace a turistiky, čemuž odpovídá zvyšující se turistický ruch. ***Nejcennějším kladem krajiny*** pod Blaníkem je fakt, že je stále ***živá, udržovaná pro příští generace prací zemědělců, lesníků, obyvatel vesnic a městeček.***

Základní údaje:

Rozloha: 41 km^2

Geografická orientace: 49°33´ - 49°40´ N, 14°47´ - 14°56´E

Nadmořská výška: 360 m (Blanice u Ostrova) - 638 m (Velký Blaník)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 17 332/1981

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 3 přírodní rezervace (Velký Blaník, Malý Blaník, Podlesí)
- 2 přírodní památky (Částrovické rybníky, Rybník Louňov)

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Blaník ***národní přírodní rezervace Drbákov-Albertovy skály, Ve Studeném a Voděradské bučiny, dále národní přírodní památky Chýnovská jeskyně, Kaňk, Rybníček u Hořan, Luční, Stročov a Jankovský potok.***

B. 1. 3. 4. CHKO Blanský les

Charakteristika:

Na jihu Čech, ***v šumavském podhůří,*** severně od města Český Krumlov, se nachází ***přírodně velmi zachovalé území, nazývané Blanský les.*** Nejvyšší vrchol tvoří dominanta hory ***Kletě*** s nadmořskou výškou 1083 m. Významným, avšak hraničním tokem je řeka Vltava, která odvodňuje téměř celé území CHKO. Středem oblasti protéká Křemžský potok. Na jihu patří k významným tokům Polečnice a Chvalšinský potok. V geologickém podloží převládá granulit, jižní část pak tvoří převážně krystalické vápence spolu s erlány a amfibolity. Středem oblasti se táhne nepravidelné pásmo serpentinitů. Více než polovina území CHKO je pokryta lesními porosty, z nichž nejvýznamnější jsou ***smíšené podhorské lesy s převahou buku.*** Nalezneme je na severovýchodních svazích Kletě a ve skupině vrchů Bulový a Vysoká Běta. Zcela specifická je ***květena křemežských hadců,*** tvořená zčásti reliktními bory. Pozoruhodná a velmi významná je teplomilná a vápnomilná květena v okolí Českého Krumlova.

Nejvýznamnější části přírody v CHKO jsou zahrnuty do maloplošných chráněných území. Kromě přírodních krás je zde i mnoho historických památek. K významným patří cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně a zřícenina rožmberského hradu Dívčí Kámen. ***Blanský les je pro svou krásnou a zachovalou přírodu i cenným rekreačním zázemím.***

Základní údaje:

Rozloha: 212 km^2

Geografická orientace: 48°48´ - 49°00´ N, 14°00´ - 14°30´ E

Nadmořská výška: 420 (Vltava) - 1083 m (Kleť)

Vyhlášení: Vyhláška MK ČSR č. 197/1989 Sb.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 1 národní přírodní rezervace
- 10 přírodních rezervací
- 8 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Blanský les ***národní přírodní rezervace Čertova stěna-Luč, Žofínský prales a Brouskův mlýn, národní přírodní památky Hojná voda, Terčino údolí, Rovná, Pastviště u Fínů a U Hajnice.***

B. 1. 3. 5. CHKO Broumovsko

Charakteristika:

Broumovsko patří k chráněným krajinným oblastem ***vrchovinného typu.*** Je to ***malebná krajina s ostrůvky divoké přírody.*** Krajina, pod kterou v hloubce Polické křídové pánve proudí nejčistší voda, je zabydlená a obhospodařovaná. Má bohatou historii - zdejší církevní i lidové stavby jsou v architektuře pojmem.

Broumovsko je známé především svými ***přírodními krásami.*** Nejcennější jsou dvě národní přírodní rezervace. ***Adršpašsko-teplické skály*** patří se svými 17 km^2 k ***největším skalním městům ve střední Evropě.*** Spolu s ***Broumovskými stěnami*** jsou výjimečné svým reliéfem a klimatem, umožňujícím existenci ojedinělé květeny a zvířeny. Vrcholová část stolové hory Ostaš a mimořádně členitá Křížová cesta u Adršpachu byly vyhlášeny v roce 1956 přírodními rezervacemi. Borek a Kočičí skály jsou přírodní památky.

Základní údaje:

Rozloha: 410 km^2

Geografická orientace: 50°28´ - 50°40´ N, 16°02´ - 16°27´ E

Nadmořská výška: 350 m - 880 (Ruprechtický špičák)

Vyhlášení: Vyhláška MŽP ČR č. 157/1991 Sb.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národní přírodní rezervace
- 2 přírodní rezervace
- 2 přírodní památky

Dále je v působnosti Správy CHKO Broumovsko ***národní přírodní památka Babiččino údolí.***

B. 1. 3. 6. CHKO České středohoří

Charakteristika:

Chráněná krajinná oblast České středohoří se rozprostírá na severu Čech, po obou březích dolního toku české části Labe. Zaujímá téměř celou geomorfologickou jednotku stejnojmenného pohoří. Pro České středohoří ***typické kuželovité tvary kopců jsou výsledkem třetihorní vulkanické činnosti,*** která vytlačila vyvřeliny většinou čedičového typu a znělce do tvaru kup a příkrovů. Specifické přírodní podmínky (průměrné roční teploty 9 - 5℃, průměrné roční úhrny srážek 470 - 800 mm, převážně zásaditá reakce půdy) jsou důvodem, proč je České středohoří jedna z ***nejbohatších oblastí na množství druhů rostlin a živočichů v České republice.*** Charakteristická jsou teplomilná stepní společenstva a společenstva sutí a na ně vázaný výskyt několika desítek druhů, které jsou v rámci státu prohlášeny za kriticky nebo silně ohrožené. Díky vhodným přírodním podmínkám bylo České středohoří velmi brzy osídleno a kultivováno člověkem. Během staletí se tu vyvinula ***svérázná, harmonicky utvářená krajina, typického reliéfu, krajina ovocných sadů, protkaná množstvím drobných sídel s lidovou zástavbou a vznosnými historickými památkami.***

Základní údaje:

Rozloha: 1063 km^2

Geografická orientace: 50°18´ - 50°52´ N, 14°32´ - 13°43´ E

Nadmořská výška: 122 m (Děčín) - 837 (Milešovka)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. č.j. 6883/1976

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 5 národních přírodních rezervací
- 8 národních přírodních památek
- 12 přírodních rezervací
- 18 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO České středohoří ***národní přírodní rezervace Bořeň a Malý a Velký štít, národní přírodní památky Kleneč a Velký vrch.***

B. 1. 3. 7. CHKO Český kras

Charakteristika:

Od Prahy jihozápadním směrem ***k Berounu*** se rozkládá krajina, která svou mnohotvárností až divokostí některých částí okouzlí srdce každého, alespoň trochu romantického návštěvníka. Vápencový podklad, který zde tvoří převážnou část geologické stavby, je rozryt krasovými kaňony a roklemi, provrtán mnoha jeskyněmi a na svém temeni nese porosty dubových hájů s neobvyklou bohatostí bylinného patra. Kromě ***krajinářských a estetických hodnot*** má toto území i značný ***přírodovědný význam*** a právě přírodovědci jej začali nazývat ***Českým krasem.*** V roce 1972 byla na téměř celém území vyhlášena chráněná krajinná oblast. Na geologické stavbě Českého krasu se z prvohorních útvarů podílí především silur a devon, které jsou zastoupeny hlavně mořskými usazeninami ***břidlic, vápenců a vápnitých břidlic*** se ***světově významnými nálezy zkamenělin a stratigrafickými profily.***

Základní údaje:

Rozloha: 128 km^2

Geografická orientace: 49°52´- 50°01´ N,14°08´ - 14°21´E

Nadmořská výška: 208 m (Berounka v Zadní Třebáni - 499m (Bacín)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 4947/1972

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národní přírodní rezervace
- 4 národních přírodních památek
- 8 přírodních rezervací
- 4 přírodní památky

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Český kras ***národní přírodní památky Medník, Požáry, Dalejský profil, U Nového mlýna, Barrandovské skály, Lochkovský profil, Cikánka I a Letňanské letiště.***

B. 1. 3. 8. CHKO Český les

Charakteristika:

Český les tvoří ***pohraniční pohoří*** od domažlické části Českého lesa po Dyleňský les. Je ***geomorfologickým pokračováním Šumavy.***

Do roku 1990 byla velká část oblasti v hraničním pásmu a tím byla veškerá hospodářská činnost dosti omezena. Většina obcí s odsunem německého obyvatelstva zanikla, což přispělo i k tomu, že se jedná o území relativně ***nenarušené lidskými zásahy.*** Velkoplošná ochrana tohoto území nebyla v minulosti zvažována právě z důvodů existence hraničního pásma, i když si ochrana přírody uvědomovala přírodovědecký význam celé oblasti.

Dnes se ukazuje význam Českého lesa z hlediska ochrany přírody v podobě ***původních lesních společenstvech*** na různých stanovištích, které jsou cenné pro svoji zachovalost v rámci celé České

republiky. Jedná se o různá ***společenstva bučin a jedlobučin až o podmáčené smrčiny a vrchoviště s výskytem borovice blatky.***

Český les se stále více ukazuje jako ***významné studijní území*** vývoje vegetace v jednotlivých sukcesních stádiích v jednotlivých vegetačních stupních na plochách obcí zaniklých po druhé světové válce.

Základní údaje:

Rozloha: 473,42 km^2

Vyhlášení: nařízením vlády č. 70/2005 Sb.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 1 národní přírodní rezervace
- 1 národní přírodní památka
- 16 přírodních rezervací a 1 se připravuje na vyhlášení
- 5 přírodních památek

B. 1. 3. 9. CHKO Český ráj

Charakteristika:

Českým rájem byla v druhé polovině devatenáctého století nazvána krajina, kde jsou ***přírodní hodnoty umocněny historickými památkami.*** Člověk zdejší kraj přetváří již mnoho tisíc let, jeho působení je však v relativní rovnováze s přírodou. Chráněná krajinná oblast Český ráj byla vyhlášena jako ***první CHKO v naší republice*** v roce 1955.
Jejím posláním je ***ochrana geomorfologických hodnot, zachování typického vzhledu krajiny a udržení celkové biologické rozmanitosti.*** Oblast je tvořena především ***kvádrovými pískovci,*** které zde byly uloženy v druhohorách na okrajích tehdejšího moře. Současná podoba skalních útvarů je výsledkem dlouhotrvajícího působení sil z nitra Země a trvalé erozní činnosti. ***Skalní města a vrchy třetihorního vulkanického původu jsou základem jedinečnosti území.*** K zajímavým prvkům skalních měst patří ***jeskyně, pseudozávrty, skalní brány a okna. Symbolem kraje jsou tvarově unikátní Trosky se zříceninou hradu.*** Rostlinná a živočišná říše je zastoupena převážně druhy skalních měst a mokřadů a to i přes velkou rozmanitost přírodních stanovišť. ***Druhovou pestrost organismů obohacují horské i teplomilné druhy.***

Základní údaje:

Rozloha: 181,5 km^2

Zeměpisná poloha: 50°27´- 50°39´ N, 15°02´ - 15°20´ E

Nadmořská výška: 235 m (Žehrovka u Žabakoru) - 744 m (Kozákov)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 70 261/1954; vládním nařízením č. 508/2002 Sb. z 14.10.2002

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národní přírodní památky
- 11 přírodních rezervací
- 10 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Český ráj národní přírodní památky Bozkovské dolomitové jeskyně a Strážník.

B. 1. 3. 10. CHKO Jeseníky

Charakteristika:

Chráněná krajinná oblast Jeseníky se nachází na ***severním okraji Moravy a české části Slezska*** na pomezí Moravskoslezského a Olomouckého kraje na území okresů Bruntál, Jeseník a Šumperk.

Oblast zahrnuje Hrubý Jeseník a přilehlé části Hanušovické a Zlatohorské vrchoviny. Reliéf odpovídá ***členité hornatině s hluboce zařízlutými údolími a táhlými zaoblenými hřbety.*** Geologicky je území tvořeno převážně ***kyselými horninami*** s nízkým obsahem živin ***(ruly, svory, fylity)***. Hlavním zástupcem půd jsou kambizemní podzoly, v nejvyšších polohách převládají humuso-železité podzoly místy zamokřené a zrašelinělé.

Potenciální vegetaci představují ***květnaté a kyselé horské bučiny,*** ve vyšších polohách ***přirozené smrčiny, alpínská společenstva a vrchoviště. Kleč*** je zde nepůvodní dřevinou. Nepřítomnost kosodřeviny v původní vegetaci je jedním z důvodů nesmírného druhového bohatství některých lokalit v alpínském pásmu. (Například z ***Velké kotliny*** se uvádí na 450 druhů vyšších rostlin, je to ***nejbohatší botanická lokalita v České republice***).

Klimaticky je převážná část území řazena do chladné oblasti, hřebeny pak patří k ***nejchladnějším oblastem v republice.*** (Praděd má roční úhrn srážek 1440 mm a průměrnou roční teplotu 0,9℃). Významným jevem jsou ***anemoorografické systémy***[35], které se výrazně uplatnily při vzniku ledovcových karů a jejich floristické bohatosti.

Základní údaje:

Rozloha: 740 km^2

Geografická orientace: 49°54´ -50°18´N, 17°00´- 17°24´E

Nadmořská výška: 339 - 1492 m(Praděd)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 9886/1969

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 4 národních přírodních rezervací
- 18 přírodních rezervací
- 6 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Jeseníky národní přírodní rezervace Kralický Sněžník a národní přírodní památky Na Špičáku, Ptačí hora, Rešovské vodopády, Velký Roudný, Venušiny misky, Jeskyně Na Pomezí a Borový.

B. 1. 3. 11. CHKO Jizerské hory

Charakteristika:

Jizerské hory jsou krajinou plnou kontrastů, která byla díky svým přírodním hodnotám v roce 1968 vyhlášena chráněnou krajinnou oblastí.

Nejcennější přírodní fenomény se dochovaly v méně přístupných místech, na prudkých svazích, na sutích, v nejvyšších polohách hor, na rašeliništích, podmáčených loukách a v mokřadech. Jedná se zejména o ***bukové lesy, rašelinná společenstva, horské smrčiny a květnaté a podmáčené louky***. Tyto lokality jsou většinou chráněny v rámci tzv. maloplošných chráněných území (národní přírodní rezervace, přírodní rezervace a přírodní památky). Na straně druhé však můžete na náhorní plošině spatřit ***rozvrácené lesní porosty,*** které vzaly za své v důsledku znečištění ovzduší a půdy, větrných a hmyzích kalamit, změny dřevinné skladby a rozsáhlé těžby.

Základní údaje:

Rozloha: 368 km^2

Zeměpisná poloha: 50°43´ - 50°55´ N, 15°02 - 15°25´ E

---

[35] ***Anemo-orografický systém*** - *soubor faktorů horského prostředí, v němž:*

1. převládá proudění vzduchu

2. konfigurace terénu určuje lokalizaci rostlinných populací nebo rostlinných společenstev. Pozn. aut.

Nadmořská výška: 325 m (Raspenava) - 1124 m (Smrk)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j.13853/1967

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 3 národní přírodní rezervace
- 13 přírodních rezervací
- 8 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Jizerské hory Národní přírodní rezervace Karlovské bučiny, Národní přírodní památka Čertova zeď a Přírodní rezervace Hadí kopec.

B. 1. 3. 12. CHKO Kokořínsko

Charakteristika:

Oblast České křídové tabule s ***ojedinělým geomorfologickým reliéfem*** z kvádrových pískovců. Základní rysy reliéfu určuje vztah dvou hlavních skupin povrchových tvarů: plošin a často hluboce zahloubených ***několikapatrových údolí,*** na jejichž hranách se vytvořila ***skalní města.*** Selektivním zvětráváním vznikly skalní věže a četné mezo a mikrotvary takové ***formy a rozsahu, jaké nelze nalézt v žádné jiné pískovcové oblasti České republiky.*** Nejznámější jsou ***„skalní pokličky“,*** na hrubozrnném pískovci tzv. ***voštiny. Krajinné dominanty*** jsou tvořeny ***magmatickými výlevnými horninami,*** které tvoří znělcové, čedičové nebo trachytové kupy, kužele a homole (Vlhošť, 614m; Ronov, 552m; Vrátenská hora, 507m). Výše uvedené charakteristické rysy oblasti, spolu s klimatickým působením sousedícího teplého Polabí, vytváří ***pestré podmínky.*** Důsledkem je ***výskyt rostlinných druhů v rozsahu od teplomilných*** (na zbytcích skalních stepí) ***po chladnomilné*** (v inverzních polohách). Údolí potoka Liběchovky a Pšovky jsou typická svými vlhkými loukami, mokřadními společenstvy a vodními tůněmi. Zdejší mokřadní společenstva byla v listopadu 1997 zařazena do území chráněných v rámci ***Ramsarské úmluvy.*** V mokřadních biotopech se nachází druhy živočichů i rostlin zapsaných v ***Červeném seznamu.***

Celých 72% plochy lesních porostů je tvořeno dřevinami ***přirozené druhové skladby.*** Bohatá lesnatost a tradiční řídké osídlení tohoto kraje způsobuje jeho neobvyklou zachovalost a ojedinělou krásu, podtrženou velkým zastoupením ***roubené, hrázděné nebo i zděné původní architektury***. Malebnost a romantiku krajiny zvyšuje i známý ***hrad Kokořín.***

Základní údaje:

Rozloha: 272 km^2

Geografická orientace: 50°38' - 50°23'N, 14°06' - 14°36' E

Nadmořská výška: 176 m (Želízy) - 614 m (Vlhošť)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 6070/1976

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 5 přírodních rezervací
- 16 přírodních památek

Správa CHKO Kokořínsko v současné době ***vykonává péči i o některá maloplošná zvláště chráněná území*** národních kategorií, ležící mimo vlastní CHKO Kokořínsko. Jedná se o těchto ***10 národních přírodních rezervací (NPR) a 9 národních přírodních památek (NPP):***

NPR Bohdanečský rybník
NPR Břehyně-Pecopala
NPR Čtvrtě
NPR Hrabanovská černava
NPR Libický luh
NPR Novozámecký rybník
NPR Polabská černava
NPR Kněžičky

NPR Větrušické rokle
NPR Žehuňský rybník
NPP Holý vrch
NPP Klokočka
NPP Peklo
NPP Radouč
NPP Rečkov
NPP Semínský přesyp
NPP Slatinná louka u Velenky
NPP Swamp
NPP V jezírkách

Dále Správa CHKO Kokořínsko v současné době vykonává péči i o některá maloplošná zvláště chráněná území nenárodních kategorií, ležící mimo vlastní CHKO Kokořínsko, které se nacházejí na pozemcích určených pro účely obrany státu. Jedná se o těchto ***11 přírodních rezervací (PR) a přírodních památek (PP):***

PR Hradčanské rybníky
PR Ralsko
PP Rašeliniště Černého rybníka
PR Velký a Malý Bezděz
PP Děvín, Ostrý
PP Divadlo
PP Malý a Velký Jelení vrch
PP Stohánek
PP Široký kámen
PP Vranovské skály
PP Na Plachtě

B. 1. 3. 13. CHKO Křivoklátsko

Charakteristika:

Kraj Oty Pavla: *„Nad ostrůvkem u řeky stoupala do výšky stráň, a byla to zvláštní stráň, nebylo v ní žádné kamení, jaké v takové stráni bývá, ale hebký vysoký pažit na plošinkách mezi mohutnými duby, sem se chodila pást zvěř a tudy klusala pít k řece. Byla to vlastně krásná zahrada a nebo také zámecký park ...“* Tak líčí přírodu Křivoklátska spisovatel Ota Pavel v jedné z nejznámějších povídek - Smrt krásných srnců. Křivoklátsko, dnes chráněná krajinná oblast a ***biosférická rezervace UNESCO,*** je v porovnání s podobnými krajinami v Evropě zvláštností. Rozkládá se ***uprostřed Čech*** a téměř dvě třetiny rozlohy území pokrývají listnaté a smíšené lesy. Dodnes zde zůstalo zachováno více než 1 800 druhů cévnatých rostlin, nejméně 52 druhů dřevin, hnízdí zde kolem 120 druhů ptáků a dosud nespočetné množství dalších příslušníků živočišné říše, z nichž je nejeden zařazen do červených seznamů vzácných a ohrožených druhů.

Bohatství a zachovalost celé oblasti je podmíněno mnoha přírodními prvky i historickými souvislostmi. Mezi nejdůležitější patří ***velká členitost terénu*** Křivoklátské vrchoviny, ***pestrá geologická stavba,*** údolní ***fenomén řeky Berounky, různorodá orientace stanovišť*** ke světovým stranám, ***typy půd, klimatické podmínky i historický vývoj osídlování.*** Strmé a nepřístupné stráně údolí řeky Berounky jsou kryty ***přirozenými lesními porosty,*** místy prostupují skalní výchozy s typickou ***teplomilnou florou a faunou.*** Vodní tok vymodeloval za dlouhá tisíciletí v horninovém podkladu hluboké, místy až kaňonovité údolí a přítomnost řeky tu způsobuje ***teplejší mezoklima.*** Naproti tomu oboustranné přítoky Berounky vytváří úzce zaříznutá údolí, na jejichž dno jen ztěží pronikají sluneční paprsky, zvláště pak v letních měsících, kdy se uzavírá klenba listnatého lesa. Teplota na dně údolí je po většinu roku velmi nízká, což odpovídá podmínkám podhorských až horských území. ***Teplotní inverze, pro Křivoklátsko typický jev, je jednou z hlavních příčin vysoké druhové rozmanitosti zdejší přírody.***

Základní údaje:

Rozloha: 628 km^2

Geografická orientace: 49°52´ - 50°08´ N, 13°37´ - 14°04´ E

Nadmořská výška: 223 m (Berounka - Hýskov) - 616 m (vrch Těchovín)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 21972/1978

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 4 národní přírodní rezervace
- 15 přírodních rezervací
- 5 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Křivoklátsko národní přírodní rezervace Chlumská stráň a Pochvalovská stráň a národní přírodní památky Bilichovské údolí, Odlezelské jezero, Cikánský dolík a Vosek.

B. 1. 3. 14. CHKO Labské pískovce

Charakteristika:

Oblast tvoří z největší části ***křídové druhohorní sedimenty.*** Pozdější sopečná činnost rozlámala až 1 km mocnou pískovcovou desku soustavou zlomů. Po další ***milióny let byla tvářnost krajiny modelována nejrůznějšími erozivními silami.*** K základním tvarům území patří ***údolí tvaru soutěsek a kaňonů,*** obklopené věžemi a masivy místy tvořícími ***skalní města. Kaňon Labe*** mezi Děčínem a Hřenskem ***představuje jedinečný přírodní útvar.*** Mezi důležité přítoky patří říčky Kamenice, jejíž soutěsky mohou návštěvníci proplout, a Křinice. ***Rostlinstvo*** je druhově podmíněno pískovcovým, málo úživným podkladem a vázáno na ***extrémní teplotní výkyvy i nedostatek vláhy.*** Na třetihorních čedičových a znělcových vyvřelinách rostou ***květnaté bučiny,*** v jejichž podrostu najdeme například: kyčelnici devítilistou, lýkovec jedovatý nebo mařinku vonnou. Chladnomilnou flóru zastupují vranec jedlový, violka dvoukvětá nebo žebrovice různolistá. Rokle a stěny vlhkých skal jsou porostlé vzácným a významným rojovníkem bahenním i celou řadou mechů a játrovek, mezi mechorosty najdeme množství zajímavých druhů, například dřípovičník zpeřený, chudozubník Brownův nebo křepenku bledou.

Mnohotvárnost území umožňuje existenci celé řady živočichů na relativně malém prostoru. Početná je ***lovná zvěř***, zejména jeleni, srnci a černá zvěř. Běžné jsou také lišky a kuny, charakteristickými obyvateli skal jsou rejskové a plchové. Opět se tu vyskytuje ***rys,*** který si jako původní zvěř našich lesů zasluhuje všestrannou ochranu. Při potocích žijí ledňáček, konipas horský a skorec vodní. Mezi sedmi druhy sov najdeme např. výra velkého, kulíška nejmenšího nebo sýce rousného. Dosud zde hnízdí dva až tři páry čápa černého, další druhy ptáků nalezly útočiště ve skalách.

Známky ***lidské činnosti*** se datují od střední doby kamenné, přes dobu pozdně hradištní a kolonizaci dodneška. Vznikala řada vsí a sídel, nejvýznamnější cesty tehdy chránily skalní hrady. Už od 18. století se Labské pískovce stávají ***atraktivním cílem turistů, horolezců a milovníků přírody.***

Základní údaje:

Rozloha: 250 km^2

Geografická orientace: 50°46' - 50°59´ N., 13°58´ - 14°29' E

Nadmořská výška: 115 m (Labe u Hřenska) - 723 m (Děčínský Sněžník)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 4946/1972

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 10 přírodních rezervací
- 5 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Labské pískovce národní přírodní rezervace Božídarské rašeliniště, Jezerka, Novodomské rašeliniště a Úhošť.

B. 1. 3. 15. CHKO Litovelské Pomoraví

Charakteristika:

Mezi Mohelnicí a Olomoucí se řeka Morava vine jako modrá tepna širokou nivou. Její vody omývají ploché štěrkové náplavy, jenž jsou domovem kulíků říčních a pisíků, a strmé břehy, kde své nory hloubí bobři či ledňáčci. Přirovnáme-li Moravu k tepně, pak srdcem oblasti jsou ***lužní lesy,*** které společně se systémem tzv. ***selských hrází*** plnily již od středověku také ***protipovodňovou funkci.*** Nejpozoruhodnějšími biotopy lužních lesů jsou bezesporu ***periodické tůně,*** ve kterých se na jaře vyskytují vzácní korýši - žábronožky a listonozi. Pro své mimořádné přírodní hodnoty zde bylo vyhlášeno několik maloplošných zvláště chráněných území (NPR Ramena řeky Moravy a Vrapač, PR Litovelské luhy), dále je třeba zmínit komplex mokřadních luk na samém okraji Olomouce (PR Plané loučky a Chomoutovské jezero - významná ornitologická lokalita). Mokřadní část CHKO byla v roce 1993 zařazena do ***Ramsarského seznamu*** významných mokřadů. Druhou polovinu oblasti tvoří ***masiv Doubravy,*** mírně zvlněná pahorkatina, kde se díky rozumnému hospodaření v minulosti (lichtensteinské panství) zachoval komplex ***chlumních doubrav.*** Na jižních svazích nad Moravou (PR Doubrava) dosahují své severní hranice rozšíření četné ***teplomilné rostliny.*** Na druhém břehu Moravy se zvedá vápencový Třesín - NPP, výrazná krajinná dominanta severozápadní části CHKO, jenž se svými ***jeskyněmi*** a ***teplomilnými společenstvy luk a lesů*** na jižních svazích kontrastuje s ***nivou Moravy.***

Základní údaje:

Rozloha: 96 km^2

Geografická orientace: 49°37´ - 49°48´ , 16°57´ - 17°16´E

Nadmořská výška: 210 (řeka Morava) - 345 m (masiv Doubravy)

Vyhlášení: vyhláška MŽP ČR č. 464/1990

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národní přírodní rezervace
- 1 národní přírodní památka
- 13 přírodních rezervací
- 12 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Litovelské Pomoraví národní přírodní rezervace Strabišov-Oulehla, Špraněk, Zástudánčí a Žebračka a národní přírodní památky Chropyňský rybník, Křeby, Park v Bílé Lhotě, Na skále, Státní lom, Růžičkův lom a Hrdibořické rybníky.

B. 1. 3. 16. CHKO Lužické hory

Charakteristika:

V minulosti území neprostupných pohraničních hvozdů, dnes již ***kulturní krajina v průběhu staletí formovaná člověkem. Čedičové a znělcové kupy se střídají s bizarními tvary pískovcových skal,*** souvislé ***lesy přecházejí v pestré podhorské louky*** s bohatstvím remízků, mezí a solitérních stromů, na mnoha místech se zachovala ***lužická architektura.*** V lesích dnes převládá ***smrk,*** v těžko přístupných a odlehlých partiích se zachovaly ***zbytky původních lesních porostů*** (buk, jedle, javor, jilm). V Čechách v této nadmořské výšce ***jedinečná doubrava*** se nalézá ***na vrcholu Klíče*** (748 m n.m.). ***Staleté tisy*** rostou v obci Krompach. ***Zemědělská krajina*** je tvořena především loukami a pastvinami protkanými sítí hájků, remízků a břehových porostů podél potoků, kde se ve zbytcích zachovaly mnohé vzácné druhy rostlin a živočichů.

Zajímavé je ***geologické složení. Svrchnokřídové sedimenty*** (kvádrové, kaolinické a jílovité ***pískovce,*** méně často ***slínovce a jílovce***), byly na mnoha místech ***proraženy třetihorními***

neovulkanity (***fonolit, trachit, čedič***). Podél ***lužického zlomu*** byly na povrch ojediněle vyvlečeny bazální ***slepence cenomanu*** a ***jurské vápence***. Malou část severního okraje za lužickým zlomem tvoří ***rumburská žula*** a výjimečně ***krystalinikum.***

Lužické hory jsou ***rozvodím Severního a Baltského moře***, představují i ***výrazný povětrnostní předěl.*** Často jsou značné ***rozdíly v počasí*** na severních svazích, obrácených do Šluknovské pahorkatiny a Žitavské kotliny a na jižních svazích, českolipské části Lužických hor.

Základní údaje:

Rozloha: 267 km^2

Geografická orientace: 50°46´-50°53´N, 14°24´- 14°52´E

Nadmořská výška: 313 - 793 m (Luž)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 6927/1976

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 1 národní přírodní rezervace
- 1 národní přírodní památka
- 5 přírodních rezervací
- 9 přírodních památek

B. 1. 3. 17. CHKO Moravský kras

Charakteristika:

Moravský kras je nejrozsáhlejším a nejvíce zkrasovělým územím České republiky. Krasová oblast zaujímá pruh ***devonských vápenců*** severně od Brna. ***Ráz zdejší krajiny*** je dán plošinami s množstvím závrtů, které oddělují hluboké kaňonovité žleby. Většina vod, která přitéká z nekrasové části Drahanské vrchoviny, mizí na hranicích vápenců v ponorech do podzemí, kde během dlouhého geologického vývoje vytvořila složité ***jeskynní labyrinty.*** Severní část Moravského krasu je odvodňována říčkou ***Punkvou*** a jejími zdrojnicemi. Nachází se zde ***jeskynní systém Amatérské jeskyně,*** který s navazujícími jeskyněmi měří téměř 35 km, což jej řadí k nejrozsáhlejším jeskyním systémům ve střední Evropě. Ve střední části Moravského krasu je hlavním jeskynním systémem 12 km dlouhé ***Rudické propadání - Býčí skála.*** Nejznámější jeskyní jižní části krasu je ***jeskyně Ochozská*** s délkou téměř 2 km. Na území Moravského krasu je dnes evidováno přes ***1 100 jeskyní.*** V řadě z nich jsou zachovány doklady dávno vyhynulého života i vývoje lidské společnosti. V jeskyni ***Kůlna*** je doloženo ***nejstarší osídlení Moravského krasu člověkem neandrtálským*** z doby před 120 000 lety. Pozoruhodné jsou rovněž ***nálezy rytin koní a bizonů*** na koňských žebrech z ***jeskyně Pekárny.*** Vytvořili je lovci koní a sobů a jejich stáří je odhadováno na 11 000 až 13 000 let. Jeskyně jsou i hlavním magnetem ***turistického ruchu. Pro veřejnost*** jsou zpřístupněny jeskyně ***Punkevní, Kateřinská, Balcarka a Sloupsko-šošůvské*** s roční návštěvností cca 400 000 osob.

Geologický podklad, členitý terén, ***poloha na rozhraní panonské a hercynské oblasti*** i výskyt karpatských druhů je příčinou existence ***specifických rostlinných a živočišných společenstev***. Pozoruhodná je ***fauna jeskyní.*** Nejznámější jsou ***netopýři,*** kterých zde bylo dosud zjištěno 21 druhů. V jeskyních Moravského krasu však žijí i četné druhy bezobratlých živočichů, kteří jsou dokonale přizpůsobeni k životu v naprosté tmě. Mnoho z nich zde bylo popsáno jako nové druhy pro vědu. Ze skupiny kriticky ohrožených druhů rostlin zde například ve skalní stěně propasti Macocha roste, jako na svém ***jediném nalezišti v České republice,*** glaciální relikt, ***kruhatka Matthiolova. Lesy s převážně přirozenou druhovou skladbou*** kryjí téměř 60 % území.

Základní údaje:

Rozloha: 92 km^2

Geografická orientace: 49°13´ - 49°26´ N, 16°38´ - 16°47´ E

Nadmořská výška: 220 (potok Říčka) - 610 m (Helišova skála)

Vyhlášení: výnosem MŠK ze dne 4. července 1956 č.j. 18.001/55

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 4 národní přírodní rezervace
- 2 národní přírodní památky
- 11 přírodních rezervací

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Moravský kras národní přírodní památky Červený kopec a Stránská skála, které se nacházejí mimo území CHKO Moravský kras.

B. 1. 3. 18. CHKO Orlické hory

Charakteristika:

Pozoruhodně ***zachovalý krajinný celek tvořený hřebenem Orlických hor, svahy před a za hlavním hřebenem a částečně malebným podhůřím.*** Nejvyšším vrcholem Orlických hor je Velká Deštná se svými 1115 m, průměrná nadmořská výška je 789 m. Hřeben a návětrné jihozápadní svahy jsou odlesněné v důsledku ***působení dálkových imisí. Orlickohorskou brázdou*** protéká řeka ***Divoká Orlice,*** tvořící od Trčkova až po Zemskou bránu státní hranici dlouhou 29 km. Po počátečním poměrně klidném toku proráží bouřlivě horský hřeben a proniká do vnitrozemí v oblasti nazvaném ***Zemská brána.*** Vytváří zde hlubokou soutěsku, s obnaženými ***rulovými skalisky,*** vysokými až 40 metrů. Jedinečná přírodní scenérie je vyhlášena ***přírodní rezervací.*** Hluboká a strmá údolí jsou typická i pro další toky Orlických hor. Zdobnice, Říčka, Bělá, Kněžna, Olešenka a Zlatý potok porušují příkrými údolními svahy zaoblené denudační hřbety a ***dotvářejí tak charakteristický ráz krajiny.*** Prameniště těchto řek, ležící na svazích hlavního hřebene, dnes představují ostrůvky nejzachovalejších přírodních biotopů, které sestupují z hor do podhůří lesnatými údolími. V jejich závěrech se nachází celá řada pramenišť a podmáčených horských luk. Srážkově je území nadprůměrné. ***Fragmenty původních porostů*** najdeme v národních přírodních rezervacích Bukačka a Trčkov a v přírodních rezervacích Sedloňovský vrch, Pod Vrchmezím a Černý důl. Jelení lázeň a U Kunštátské kaple jsou ***vrcholová rašeliniště*** se zajímavou květenou a zvířenou. Osobitá krása této oblasti je dotvářena ***zachovalou lidovou architekturou.***

Základní údaje:

Rozloha: 204 km^2

Geografická orientace: 50°07´ - 50°23´ N, 16°17´- 16°17´E

Nadmořská výška*:* od 416 m (na řece Bělé) do 1115 m (Velká Deštná)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 16368/1969

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národní přírodní rezervace
- 13 přírodních rezervací
- 6 přírodních památek

B. 1. 3. 19. CHKO Pálava

Charakteristika:

Pavlovské vrchy, *ze všech stran obklopené úrodnými vinicemi, patří se svými bělostnými vápencovými skalami, kvetoucími kosatci na sluncem ozářené skalní stepi, dubovými háji, zříceninami gotických hradů, jedinečnou architekturou historického Mikulova i vinnými sklepy v okolních obcích k nejznámějším a nejnavštěvovanějším místům České republiky. Není se čemu divit, neboť to všechno spolu se suchým a teplým podnebím propůjčuje pálavské krajině téměř středomořský ráz, který bychom jinde v Čechách nebo na Moravě marně hledali. Jméno však nedostala* ***Pálava*** *podle palčivých slunečních paprsků, jak bychom se snadno mohli domnívat, ale podle staršího českého jména vinařské vsi* ***Pavlov.***

Pálava se nachází v severozápadním výběžku ***Panonské nížiny*** v ***nejteplejší a téměř nejsušší oblasti České republiky,*** což umožňuje jak pěstování ***vinné révy***, tak výskyt ***mnoha druhů rostlin, které u nás nikde jinde nerostou.*** Pestrá mozaika skalních suchých trávníků, lemových

společenstev, suchomilných křovin a teplomilných doubrav na svazích ***Děvína,*** která vznikla z části pod vlivem pastvy, se označuje jako ***krasová lesostep.*** Na plošinách ***Milovického lesa*** převládají rozvolněné ***sprašové doubravy*** s druhově bohatým bylinným podrostem, na severně orientovaných svazích a v údolích je nahrazují ***panonské dubohabřiny.*** V okolí Křivého jezera v nivě Dyje zůstaly zachovány porosty tvrdého luhu s dubem letním a jasanem úzkolistým a nevelké plochy zaplavovaných luk. Na západním břehu rybníka Nesytu u Sedlece dosud přežívají zbytky ***slanomilné vegetace,*** která byla v minulosti na zasolených pastvinách jižní Moravy téměř běžná.

Pálava leží ***uprostřed prastaré kulturní krajiny jižní Moravy,*** která patří k nejdéle osídleným místům českých zemí. Mezi dnešními Dolními Věstonicemi a Pavlovem existovala ***pravěká tábořiště lovců mamutů,*** po nichž zbyly nejen skládky mamutích kostí a pozůstatky ohnišť, ale i světoznámá soška ***Věstonické Venuše.*** Právě v této oblasti se objevili ***první zemědělci,*** na návrší nad levým břehem Dyje nedaleko od zaniklého Mušova existoval v druhém století ***římský vojenský tábor,*** na nedalekém Pohansku u Břeclavi existovalo jedno z významných středisek ***Velkomoravské říše,*** zatímco ve středověku patřil ***Mikulov*** k nejvýznamnějším moravským městům a dodnes zůstává střediskem moravského vinařství. Navzdory intenzivnímu lidskému vlivu však uprostřed obdělávané krajiny zůstaly na svazích Pavlovských vrchů i v členité pahorkatině Milovického lesa zachovány ***cenné partie přírodní krajiny,*** které skýtají útočiště četným vzácným rostlinám a živočichům. Pálava tak se svým okolím představuje dobrý příklad ***vyváženého vztahu mezi člověkem a přírodou,*** jehož výsledkem je ***malebná kulturní krajina.***

Pavlovské kopce jsou budovány především tvrdými ***jurskými vápenci,*** které na mnoha místech vytvářejí ***malebné skalní útesy. Výškový rozdíl*** mezi vrcholem Děvína (554 m), nejvyšším bodem Pálavy, a hladinou dolní zdrže novomlýnské soustavy ***činí 390 m,*** a tak je vápencové bradlo Pavlovských kopců skutečnou ***krajinnou dominantou nížinné jižní Moravy. Druhohorní vápence jsou obklopeny třetihorními usazenými horninami, zejména flyšovými jílovci a pískovci,*** z nichž je budována také členitá ***Milovická pahorkatina*** východně od Pavlovských vrchů. Na mnoha místech zůstaly zachovány ***vápnité spraše z poslední doby ledové;*** jejichž mocná souvrství s pohřbenými fosilními půdami byla odkryta v tzv. ***Kalendáři věků u Dolních Věstonic.*** Dyjskou nivu, do níž zasahuje chráněné území severovýchodním výběžkem, vyplňují ***čtvrtohorní říční štěrkopísky, které jsou z velké části překryty povodňovými hlínami.***

Ani krajina Pálavy nebyla v minulosti ušetřena četných ***neuvážených a nežádoucích zásahů.*** Velká část Turoldu a Svatého kopečku byla ***zničena těžbou vápence,*** zatímco Janičův vrch byl odtěžen zcela. Velké rozlohy půd na svažitých pozemcích jsou postiženy ***erozí,*** jinde byl ***krajinný ráz narušen terasováním pozemků.*** Další škody způsobilo ***použití*** nebezpečných ***pesticidů,*** a to zejména ***ve vinicích.*** Oborní chov zvěře na Děvíně byl sice už zrušen, obory v Milovickém lese s nadměrnými stavy zvěře však dosud existují. Přesto je chráněná krajinná oblast ***Pálava příkladem území, jehož využívání nemá ničivý účinek na dochovaný stav přírodního prostředí.***

Základní údaje:

Rozloha: 83 km^2

Geografická orientace: 48°46´- 48°53´ N; 16°37´-16°45´ E

Nadmořská výška: 163 (Dyje u Nových Mlýnů) - 550 m (Děvín)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 5790/1976

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 4 národní přírodní rezervace
- 1 národní přírodní památka
- 5 přírodních rezervací
- 4 přírodní památky

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Pálava:

NPR Cahnov - Soutok, NPR Lednické rybníky, NPR Krumlovsko-rokytenské slepence, NPR Pouzdřanská step-Kolby, NPR Ranšpurk, NPR Větrníky, NPP Dunajovické kopce, NPP Miroslavské kopce, NPP Malhotky, NPP Na Adamcích, NPP Pastvisko a NPP Randezvous

B. 1. 3. 20. CHKO Poodří

Charakteristika:

Jedná se o ***zachovalou údolní nivu Odry*** s pestrým ***mikroreliéfem,*** vzniklým jejím vývojem ve čtvrtohorách a následně ***hospodářským využíváním po středověké kolonizaci ve 13. a 14. stol.*** Území je typické a ojedinělé zachovalým ***vodním režimem*** s každoročním zaplavováním rozsáhlých částí nivy. Dále pak v národním měřítku charakterem meandrujícího toku Odry s navazujícími systémy ramen a tůní v různém stupni zazemnění, značným podílem trvalých travních porostů s hojnou rozptýlenou zelení (unikátní ***souvislý komplex*** cca 2 300 ha ***aluviálních luk***), ***lužními lesy*** v nivě (zastoupení dubu a jasanu téměř 50 %), ***dubohabřinami*** na terasách Odry a konečně *rybničními soustavami.*

Oblast byla v roce 1993 zařazena k ***mokřadním územím Ramsarské konvence.*** Nejcennější lokality jsou chráněny v maloplošných chráněných územích (NPR Polanská niva, PR Polanský les, PR Kotvice), další se připravují k vyhlášení. Území je místem ***výskytu řady ohrožených druhů*** především vodní a mokřadní květeny a zvířeny. Kotvice plovoucí, nepukalka plovoucí, řečanečka menší, bublinatka obecná, plavín štítnatý, mnoho druhů obojživelníků, více než 300 druhů ptáků a vydra říční.

Základní údaje:

Rozloha: 82 km^2

Geografická orientace: 49°36' - 49°48' N, 17°52' - 18°14' E

Nadmořská výška: 298 m. n. m. (u obce Hůrka) - 212 m. n. m. (Odra)

Vyhlášení: vyhláška MŽP ČR č. 155 / 1991 Sb.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 1 národní přírodní rezervace
- 6 přírodních rezervací
- 2 přírodní památky

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Poodří národní přírodní rezervace Hůrka u Hranic a Kaluža a národní přírodní památky Landek, Odkryv v Kravařích, Šipka a Zbrašovské aragonitové jeskyně.

B. 1. 3. 21. CHKO Slavkovský les

Charakteristika:

Chráněnou krajinnou oblast Slavkovský les je možné přirovnat k ***hornatému ostrovu zeleně, klidu a dosud málo narušené přírody v geografickém trojúhelníku Karlových Varů, Mariánských a Františkových Lázní.*** Oblast je ***osobitým krajinným celkem*** vystupujícím příkře nad Tachovskou brázdu, Chebskou a Sokolovskou pánev, na východě přechází pozvolna do Tepelské plošiny. Celé území má ***ráz paroviny.*** Nejvyšší vrcholy Slavkovského lesa Lesný a Lysina leží v poněkud zdvižené západní části. Významnou součástí lesů jihozápadní části Slavkovského lesa jsou rozlehlá ***rašeliniště*** vrchovištního typu s porosty borovice blatky a břízy pýřité s charakteristickými rašelinnými druhy. Rozsáhlé lesní komplexy spolu s rašeliništi vytváří ohromný ***přírodní vodní rezervoár***, příznivě ovlivňující vodní režim širokého okolí, především ***západočeských lázní. Ochranou*** těchto ***míst tvorby minerálních pramenů se chráněná krajinná oblast Slavkovský les výrazně odlišuje od ostatních chráněných krajinných oblastí v ČR.***

Ze vzácné a chráněné ***květeny*** je nejvýznačnější endemit rožec kuřičkolistý, vrba borůvkovitá, dále pak arnika horská (ve znaku CHKO), rosnatka okrouhlolistá, tučnice obecná, vzácné hadcové sleziníky, celá řada prstnatců a další. Z typické ***zvěře*** připomeňme jelena evropského, rasu západoevropskou, zvěř černou, srnčí, kunovité šelmy. Přežívá zde i populace tetřívka obecného a tetřeva hlušce. Pravidelně zde hnízdí čáp černý, zajímavostí je nejzápadnější výskyt sysla obecného. Celá oblast je protkána ***sítí dobře značených turistických cest,*** která návštěvníky zavede v zimě i v létě do atraktivních míst přírody a historie (premonstrátský klášter v Teplé, hrad Loket, Bečov a zámek Kynžvart). Správa chráněné krajinné oblasti Vás zve na ***naučnou stezku na Kladské, část je zpřístupněna pro vozíčkáře,*** a naučnou stezku Smraďoch.

Základní údaje:

Rozloha: 610 km^2

Geografická orientace: 50°01´ - 50°40´ N, 12°39´ - 12°51´ E

Nadmořská výška: 374 m (Ohře u Karlových Varů) - 983 m (vrch Lesný)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 7657/1974

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 2 národních přírodních rezervací
- 3 národní přírodní památky
- 10 přírodních rezervací
- 12 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Slavkovský les národní přírodní rezervace Soos, Velké jeřábí jezero a Velký močál a národní přírodní památka Komorní hůrka, Železná hůrka a Lužní potok.

B. 1. 3. 22. CHKO Třeboňsko

Charakteristika:

Třeboňsko je jedna z mála CHKO vyhlášených *v* ***rovinaté krajině po staletí kultivované člověkem.*** Přesto se zde zachovaly mimořádně ***cenné přírodní hodnoty.*** Na mnoha místech lze dosud hovořit o ***harmonické krajině,*** kde jsou lidské aktivity v určité rovnováze s přírodou. Proto je Třeboňsko vyhlášeno i jednou ze šesti českých ***biosférických rezervací*** programu Člověk a biosféra (MAB) ***UNESCO*** (od roku 1977). Na utváření krajiny Třeboňska se člověk podílel již od 12. století, a to zejména ***úpravami vodních poměrů*** původní močálovité krajiny, jejichž výsledkem je ***důmyslná síť umělých stok*** (například Zlatá stoka, Nová řeka) a množství rybníků, které dělají z Třeboňska ***centrum českého rybníkářství*** (celkem 460 rybníků). Rozsáhlé rybniční soustavy s druhotně vytvořenými litorálními společenstvy se staly ***evropsky významným hnízdištěm*** i migrační zastávkou vodního ptactva. Oblast vyniká bohatostí mokřadní a vodní vegetace. K nejcennějším biotopům Třeboňska patří rozsáhlá přechodová ***rašeliniště*** se zachovalými rostlinnými společenstvy (blatkové bory) a na ně vázanou faunou bezobratlých. Zachovány zůstaly z velké části i původní ***meandrující toky*** řek (např. Lužnice) s pravidelně zaplavovanými nivami a zbytky lužních lesů i extrémně suché lokality ***vátých písků.*** Jsou tu vyhlášeny dva mokřady mezinárodního významu chráněné Ramsarskou konvencí (Třeboňské rybníky, Třeboňská rašeliniště). Oblast je významná z hlediska ochrany řady ohrožených obratlovců, např. vydry říční a orla mořského. Vyvážená přírodní složka krajiny je na Třeboňsku vhodně doplňována poměrně řídkým osídlením a zachovalou unikátní architekturou historických měst (MPR Třeboň) a vesnic. Přírodní i kulturní faktory tak vytvářejí z Třeboňska území mimořádné v evropském kontextu a dávají mu i ***vysoký rekreační potenciál.*** V oblasti je tradičně soustředěn výzkum ekologie mokřadů (Botanický ústav AV ČR), v poslední době bylo Třeboňsko zařazeno do mezinárodní ***sítě území dlouhodobého ekologického výzkumu*** (ILTER).

Základní údaje:

Rozloha: 700 km^2

Geografická orientace: 48°48´ - 49°11´N, 14°39´ - 15°00´ E

Nadmořská výška: 410 m (Veselí nad Lužnicí) - 550 m (Homolka)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 22737/1979

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 5 národních přírodních rezervací
- 1 národní přírodní památka
- 21 přírodních rezervací
- 6 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Třeboňsko národní přírodní rezervace Řežabinec a Řežabinecké tůně a národní přírodní památka Kaproun, které leží mimo území CHKO Třeboňsko.

B. 1. 3. 23. CHKO Žďárské vrchy

Charakteristika:

Členitá krajina Žďárských vrchů je ***charakteristická pestrým střídáním luk, pastvin, polí, lesů a rybníků,*** je protkána nepravidelnou sítí mezí, úvozových cest, lesíků či skupin stromů a keřů. Dodnes si zachovala ***charakter vyvážené a svým způsobem zachovalé kulturní krajiny.*** Oblast zaujímá severovýchodní kulminační část Českomoravské vrchoviny s centrálním masivem Žďárských vrchů a navazujícími částmi sousedních pahorkatin. Mělká a široká údolí, poměrně mírné táhlé svahy a zaoblené vrcholy odpovídají ***krajině vrchovinného až pahorkatinného typu.*** Převládajícím ***geologickým podložím jsou zde metamorfované horniny krystalinika a moldanubika,*** různé typy ***rul, migmatitů a svorů s vložkami hadců a krystalických vápenců.*** Klimaticky patří mezi chladnější, vlhčí a větrnější oblasti. Jako pramenná oblast několika českých a moravských řek (Sázava, Svratka, Chrudimka, Doubrava, Oslava) a jako oblast s četnými rybničními soustavami bylo území CHKO vyhlášeno za chráněnou oblast přirozené akumulace vod.

Lesem je dnes území pokryto asi z jedné poloviny. Přirozený ***jedlobukový les*** je většinou nahrazen ***smrkovými monokulturami.*** Oblast lze obecně charakterizovat jako ***floristicky chudou,*** s charakteristickým zastoupením horských a podhorských elementů. Zvláště cenná jsou společenstva ***rašelinišť*** a vlhkých ***rašelinných luk*** s významným výskytem řady ***chráněných a ohrožených druhů rostlin.*** V oblasti roste např. čípek objímavý, ptačinec dlouholistý, mléčivec alpský, suchopýrek alpský, rosnatka okrouhlolistá, žebrovice různolistá, různé druhy prstnatců, hořečků a ostřic. Z *chráněných druhů živočichů* se v oblasti vyskytuje mlok skvrnitý, čáp černý, datel černý, sýc rousný, kulíšek nejmenší, krkavec velký, lejsek malý, rejsek horský, hraboš mokřadní a řada dalších.

Základní údaje:

Rozloha: 709 km^2

Geografická orientace: 49°47´ - 49°31´N, 15°46´ - 16°13´ E

Nadmořská výška: 490 - 836 m (Devět skal)

Vyhlášení: výnosem MK ČSR č.j. 8908/1970

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 4 národní přírodní rezervace
- 9 přírodních rezervací
- 36 přírodních památek

Dále jsou v působnosti Správy CHKO Žďárské vrchy národní přírodní rezervace Mohelenská hadcová step, Velký Špičák a Rybník Zhejral a národní přírodní památky Hojkovské rašeliniště a Švařec.

B. 1. 3. 24. CHKO Železné hory

Charakteristika:

Železnohorský masiv působí jako ***krajinná vlna*** svažující se zvolna od Hlineckých kopců, Pešavy a Hradiště, provázená stužkou řeky Chrudimky. K severu se oblast rozvolňuje do šíře, k jihu prudce spadá do luhů řeky Doubravy. Pestrá krajina je sladěna v harmonický celek. ***Geologické podloží patří k nejpestřejší v celé republice.*** Najdeme tu ***křemence, diority, permské pískovce, opukové sedimenty, druhohorní pískovce i čtvrtohorní sprašové hlíny a eluviální náplavy. Krajinnou dominantou je západní hřeben,*** který je zároveň významným biokoridorem. V okolí ***hradu Lichnice*** je stejnojmenná národní přírodní rezervace a nadregionální biocentrum. V jižní části leží hluboký kaňon řeky Doubravy. V jeho okolí je přírodní rezervace Údolí Doubravy, Zlatá louka a Mokřadlo a řada přírodě blízkých lesních ekosystémů. ***Při toku řeky Chrudimky je převaha lesních ekosystémů, zbytky květnatých luk a říčních niv.*** Území si uchovalo ***rozptýlenou sídelní strukturu se zbytky lidové architektury a bohatstvím zeleně.*** Jeho poloha v blízkosti velkých měst a pestrá krajina láká k rekreačnímu využití, ***v posledních letech se rozvíjí cykloturistika a pěší turistika.***

Základní údaje:

Rozloha: 284 km^2

Geografická orientace: 49°55´- 49°42´ N, 15°32´ - 15°53´E

Nadmořská výška: 268 m (u Slatiňan) - 668 m (Vestec)

Vyhlášení: vyhláška MŽP ČR č.156/1991 Sb.

Maloplošná zvláště chráněná území v CHKO:

- 1 národní přírodní rezervace
- 12 přírodních rezervací
- 11 přírodních památek

Dále je v působnosti Správy CHKO Železné hory národní přírodní památka Šejval, která se nachází mimo území CHKO Železné hory.

B. 2. Geoparky jako nově vznikající území v rámci ČR, jejich význam a postavení v přírodě a krajině v ČR

Evropské geoparky představují ***jasně vymezené oblasti se vzácnými geologickými fenomény***, které jsou ***esteticky působivé, mají vědeckou i vzdělávací hodnotou.***

Nebo též:

Evropský Geopark je ***území s geologickým dědictvím mimořádné hodnoty a jasně definovanými hranicemi.*** V činnosti geoparku se uplatňují ***objekty geologického, archeologického, ekologického, historického či kulturního významu.*** Evropský Geopark rozvíjí, zkoumá a obohacuje metody ochrany geologického dědictví. Hraje aktivní úlohu při propagaci tohoto území ve světě, rozvoji ***geoturistiky*** a dalšími ***vhodnými aktivitami přispívá k ekonomickém rozvoji.*** Odbornou činností a vzdělávacími programy vede k poznávání hodnot území. Umožňuje občanům aktivní účast na revitalizaci a rozvoji území jako celku. Tím významně ovlivňuje životní podmínky obyvatel. Geopark ***spolupracuje s podnikatelskými subjekty,*** a tím podporuje a propaguje vytváření nových vedlejších produktů, spojených s geologickým dědictvím. Podporuje ekologickou výchovu, vzdělávání a vědecký výzkum v rozličných disciplínách nauk o Zemi podporuje přirozené prostředí a politiku udržitelného rozvoje.

Geoparky podporují udržitelný rozvoj regionu, turistiku, vzdělávání a přitahují mezinárodní pozornost.

Evropské geoparky UNESCO tvoří ***síť, která se stará o zachování jedinečných geologických oblastí.*** V Evropě se počet členů od roku 2000 rozrostl ***z původních čtyř na pětadvacet.*** Vytvářením ***globální sítě geoparků UNESCO,*** která v současnosti zahrnuje 33 území, se myšlenky geoparků prosazují po celém světě.

Termín ***geopark*** označuje území, které poskytuje obraz o vývoji Země a ukazuje ***vliv místního přírodního bohatství na ekonomický a kulturní rozvoj společnosti.*** Síť Evropských geoparků byla založena v roce 2000 a ke konci roku 2006 sdružuje 30 geoparků z různých států Evropy.

Hlavním cílem geoparků je podle Charty evropských geoparků ochrana geologických lokalit, výzkum, vzdělávání a popularizace geověd, rozvoj specificky orientované turistiky a udržitelný rozvoj území.

Na první Mezinárodní konferenci o geoparcích v Pekingu (2004) byla přijata ***Pekingská deklarace o ochraně geologického dědictví,*** na jejímž základě vznikla pod patronací UNESCO ***Světová síť geoparků.*** Podle ***Madonské deklarace*** (2004) ***se každý Evropský geopark stává automaticky i Geoparkem UNESCO.***

Institut geoparků u nás nevychází z legislativy. Geoparky vznikají na základě ***dobrovolné spolupráce*** různých subjektů v daném území, ***v úzké spolupráci se státní ochranou přírody.*** Základem činnosti evropských geoparků jsou ***tři pilíře:***

1. ***Zachování geologického dědictví***
2. ***Udržitelný rozvoj oblasti***
3. ***Vzdělávání .***

Prvním českým geoparkem v Síti evropských geoparků a současně ve Světové síti geoparků ***se stal Geopark Český ráj*** v říjnu 2005. Geopark o rozloze skoro 700 km^2 výrazně přesahuje stejnojmennou chráněnou krajinnou oblast. Geopark zahrnuje širokou ***škálu geologických fenoménů, paleontologické, mineralogické a archeologické lokality i historické památky.*** Vymezení Geoparku Český ráj ukazuje mapka níže.

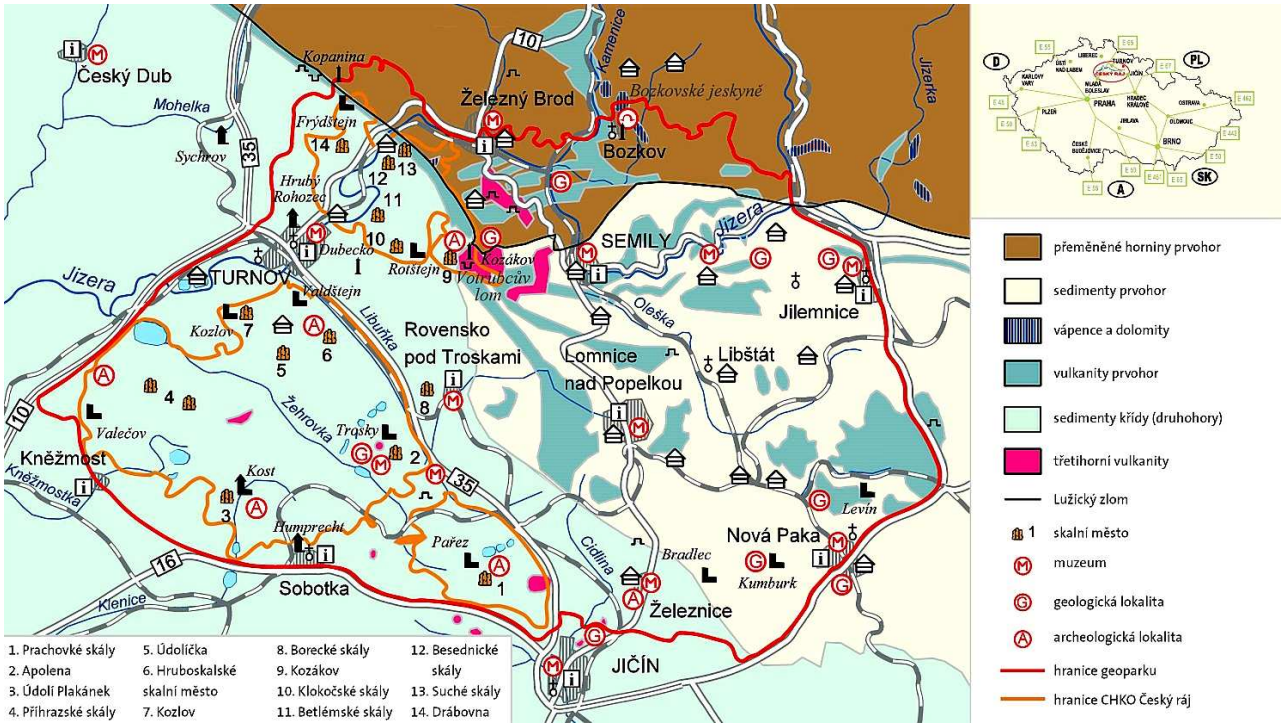

Obrázek 2
Schematická mapka vymezující území geoparku Český ráj.

B. 2. 1. Geopark Český ráj

Geopark Český ráj, který byl do ***prestižního seznamu evropské sítě geoparků*** zařazen v říjnu 2005, představuje skutečnou geologickou učebnici. Území o rozloze necelých 700 km^2 zahrnuje širokou ***škálu geologických fenoménů, paleontologické, mineralogické a archeologické lokality i historické památky.***

Území bylo v průběhu stovek miliónů let trvající historie Země opakovaně dnem jezer a moří, několikrát zde probíhala sopečná činnost.

Oblast Českého ráje se začala geologicky vyvíjet v období ***druhohor,*** kdy se na dně křídového moře usazovaly písky a štěrky. Ve ***třetihorách*** byly pískovcové desky rozlámány vulkanickou činností, rozžhavené horniny ztuhly pod povrchem do kup a kuželů. Na zemský povrch působily ***přírodní síly*** – vítr, voda, mráz a slunce. Výsledkem je krajina s divokými skalami, sopkami, řekami, romantickými údolími, lesy, loukami a rybníky. Působením vody pod zemským povrchem se vytvořily unikátní Bozkovské jeskyně se zajímavými krasovými jevy.

Pestré geologické procesy vytvořily ložiska rud železa, mědi a rtuti, naleziště drahých kamenů, uhlí, stavebního kamene, pokrývačské břidlice, sklářských písků, vápenců, hrnčířských a cihlářských hlín. Zdejší ***zpracování drahých kamenů*** patří k nejstarším v Evropě. Zajímavý je i výskyt zkamenělých zbytků rostlin a araukárií i živočichů. ***Český ráj přináší obraz o geologické historii Země,*** a zároveň dokládá význam přírodních podmínek pro ekonomický a kulturní rozvoj lidské společnosti v průběhu několika tisíciletí.

Hlavními partnery geoparku Český ráj jsou ***Muzeum Českého ráje Turnov***, ***Sdružení Český ráj*** a ***Správa CHKO Český ráj***.

Základní charakteristika území:

Geopark Český ráj o rozloze ***cca 700 km²*** leží na území Libereckého, Královéhradeckého a Středočeského kraje a na území okresů Jablonec nad Nisou, Jičín, Liberec, Mladá Boleslav a Semily. Území o rozloze 181,5 km² je Chráněnou krajinnou oblastí Český ráj. Pro činnost geoparku je významná ***síť muzeí,*** které vedle historických a archeologických sbírek mají i sbírky přírodovědné (např. Muzeum hry Jičín, Muzeum Českého ráje, Městské muzeum Nová Paka, Městské muzeum Lomnice nad Popelkou, Krkonošské muzeum v Jilemnici a další). Na území leží významné kulturní památky jako např. zámek Hrubý Rohozec, Hrubá Skála, Mnichovo Hradiště, Jičín a hrad Trosky, Kost, Frýdštejn a další. Veřejně přístupné jsou i Bozkovské dolomitové jeskyně. Území leží v turistickém regionu Český ráj, který patří k nejvýznamnějším v České republice. Území leží v NUTS II - Severovýchod z větší části, okrajově na území Středočeského kraje leží v NUTS II - Střední Čechy. Strategickým cílem v regionálních operačních programech je vyvážený rozvoj, restrukturalizace a optimální diverzifikace ekonomické základy a řešení politiky zaměstnanosti v souladu se zásadami trvale udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí, na území Středočeského kraje dosažení vyváženého hospodářského, kulturního a vzdělanostního růstu se silnými a vzájemně výhodnými vazbami na hlavní město Prahu, ale také na další regiony, při respektování podmínek ochrany životního prostředí tak, aby region obstál v porovnání s ostatními regiony v ČR a v zahraničí.

Principy geoparku:

Principem geoparku je ***uznání vztahu mezi lidmi a historií země a využití znalostí pro hospodářský rozvoj území,*** především prostřednictvím ***geoturismu.*** Geopark UNESCO integruje propagaci geologického dědictví a regionální rozvoj. Cílem geoparku je ***vzdělávání široké veřejnosti*** vedoucí k pochopení přírodního prostředí a k podpoře trvale udržitelného regionálního rozvoje. K tomu evropský geopark vyvíjí, zkouší a zdokonaluje metody pro ochranu geologického dědictví. Smyslem je umožnit obyvatelům, aby se aktivně zapojili do kulturní revitalizace území jako celku, a tím lépe využívali hodnoty přírodního a kulturního dědictví na svém území. Nezbytným prvkem činnosti je spolupráce na místní a mezinárodní úrovni.

Cíle geoparku:

Cílem geoparku je vzdělávání široké veřejnosti, vedoucí k ***pochopení přírodního prostředí,*** k podpoře ***trvale udržitelného regionálního rozvoje*** a ***ochraně geologického dědictví.*** Evropský geopark vyvíjí, zkoumá, zkouší a zdokonaluje metody pro ochranu geologického dědictví. Jednotlivé jevy prezentuje v souvislostech, s využitím dalších hodnot krajiny, archeologických a kulturních památek. Lokality Evropského geoparku musí být propojeny do sítě a mít prospěch z ochranářských a správních opatření, proto je nezbytná mezinárodní spolupráce. Síť evropských geoparků pomáhá při mezinárodní propagaci a slouží jako fórum pro výměnu zkušeností. Smyslem je zajistit rozvoj území geoparku využíváním geologického dědictví území. Členové sítě využívají společnou propagaci nástrojů (internetové stránky, časopis, atd.) Tvoří fórum, kde mohou najít nové partnery pro mezinárodní spolupráci, a pro hledání zdrojů financování z programů EU. Rozhodnutí přijímá výhradně koordinační výbor. Evropská síť geoparků je oprávněná uzavírat jménem svých členů smlouvy s jinými organizacemi. V síti má každý člen stejné povinnosti. Členství v Evropské síti geoparků zabezpečuje zároveň i místo ve Světové síti geoparků. Pozbytím členství v Evropské síti geoparků veškeré výhody zanikají.

Z mnoha zajímavých lokalit v Geoparku Český ráj lze nabídnout 22 geologických lokalit a fenoménů, které opravdu stojí za pozornost návštěvníků. Jejich stručný popis Vám dá představu o ohromné ***geologické diverzitě celého území.***

22 geologických zastavení v geoparku Český ráj:

1. Pokrývačské břidlice (pokrývačské fylity) u Železného Brodu

Okolí Železného Brodu představuje území, které vzniklo přeměnou téměř 400 milionů let starých mořských jílovitých usazenin na mocný komplex ***železnobrodských pokrývačských fylitů,*** které se po staletí využívají jako střešní krytina. Pokrývačské fylity se vyskytují v území mezi Skuhrovem, Bratříkovem a Radčicemi a svého času měly velký význam pro hospodářský život Železnobrodska. Byly těženy po dlouhá desetiletí v S okolí Železného Brodu jako ***výborná střešní krytina.*** Jsou to tence břidličnaté, nápadně rovnoploché fylity. Svědkem těžební činnosti jsou nesčetné opuštěné staré lomy, lůmky a pinky s rozsáhlými haldami nekvalitního odpadu. Dnes je těžba fylitů jako střešní krytiny sporadická a skomírá. Těžené fylity se spíše drtí a melou jako posypový materiál na lepenkové hmoty, nebo se přidávají do nátěrových a fasádových hmot (Červený Dům v Haratině pod Loužnicí a Bratříkovem). O jejich ***vysoké kvalitě*** svědčí provedené technické zkoušky na tvrdost, plošnou nasáklivost, trvanlivost při kolísání teploty, na ohyb a odolnost proti kroupám, kdy byly dosaženy lepší výsledky, nežli u známých anglických pokrývačských břidlic. Lze je lámat ve velkých tenkých deskách (i přes 1 m^2), nevýhodou je již zmíněný velký odpad, činící 80-90% vytěžené kubatury. Pokrývačské fylity mají ***zelenošedou,*** méně často ***nafialovělou barvu.*** Jejich kvalita bývá nejlepší tam, kde se metamorfní břidličnatost s původní vrstevnatostí kryjí. Pokrývačské fylity vznikly z monotónního souvrství jílových břidlic a prachovců.

2. Skalní zeď „Kozinec“ u Žel. Brodu (375 m)

Nachází se Z od Malé Horky, 500 m severozápadně od koupaliště v Železném Brodě. Je tvořena až 20 metrů vysokou ***vypreparovanou*** (?) stěnou odolného křemence (kvarcitu) o mocnosti 10 metrů. Jedná se o výrazný ***stratigrafický horizont,*** vystupující uprostřed souvrství sericitických fylitů ordovického stáří. Kvarcity se vyskytují útržkovitě zejména Z od Loužnice, u Jílového a Vlastiboře, přičemž nejvýraznější jsou právě ve vztyčených vrstvách vysoké skalní zdi „Kozinec“ u Malé Horky. Tvoří horizont často redukovaný na nulu (patrně primárně i tektonicky), max. však pouze cca 10 m mocný. Hornina je světle šedobílé až zelenobílé, resp. nažloutlé barvy, místy složené téměř výhradně z ***křemene,*** místy obsahující podíl ***sericitu.*** V nadloží kvarcitového horizontu již vystupují paleontologicky dokázaná souvrství silurská.

3. Okno do geologické minulosti na Riegrově stezce

Řeka Jizera vytváří v délce zhruba 3 km mezi Bítouchovem a Podspálovem hluboké skalnaté údolí. V posledních pěti miliónech letech zařízla svoje údolí do impozantní hloubky a ve své činnosti pokračuje dál. Sílu řece dodává spád, který v těchto místech dosahuje až deseti promile. Stezka, nazvaná na počest JUDr. Ladislava Riegra slavného semilského rodáka a českého politika 19. století, je turistickou perlou geoparku Český ráj. Obnažené skály promlouvají o historii dlouhé stovky miliónů let.

4. Podzemní jezero u Bozkova

NPP Bozkovské jeskyně leží při SZ okraji obce Bozkov, asi 6 km V od Železného Brodu. ***Krasové jevy*** v čočce dolomitického vápence tvoří dva původně samostatné systémy. Délkou 1050 m představují nejrozsáhlejší zpřístupněný jeskynní systém v severovýchodních Čechách. Nejhlubší části jeskyně, které jsou zatopeny vodou, vytváří ***podzemní jezero.***

5. Kamenné moře a skalní město na Strážníku

Mezi Jilemnicí, Mříčnou, Peřimovem a Bystrou se táhne asi 3 km dlouhý vrch ***Strážník,*** který je pověstný výskytem ***„hvězdového křemene“.*** Na západním výběžku Strážníku v oblasti „Na Jírově“ je ***evropská rarita melafyrové skalní město.*** Skály spadají stupňovitě do údolí až dvacetimetrovými stěnami. Mrazové zvětrávání provázené řícením horninových bloků rozčlenilo téměř dva kilometry dlouhou stěnu do soustavy ***skalních „srubů“***, ověnčených balvanitou sutí - tzv. ***„kamennými moři“.***

6. Obří hrnce

Při severní hranici Strážníku vyhloubila řeka Jizera pod obcí ***Háje*** krátkou soutěskou se strmými útesy. Ve skalnatých březích a v korytě vysoustružila v balvanech desítky tzv. ***„obřích hrnců“.*** Obří hrnce vznikají činností vody, která unáší písek a valouny, které v jemnozrnných horninách vybrušují rotačním pohybem elipsovité prohlubně velké až několik decimetrů.

7. Kozinec (561 m) u Jilemnice

Má ***vrchol tvořený melafyrovým příkrovem***, který byl těžen v několika lomech. V podloží melafyru se nachází několik metrů mocné souvrství tzv. ***„měďnatých pískovců“***. Měděné zrudnění tvoří jemně vtroušené sulfidy mědi, které provází zelený malachit a modrý azurit. Kromě rud mědi je oblast zajímavá výskyty ***zkamenělých kmenů prvohorních dřevin.***

8. Frýdštejn

Obec se zříceninou hradu ležící cca 6 km J od Jablonce n. N. Prvohorní ***melafyry*** tvoří vulkanická tělesa, která se táhnou podél ***lužického zlomu*** v délce 40 kilometrů od Proseče pod Ještědem ke Kozákovu. Jeden kilometr východně od ***Bezděčína*** a zhruba 10 km severně od Turnova se nachází lom. Ve výplních ***melafyrového mandlovce*** se vyskytují drahé kameny ***křišťály, záhnědy, ametysty, acháty a jaspisy.***

9. Kozákov (744 m)

Hora, ***dominanta západního Podkrkonoší,*** která zažila sopečnou činnost opakovaně (naposledy v třetihorách, viz č. 10). Před 260 miliony lety vyvřela andezitová láva bohatá na plyny, která utuhla v podobě tzv. ***mandlovce***. Hornina tradičně označovaná jako ***melafyr***, je proslulá výskyty ***achátů*** a dutinami s ***křišťálem, ametystem, citrínem, kalcitem a zeolity.*** V r. 1920 byl ve výchozu melafyru založen známý ***Votrubcův lom,*** který je spolu s expozicí drahých kamenů provozován jako ***turistická atrakce***.

10. Čedičové lávové proudy s drahokamovým olivínem

Na S straně Kozákova leží ***lávové proudy čedičů*** mocné až 30 metrů. Vulkanity staré 6 až 4 miliony let jsou známé hojným výskytem tzv. ***olivinických koulí*** (***„lherzolitových nodulí“***)[36]. Tyto útržky hornin svrchní části zemského pláště tvoří hlavně ***olivín,*** který dosahuje ***kvality drahého kamene.***

11. Zkamenělý prales

Tzv. ***zkamenělá dřeva*** lze hledat v pruhu nalezišť, který se táhne od Újezdce pod Bradlecem cca 3,5 km ZJZ od Kumburku, přes Novou Paku až do okolí Pecky. Největší část dosud nalezeného kmene ***araukaritu***, dlouhého 18 m, je vystavená v zahradě Suchardova domu v Nové Pace. V Nové Pace a okolí se nachází i ***acháty.*** Jejich naleziště jsou rozptýlena od Lomnice nad Popelkou přes Karlov a Žďár ke Staré Pace a k Levínu, na Kozinec přes Čisteckou hůru, Rovně a Dolní Kalnou.

12. Trosky (488 m)

Významná geomorfologická dominanta Českého ráje. Představují obnažené zbytky sopky, která v těchto místech prorazila s explozí podložní horniny české křídové pánve. Oba suky složené z tvrdší a odolnější horniny byly ***vypreparovány*** do podoby dvou věží, které patří společně se zříceninou hradu k ***symbolům Českého ráje.***

---

[36] ***Lherzolitové nodule*** - *petrologický termín, označující výskyt oblých vyloučenin (tzv. nodulí) lherzolitu (olivínovce) v základní bazaltoidní (čedičové) hornině.*

Lherzolit - *podle rybníka Lherz v Pyrenejích; podle definice A Damoura (1862) se jedná o olivínovec, který obsahuje ve značném množství jak rombický, tak i monoklinický minerál pyroxen (bronzit a diallag); viz též petrologie vyvřelých hornin - diagram klasifikace vulkanických hornin používaná v případech znalosti modálního složení*

13. Apolena

Skalní město ***Apolena*** lemuje ***jihozápadním úbočí Trosek.*** Skalní městečko je vybudováno z velmi měkkého pískovce s malou příměsí kaolinického tmelu. Najdeme zde ***největší podzemní systém puklinově-rozsedlinového typu v Českém ráji.***

14. Prachovské skály

Prachovské skály patří mezi první navštěvované oblasti Českého ráje. Rozkládají se na SZ okraji Jičínské kotliny, tvoří členitý ***zbytek pískovcové plošiny*** s hlubokými stržemi, roklemi i údolími, ve které ***eroze*** vytvořila jedinečné sochařské dílo s vysokými, výrazně protaženými ***skalními věžemi***.

15. Podtrosecká údolí

Další z ***geomorfologických fenoménů Českého ráje***, jsou zdobena malebnými rybníky a skalami; ve skalách jsou nejnápadnější puklinové systémy mnohde prohlubované erozí, pramenní vyvěračky vesměs na bázi coniaku (resp. rozhraní sv. turon - coniak) z nichž mnohé jsou sledovány v monitorovací síti ČHMÚ a projevy eroze z nichž nejzajímavější je tzv. „voštinové“ zvětrávání pískovce.

16. Hruboskalské skalní město

Rovněž výrazná ***geomorfologická dominanta Českého ráje,*** která představuje na 4,24 km^2 nejdokonaleji vyvinutý fenomén ***pískovcového skalního města*** v Českém ráji se stovkami impozantních ***skalních věží.***

17. Klokočské a Betlémské skály

Skalní město mezi Klokočím, Chutnovkou, Mírovou p. Kozákovem a Rohlinami, tvořené coniackými kvádrovými pískovci s pozoruhodnými útvary, mají na ploše 2,09 km^2 v křemenných pískovcích okolo 300 jeskyní.

18. Skalní město Kozlov – Chlum

Leží nedaleko Všeně představuje na ploše 0,45 km^2 ***jedinečnou ukázku skal,*** které tvoří navzájem nepříliš od sebe vzdálené bloky. Pískovcová deska, vytvářející výchozy, je mocná pouze asi 20 m.

19. Suché skály

Vyzdvižené a překocené vrstvy cenomanských pískovců[37] podél lužické poruchy. Jsou rozčleněny podél tří zlomových směrů do tří věží a celé řady samostatných „zubů“, které vytvářejí charakteristickou siluetu na druhé straně Jizery proti Pantheonu.

20. Sokol (562 m)

Zalesněný vrch - morfologická dominanta nad levým břehem Jizery cca 1 km od Malé Skály. Třetihorní čedičový suk, který prorazil křídovými coniackými kvádrovými pískovci. Tvoří malou skalní oblast nad Malou Skálou s ***nejsložitějším a nejpestřejším reliéfem v Českém ráji.*** K zajímavým místům patří výšina ***Zbirohy*** (452 m n. m.) se zříceninou hradu, na niž navazuje hřbet a plošina se skalami a svah k Jizeře tvořený dvěmi patry skalních stěn. V opuštěném lomu ve svahu Mužského byl odlámáním čediče odkryt zajímavý geologický jev. Pískovec zde byl žárem žhavého čediče přeměněn na hmotu podobnou porcelánu a vykazuje stejnou sloupcovitou odlučnost jako čedič.

[37] *Velmi zajímavý popis a hezký termín z pohledu populární geologie dal tomuto jevu geolog Muzea Českého ráje v Turnově Tomáš Řídkošil při popisu Vranovského hřebene, který je součástí Suchých skal: … „Ostrý hřeben z cenomanského pískovce, který podobně, jako protilehlé Suché skály,* ***vyzdvihly a postavily „do pozoru” obrovské přírodní síly na konci třetihor.****“ … (pozn. Br.)*

viz též: http://www.geoparkceskyraj.cz/redakce/index.php?clanek=7551&lanG=cs&xuser=&slozka=7550

21. Příhrazské skály

Izolovaná pískovcová kra se skalními bloky na okrajích je součástí ***Vyskeřské vrchoviny,*** cca 5 km V od Mnichova Hradiště. Lemují okraj členité náhorní plošiny a ***čedičového vrcholu Mužského*** (463 m). Její Z okraj se ***morfologicky*** nápadně zdvíhá nad širokým údolím Jizery mezi Bosní a Březinou, S strana je lemována rybníkem Žabakor a údolím Žehrovky.

22. Údolí Plakánek

Též ***Kostecký důl,*** lučinami a lesem obklopené morfologicky výrazné malebné údolí s nivou říčky Klenice (2 km) mezi obcí Střehom a hradem Kost, je zakončené skalní věží, na které byl postaven gotický skalní hrad Kost. Údolí pojmenované podle rodiny Plakánků, která zde za Heřmana Černína v 17. stol. pálila dřevěné uhlí (měli od kouře uplakané oči). Skalnaté údolí bylo podle tehdejší legislativy vyhlášeno jednou z ***prvních oblastí klidu*** v Českém ráji. Pod zarůstajícím rybníkem Obora (1,5 ha) odbočuje skalnatá rokle k Vesci u Sobotky, zvaná ***Malý nebo Vesecký Plakánek.***

Jednotlivá zastavení jsou znázorněna v mapě - viz obr č. 3.

Více informací o geoparku Český ráj lze získat např. na www.geoparkceskyraj.cz, nebo www.muzeum-turnov.cz.

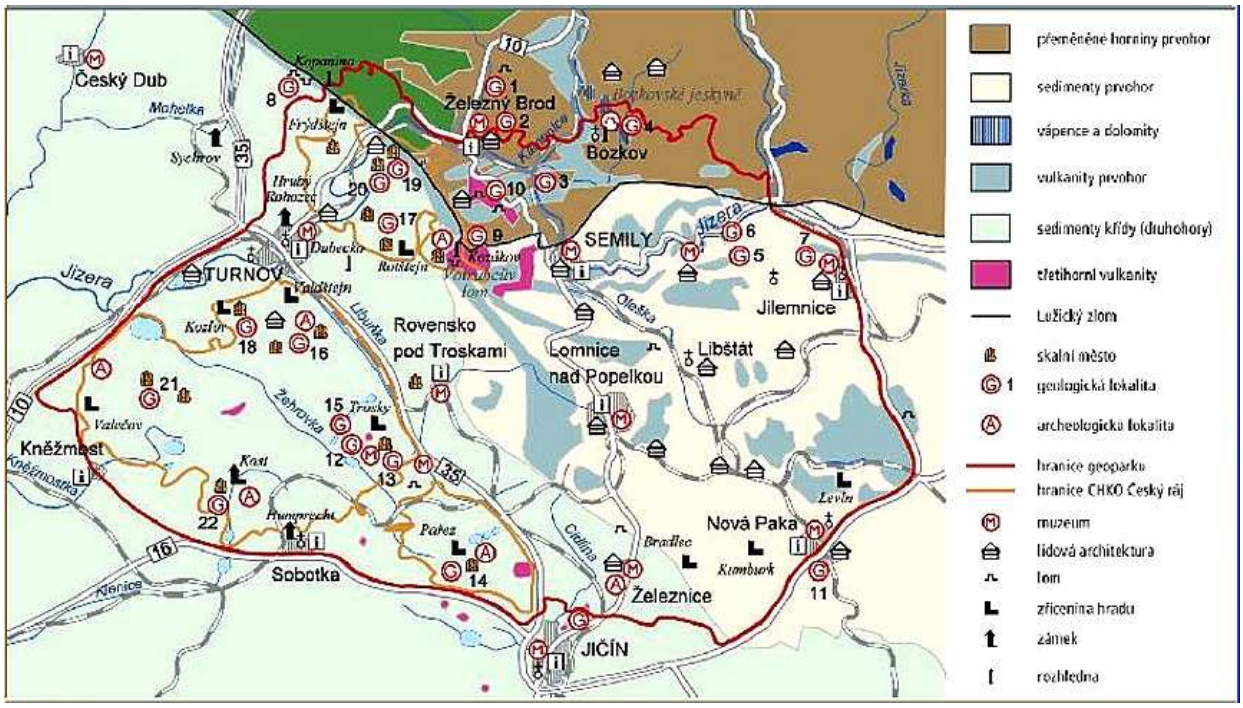

Obrázek 3
22 geologických zastavení v geoparku Český ráj (upraveno dle Sdružení Český ráj 2006).

O **označení český národní geopark** usilují v současné době další území:

- ✓ ***Česko-Bavorský Geopark***
- ✓ ***Geopark Moravský kras***
- ✓ ***Geopark Barrandien***
- ✓ ***Geopark Podblanicko***

a několik dalších.

B. 3. Možnosti (východiska) cestovního ruchu a šetrné turistiky v ČR

Při zavádění a realizaci aspektů šetrné turistiky a jejích forem v rámci CR v ČR je třeba samozřejmě respektovat strategické dokumenty, které byly uvedeny výše v předchozích kapitolách, a které se zabývají problematikou trvale udržitelného rozvoje, cestovního ruchu a TUR CR, ochranou přírody a krajiny v ČR, vč. biologické rozmanitosti a jejich vzájemnými souvislostmi.

Opravdová „šetrná“, „měkká“, nebo též „soft“ turistika a její formy má jeden základní princip, spočívající v jiném přístupu nežli doposud bylo zvykem, který spočívá především ve skutečnosti, že snaží návštěvníky, turisty, rekreanty a cestovatele spíše v území ***rozptýlit*** v celém území***,*** nežli koncentrovat do jednoho, popř. několika vysoce exponovaných (tudíž nadměrně zatěžovaných) míst.

Nejšetrnější varianty turistiky, které nejen nemusí životní prostředí, biologickou i kulturní diverzitu poškozovat, ale naopak mohou pro ně být přínosem, představuje především ***rozptýlenější alternativní turistika.***

A právě s řešením tohoto problému může pomoci území ***geoparku.***

Hlavním cílem sítě evropských geoparků je zajistit ***udržitelný rozvoj území geologického parku využíváním geologického dědictví*** daného území, zejména prostřednictvím rozvoje ***geoturistiky.*** Je naší ctižádostí, aby se tímto způsobem mohla rozvinout ***geoturistika*** v evropském měřítku.

Důležité je rovněž připomenout ***přínos*** - ***co mohou členové sítě evropských geoparků získat:***

Členové sítě jsou oprávněni využívat registrovanou značku “European Geopark” (evropský geologický park) jako známku kvality. Členové mají přínos z využívání společných propagačních nástrojů (tj. internetových stránek, časopisu, atd….) a mají fórum, ze kterého mohou najít nové partnery pro mezinárodní spolupráci, výměnu zkušeností a pro hledání financování z programů EU. Je tudíž důležité, aby se všichni členové účastnili jako aktivní členové sítě.

B. 3. 1. Geopark jako území a východisko pro aktivity a všechny formy šetrné (měkké) turistiky

Existují ***různé činnosti, které se dají považovat za typické pro geologický park.*** Většina z nich se zabývá buď ***geoturistikou*** – nebo ***vzděláváním*** včetně programů pro školy, návštěvami vedenými průvodcem a muzejními výstavami. Ochrana geologického dědictví a propagační činnosti jsou rovněž základními činnostmi geologického parku. Sociálně hospodářské činnosti v geologických parcích jsou důležité pro udržitelný rozvoj regionu. Geologické parky přijímají ***holistický*** (celostní) přístup ke svému dědictví a propagují všechna hlediska přírodního a kulturního dědictví jejich regionu.

Vzhledem k tomu, co již bylo uvedeno o geoparcích, krajině a přírodě a jejich vzájemné interakci, lze konstatovat, že geopark jako území může být do značné míry východiskem pro šetrnou turistiku, především pak pro pěší formy turistiky a cykloturistiku, ale vyloučeny nejsou ani ostatní formy.

Geopark, jako poměrně ***rozsáhlé území*** (mnohdy větší, nežli velkoplošná ZCHÚ) je schopen v rámci vlastní atraktivity území přitáhnout a absorbovat relativně značné množství návštěvníků, čímž je schopen odklonit návštěvnost atraktivních a značně zatěžovaných území (zejména maloplošných ZCHÚ, která leží uvnitř NP a CHKO), a tím značně této zátěži v exponovaných územích ulevit.

Typickým příkladem této vzájemné ***interakce*** obou území je ***geopark Český ráj*** a ***CHKO Český ráj.*** Geopark Český ráj jako území podstatně větší, nežli je CHKO je schopen nabídnout návštěvníkům neméně hodnotné lokality a atraktivity jako vlastní CHKO Český ráj vč. maloplošných ZCHÚ, ležících uvnitř (viz např. výše - 22 zastavení v geoparku Český ráj), a navíc i díky své rozloze je schopen bezproblémově absorbovat, resp. odklonit návštěvníky od extrémně zatěžovaných území uvnitř CHKO Český ráj.

Předpokladem k tomu však je kromě náležité propagace i dobře fungující infrastruktura vč. služeb ubytovacích, stravovacích, obslužných a dalších (informace o území, příp. schopnost poskytnout odborného průvodce), náležitý servis a péče o návštěvníka (možnost vypůjčení nejrůznějších vybavení a zařízení, vč. např. turistických plavidel, kol nebo koní apod.).

Rovněž tak nezbytným předpokladem je fungování a vzájemné propojení všech subjektů v rámci geoparku, tzn. ***řídících***, které koordinují veškeré činnosti v rámci geoparku, dále ***veřejné správy*** - obce a města a příslušné správní úřady - ***správy ochrany přírody a krajiny***, ***zájmových sdružení, podnikatelských, vědeckých*** (muzea) i ***školských (vzdělávacích)***. Nezbytná je rovněž vzájemná ***komunikace mezi*** všemi uvedenými ***klíčovými partnery***, existujícími v území geoparku, a to včetně samotných ***turistů*** a ***místních občanů***. Dalším faktorem, který pozvedá prestiž geoparku je ***ekolabeling,*** neboli ***zelené značení***, a to především v podnikatelské sféře.

Jak již bylo řečeno, neméně důležitým aspektem je i kvalitní turistický marketing v regionu, neboť ***marketingovým cílem je též systematické budování image ekologicky kvalitní turistické destinace.***

Další strategickou zajímavostí geoparku Český ráj je to, že je rovněž územím, které ***je schopno*** v rámci šetrné turistiky ***propojit*** i okolní velkoplošná ZCHÚ - KRNAP, CHKO Jizerské hory, CHKO Lužické hory, resp. CHKO České středohoří a pomoci řešit problémy spojené s nadměrným zatěžováním exponovaných území, ležících v těchto oblastech, resp. přesměrovat a rozptýlit alespoň část návštěvníků do svého území a tím odlehčit územím exponovaným a zatěžovaným.

Tím, že Český ráj trpí narůstajícím náporem turistů, příroda tak nemá dostatek příležitostí k nezbytné ***regeneraci.*** Problémem exponovaných a nadměrně přetěžovaných tras může být poškození okolní vegetace a rušení živočichů nadměrným hlukem. To ve svých důsledcích může vést až k ***ireverzibilitě.***

Podle Petráskové (2006) na základě průzkumů turistický region Český ráj průměrně denně navštíví v červenci ***12 900 návštěvníků.*** To je natolik extrémní zatížení, že je třeba reálně uvažovat o opatřeních, vedoucích ke snížení návštěvnosti exponovaných lokalit uvnitř CHKO Český ráj.

B. 3. 2. Významné a zajímavé trasy a lokality

Česká republika poskytuje natolik rozmanité přírodní a krajinné prostředí, že v každém kraji, v každém regionu lze nalézt i mimo zvláště chráněná území dostatek vhodných tras a lokalit, které z pohledu šetrné turistiky skýtají v rámci vlastních hodnot a atraktivit spoustu příležitostí. Je potřeba pouze dostatek informací, propagace a v neposlední řadě i turistický marketing. Samozřejmostí přitom je, jak již bylo řečeno v předchozí kapitole u geoparků, bezproblémové fungování a vzájemná komunikace partnerů uvnitř daného území a rovněž kvalita poskytovaných služeb.

Jde nad rámec (a to jak časový, tak i rozsahový) těchto učebních textů vyjmenovávat a popisovat jednotlivé významné nebo zajímavé trasy a lokality v ČR, jejich varianty z hlediska formy šetrné turistiky, resp. popisovat jejich náročnost nebo zajímavost. Při skutečnosti, že v každém kraji je takovýchto fenoménů několik v každé z popisovaných forem šetrné turistiky, je nemožné tento úkol zvládnout v rámci zde probírané problematiky.

Velkou roli v popisu, resp. zveřejnění významných, atraktivních a zajímavých tras a lokalit (mějme na paměti, že se jedná především o trasy a lokality, ležící ***mimo zvláště chráněná území*** - pozn. aut.) hrají především ***místní turistická informační centra,*** většinou zřizovaná městy a obcemi, dále ***místní zájmová sdružení*** a ***místní obyvatelstvo zapojené*** do těchto aktivit a v neposlední řadě i ***podnikatelské subjekty*** a ***vzdělávací instituce*** (především stravovací a ubytovací a muzea). Všechny tyto subjekty (především na místní úrovni, méně pak na regionální úrovni) hrají v tom, jak kvalitní informace návštěvník území dostane, nesmírně ***důležitou roli.*** Rovněž ***úroveň a kvalita dalších poskytovaných služeb,*** vč. např. poskytnutí kompletního servisu a zázemí, je z hlediska

„prvního dojmu“ návštěvníka velmi důležitý faktor. Kdo jiný, nežli místní obyvatelé a subjekty, kteří zde žijí a působí, má lepší informace o svém území ? Kdo jiný, nežli místní, náležitě vědomostně vybavení a instruovaní „starousedlíci“, může „své“ území nejlépe popsat a přiblížit návštěvníkům, např. jako jejich odborný průvodce ?

Je třeba říci, že specielně v této tématice jsou v jednotlivých regionech velké rezervy, které však mnohde váznou proto, že není dostatek financí, není dostatek informací o možnostech poskytovat takovéto služby, není subjekt, který by byl iniciátorem těchto aktivit a v poslední řadě mnohde není ani zájem od místních obyvatel se do těchto aktivit účinně zapojit.

Na příkladu zatím jediného geoparku, ustanoveného v ČR a jeho 22 geologických zastavení lze uvést rámcovou představu o nových významných nebo zajímavých trasách a lokalitách mimo ZCHÚ v CHKO Český ráj.

Závěrem této kapitoly lze uvést některé zdroje, ze kterých je možno získat informace o území, které chceme navštívit. V současné moderní době je to především internet a příslušné webové stránky kraje či regionu, obce nebo města, a dále např. zadáním do vyhledávače lze získat další internetové stránky a na nich příslušné informace. Někdy též pomohou příslušné servery - např. turistický server, server a stránky KČT, vodácký server (př. - sjíždění Bíliny), cykloserver apod. Dále webové stránky vzdělávacích institucí - muzeí, místních a regionálních zájmových sdružení a neziskových organizací (viz výše, např. kap. A. 4. 10.; A. 4. 10. 3.) apod. Hodně subjektů přitom na svých webových stránkách propaguje a uvádí pořádané akce, nebo má sestaven přímo kalendář akcí pro celý rok.

Zdatným pomocníkem, zejména při vyhledávání tras a lokalit, informací o jejich délce, lokalizaci, příp. terénních údajích (nadm. výška, převýšení, ostatní výškové i směrové údaje apod.), dnes jsou na internetu tzv. ***mapové aplikace nebo interaktivní mapy*** (zejména pěší turistické a cykloturistické, ale objevují se i další, např. vodácké …).

Dále existuje celá řada tištěných publikací, např. turistické a cykloturistické mapy, vodácké mapy, turističtí průvodci, různé informační a propagační bulletiny a letáky vydávané vesměs městy a obcemi a které jsou k dispozici v turistických informačních centrech.

Závěrem této kapitoly, na základě osobních zkušeností (lze uvést osobní příklad vč. negativ !!: naplánovaná dovolená na Šumavě - cykloturistika v okolí Lipna - Schwarzenberský kanál s přejezdy do Rakouska, ubytování v penzionu …, okolí - Český Krumlov, Prachaticko, Kleť apod.) mohu doporučit při vyhledávání významných zajímavých tras a lokalit nejenom v rámci celé ČR, ale i mimo hranice ČR, začít získávat postupně informace předem (min. cca půl roku) - nejprve např. přes ***internet,*** dále z ***dostupných tištěných materiálů*** (mapy a turističtí průvodci), až postupně např. ověřit informace ***telefonicky nebo pomocí e-mailu*** - ohledně ubytování, stravování, ***možnosti pro handicapované*** osoby (zde to zejména v ČR ještě hodně ***vázne,*** zejména co se bezbariérového ubytování týká …) a ***předběžné objednávky,*** až po závaznou objednávku (***pozor:*** někdy je to nezbytné závazně objednat služby dlouho předem a po příjezdu na místo zjistím, že jsem ***„objednal zajíce v pytli“ …***, proto ***doporučuji*** pokud to lze učinit závaznou objednávku zejména na služby - ubytování a stravování pokud možno v co ***nejzažším termínu*** - zase mohu uvést ***příklad:*** kdysi po příjezdu na domluvené místo ***na Slovensku*** jsme zjistili naprosto nevyhovující podmínky bydlení zejména pro vozíčkáře, takže jsme byli opravdu, ale opravu nuceni se sbalit ještě týž den a improvizací postupně shánět přijatelné ubytování i pro tohoto vozíčkáře …) a ***doladění na místě*** (např. ***vlastní informační a propagační materiály v penzionu, kempu nebo hotelu***), kdy již o daném území nebo trase musím znát poměrně hodně informací … Je velmi dobré, pokud nejsou tyto materiály v nabídce na internetu, tak si je třeba nechat poslat … Rozhodně se to vyplatí. Tak tedy: ***vzhůru na cesty !***

B. 3. 3. Ubytovací a stravovací možnosti, dopravní obslužnost, kulturní a relaxační možnosti

Tato problematika byla již víceméně načata v závěru předchozí kapitoly. Pokud tedy budeme hovořit o ***„maximalizaci potenciálu CHKO a NP v CR“,*** z hlediska ubytovacích a stravovacích možností, dopravní obslužnosti území a kulturních a relaxačních možností, ve vztahu k šetrné turistice v těchto

územích i mimo ně (zejména geoparky), je tady parketa především pro ***podnikatelské subjekty*** uvnitř dotčených území. Týká se to zejména ubytovacích a stravovacích a relaxačních možností, částečně pak i dopravní obslužnosti a kulturního vyžití, kde je spíše parketa pro veřejnou správu. Ale i podnikatelské subjekty se mohou např. podílet na ***„ekologičtější" místní dopravě,*** když základní dopravní obslužnost území (kraje) je parketa především pro ***regionální státní správu a samosprávu.***

Ozeleňování masové turistiky se děje přijímáním ***přísnějších ekologických norem.*** Nejsou tak dávno doby, kdy si provozovatelé horských chat nebo přímořských letovisek mohli dovolit legálně vypouštět odpadní vody bez čištění. To je dnes už ve vyspělých zemích nemyslitelné. Jiné ekologicky šetrné přístupy, jako jsou úspory energie, zase přinášejí provozovatelům ekonomické výhody. Jde o to, aby co nejvíc makroekonomických parametrů bylo dobře nastaveno, aby zejména doprava a energie z neobnovitelných zdrojů nebyly skrytě dotovány.

Z hlediska dotčené problematiky lze šetrnému turistovi doporučit vyhledat a používat v území tzv. ***„zelené certifikované služby".*** Jako příklad lze uvést několik příkladů ze zahraničí, převzatých z časopisu Bedrník[38]:

V soukromé sféře v Evropě se zavádějí programy ***green managementu*** v hotelích. Jimi se mohou hotely odlišit v kvalitě poskytovaných služeb, musejí to však umět dát zákazníkovi vědět, aby měl o důvod víc volit právě je. Green management zpravidla vyžaduje investiční náklady. Hotel od počátku projektovaný jako energeticky úsporný dosáhne lepších ekologických parametrů už jen díky promyšlenému uspořádání vnitřních prostor. Dobrovolnou formu „ozeleňování" například Národní federace hotelů a restaurací ocenila vyhlášením ceny ***Zelený hoteliér.*** Mezinárodní asociace hotelů a restaurací vydala publikaci ***Ochrana životního prostředí v praxi hotelů,*** která je souborem případových studií individuálních provozovatelů a hotelových společností celého světa.

Národní federace hotelů a restaurací ČR už v roce 1996 předala svým členům publikaci ***Green management – praktické kroky pro řízení hotelového a restauračního zařízení v ekologii přátelském prostředí.*** Už při projektování se podle metodiky musí myslet na zajištění maximálního průniku denního světla. Hotelové pokoje mají mít nejen individuální ovládání teploty, ale také centrální vypínání elektřiny při odchodu z pokoje pomocí karty elektronického zámku. Čitelné označení pokojů omezí potřebu osvětlení chodby. Vše se musí snadno čistit. V koupelně může být informace, kolik vody proteče bez užitku, pokud host nezavře kohoutek během čištění zubů. Velmi sofistikované jsou i pokyny pro gastronomické provozy. Doporučuje se například maximálně využívat čerstvé suroviny, aby nevznikaly nároky na chlazení, mrazení a skladování.

Česká hotelová federace se v roce 1996 připojila k mezinárodnímu programu ***Courtoisy of Choice*** – vytváření vhodného prostředí pro soužití kuřáků s nekuřáky.

O osm let později uplatnilo skutečně zásadní a rázný přístup ***Irsko:*** Sebevědomým zásahem to turistického ruchu je od r. 2004 ***úplný zákaz kouření v tradičních irských hospodách,*** přestože právě „puby" patří ke koloritu, který turisty do země láká, a toto nařízení je nutí měnit chování.

Dalším příkladem zvládané turistiky v mimořádně atraktivní oblasti se jeví způsob jejího řízení např. na ekvádorských ***Galapágách.***

Souostroví Galapágy ve východním Pacifiku je z přírodovědného a vývojového hlediska ve světě naprosto výjimečné, neboť tu žije tu řada endemických druhů. Už v roce 1954 tu byl zřízen národní park. V době boomu ekoturistiky jsou Galapágy obrovským magnetem pro turisty. V devadesátých letech narostl počet návštěvníků téměř ***trojnásobně.*** Zdejší přírodu ohrožuje přílišná koncentrace návštěvníků, znečištění z plovoucích hotelů, související nárůst počtu stálých obyvatel, nadměrná spotřeba pitné vody, zvýšené obhospodařování okolních mořských ekosystémů či zanášení cizích druhů. Turistický ruch živí 80 % zdejších obyvatel a 60 % veškerých ekvádorských příjmů z turistiky pochází právě odtud.

---

[38] *viz Bedrník, časopis pro ekogramotnost, č. 3, ročník 2, květen 2004, hlavní téma věnováno šetrné turistice.*

Ohrožení „produktivní“ galapážské přírody vyvolalo reakci. „V roce 2000 spustila mezinárodní nezisková organizace Rainforest Alliance ve spolupráci s Ekvádorským sdružením na ochranu přírody ***dobrovolný ekoturistický certifikační program SmartVoyager*** (inteligentní a citlivý cestovatel). Diskuse nad přípravou standardů trvaly tři roky a zapojili se do nich jak vědci, ochranáři, tak zástupci turistického sektoru. Hlavním mottem změn bylo vytvořit z citlivě a kvalitně provozovaného turismu nástroj ochrany přírody,“ Program se snaží ***minimalizovat environmentální dopady*** a poskytuje ekologicky uvědomělému návštěvníkovi možnost vybrat si ***odpovědného a certifikovaného poskytovatele služeb.*** Zásadní důraz se klade na ***snížení masovosti turistických aktivit,*** na ***hospodárnější využívání příbřežních ekosystémů a snižování jejich znečištění.*** Do budoucna by návštěvníci i společnosti, které z nich profitují, měli být stále více zapojováni do ochrany galapážské přírody.

Program ***SmartVoyager*** už přinesl první ***dobré výsledky***. Připojily se k němu i dvě velké turistické společnosti a nabízejí podívanou šetrnou k přírodě. Zlepšilo se čištění odpadních vod z turistických lodí, tuhý odpad se třídí, používají se ekologicky šetrné barvy. Z programu profitují i místní obyvatelé, protože zaměstnavatelé jim výrazně zlepšili pracovní podmínky a dávají jim přednost při obsazování pracovních míst. Uvažuje se o začlenění programu do národního turistického plánu. Platí se tam rovněž vysoké vstupné, které umožňuje regulovat návštěvnost. Na ostrovech se kromě čtyř osad nesmí bydlet, lodě slouží současně jako hotely a dopravní prostředek. Vyloďuje se jenom na určených místech, počet lodí je limitován, veškeré odpadky se odvážejí zpět. Na ostrovech se člověk smí pohybovat jen po vyznačených stezkách a některá území jsou turistům zcela uzavřena. Průvodci jsou současně také strážci a musejí mít složenou přírodovědnou zkoušku.

Jak již bylo řečeno, patrně nejlepším nástrojem k rozvoji ekologicky šetrnějšího cestovního ruchu se jeví ***dobrovolné certifikační programy – ekologické značky*** (viz kap. A. 2. 6.). Těchto značek pro ekologicky šetrnou turistiku ve světě existuje kolem stovky. Nejznámější z nich je asi ***Green Globe 21*** (viz kap. A. 2. 6. 2.).

Proto i v ČR jedním z kroků k poskytování kvalitních služeb v regionu může být cesta k jejich ***standardizaci*** a ***zkvalitňování.*** Existují doporučené standardy ubytování pro venkovskou turistiku a agroturistiku, které vydalo Ministerstvo pro místní rozvoj, uvádí je také internetová stránka ECEAT. Certifikáty jednotlivých služeb souvisejících s venkovskou turistikou vydávají tzv. stavovská sdružení, např. za ***ubytování v soukromí*** ručí ***Svaz podnikatelů ve venkovské turistice a agroturistice***, za ***ubytování v kempech a chatových osadách*** zase ***Kempy a chatové osady ČR - živnostenské společenstvo, Klub českých turistů pak za ubytování v turistických ubytovnách*** apod.

Z hlediska trvale udržitelné dopravy je možno podporovat a realizovat např. tyto projekty:

- ***zaměřené na místní územního rozvoj a plánování,***
- ***vznik pěších zón,***
- ***optimalizace místní veřejné dopravy a místní železniční dopravy,***
- ***omezení individuální automobilové dopravy,***

nebo např. projekty zaměřené na:

- ***propagaci, diskuse, prosazování trvale udržitelných způsobů dopravy v konkrétní lokalitě***
- ***zklidňování místní dopravy***
- ***realizaci části projektu (např. vytvoření rezidenčních klidových zón, osazení dopravních prahů, zlepšení systému dopravní obslužnosti/hromadné dopravy)***
- ***a jiné projekty prosazující šetrná dopravní řešení***

B. 3. 4. Poznej lépe svůj region aneb šetrná turistika - šance pro regiony

Šetrná turistika a její formy v rámci udržitelného rozvoje CR rozhodně jsou příležitostí pro rozvoj regionů v ČR, je to šance pro zachování přírody a zlepšení sociálních, kulturních i ekonomických podmínek pro obyvatele v regionech žijící. Příroda, památky, folklór a tradice tvoří kořeny dobrých vztahů uvnitř i mezi samotnými regiony a mohou být zdrojem kvalitnějšího života každého jednotlivce. Cíle projektů zaměřených na zdravý život a rozvoj regionu ve vztahu k (ekologickému) cestovnímu ruchu a ochraně přírody a krajiny by měly směřovat k rozvoji šetrných formy turistiky v souladu s ochranou přírodního a kulturního dědictví jako výlučného, ale křehkého a vyčerpatelného zdroje pro tento rozvoj.

Z pohledu šetrné turistiky přicházejí v úvahu především takové projekty, které budou po všech stránkách podporovat poznávací stránky regionu; při tom je možno klást důraz i na ty zcela neznámé, resp. méně známé.

Je nutné si uvědomit, že s šetrnou turistikou obecně v regionu je nedílně spjata i citlivost vůči tradičním regionálním hodnotám, které mohou být kulturní, historické, archeologické, architektonické, přírodní a krajinné, příp. průmyslově-hospodářské (např. dřívější těžba a zpracování nerostů, rozvoj zemědělství - vinařství apod.).

Ekoturistika může být vysoce efektivním prostředkem pro zachování posledních neporušených oblastí života v přírodě, ale závisí na opatrném a odpovědném chování cestovatelů. Zachované a ochraňované přírodní oblasti samozřejmě turisty přitahují. Peníze, které tu návštěvníci utratí za dopravu, jídlo, ubytování a vstupné do parků a jiných atraktivit, podporují místní i regionální ekonomiku vytvářením pracovních míst a přijatelné infrastruktury. To zpětně povzbuzuje vlády i členy místní komunity, aby se snažili zastavit nepřípustné činnosti, jako například poškozování přírody a krajiny, kácení lesů a pytláctví.

Vhodnou roli v poznávání regionu může hrát ***venkovská turistika,*** která by měla být automaticky ***navzájem šetrná a odpovědná.*** Mezi hlavní principy zde patří snaha o udržitelnost, která se projevuje např. využíváním technologií přátelských k životnímu prostředí, i snahou o posilování sociálního kapitálu a vazeb v rámci místní komunity. Dále je to snaha o ochranu a rozvoj kulturního a přírodního dědictví a v neposlední řadě jde i o profesionální přístup.

Není až tak nutné dále zdůrazňovat a rozvíjet známé a zajímavé fenomény regionu. Naopak, je třeba najít, zanalyzovat, vyzdvihnout a zdůraznit dosud opomíjené a neobjevené zajímavosti a hodnoty v regionu. K tomu mohou sloužit zejména historické prameny, ukryté v archívech, obecních a městských kronikách, v muzeích, př. v jiných vzdělávacích institucích. Hodně při tom mohou pomoci i místní pamětníci, kteří se tak mohou do celého projektu zapojit. Rozmanitost atributů české (regionální) krajiny je natolik nepřeberná, že skýtá dosud netušené možnosti a šance pro rozvoj regionů nejenom po stránce šetrného cestovního ruchu.

Šetrný turista v regionu by měl ctít odpovědný přístup k místní kultuře, respektovat přírodní limity území - například že v suchých oblastech šetří vodou, i když si může zaplatit plýtvání, neměl by zbytečně produkovat odpady a ty vyprodukované by měl odstranit předepsaným způsobem, nebo způsobem v místě určeným, nebo si je odvézt s sebou. V žádném případě by se neměl odpadků zbavovat „odložením v lese“, nebo v jiných zákoutích, popř. v příkopech silnic a na plochách přilehlých k odpočivným plochám silnic, jak jsme zvyklí často vídat. I tak ***lze zmírnit ekologickou zátěž regionu.*** Přizpůsobit by se měl v první řadě návštěvník a ne komunita, do které přichází.

Region, který nemá svým návštěvníkům kromě všeobecné známých a věhlasných (a náležitě zatěžovaných) atraktivit co nabídnout, bude v důsledku této zátěže návštěvníků, kteří budou navštěvovat pouze a jenom tato známá místa, postupně skomírat a stane se ***mrtvým regionem.***

Mezi lákadla regionů pro turisty mohou patřit i takové ***zdánlivě obyčejné aktivity,*** jako je možnost ***práce na farmě, zahradě či v sadu, vyjížďky na koních, ochutnávky domácí kuchyně, místního vína nebo i piva, zážitek z lidové architektury, zachovalé přírody či folklóru, rybaření, cyklovýlety, a hlavně pohoda a klid.***

Závěrem snad lze k úspěšnému poznávání „svých“ regionů použít jeden citát:

„Český venkov přežil mory, třicetiletou válku, protireformaci, obě války světové, kolektivizaci a střediskovou sídelní soustavu. Dnes žije v době, která se vyznačuje největším tempem změn, jaké lidstvo v dějinách zažilo. Bylo by tragickou chybou, kdybychom nenahlédli, že český venkov má přicházející civilizaci co nabídnout.“

(Bohuslav Blažek, místopředseda Spolku pro obnovu venkova)

B. 3. 4. 1. Jak na to?

1. Nebát se a začít (musím se rozhodnout, a když se rozhodnu, tak jdu s buldočí vytrvalostí za cílem …)
2. Získat co nejvíce informací a podkladů (o území, o projektu, o vizi, o záměru … plány, mapy, rešerše, studie, archiválie, historické dokumenty …)
3. Navázat kontakty s příslušnými subjekty uvnitř i vně (místní, regionální, celostátní úroveň)
4. Na základě získaných kontaktů absolvovat odborné školení nebo průpravu se zaměřením k danému tématu či problematice
5. Pro realizaci projektu nebo záměru získat podporu a spolupracovníky - správná propagace (pokud chci získat ke spolupráci nějaké lidi nebo subjekty, musím je pro „věc“ „zapálit“, „nadchnout“, abychom za tím mohli jít společně …)
6. Na základě získaných informací, popř. s pomocí příslušných odborných subjektů prověřit možnosti získání financí na projekt a jeho realizaci, popř. alespoň jejich část nebo podíl (místní finance, regionální, státní, EU, fondy , nadace …)
7. Na základě vize nebo záměru zpracovat projekt (opět možno třeba s pomocí příslušných odborných subjektů)
8. Na základě zpracovaného a prověřeného (oponovaného) projektu realizovat vizi nebo záměr (opět třeba i s pomocí příslušných odborných subjektů)

Na závěr lze použít jeden citát z jednoho regionálního periodika:

Je třeba zdůraznit, že šetrná turistika není a priori dána stavem technických zařízení a infrastruktury, ale stavem mysli, naším přístupem. Bohatství rostlinných společenstev a zvěře, kulturní i divoká krajina, kulturní a technické památky, to je výsledek dob dávno minulých i nedávných. Přeji všem, aby se při svých výletech přizpůsobili okolí co nejlépe ke svému vlastnímu prospěchu.

(Jaroslav Neužil, majitel CK v Prachaticích, Krasec,
Jihočeský čtvrtletník o životním prostředí, 4/1, Léto 2006.)

B. 3. 4. 2. Nebát se objevovat a poznávat méně známá místa v blízkém i vzdáleném okolí svého bydliště

Objevovat a poznávat méně známá místa v blízkém i vzdáleném okolí svého bydliště, propagovat je, příp. je zpřístupnit veřejnosti a podat o nich informace patří ke chvályhodným a záslužným činnostem v rámci propagace a realizace šetrné turistiky ve svém území. Nemusím však tato místa za každou cenu široce propagovat veřejnosti, stačí když třeba připravím výlet (pěší, cyklo) pro rodinu, nebo pro přátele, nebo pro menší skupinku a přitom s náležitým výkladem a informacemi o „svém objevu“. Kolikrát můžeme být příjemně překvapeni reakcemi svých „spolucestovatelů“.

Abychom se byli opravdovými „šetrnými“ objeviteli, musíme při tom samozřejmě ctít pravidla šetrné turistiky a chovat se jako „šetrný“ turista. Jak se má správný „šetrný“ turista chovat, jsme si řekli v předchozích kapitolách, naposledy viz kap. B. 3. 4.

Z vlastních zkušeností vím, že při „objevování“ lze čerpat i ze vzpomínek z mládí, kdy jsem cestoval

převážně pěšky se svými rodiči po nejbližším i vzdálenějším okolí svého rodného města. I dnes, po cca 20 letech vzpomínám na velký ohlas, který jsem vzbudil nejen u své rodiny, ale i u svého otce, když jsem pro ně připravil nenáročnou několikakilometrovou trasu (dětem bylo cca 8-10 let, z toho jeden vozíčkář, otci cca 70 let) ***„Po stopách svého mládí“*** v okolí svého rodného města. A výsledek této mnou již tehdy připravené „šetrné“ turistiky (šetrná proto, že jsme do rodného města přijeli místní lokálkou tehdy za pár korun, na nádraží jsme přibrali čekajícího otce, všichni vybaveni jako správní „zálesáci“ jsme se pohybovali výhradně pěšky a po cestách a pěšinách a veškeré námi vyprodukované odpadky, skládající se většinou z obalů od svačiny a pití, jsme si zase odvezli v batozích s sebou, zpátky jsme odjeli také místní lokálkou)?

1. Otec byl fascinován tím, že si přesně po tolika letech pamatuji kudy mne vodil, když mi bylo cca 8 let; dokonce jsem našel i místo, kde jsme spolu opékali vuřty, a protože tam ohniště bylo nadále a buřty většinou vozíme s sebou, tak jsme si je tam také opekli.
2. Děti byly nadšeny tím, jaké věci a místa jsem jim ukázal, a které ještě neviděly: les a skalní převis kde jsme s partou stavěli „bunkry“ a „pozorovatelny“ pro své „vojenské“ hry (a taky jsme tam poprvé zkoušeli kouřit), kde jsem měl já své „schovávačky“ při pravidelných „týdenních“ hrách „na četníky a zloděje“, kde jsme měli svoji jeskyni, kam jsme chodili „blbnout“, potok, kde jsme stavěli hráze a mlýnky a občas způsobovali v důsledku „změny“ vodních poměrů menší záplavy, řeku kam jsme se chodili koupat a chytat ryby. Prostě byli nadšeny ze všech míst, kde všude jsem já v „jejich“ letech „blbnul“.
3. Manželka byla překvapena tím, že ačkoli do tohoto města chodila 4 roky na střední školu, vůbec netušila, že v takovém „zapadákově“ může být tak krásná příroda a krajina a může tam být taky moc pěkně.
4. Já jsem se nejdřív hrozně styděl a obával, že odhaluji „intimity“ svého mládí, že to nikoho nebude zajímat a má akce bude „ztrhána“. Postupně, i v důsledku „poutavého“ vyprávění, jsem se dostal z křeče a bylo mi stále více a více dobře, protože jednoduchý a prostý nápad sklidil u všech „účastníků zájezdu“ jednoznačně velký úspěch.

Večer doma jsem pak ještě dlouho do noci musel u stolu dětem i manželce poutavě vyprávět, jakéže to moje mládí bylo a jakéže hry jsme to tam jako kluci provozovali … A výsledek byl svorně: „Kdyže to zase pojedeme příště na podobný krásný výlet ?“

Takže na ***závěr:***

Nebojte se při objevování méně známých míst a lokalit v místě svého bydliště i mimo něj zapátrat třeba ve své paměti, vzpomenout svého mládí a zkuste pro svoji rodinu nebo příbuzné či nejbližší přátele připravit ***zajímavý celodenní výlet na méně známé místo.***

A zkuste se při tom chovat jako ***zkušený šetrný turista*** - ***průvodce …*** Můžete to samozřejmě zkusit i ***na kole.*** Na vzdálenější místo jeďte nejlépe místním vlakem, ve svém chování se snažte přizpůsobit ***místním,*** povzbuďte ***místní*** ekonomiku tím, že u ***místních*** utratíte své peníze za nějaké ***místní*** originality, suvenýry nebo speciality, chovejte se tiše, skromně, nenápadně, z místa si odvezte pouze fotografie a vlastní odpadky (pokud je vyprodukujete a nebudete je moci odevzdat do veřejných označených nádob), choďte pouze po vyznačených cestách, nebo po cestách evidentně používaných - účelových, nescházejte mimo tyto cesty do volné přírody, nesnažte se svojí přítomností vyrušovat nebo obtěžovat svoje okolí (a to včetně zvěře, ptáků, rostlin a stromů …).

A večer po návratu domů si s rodinou či přáteli sedněte k lahvince vína, které jste zakoupili u místního vinaře, nebo k pivu z místního pivovaru (pro nealkoholiky možno i k přírodní vodě načepované z místního pramene) a ***zhodnoťte to po všech stránkách …***

B. 3. 4. 3. Význam aktivit v rámci šetrné turistiky pro děti, aneb kdo se učí hrou v přírodě, nezlobí

Šetrná turistika jako ekologická aktivita cestovního ruchu může hrát významnou roli ve výchově (ekologické) dětí. Je možno vytipovat nenáročné trasy, především pěší a cyklistické (ale možno i např. vodácké) a připravit nenáročný program pro celý den. A samotná ekologická výchova a vzdělávání (EVVO), ať již přímo na (základních) školách nebo mimo ně, hraje jednu z rozhodujících rolí při formování povědomí o ekologické zodpovědnosti člověka. je možno konstatovat, že v současné době těchto aktivit přibývá, i když jen jich stále ještě málo.

Turistika jako taková je odvětvím, které často provází člověka po celý život, tedy i v období, kdy si založí rodinu. Samozřejmě takový člověk má snahu vyrazit s dětmi a ukázat jim krásy přírody, krajiny, hor. Je však důležité, aby si každý rodič uvědomil, že nejde s dospělým člověkem, ale s malým človíčkem ve vývoji, který po stránce fyzické a psychické nemusí zvládnout to, co si rodič naplánoval a např. horská nebo náročná terénní túra se muže proměnit v boj o zdraví a někdy i život mladého člověka.

Jako nejvhodnější forma šetrné turistiky a pohybové aktivity pro děti, resp. pro rodiny s dětmi se jeví ***pěší turistika*** a nemusí to být zrovna v horách. Chůze je totiž jednoduchá, technicky nenáročná, vhodná pro všechny úrovně vytrvalosti a trénovanosti, od malých dětí až po dorostence. Nejlepší ze všeho je, že můžete chodit kdykoli a kdekoli, stačí nazout si boty a jít. Je samozřejmě vhodnější chodit v lese nebo v parku, než podél rušné ulice, kde dýcháte zplodiny z aut. Choďte podle vlastních možností a schopností. Pěší turistika je vhodná pro celou rodinu, i pro její starší členy nebo pro lidi s nadváhou. Na rozdíl od běhu při ní totiž nedochází k otřesům a nárazům, ale přesto je důležité nezapomenout minimálně na správnou obuv.

Chůzi v přírodě lze spojit s různými poznávacími hrami nebo se vydat po naučných stezkách. Základem úspěšného pěšího výletu je udělat jej ***pro děti co nejzajímavější*** – pomoci nám při tom mohou např. různé soutěže, samozřejmě zaměřené podle věku dětí, a to nejenom výkonnostní a dovednostní, ale i znalostní, zaměřené na předmětné území. Vyžaduje to však nějakou přípravu předem. Trasy je třeba volit spíše kratší, cca do 20 km (u menších dětí samozřejmě méně) tak, aby po cestě bylo možné si odpočinout a občerstvit se (z vlastních nebo z místních zásob). Spotřeba energie při 1 hodině rychlé intenzivní chůze se pohybuje okolo 20 kJ na kg hmotnosti. Dochází také k poměrně velkému úbytku tekutin, proto je velmi důležité pravidelně pít, nejlépe čistou vodu.

Daleko ***náročnější pak je horská turistika,*** kde je nutné zvolit správné oblečení, nejlépe v několika vrstvách. Děti by předtím, než vyrazí do hor, již měly mít za sebou nějaké chodecké zkušenosti. Nezapomeňte, že v horském terénu síly ubývají daleko rychleji a také potřeba tekutin bývá kvůli vysušujícímu větru větší. Slunce je na horách daleko agresivnější, proto je dobré používat krémy s vysokým ochranným faktorem (30 a více). Energetická náročnost horské turistiky je spočítána až okolo 30,5 kJ na kg hmotnosti za hodinu.

Způsob chůze lze vylepšovat tak, aby byla fyzicky náročnější - čím více svalů zapojíme, tím více spálíme kalorií. Dětem můžeme snahu o intenzivnější chůzi podat jako hru. Choďme narovnaní s hlavou uprostřed ramen a zvednutou hrudí. Lokty ohněme na 90 stupňů a pohybujme pažemi, pohyb veďme z ramen dopředu a dozadu. Zatáhněme břicho a zesilme pohyb dolní částí těla spíše boky, než stehny. Pokládejme chodidla pevně a přesně, přes patu a pak celé chodidlo.

Novinkou v pěší turistice u nás v poslední době je tzv. ***Nordic walking*** – neboli kondiční chůze, při které se ke zvýšení bezpečnosti a podpoře intenzivního pohybu používají hůlky (v tomto směru se velmi podobá běhu na lyžích klasickou technikou). Jde o pohyb, který není náročný na koordinaci ani na nákup vybavení, navíc vhodný pro všechny věkové kategorie.

Zásady turistiky s dětmi:

- ✓ Musíme vzít na vědomí, že ***děti nechodí do hor kvůli rodičům,*** ale je tomu naopak. Na túře si děti chtějí ***hrát*** a ***objevovat*** své bezprostřední okolí. Dosažení vrcholu nebo jiného cíle je jim víceméně lhostejné.
- ✓ Túra nebo trasa se ***nesmí stát*** žádnou těžkou mnohahodinovou ***"zabíračkou"*** anebo obtížným výstupem, který děti nudí. Je třeba, aby se během cesty uvolnily přestávkami a hrou.
- ✓ ***Děti*** se často unaví, ale i zotaví. ***Polovinu doby*** na túře by měl tvořit ***odpočinek.***
- ✓ V ***mladším*** školním věku hrozí ***přetěžování a poškození pohybového aparátu.*** Opatrnost je nutná i v období puberty. Plné fyzické zatížení je možné až od 18 let.
- ✓ ***Rodiče,*** kteří v horách a na obtížnějších trasách doprovázejí své děti, by měli být ***přiměřeně poučeni*** a měli by mít pro tuto úlohu ***dostatečné zkušenosti.*** Právě nezkušenost a ctižádost rodičů bývají nejčastějším zdrojem nehod dětí v horách.
- ✓ Pečlivé ***plánování*** túry nebo trasy, které respektuje i ***předpověď počasí***, je velmi důležité. Nelze se spoléhat na štěstí a náhodu.
- ✓ ***Riziko omrznutí a podchlazení je u dětí větší než u dospělých,*** neboť mají méně podkožního tuku, nižší rezervy energie, vyšší poměr povrchu těla k tělesné hmotnosti, a tudíž vyšší ztráty tepla. Regulace oblékání je pouze v moci dospělých. Za chladného počasí se nedoporučuje nosit děti v sedačkách, kde mohou rychle vychladnout. Stlačením stehenních tepen se zpomaluje krevní oběh v dolních končetinách a hrozí vznik těžkých omrzlin.
- ✓ ***Ochrana kůže a očí*** před UV zářením v horách ochrannými mastmi a brýlemi je ještě důležitější než u dospělých. Doporučují se krémy s vysokým ochranným faktorem a brýle se 100% absorpcí UV záření. Je třeba nosit ***čepici.***
- ✓ Dostatečný ***přísun tekutin*** pitím má zabránit vzniku dehydratace a ohrožení omrzlinami v zimě, úpalem v létě a poškození šlach a chrupavek. Děti potřebují asi 1,5-2 krát více tekutin než dospělí. Nízké energetické rezervy je třeba kompenzovat pravidelným stravováním, i když se nedostaví pocit hladu.
- ✓ ***Lehká a pevná obuv*** s dobrými ponožkami by měly být pro děti stejnou samozřejmostí jako pro dospělé. Pro nošení dítěte na zádech je třeba mít pohodlnou sedačku, vhodnou opěrku hlavy a dostatečnou ochranu před sluncem a chladem. Střídat nošení s pohybem a přestávkami na hraní.

Ač jsou tyto rady směřované rodičům, týkají se samozřejmě i vedoucích dětských kolektivů, kteří s dětmi zavítají do hor, nebo na jiné náročnější trasy; navíc pro ně to je ještě zodpovědnější úloha, neboť ve větším kolektivu se lehčeji přehlédne únava jednoho dítěte a tak je důležité na vše brát ještě větší důraz. Samozřejmostí by mělo být přizpůsobovat tempo nejslabšímu a mít k dispozici přiměřený počet dospělých, který je schopen po stránce organizační, bezpečnostní a zdravotní kolektiv uhlídat.
K tomu všemu samozřejmě musíme připočíst i nevtíravou ekologickou výchovu a postupně učit děti turisticky šetrnému chování k životnímu prostředí.

Je vhodné aktivity s dětmi zaměřit na ***děti již starší*** (cílová skupina cca 2. st. ZŠ, popř. i SŠ), neboť tato skupina je především významná z hlediska ***prevence*** patologických jevů mladistvých (kriminalita, drogy apod.), a také proto, že aktivit zaměřených na tuto cílovou skupinu existuje zatím ještě opravdu málo a tato skupina vlastně již mládeže nebo dorostu je skupinou z hlediska uvedených jevů nejvíce ohroženou. Je třeba přitom mít i na paměti, že ***„kdo si hraje, nebo je zabaven - nezlobí".***

Pro zájemce o podrobnější informace o aktivity s dětmi v přírodě, můžeme¨na toto téma uvést některé tištěné publikace, jako např.:

autor	**titul**	**poznámka**
Feřtek T.	S dětmi křížem krážem po Čechách; nakl. FRAGMENT, 2003	knížka přináší kromě tipů na **padesát zajímavých a přitom méně známých míst v Čechách,** která stojí za to s dětmi navštívit, i vysvětlení, proč se děti při nedělních výletech obvykle tváří tak znuděně. Součástí knížky je podrobný popis, jak připravit dokonalý rodinný výlet, sto padesát barevných fotograffií, návod jak si postavit prázdninový dvoukolák a stručný přehled her, kterými si lze putování s dětmi zpestřit.

Zapletal M.	Vycházky a výlety s dětmi; nakl. PORTÁL, 2003	zážitky, objevy, hry, zábava
Kirchner J., Hnízdil J.	Orientační hry nejen do přírody; nakl. Grada, 2004	pestrý zásobník vyzkoušených her a cvičení v přírodě, které přispívají ke zlepšení kondice dětí, a tím i k udržení a rozvoji jejich zdatnosti. Je orientována pro děti od 8 let až po pubertu. Paleta těchto aktivit je využitelná při tréninkových soustředěních, na školách v přírodě, táborech, při hodinách TV a podobně. Nabídka aktivit je doplněna i aktivitami regeneračního typu a náměty některých každodenních rituálů, kterými můžeme zpříjemnit a zpestřit každý den kurzu či školy v přírodě.
Kirchner J., Hnízdil J.	Kondiční hry a cvičení v přírodě; nakl. Grada, 2005	
Doležalová E.	Hry na každý měsíc; nakl. Grada, rok neuveden	pro děti od 5 do 11 let
Günther T.	1000 bláznivých her; nakl. Nava, 2002	
Bellac B.	Velká kniha her - hry v přírodě; nakl Computer press, rok neuveden	Kniha plná her od A až do Z - známé i méně známé hry pro menší i větší skupiny dětí! Abeceda her, Balíček plný legrace, Celoroční zábava pro děti i dospělé, Dárek pro každého, Encyklopedie soutěží, závodů a hříček, Festival radovánek... Prostě kniha plná her od A až do Z. Tohle všechno je Velká kniha, ve které vám přinášíme více než 200 her, hříček, závodů, soutěží a další zábavy, tentokrát pro volné chvíle v přírodě, u vody, v lese, na chatě, na táboře, na školním dvoře, na sněhu a ledu, prostě pod širým nebem. Objevíte hry úplně nové, pokusíme se vám připomenout hry dnes již málem zapomenuté, ukážeme vám, jak se dobře bavit s kamarády a přáteli bez náročných a drahých pomůcek a bez ohledu na prostředí či roční období.

B. 3. 4. 4. Význam aktivit v rámci šetrné turistiky pro postižené osoby a seniory

Z hlediska aktivit šetrné turistiky a jejích forem bychom samozřejmě neměli zapomínat na další „ohroženou“ skupinu občanů, kterými jsou osoby handicapované a senioři. Na obě tyto skupiny občanů bychom neměli zapomínat a měli bychom jim (my ostatní občané) umožnit žít mezi námi plnohodnotný život v rámci společnosti po všech stránkách a jejich demokratických přístupů, neboť obě skupiny si to právem a plně zasluhují. je třeba nejen připomenout, ale přímo zdůraznit všem odpovědným osobám, které stojí v čele státu a podílejí se na jeho řízení, že stát a ***společnost je natolik vyspělá, nakolik se dovede postarat o své nejohroženější a nejbezmocnější občany.***

Bohužel, je třeba konstatovat, že pro naplnění této vize v našem státě se udělalo od roku 1989 jen ***velmi málo.*** Obě skupiny občanů se v podstatě nemohou bránit nejrůznějším tlakům, zejména pak těm sociálním a ekonomickým. A obě skupiny rozhodně nepatří ke skupinám, které si svá práva chodí vydobývat demonstracemi a křikem do ulic … Naopak, mnohdy se zdá, že v mnoha případech na těchto skupinách občanů stát jakoby uplatňoval svoji politiku a moc způsobem: „jsou slabí, bezbranní, nedemonstrují, nikdo se jich moc nezastává a nehájí jejich práva, čili jsou bezproblémoví, tak jim nic nedáme ani nepřidáme, protože se to všechno obejde v klidu …“ A přitom tito občané (i když každá skupina z různých důvodů) mají plné právo žít s námi normální plnohodnotný život, být plnoprávně začleněni do celé společnosti a používat všech jejích vymožeností. A společnost, v jejímž čele stojí stát by jim to měla plnoprávně umožnit. Zatím se však zdá, že naše společnost v čele se státem ještě není natolik vyspělá tyto věci pochopit, natož je uskutečňovat. lze však věřit, že postupem stále větší integrace do ES a její vyspělé demokracie se to podaří změnit k lepšímu. Co však pro to může udělat obyčejný občan - šetrný turista?

Cílem v rámci integrace do ekologických forem cestovního ruchu by proto měla být maximální snaha o ***zpřístupnění turistických a přírodních krás ČR těmto osobám (vč. jejich případného a nezbytného. doprovodu) v co nejširším možném měřítku.***

Lidé se zdravotním postižením, kteří se vydají na výlet nebo rekreaci do většiny oblastí ČR, ***to*** vůbec ***nemají lehké.*** Většina restaurací a hotelů totiž není na tyto občany připravena, ani vybavena potřebnými pomůckami nebo bezbariérovým přístupem pro handicapované občany. Nevyhovuje hlavně ubytování, ale ani přístup do mnoha obchodů, restaurací či jiných zařízení (zejména sociální zařízení - umývárny, WC, kuchyně apod.) většinou není bezbariérový. Většinu bariér tvoří schody, vysoké prahy a stupně ve vchodech do budov (nejen stravovací zařízení, ale i muzea, divadla, kina a jiné veřejné instituce), i na sociálních zařízeních, dále úzké vstupní dveře, popř. další vchody a málo místa pro pohyb těchto osob. Rovněž např. nevyhovující a nevhodné povrchy a příliš strmé sklony při pohybu uvnitř města (např. rozbité komunikace a chodníky, hrubá dlažba, chybějící nájezdy na chodníky apod.) způsobují těmto občanům mnohdy nepřekonatelné bariéry. A problémem je ve většině případů samozřejmě doprava, a to jak autobusová (dálková i MHD), tak i železniční. V těchto případech se handicapovaní bez asistence a cizí pomoci v podstatě neobejdou a mnohdy ani ta nestačí.

Z hlediska turistických tras je situace o něco lepší. Pro vozíčkáře a handicapované osoby byly zpřístupněny turistické trasy v Jizerských horách, v Českém ráji, v Českém Švýcarsku a postupně k tomu dochází i jinde v regionech celé ČR.

Např. v Krkonoších v oblasti Špindlerova Mlýna byla zpřístupněna ***první horská trasa pro handicapované občany.*** Tato první horská trasa pro handicapované občany vede z Dívčích lávek k boudě U Bílého Labe. Na cestě je i hřiště pro děti, pískoviště a veřejné ohniště. Vše přístupné i handicapovaným. 2,5 km mírné stoupání můžete zakončit občerstvením na boudě U Bílého Labe a následně se vrátit stejnou cestou. Cesta z hladkého asfaltu umožňuje i postiženým na klasickém či elektrickém vozíku užít si Krkonošskou přírodu. K odpočinku vybízejí odpočinková místa u informačních tabulí nebo na speciálních odpočívadlech.

Je samozřejmé, že pojednání o ***zpřístupnění tras v rámci šetrné turistiky pro handicapované občany se víceméně týká i skupiny seniorů.***

Péči o zpřístupnění těchto oblastí mají vesměs neziskové organizace. Stále však i zde, především v těch nejatraktivnějších územích přetrvávají určité bariéry, spočívající buď v nevhodném použití povrchu cest v rámci jejich nedávných úprav (bořivé - písčité, štěrkopísčité nebo makadamové podklady, které jsou problematické i pro „zdravé“ občany, natož pro seniory a postižené), nebo v terénních překážkách (nepřekonatelné přejezdy vodotečí -úzké nebo chybějící lávky, drenážní svodnice a strouhy apod.), provedených např. v důsledku čištění některých rybníků a lesních prací.

Proto **nezbytným předpokladem ke zpřístupnění naší krajiny a přírody seniorům a handicapovaným osobám je umožnit této skupině:**

- ✓ usnadnění pobytu v místě, v regionu, v přírodě a krajině,
- ✓ tzn. ve vlastních ubytovacích a stravovacích objektech (hotely, penziony, kempy apod.), v kulturních zařízeních (muzea, kina, divadla apod.), popř. v jiné infrastruktuře (zejména pošty, banky - bankomaty, nápojové automaty apod.), vč. přístupu do sociálních zařízení - na WC, do sprch a umýváren,
- ✓ na trasách turistických, exkurzních, poznávacích apod., příp. na výletních cestách tak, aby se tato skupina cítila v území maximálně bezpečně a příjemně, aby měla zabezpečen bezpečný a plynulý průchod všech tras i s doprovodem tak, aby mohla o svých zážitcích informovat co nejširší okruh známých,
- ✓ přístup do prostředků veřejné hromadné dopravy v území - regionu (MHD, linkové autobusy, místní železniční trati apod.)

B. 4. Příloha k praktické části

B. 4. 1. Vzorová metodika pro návrh, přípravu a realizaci exkurzní trasy

Úvodem je třeba říci, že zde navrhovaná metodika, resp. postupy pro návrh, přípravu a realizaci nejen exkurzní trasy, rozhodně ***nejsou dogmatem*** a v mnoha případech bude nutné je upravit jednak podle konkrétních přírodních podmínek území, ale i podle dalších charakteristik, jako cílových skupin, dostupnosti, dopravní obslužnosti, a specifických rozvojových možností a podmínek území (regionu) vč. místních zvyklostí a aktivit.

Vybrat ***dobrou a kvalitní exkurzní trasu*** vyžaduje především ***nároky na pečlivou přípravu.*** V prvé řadě je třeba stanovit, co je ***cílem exkurzní trasy.*** Dále musíme vědět, jaká má být ***cílová skupina***, pro kterou se trasa vybírá. Podle toho pak ***volíme zaměření, délku a náročnost*** (fyzickou i odbornou) exkurzní trasy.

V dalším stupni pak musíme nasbírat ***dostatek informací*** o území a o předmětu exkurze, resp. exkurzní trasy. Současně s tím musíme zjistit dopravní možnosti pro přesun z místa shromáždění (srazu), na místo zahájení exkurzní trasy, resp. nástupní - výchozí místo (např. vlakem z Prahy do Turnova hl. n. nebo Turnov zast. apod., nebo autobusem z Prahy do Turnova aut. nádr. a odtud pěšky do Turnova zast. žel. st., odkud je výchozí bod trasy). Současně např. zjišťujeme podmínky (bezbariérovost, doprovod apod.) pro handicapované a seniory.

Důležité je vědět nebo předem stanovit alespoň orientačně nebo předběžně počet účastníků, a to z toho důvodu, abychom mohli jednak alespoň orientačně počítat s kapacitou dopravních prostředků, ubytovacích a stravovacích objektů, příp. vstupného, v posledním případě budeme vědět, zdali jsme si nevzali na svá bedra příliš velké sousto. Ideální je skupina kolem 10 účastníků, optimální do 20 až 30 účastníků, nad 50 účastníků již musí být více průvodců nebo lektorů, je na zvážení jestli je to únosný počet i z hlediska šetrné turistiky …

Dále bychom měli zjistit požadavky na ***speciální vybavení a pomůcky,*** tzn. zda vystačíme s běžnou výbavou, nebo budeme potřebovat nějakou speciální výbavu popř. nářadí nebo pomůcky a vybavení. Ze speciálního vybavení to může být např. loď + pádla, kolo, lyže (běžky, sjezdovky) vč. příslušného oblečení. Z nářadí např. geologické kladivo, kompas, lopatka …, kompletní horolezecká výbava, vodácká výbava apod.

Vhodné je mít k dispozici jako výchozí podklad pro účastníky exkurze vhodný mapový podklad území, ve vhodném měřítku (některé mapy lze získat dnes již i na internetu. Pokud je zaměření trasy kratší a detailnější, volíme menší měřítko (např. 1 : 10 000; 1 : 5 000; dnes je možno získat i mapy v neobvyklém měřítku 1 : 2 000 nebo plány v měřítku až 1 : 1 000 nebo 1 : 500). V případě delší trasy (třeba i vícedenní) a ne tak náročné na detaily, volíme měřítko větší, zpravidla od 1 : 10 000 po nejvhodnější měřítko 1 : 25 000 (staré vojenské topografické mapování až po cca 1 : 50 000, max. 1 : 75 000 (turistické mapy). Měřítko 1 : 100 000 již zpravidla bývá příliš velké. V krajním případě lze jako mapu použít schématický nákres území „od ruky“, i zde by však bylo vhodné zachovat určité měřítko.

V závislosti na délce a časovém rozložení (harmonogramu) je třeba zajistit během exkurze možnosti pro příp. občerstvení a ubytování (stravovací a ubytovací možnosti v nejbližším okolí v území.

Pokud je vše pohromadě a sestaveno, lze vydat (resp. vytisknout doma na počítači) stručný informativní materiál pro účastníky trasy. Materiál by měl být opravdu stručný (max. 1 list ve formátu A 4) a měl by vystihovat nejdůležitější informace týkající se exkurze, a to jednak organizačně technického charakteru, zadruhé vlastní informace o předmětu exkurze.

Vlastní terénní exkurzi zahájíme na určeném (výchozím) místě, které stanovíme např. jako místo zahájení exkurze (místo srazu apod.), kam se všichni účastníci mají dostavit (dopravit) např. po vlastní ose, pokud není určeno jinak.

Před zahájením exkurze je vhodné se na místě vzájemně představit a informovat stručně účastníky o průběhu exkurze a technicko-organizačních opatřeních, pokud jsme to již neudělali dříve.

V průběhu exkurze nesmíme zapomenout, že se na exkurzní trase chceme chovat jako ***šetrní turisté,*** kteří dodržují stanovené zásady, o kterých jsme si řekli v předchozích kapitolách. Poslední desatro ekoturistiky podle Ligy ekologických alternativ je obsaženo např. v časopise Bedrník 1/2007 (viz kap. A. 3. 4.).

Po ukončení exkurze je dále vhodné, resp. je dobrým zvykem celou ***akci*** nějak a někde ***zhodnotit, vyhodnotit,*** popř. stanovit nějaké ***úkoly*** popř. jiná (např. technická) opatření, pokud z programu exkurze vyplývají. Vhodné je k tomu např. využít místní restaurace, popř. s předběžným zadáním místa. Na úplný závěr je opět vhodné ***zodpovědět dotazy*** účastníků, vzájemně se ***rozloučit,*** popř. si vyměnit ***kontakty.*** Proto je třeba při plánování trasy pamatovat časově na tuto závěrečnou etapu. Závěr a vyhodnocení je samozřejmě možno učinit např. ve vlaku při návratu domů, ale to již jsou účastníci exkurze většinou tak unaveni, že Váš zasvěcený výklad vnímají přinejmenším v polospánku, nebo již myslí na věci úplně jiné. Také zde nebývá dostatek prostoru ani klidu …

Zajímavý příklad jednoduché, nenáročné exkurzní trasy s názvem ***„Suchou nohou po dně mořském“,*** zaměřené na geologii, resp. na geodiverzitu území a na cílovou skupinu žáků 1. a 2. st. ZŠ je zpracován a uveden v příloze k časopisu BEDRNÍK 1/2007 (autoři B. Semeráková, J. Nováková - Sdružení Tereza, Praha 2007) - demonstrovat.

B. 4. 2. Shrnutí metodiky pro návrh, přípravu a realizaci exkurzní trasy (exkurze) v bodech:

Plánování, etapa přípravy	popis (téma)	pozn.
1. cíl exkurzní trasy	obecně příroda a krajina území, biodiverzita, geodiverzita, rostlinstvo a živočišstvo, archeologie, historie, kultura a osídlení, k pramenům řeky, na vrchol hory, rodinná turistika, pivní a vinařská, církevní … - **vždy však šetrná!** jedním z hlavních cílů a významů připravované trasy by měla být snaha vyzdvihnout a **poukázat na jiné místní, či regionální zajímavosti, resp. významnosti, nežli jsou ty současně známé**, hojně navštěvované atraktivity, ležící např. ve ZCHÚ, která jsou nadměrně zatěžovaná v důsledku masivního CR; snahou by mělo být, aby trasa svojí atraktivitou (např. méně známé nebo neznámé území, které je však z hlediska atraktivity krajiny nebo přírody, resp. jiných kulturních, historických apod. zajímavostí dosud opomíjeno) mohlo konkurovat současným hojně navštěvovaným lokalitám ležícím ve ZCHÚ apod.	škála od obecného tématu ke speciálnímu; z hlediska šetrné turistiky je vhodné zdůraznit jiné místní (regionální) zajímavosti a významnosti, nežli jsou ty všeobecně známé
2. cílová skupina	žáci ZŠ (1. st., 2. st.), studenti SŠ, VŠ, seminář odborníků v oboru, specialisté sportovci - cyklisté, horolezci, vodáci, dříve výkonnostní turisté, vysokohorští turisté …, přátelé a rodinní příslušníci, senioři, handicapovaní …	podle cílové sk. volíme zejména délku, zaměření a náročnost trasy, a to nejen fyzickou, ale i odbornou; trasa a její zaměření obecně pro veřejnost, pro odbornou veřejnost nebo pro odborníky v daném oboru, naučná, poznávací, zaměřená na specifickou skupinu - přírodovědná: geologie, paleontologie, biologie, botanika, zoologie, entomologie; kulturně-historická, technická: VH díla, plavení dřeva, prameny řek, rozhledny; oddechová, populárně naučná, rodiny s dětmi …
3. nasbírat dostatek informací o území a předmětu exkurze (trasy)	ve stádiu příprav exkurzní trasy je důležité získat o území co nejvíce informací z různých zdrojů (studium materiálů a archiválií); doporučujeme začít nejprve s obecnějšími informacemi, které postupně doplňujeme do detailu; využíváme internet, tisk, místní i regionální (vědeckou) knihovnu, postupně připravujeme informace detailnější - místní archiv, muzeum, obecní kronika, škola apod. (odborné a vědecké práce, rešerše a studie, diplomové práce …	volíme podle konkrétního předmětu exkurze (geologie, biodiverzita, historie
4. počet účastníků	je důležité vědět, určit nebo stanovit (popř. omezit) alespoň **předběžně počet účastníků;** do 10ti ideální, do 20-30ti optimální, přes 50 účastníků již lze pochybovat o šetrnosti k přírodě, jedná se již o „masový“ projekt. Pokud se	důležité pro naplánování kapacit - přepravních, stravovacích a ubytovacích, v posl. příp. i zajištění počtu lektorů, odb. průvodců, dozoru, asistentů a

	nejedná vysloveně o jednoduchý, nenáročný terén, je to akce obtížně zvládnutelná - mohlo by se spíš uplatnit v jiných formách š. t. (např. pivní a vinařská, za kulturními a architektonickými, příp. historickými památkami apod …	doprovodu pro handicapované a seniory …
5. informace o dopravním spojení a dopravě z místa srazu na místo zahájení exkurze (exkurzní trasy)	celková vzdálenost, dopravní trasy a spojení, jízdní řády (i přes internet), možnosti bezbariérového cestování a cestování pro seniory vč. doprovodu; v rámci šetrné turistiky se snažíme upřednostňovat šetrné formy dopravy (obecně hromadná doprava, vlak, přesun po vlastní ose - kola, pěšky apod.; možnosti společné přepravy výstroje a výbavy (kola, lodě …)	záleží jednak na předmětu exkurze a na cílové skupině (geologie, ochrana přírody, kultura a historie, pivní a vinařská exkurze apod.), na její fyzické zdatnosti apod.
6. požadavky na speciální výbavu a pomůcky	geologické kladivo, mapa, kompas, lupa, brašna, psací pomůcky, fotoaparát, loď, pádla, kola, vodácká výbava, horolezecká výbava, cyklistická výbava, lyže a lyžařské vybavení, jezdecká výbava, vhodné turistické oblečení a boty, výbava pro práci na ekoagrofarmě apod.	volíme podle konkrétního zaměření exkurze a podmínek v místě a terénu
7. zajištění jednotného a vhodného mapového podkladu	zdroj: internet, popř. katastrální úřad nebo mapové služby a prodejny map apod.; obvykle kupujeme 1 exemplář originálu a z něho se snažíme pořídit kopie vhodné kvality; někdy je možno použít i letecké snímky území (tzv. ortofotomapy); ručně prováděné mapy a náčrtky ba měly obsahovat měřítko a měly by být používány ke znázorňování základních informací k pochopení problému, resp. k základní orientaci v území a na trase	pro pěší a cykloturistiku jsou vhodné mapy v měř. 1 : 25 000 až 1 : 75 000, pro odborně a speciálně zaměřené terénní exkurze pak měřítko menší (nejčastěji v rozmezí 1 : 500 až 1 : 10 000); méně vhodné až nevhodné jsou ruční náčrty bez měřítka, přetisky a vícenásobné kopie (kopie z kopie apod.)
8. prověřit a předběžně zajistit možnosti občerstvení, příp. stravování a ubytování	u fyzicky zdatných a „bezproblémových“ skupin můžeme volit nenáročné a jednoduché - „spartánské“ podmínky (je to i finančně méně náročné), zatímco u ostatních musíme mít ohled na jejich potřeby; snažíme se volit a zajistit vyhovující podmínky (i když někdy za cenu větší finanční náročnosti); velmi pečlivě tuto oblast musíme prozkoumat a zabezpečovat s ohledem na skupiny handicapovaných a seniorů (bezbariérové přístupy, dostatek volného prostoru - ne těsné prostory), a to i s ohledem na jejich příp. asistenci a doprovod	volíme a zajišťujeme podle délky a náročnosti exkurzní trasy s přihlédnutím k finančním možnostem a složení účastníků exkurze; jiné podmínky budeme volit pro fyzicky zdatné účastníky (obecně studenty SŠ a VŠ, sportovce a sportovně zaměřené kolektivy), jiné pak pro fyzicky méně zdatné, př. jinak omezené (žáci 1. st. ZŠ, rodiny s malými dětmi, handicapovaní a senioři s doprovodem apod.)
9. vydání informačního materiálu (letáku) o trase exkurze	zpravidla vydáváme **stručný a jednoduchý informativní materiál** pro účastníky exkurzní trasy; matriál by měl obsahovat základní informace týkající se exkurze a exkurzní trasy v členění jednak organizačně-technického charakteru (datum a místo konání-srazu, délka, resp. časové trvání exkurze, informace o spojích, stravování a ubytování, o požadavcích na speciální výbavu nebo pomůcky s přihlédnutím k zaměření a účelu exkurze a trasy, zadruhé vlastní informace o předmětu exkurze (geologická, archeologická, turistická, přírodovědná, vodácká, cyklistická, vysokohorská …); měl by být nastíněn **účel** exkurze, např. poznání	volíme většinou nenáročný tisk doma na počítači ve formě max. 1 list formátu A 4 (možno zpracovat a složit na 4 x A 5), nebo leták, popř. jednoduchou skládanku; pokud se jedná o akci reprezentativnějšího charakteru, volíme radši zpracování a tisk v tiskárně a na kvalitnější papír - rozsah podrobnějšího průvodce pak může být i větší

	geologické stavby území, geologických nebo přírodních zajímavostí území, poznání pramene řeky, cyklovýlet do vinařské-pivovarské oblasti za účelem poznání pěstování a zpracování vinné révy, výroby piva …, naučná přírodovědná poznávací stezka, splutí úseku řeky, zdolání vrcholu hory apod.; materiál je možno opatřit schématickým nákresem nebo mapkou trasy a lokalit vč. přístupových možností; u méně náročných exkurzí volíme nenáročné texty, u odborně a speciálně zaměřených můžeme použít odbornější texty a výrazy; pokud se jedná o odbornější, či reprezentativnější akci, měl by být pro zájemce k dispozici i podrobnější průvodce s detailnějšími popisy trasy, území a zajímavostí, vč. odkazů např. na prameny a historii	
10. zahájení exkurze	vlastní terénní exkurzi zahajujeme na určeném (výchozím) místě, které označíme jako místo zahájení (místo srazu) exkurze; na toto místo se všichni účastníci dostaví (dopraví) vesměs po vlastní ose, pokud není určeno jinak - např. seniory a handicapované s jejich doprovody „**nabereme doma“**, nebo v ústavu … před zahájením exkurze je vhodné se na místě **vzájemně představit** a podat stručnou **informaci** o průběhu celé akce, vč., předpokládaného časového harmonogramu a příp. jiných **technickoorganizačních opatřeních;** můžeme podat i **celkové informace o území** a o trase, co tam uvidíme, čeho si máme všímat, jak se máme chovat; důležité je, v případě souběhu např. chodců a cyklistů, upozornit, že chodci mají před cyklisty přednost apod.	**místo srazu** musíme dostatečně **„vypíchnout“** v informačním letáku; zpravidla jím bývá určené město nebo obec, nebo nějaký objekt v nich (nádraží, autobusové nádraží, škola, muzeum, divadlo …); může jím být ale např. výchozí bod nebo začátek exkurzní trasy, nějaký významný orientační bod nebo objekt ve volném terénu, vždy však musí být náležitě určen a musí být stručně a srozumitelně popsáno, **jak se tam dostaneme;** vzájemné představení a stručné informace na místě o celé akci, jejím průběhu a časovém harmonogramu podáváme před zahájením exkurze pouze tehdy, pokud jsme to již neudělali dříve (např. ve vzdálenějším místě srazu - v objektu školy, muzea, v restauraci, v autobuse nebo ve vlaku … odkud se pak přesuneme na vlastní lokalitu - exkurzní trasu)
11. průběh exkurze	v průběhu exkurze se chováme jako šetrní turisté, tzn. tiše, skromně, ohleduplně, neupozorňujeme na sebe, neničíme přírodu a okolí, chodíme pouze po vyznačených, příp. evidentně používaných cestách a trasách, bez vyzvání odborného průvodce nebo lektora z nich neodbočujeme, nesbíráme artefakty a neodhazujeme odpadky, lze pouze pořizovat fotografie; pokud na trase nejsme sami, všímáme si okolí a snažíme se např.na trase nepřekážet ostatnímu volnému pohybu (cyklisté, pěší, jezdci na koních, v technických objektech např. nebráníme výrobnímu procesu, nepřekážíme pohybu pracovníků apod.)	viz zejm. kap. A. 2. 7. a A. 3. 4., příp. B. 3. 4. 3.

12. závěr exkurze	po ukončení trasy exkurze je vhodné celou akci zhodnotit; k tomu je vhodná např. nějaká místní restaurace, nebo nějaké odlehlejší - tišší místo, kde nebudeme rušeni např. ostatními výletníky; je to i poslední příležitost pro podání nějakých dotazů nebo informací a pro rozloučení a příp. výměnu kontaktů	je vhodné celou exkurzní trasu naplánovat (časově) tak, aby na závěrečné vyhodnocení zbyl prostor - cca 0,5-1 hod.; závěr vč. vyhodnocení učiňte raději někde na místě, nežli např. cestou zpátky v dopravním prostředku

C. Závěr

Ve svém výkladu o vztazích a problematice cestovního ruchu a ochraně životního prostředí jsme dospěli k závěru. Jsme si plně vědomi, že uvedená problematika se poměrně rychle vyvíjí, tak jak se postupně rozvíjí cestovní ruch a ochrana a tvorba životního prostředí. Rovněž tak zcela jistě existuje a bude existovat více pohledů a více názorů na vzájemný vztah ekologického cestovního ruchu a ochrany životního prostředí, zejména pak přírody a krajiny. Zde prezentované formy jsou pouze jedním z těchto názorů. Autoři těchto učebních textů si jistě nekladou za cíl „být těmi opravdu správnými“ vykladači popisované problematiky, natož skutečnými odborníky v popisované problematice.

V materiálu jsme se snažili nastínit problémy cestovního ruchu a jeho vlivu na životní prostředí, především z hlediska ochrany přírody a krajiny. Přitom jsme se snažili vysvětlit některé základní pojmy a definice, vztahující se k uvedené problematice a současně s tím navrhnout východisko, spočívající v uplatňování všech forem šetrné turistiky a uplatnit nově vznikající geoparky v ČR v rámci sítě evropských a světových geoparků, jako východisko pro území extrémně zatěžovaná cestovním ruchem. Uvedená problematika samozřejmě vychází ze strategických dokumentů, přijatých v rámci ČR a rozpracovaných do úrovně krajů.

Při psaní a koncipování těchto více jak stopadesátistránkových učebních textů bylo kromě vlastních názorů a osobních zkušeností použito a prostudováno velmi mnoho jiných odborných materiálů, ať již oficiálních dokumentů, zaštiťujících politiku a trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu, politiku ochrany životního prostředí obecně a ochrany přírody a krajiny speciálně - obé na úrovní České republiky a jednotlivých krajů, měst i obcí, přes odborné publikace a články v tisku a v periodikách až po materiály neoficiální, hraničící, resp. ztotožňující se pouze s osobním názorem autora, který je napsal.

Proto vypsat dopodrobna všechny materiály a jejich autory, kterých bylo při sestavování těchto skript použito, by vydalo na mnoho a mnoho stran. Vzhledem k časovému harmonogramu zpracování nebylo ani v silách autorů (časových ani administrativních) předběžně požádat případné autory o svolení s publikováním jejich myšlenek nebo textů. Někteří navíc žijí (nebo již nežijí) v zahraničí a jejich články nebo části jsou převzaté z jiných článků.

Navíc předmětný zpracovaný materiál má za úkol sloužit kromě odborných pracovníků především z cestovního ruchu, všem zájemcům z řad jak dalších odborníků, tak i laické veřejnosti a všem dalším zájemcům o problematiku cestovního ruchu a ochrany životního prostředí.

Proto v přehledu použitých materiálů, podkladů a literatury uvádíme pouze ty, které jsme považovali za zásadní při tvorbě těchto učebních textů. Velice se pak omlouváme všem, kteří po přečtení těchto učebních textů poznají někde své myšlenky, nebo části svých napsaných statí, byť možná trochu pozměněných. Není a nebylo účelem převzít a prezentovat něčí jiné myšlenky a názory, ale na základě těchto myšlenek a názorů se snažit hledat a ukázat vhodné východisko vzájemného střetu cestovního ruchu a jeho vlivu na životní prostředí, především na přírodu a krajinu.

A jistě se shodneme v tom, že jedním z východisek je uplatňování ekologických forem cestovního ruchu, mezi které především řadíme ***šetrnou turistiku*** ve všech svých formách v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu.

Pokud tedy laskavý čtenář - absolvent semináře, po přečtení těchto učebních textů a výkladu lektorů dospěl k závěru, že se přiučil více o šetrném turismu, o ochraně přírody a krajiny, o vzájemných vazbách mezi cestovním ruchem a životním prostředím, jeho vlivem na přírodu a krajinu a o východiscích tohoto problému, máme za to, že úkol byl splněn.

Pokud tomu tak není, velice se omlouváme všem, kterým jsme napsáním tohoto materiálu jakkoli způsobili nějaký nepříjemný nebo negativní vjem.

Psáno v měsících listopadu, prosinci 2006 a lednu až dubnu 2007.

Za všechny, kteří se nějak podíleli na tomto materiálu,

V úctě

RNDr. Karel Brodský

Použité materiály, podklady a literatura:

Bláha P. a kol.	Koncept sítě center šetrné turistiky, TAXUS s.r.o., Rychnov u Jablonce n. N. 2003
Cílek V., Mudra P., Ložek V. a kol.	Vstoupit do krajiny. O přírodě a paměti středních Čech, Středočeský kraj v prod. nakl. Dokořán, Praha 2004
Jakrlová J., Pelikán J.	Ekologický slovník terminologický a výkladový, FORTUNA Praha 1999
Moldan B.	Příroda a civilizace, životní prostředí a rozvoj lidské civilizace, SPN Praha 1997
Kolektiv autorů	Český ráj a Podkrkonoší, Turistický průvodce ČSSR, Olympia Praha 1982
Kender J., Pošmourný K., Kukal Z. a kol.	Krajina v geologii - geologie v krajině; Soubor statí jak geologické procesy ovlivňují tvář krajiny,
Svoboda J., Chaloupský J. a kol.	Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000, list M-33-X Liberec, Geofond v nakl. ČSAV Praha 1962
Svoboda J. a kol.	Naučný geologický slovník I. a II. díl, nakl. ČSAV Praha 1960
Chaloupský J. a kol.	Geologie Krkonoš a Jizerských hor, Academia Praha 1989
Mísař Z. a kol.	Geologie ČSSR I - Český masív, SPN Praha 1983
Kolářová H.	Co je a kde se vzala Šetrná turistika. Bedrník, čas. pro ekogramotnost č. 3, roč. 2, květen 2004.
Kolářová H., Weber M.	Co je a kde se vzala Evropská úmluva o krajině; Časopis Bedrník 5/2005
Liga ekologických alternativ	Desatero ekoturistiky, Časopis Bedrník 1/2007
Švecová M., Matějka D., Blažová K., Horychová I.	Český kras - Vzdělávací program pro kombinovanou formu vzdělávání (metodika vedení exkurzí v Českém krasu v rámci povinného kurzu „Komplexní přírodovědná exkurze“ pro posluchače učitelství), Přírodověd. fakulta KU Praha 2006
Semeráková B., Nováková J.	Suchou nohou po dně mořském, Terénní výukový program vč. exkurzní trasy, Sdružení Tereza, Příloha čas. Bedrník 1/2007
Löw J., Míchal I.	Krajinný ráz, Ústav aplikované ekologie ČZU Kostelec n. Č. l., nakl. a vydav. Lesnická práce s.r.o., Kostelec n. Č. l., 2003
Mourek D.	Cestovní ruch a životní prostředí. Sborník „K udržitelnému rozvoji ČR: vytváření podmínek“. Centrum UK pro otázky životního prostředí. Praha 2002.
Neužil J.	Šumava k turistům nevlídná?; Krasec 4/1 2006, Jihočeský čtvrtletník o životním prostředí
Petrásková K.	Geoparky, Český ráj (2006)
MŽP a CENIA	První český ekologicky šetrný hotel, tisková zpráva MŽP a CENIA, 25. 4. 2006
MŽP	Ekoznačení, inf. materiál MŽP 2001
Charvát H.	Šetrná turistika by měla ochránit přírodu, Ekolist po drátě, internetový deník o životním prostředí, 31. 7. 2006
Dvořáková K., Nejedlá B.	Pozitivní a negativní vlivy cestovního ruchu na životní prostředí - Seminární práce BCRAJ3, 2002
Jirousková L.	Životní prostředí a cestovní ruch, 2005
Pásková M.	Dědictví pro turismus nebo turismus pro dědictví? Veřejná správa, týdeník vlády ČR č. 31, 2002
Pásková M.	Kapacita území turistického regionu Český ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu, časopis COT Business - 6 - 2003

Strategické dokumenty a mezinárodní smlouvy

Sdělení MZV č. 134/99 Sb.	o sjednání Úmluvy o biologické rozmanitosti
Kolektiv autorů	Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky, MŽP 2005
Sdělení FMZV č. 396/90 Sb.	Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva); Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat, Ramsar, Írán, 1971
Sdělení MZV č. 124/04 Sb.m.s.	o Úmluvě o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva)
Kučera J.	Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES) (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES, Washingtonská úmluva); MŽP, odbor mezinárodní ochrany biodiverzity, odd. výkonného orgánu CITES, CITES - Základní informace 2004
Sdělení MZV č. 13/05 Sb.m.s.	o sjednání Evropské úmluvy o krajině
Rada vlády pro udržitelný rozvoj	Strategie udržitelného rozvoje České republiky, Praha 2004
Rada vlády pro udržitelný rozvoj	Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje, Praha 2006
MŽP	Státní politika životního prostředí České republiky 2004-2010, Praha 2004, tisk DOBEL Lanškroun
MŽP	Zpráva o životním prostředí České republiky 2004 a 2005
MMR	Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002 - 2007
MMR	Postup realizace a aktualizace Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR do roku 2006
MMR ČR	Návrh Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007 - 2013
MMR	Strategie regionálního rozvoje České republiky, Praha 2000
MMR ČR	Strategie regionálního rozvoje České republiky pro léta 2007 - 2013
Česká centrála cestovního ruchu - Czech Tourism	Strategie propagace České republiky 2004 - 2010, Časopis COT Business - 4 - 2004
Evropský parlament	Základní směry pro udržitelný evropský cestovní ruch; Usnesení Evropského parlamentu o nových perspektivách a nových výzvách pro udržitelný evropský cestovní ruch (2004/2229 (INI)), Úřední věstník Evropské unie 33, C 193 E/325 - C 193 E/333, 17. 8. 2006
Federace EUROPARC	Evropská charta pro udržitelný cestovní ruch v chráněných oblastech, federace EUROPARC, Grafenau, SRN 2001

Legislativa

Zákon ČNR č. 114/92 Sb.	o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 159/99 Sb.	o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 44/88 Sb.	o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů
Vyhláška MŽP ČR č. 395/92 Sb.	kterou se provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších změn

Internetové stránky a odkazy

www.env.cz	Ministerstvo životního prostředí
www.mmr.cz	Ministerstvo pro místní rozvoj
www.tatry.cz	Internetový portál turistiky v Tatrách
www.cesky-raj.info	Oficiální stránky turistického regionu Český ráj
www.geoparkceskyraj.cz	Oficiální internetová stránka Sdružení český ráj o geoparku Český ráj
www.geopark.cz	Internetový portál Česko-bavorského geoparku
www.holidaytour.cz	Internetová stránka cestovní agentury Holiday Tour
www.muzeum-turnov.cz	Internetová stránka Muzea Českého ráje v Turnově
www.pavucina-sev.cz	Internetová stránka Sdružení středisek ekologické výchovy „Pavučina“
www.ochranaprirody.cz	Internetová stránka Agentury ochrany přírody a krajiny ČR
www.czechtourism.cz	Internetová stránka české centrály cestovního ruchu - CzechTourism

Seznam zkratek*:

TUR	Trvale udržitelný rozvoj	MSP	Malé a střední podniky
ČR	Česká republika	EMS, EMAS	Environmental Management Systém, Environmental Management and Audit Schneme – Systém ekologicky orientovaného řízení v podnicích, Systém ekologicky orientovaného řízení a auditů (prověřování) v podnicích
ŽP	Životní prostředí	LČR	Lesy České republiky
MŽP	Ministerstvo životního prostředí	SPŽP	Státní politika životního prostředí
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí	KÚ	Krajský úřad
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj	ČCCR	Česká centrála cestovního ruchu
EIA	Environmental Impact Assesment - Posuzování vlivů na životní prostředí	STUR, UR	Strategie trvale udržitelného rozvoje, Udržitelný rozvoj
ÚSES, SES	Územní systém ekologické stability, Systém ekologické stability	HDP	Hrubá domácí produkce
ES, EU, EHS, OSN	Evropské společenství, Evropská unie, Evropské hospodářské společenství, Organizace spojených národů	EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a světa
EVL, PO	Evropsky významná lokalita, Ptačí oblast	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
VKP	Významný krajinný prvek	SWOT	**S**trenghts (přednosti = silné stránky), **W**eaknesses (nedostatky = slabé stránky), **O**pportunities (příležitosti), **T**hreats (hrozby) – komplexní metoda kvalitativního

			vyhodnocení (tzv. SWOT analýza)
OPK	Ochrana přírody a krajiny	NNO	Nevládní neziskové organizace
KRNAP, TANAP	Krkonošský národní park, Tatranský národní park	TGV	**T**rain `a **g**rande **v**itesse – označení pro osobní vysokorychlostní vlaky francouzských státních drah
CHÚ, ZCHÚ, MCHÚ	Chráněné (á) území, Zvláště chráněné (á) území, Maloplošné (á) chráněné území	SPOPK	Státní program ochrany přírody a krajiny
NP, CHKO	Národní park, Chráněná krajinná oblast	SRR	Strategie regionálního rozvoje
NPR, NPP	Národní přírodní rezervace, Národní přírodní památka	MPR	Městská památková rezervace
PR, PP	Přírodní rezervace, Přírodní památka	AV	Akademie věd
AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny	NUTS	franc. Nomenclature des Unites Teritoriales Statistique, angl. Nomenclature of Units for Territorial Statistics – Statistické územní jednotky Evropské unie
KČT, KČST	Klub českých turistů, Klub československých turistů	ECEAT	**E**uropean **C**entre for **E**cological and **A**gricultural **T**ourism – Evropské centrum pro eko-agro turistiku
CR, ŠCR, ECR	Cestovní ruch, Šetrný cestovní ruch, Ekologický cestovní ruch	CK	Cestovní kancelář
TUR CR	Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu	ZŠ, SŠ, VŠ	Základní škola, střední škola, vysoká škola
LAC	Limits to Acceptable Change – Model mezí přijatelné změny	MHD	Městská hromadná doprava
CŠT, NCŠT, KCŠT	Centrum šetrné turistiky, Národní centrum šetrné turistiky, Krajské centrum šetrné turistiky		
SPPCR	Státní program podpory cestovního ruchu		
KSPCR, SPCR	Koncepce státní politiky cestovního ruchu, Státní politika cestovního ruchu		
SRR	Strategie regionálního rozvoje		

* Některé zkratky mohou být vysvětleny již přímo v textu (pozn. aut.)

Klíčová slova:

Cestovní ruch, udržitelný cestovní ruch, ekologický cestovní ruch

Strategie udržitelného rozvoje České republiky, Státní politika životního prostředí ČR, Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR, Strategie regionálního rozvoje ČR, Strategie biologické rozmanitosti ČR

Trvale udržitelný rozvoj, trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu, udržitelný evropský cestovní ruch

Ekoturismus, ekoturistický, ekologický turismus, zelený turismus

Ekolabeling, ekologické značení, zelené značení

Turistika, šetrná turistika, zelená turistika, měkká turistika

Geopark, geoparky, geoturistika

Geodiverzita, biodiverzita, diverzita

Chráněná území, velkoplošná chráněná území, maloplošná chráněná území

Příroda, ochrana přírody a krajiny

Krajina, krajinotvorba, krajinná ekologie, krajinný ráz, významný krajinný prvek, evropská krajina

Exkurze, exkurzní trasy

Tato skripta jsou spolufinancována
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky